

ÍME, A MAGVETŐ KIMÉNE VETNI

ELŐADÁSOK, PRÉDIKÁCIÓK, BIBLIAMAGYARÁZATOK

1918-1938

Szabó IMRE

BUDAPEST-FASORI LELKIPÁSZTOR

CONFORTARE ET ESTO ROBITSI/S

ELSŐ KÖTET

B U D A P E S T , 1 9 3 8

Sylvester Nyomdai Műintézet, Tahitótfalu.

RAVASZ LÁSZLÓNAK,

*megújhóó református egyházunk lelki vezéré-
nek és alázatos szolgájának; csüggeteg magyar
lelkek égi reménységgel vigasztalójának*

munkatársi szeretettel.

TARTALOM.

ELSŐ KÖTET.

SEMPER REFORMARI.

	Lap
A budapesti reformátusság lelki rajza. Presbiteri konferencia, 1924.	3
Kálvin és Loyola. Fasori előadássorozaton, 1925. — — — —	15
A lelkipásztor önvizsgálata. ORLE konf. Hajduböszörmény, 1926.	34
Az egyház szociális feladatai. II. Ref. Nagygyűlésen, 1928. — —	45
Lorántffy Zsuzsánna öröksége. Lorántffy Egyes. ünnepélyén, 1921.	53
A papné lelki élete. Bpesti theol. akad. téli konferenciáján, 1926. —	58
A magyar jövő útja. Ifj. Szilassy Aladár emlékünnepélyen, 1927. —	63
A Sátán realitása. Diákszövetségi konferencián, 1928. — — — —	68
Izraelita áttérők. „Olajág“-ban, 1919. — — — — — — — —	73
Prohászka Ottokár. „Protestáns Szeulé“-ben, 1927. — — — — — —	76

SÁTOROS ÜNNEPEK.

Krisztus adventi üzenete. Jel. II: 12—17. Advent, 1921. — — — —	79
Zsidók, pogányok és keresztyének adventje. Róm. VIII: 19. Adv. 1926.	83
Az anya és a gyermek. Máté II: 11. Karácsony, 1926. — — — —	87
Félelemből nagy örömebe. Luk. II: 10—11. Karácsony, 1927. — — —	92
Meditacio futurae vitae. I. Ján. IV: 17. 1925. Óév estéjén. — — —	97
A sáfár hűsége. I. Kor. IV: 2. Óév estéjén, 1926. — — — — —	102
A sáfár gazdálkodása. I. Kor. IV: 2. Újév, 1926. — — — — —	107
Fogadásaimat megadom az Úrnak. Birák k. XI: 30—34. Újév, 1922.	109
Mitől féljünk és mitől ne féljünk. Máté X: 28. Újév, 1928. — — —	114
Diadalmenethen — a halál elé. Ján. XII: 24. Virágvasárnap, 1927.	119
Meddig kíséred el? Máté XXI: 1—11. Virágvasárnap, 1928. — — —	123
A kereszt botránkozása és bolondsága. I. Kor. I: 18—23. Nagypén- tek, 1922. — — — — — — — — — — — — — — — —	127
Milyen nagy a Krisztus keresztye? Eféz. III: 18. Nagypéntek, 1927.	132
Krisztus feltámadott. I. Kor. XV: 19—23. Husvét, 1922. — — —	136
Kiesoda hengeríti el a követ? Máté XVI: 3. Husvét, 1928. — — —	140
A Lelket meg ne oltsatok. I. Tim. V: 19. Pünkösd, 1923. — — —	145
Pünkösdű tűz — olvasztó tűz. Ap. esel. VIII: 14—24. Pünkösd, 1920.	149

TRANSPARENSEK.

	Lap
Saul dicsősége. I. Sám. IX: 1—6; 14—20; XI: 1—11. Fásor, 1926. —	154
Saul bukása. I. Sám. XV: 26—28. Fásor, 1926. — — — — —	159
Lót felesége. Lukács XVII: 32. Fásor, 1927. — — — — —	163
Jób felesége. Jób V: 9—10. Fásor, 1926. — — — — —	168
A szabad és megkötözött lelkiismeret. Márk VI: 14—29. Kálvin-tér, 1928. — — — — —	174
Talítha, Kumi! Márk V: 22—23; 35—43. Cegléd, 1926. — — — — —	179
A legszegényebb és leggazdagabb ember Jerikóban. Luk. XIX: 1—10. Fásor, 1928. — — — — —	183
Majdnem keresztyének. Ap. Csel. XXVI: 25—29. Keeskemét, 1928.	187

MÁSODIK KÖTET.

IME, A MAGVETŐ KIMÉNE VETNI.

Isten a jelenben. Ján. Jel. IV: 8. Kálvin-tér, 1918. — — — — —	195
Óréá nézzetek. Ján. ev. III: 14—15. Család-u, 1919. — — — — —	200
Nekem sok népem van ebben a városban. Ap. Csel. XVIII: 9—10. Kálvin-tér, 1919. — — — — —	204
Vándormadarak. Jer. VIII: 7. Család-u, 1919. — — — — —	211
A lelkiismeret emberei. Máté XVI: 21—23. Kálvin-tér, 1920. — —	217
Nyílnak a hős kezében. CXXII. Zsolt. 4—5. Tisztviselő-telep, 1921. —	222
A gyülekezet példaképei. I. Péter V: 2—3. Tisztviselő-telep, 1921.	227
A lélek harmóniája. II. Kor. X: 3—6. Tisztviselő-telep, 1922. — —	232
Ki a pápai diák. Máté XXV: 14—19. Pápa, 1920. — — — — —	237
Nem volt hiábavaló. I. Thess. II: 1—5. Tisztviselő-telep, 1923. — —	241
Miért jöttem tihozzátok? II. Kor. II: 14—17. Fásor, 1923. — — —	247
Gyógyító vizek forrása. Ezék. XLVII: 1—12. Fásor, 1923. — — —	255
Három korszak a nemzet életében. Luk. XIX: 41—44. Fásor, 1925.	260
Életveszélyes, de gyógyítható baj. Ján. Jel. III: 14—22. Kálvin-tér, 1926. — — — — —	263
Krisztustól megragadottak. Fil. III: 12—14. Budai templomban, 1926.	271
Isten a nemzetek életében. Máté XIII: 31—32. Kálvin-tér, 1926. —	276
Sótalanná vált emberek. Luk. VII: 26. Fásor, 1927. — — — — —	280
Az egyház lelki otthon. LXXXIV. Zsolt. 4. Fásor, 1927. — — — — —	284
Istent látni. Ján. XIV: 8—10. Fásor, 1927. — — — — —	288
Az egyetlen közbejáró. I. Ján. II: 1—2. Kálvin-tér, 1928. — — —	292

SOROZATOS BESZÉDEK.

A testiség ördögei. Máté IV: 1—4. Fásor, 1925. — — — — —	297
A hiúság. Máté IV: 5—7. Fásor, 1925. — — — — —	300
A hatalomvágy. Máté IV: 8—11. Fásor, 1925. — — — — —	303
A Sátán, mint a tradíciók őre. Máté XV: 1—3. Fásor, 1925. — — —	307
A Sátán, mint a szabadság zászlóvivője. Ján. VI: 1-2, 15. Fásor, 1925.	311

	Lap
Az egytalentomosok. Máté XXV: 14—30. Hajduböszörmény, 1926. —	313
A kéttalentomosok. Máté XXV: 22. Fásor, 1926. — — — — —	317
Az öttalentomosok. Máté XXV: 14—21. Fásor, 1926. — — — — —	321

A JÖVENDŐ PIROS VIRÁGA.

Krisztus visszavár. Máté X: 16. Család-utca, 1921. — — — — —	324
Mint juhokat a farkasok közé. Máté X: 16/a. Fásor, 1924. — — — — —	327
A nagy konfirmáció. Máté X: 32—33. Fásor, 1925. — — — — —	329
Református jellem. I. Ján. IV: 4. Fásor, 1926. — — — — —	331
Stációk. Máté XXIV: 12—13. Fásor, 1927. — — — — —	334
Kiesoda szakaszthat el? Róm. VIII: 35, 38—39. Fásor, 1928. — — — — —	337
Krisztus vára. Eféz. VI: 11. Fásor, 1923. — — — — —	340
Miért kell kiválóknak lenni a református gyermeknek. Ján. IV: 14. Család-utca, 1920. — — — — —	343
A 16 évesek. II. Krón. XXVI: 3, 5, 16. — — — — —	347
A 16 évesek. II. I. Sám. XVIII: 1. — — — — —	349
A 16 évesek. III. Dániel I: 8. „Az Erő”-ben, 1928. — — — — —	350
Őszi pünkösöd. Ap. Csel. II: 1—4. Reformáció ünnepen, 1928. — — — — —	353

KIPATTANÓ SZIKRÁK.

Jefte és leánya. Bírák XI. Lorántffy Zs. Egyesület, 1922. — — — — —	357
Krisztus a gyárban. Luk. VII: 18—23. Máv. gépgyár, 1922. — — — — —	359
Élet vize. Jel. XXII: 17/b. Gellért-szálló, 1921. — — — — —	362
A kenyér. Ján. VI: 55/a. Halas, 1923. — — — — —	364
Emberhalászok. Máté XIII: 47—50. Kálvin-tér, 1927. — — — — —	368
Szántsatok új ugart. Jer. IV: 3. II. Presb. kongresszus, 1927. — — — — —	370
Ez a hare a miénk. Cserkész zászlószentelésen, 1928. — — — — —	373
A reánk találó Isten. I. Móz. III: 8—9. Hódmezővásárhely, 1928. — — — — —	376
Negyven évvel előbb — és negyven évvel utóbb. IV. Móz. XIV. 1—6. Józsua I: 1—11, 16—18. Hódmezővásárhely, 1928. — — — — —	380
A kohóban. Ézs. I: 25—26. I. Presb. konferencián, 1923. — — — — —	384

SEMPER REFORMARI

A BUDAPESTI REFORMÁTUSSÁG LELKI RAJZA.

Ha valaki nagypénteken, vagy esztendő utolsó napján bemegy a Kálvin-téri templomba s mielőtt az orgona megszólal, odafigyel az énekekre, a jobbra-balra kanyargatott, elnyújtott, kacskaringózott, nekibúsult zsoltárénekből egy feled hetetlenül szomorú, de nagy-szerű szimfonikus ének dallama csendül ki. *Itt az egész magyar református egyház énekel* — s mind a 2500 csillagos torony tövében telepedett református gyülekezet képviselve van ebben a zsoltár-szimfóniában. A fejérmegyei kékszemű, szelíd vonású magyar, apjának második fia, egykor részes arató, most villamoskalauz; a somogyi fiú, legénykorában pásztor, most portás valamelyik bank márvány be járatánál; a baranyai ormánság magas sudár legénye, urasági cseléd volt egykor a nagybirtokon, most a Kálvin-téren áll rendőrposztot d. e. 10 óraker. Itt van az alföldi kunság és jázság napbarnított fia, vasutas egyenruha van rajta; a délibábos Hortobágy mellől a szegett nyakú hajdú ivadék a Máv. gépgyárban keresi kenyerét. Kissé palócos ízzel nyújtja az éneket a barsi és borsodi magyar, aki hétköznap fürgén hordja a postatáskát, vasárnap ott ül a szokott helyén a templomban. A bácskai, bánáti gyökér közé elvegyül a Királyhágón túlról Amerikába indult s itt Pesten rekedt hivatalszolga; a vas megyei Őrségből s a háromszéki székelysögből ezer esztendő múltán itt a templomban ad egymásnak találkozt az ország két szélső pontjára helyezett *ikertestvér*. A vidéki kúriák ambitusairól kollégiumokban tanult úrfiak, akik elemi iskolába együtt jártak a parasztgyerekekkel a rektor uram elé s ott énekelték a karban a „*Szent Isten Soha néked*”et, mint pesti orvosok, ügyvédek, miniszteri tisztviselők itt találkoznak újra gyerekkori pajtasaikkal nagypénteken, vagy esztendő utolsó napján a templomban. Ahány kanyargó az énekekben, ahány vérmérséklet a magyarban, ahány százas tradíció az eklézsiában, az mind itt van ezer színű változatban, de mégis egy hatalmas nevelő gondolatnak, a magyar kálvinizmusnak egységes, vallásos életet és kultuszt formáló hatalma alatt. Ez a budapesti reformátusság külső képe a nagyvárosi életben.

50 falusi eklézsia népvándorlása.

Lássuk, hogy e külső és hangulatos kép mögött micsoda erők működtek, melyek nemcsak ezt a kivétlőztetést és átültetést, hanem

ezt a fájdalmas, sokszor tragikus lelki átalakulást is, ellenállhatatlan, kényszerítő erővel a magyar társadalom egészében létrehozták. Vessünk előbb egy pillantást az alig 100 éves budapesti reformátusság népesedési fejlődésére.

1820-ig	polgári lakos volt	78599	ebből ref.	400
1850-ben	" " "	178062	" "	5600
1870-ben	" " "	280340	" "	13000
1880-ban	" " "	370767	" "	21655
1890-ben	" " "	506384	" "	36112
1900-ban	" " "	732322	" "	67000
1906-ban	" " "	791748	" "	73000
1910-ben	" " "	881601	" "	86000
1920-ban	" " "	930247	" "	98326

(10.6%.) — Ez a rövid statisztikai áttekintés sok mindenre ad feleletet. Először is arra, hogy a magyar alkotmányos élet helyreállításától kezdve, eddig soha nem látott fejlődés indul meg. Mintha csak Európa keletén a művelt emberiség egy visszakötött ága hirtelen felszabadulva, rohamos növekedésnek indulna, hogy utóíérje a gazdasági fejlődésben öt egy fél századdal megelőző nyugatot. Az ipari fejlődésnek *gépkorszaka* lépett a dunaparti nagyvárosba, gyárkémények magasodnak a tornyok fölé s az első mozdony végigfut a kislífdön. 1870-től kezdve megkezdődik az ipari nagyvállalkozás, mely lenyúl az összmagyar lakosságba munkaerőért s akinek mélyebb gyökerei nem voltak a földben, azt a jobb kereseti lehetőség magnetikus erővel vonja fel a fővárosba. Tíz év alatt 30.000, húsz év alatt 50.000 református költözködik fel, mintha 50 falusi eklézsia mindenestől felkerekedve Pestre tenné át lakóhelyét. A magyarok bejövetele nem történt meg nagyobb lélekszámmal, mint a pesti népszaporodás s a népvándorlás óta nem ismer a civilizált emberiség belső organizmusában végbe menő olyan emberátcsoportosítást, mint aminőt az ipari fellendülés korszaka létrehozott, *melynek eredménye a nagyváros, mint a népélet erőcentruma.*

A gép, a szén s a tőke.

Álljunk meg egy pillanatra a modern nagyvárost létrehívó rejtelmes erőknél. Voltak az ókorban és a középkorban is nagy városok, de azokat emberi erők hozták létre, akár politikai, katonai, vagy kereskedelmi szempontokból. A modern nagyváros kialakulásánál három tényező szerepel, a *gép*, a *szén* s a kettő kölcsönhatásából kidesztillált érték, a *tőke*. Ez a három személytelen hatalom tört rá az európai emberiségre s szaggatta ki évezredes szociális kötelékeiből.

Évezredes harc után a természeti őserőket hatalmába kerítette az ember. Tűz, víz, gőz, villám váltják fel az emberi és állati izomerőt, befogva és szabályozva őket az emberi szervezet mintájára megkonstruált szerkezetben — a gépben. Az alchimistáknak nem sikerült a homunkulust kémiai úton megcsinálni, de a természeti törvények ismeretére felépített modern technikai vívmányok mintha

igazolnák az Ember tragédiájában Lucifernek a teremtést becs-
mélró szavait:

Az ember egyszer hogyha ellesi,
Vegykonyhájában szintén megteszi.

S míg régen népek kerekedtek fel, hogy megnövekedett élet-
szükségleteik kielégítésére más birodalmakat hódítsanak meg és
igázzanak le, ma sem kisebb hadseregek állnak fel, hogy a megis-
mert természeti erőket birtokba vegyék.

Meg van a gép, de azt táplálni kell, hogy az alvó természeti
energiákat felébressze és transzformálja. Honnan vegye a minden
szunnyadó természeti energiát felébresztő erőt, *a hőit*? Felszínre
hozza az organikus életnek évezredek óta a föld alatt felhalmozott
energiáit, a *szenet* s letűnt korok hátrahagyott erőiből új világ tá-
mad, a nagyváros, a modern technikai kultúra. Mintha a Faust
által felidézett föld szelleme jelenne meg félelmetes öserejével,
amelytől azonban nem retten meg az ember, hanem gépbe fogja és
nála melegszik. Vedd ki a modern világból a *szenet* s egy szempil-
lantásban megáll ez a mesebeli kacsalábon forgó tündérpalota, ezer
kivilágított ablaka elsötétül s lakói futva menekülnek belőle. Ehhez
járul harmadiknak a gép és szén összeházasodásából született gyer-
mek, a *tőke*, mely óriási vállalkozásokban veti latba szülői erejét
s állítja szolgálatába az embermilliók eszét, akaratát és karját s
előttünk áll, mintegy a földből kinőve a modern nagyváros.

Szükségünk volt erre a kis kitérőre, hogy a *modern nagyváros*
lelkét megragadhasuk és világos szemléletünk legyen arról, hogy
milyen világban is élünk, akik akár úgy költöztünk fel, akár úgy
születtünk bele a nagy lélegzetű fővárosba, mely mint egy óriás, a
tenyerében látszik hordozni bennünket.

A nagyváros bomlasztó erői.

Az első tragikus sors, amibe a faluról felköltözött ember
belejut, az, hogy *tömegemberré* lesz.

A tömeg ismertető vonása, hogy nem organikusán növekedett
szociális alakulat, hanem emberi egzisztenciáknak rendnélküli ösz-
szevisszaságába belekényszerített sokadalma. Mint mikor egy kémiai
elem új elemmel jön viszonylatba s régi összetételéből nagy gyors-
sággal feloldódik, ilyen feloldódási folyamat megy végbe éppen
most, a Budapestre felköltözött falusi ember lelkületében. Ez a
feloldódás már megkezdődött, de még nem ment végbe. Éppen most
folyik a régi erők harca az újjal: a falu leikéé a nagyvároséval,
melyet a budapesti reformátusság jelenlegi helyzete tükrözött vissza
a legjellegzetesebben. A történelmi kötelékeknek éppen a legfíno-
mabb gyökérszálaít kezdí ki a nagyvárosi élet. A modern erőgép
által kialakított korszak közszelleme éppen a vallást és annak élet-
nyilvánulásait érintette legérzékenyebben, az életritmus meggyor-

sulása következtében. Amint az ár-apály jelenség szabályos változásában ha egyszerre rendellenes gyorsulása állana be, a tenger halaira, növényeire, az egész föld hőmérsékletére kiszámíthatatlan hatással volna, így az emberi életre is, az életnek ez a meggyorsított tempója.

Egyházi tradíciók szétmállása.

A tömeg életében a tradicionális formák ápolása lehetetlen, mivel a tradíció ápolásának s különösen egyházi tradícióinak személyi és szociális felételeit a nagyvárosi élet csaknem egész biztosan megszünteti. Míg falun és kis városban az egyház a társas élet egyetlen központja, a nagy városban hamar a háttérbe szorul. A nagy városban is szívósan tartja magát évtizedeken keresztül a régi, egyszerűbb szociális viszonyokra szabott egyházi szokás, de leginkább azokban az egyháztagokban, akik nem állanak a modern élet sodrában s leginkább azok a szokások, melyek nagyobb erőfeszítés nélkül beleilleszkedhetnek a nagyvárosi élet gyors ütemébe. így a keresztelés, esketés, temetés; de hogy meg vannak már ezek is fosztva a falusi hímporuktól! Gondoljunk a tömegkeresztelesekre, amelyeken csak a bába van jelen és senki nem tudja a gyülekezetből, hogy hogy kié az újszülött, legkevésbé a keresztlő lelkész. Vagy a pap nélkül végzett temetésekre! Lényeges részei az egyházi életnek ezek az alkalmak is, olyanok, mint a régi dolmányon az ezüst gombok. A veszedelem ott van, hogy a gomb megmarad, de maga a szövet: *az egyházi közösségi érzés* malik szét, amit a templomlátogatók és úrvacsorázók aránylag kicsi száma dokumentál. Az egyes nem gyülekezeti tag, hanem a templomlátogató, a pap nem gyülekezeti pásztor, hanem szónok. Az egyéneket száz finom lelki szállal egybekötöző vallásos életközösség, mint a selyemszövet, foszladozik.

Korhadó alapok s kidőlt támaszok.

Ennek a feloldódási folyamatnak legfájóbb pontja az, hogy a legősibb közösségi formába, minden magasabb együttélés összejtébe, az emberiség legbensőbb szentélyébe, a *családba* nyúl bele irgalmatlan és kegyeletet nem ismerő kezével a nagyváros szelleme. A modern bérlakás, melyet negyedévenként lehet változtatni, semmi „*geniuus loci*”-t, semmi állandóságot nem enged meg. Hozzájárul még, hogy a férfi munkája egész nap a házon kívül folyik le, az asszonynak pedig, az emberiség minden jó szelleme őrizőjének kezéből kivieszi a családiasság alakítását. Micsoda erőnek kell működni a mélyen, ha a minden erkölcsiség őstörvénye, a szülőknek gyermekeikért, a gyermekeknek a szülőkért való felelőssége széles rétegekben pusztulóban van! Micsoda szétbontó erőnek kell működni, hogy a legegyszerűbb közösség, a *házasság* problémává vált! S micsoda szétbontó erők működtek ott, ahol a népélet egészségét éltető atmoszférát, a *közszokást*, amelyhez minden egyes kötve volt, amely ellenőrizte és fegyelmezte az egyént s generációról generációra öröklő-

dött, egy bérház mérgezett levegőjű közszelleme váltotta fel, ahol szomszédját évtizedekig nem ismeri meg az ember s csak a házmes-ter képviseli a közvéleményt és a rendőrség a közfegyelmet.

Jó annak, aki magasabb iskoláztatásban részesült s értelmileg, lelkileg alkalmazkodott a nagyvároslioz, birtokba vette annak javait, úrrá lett a hatóerők felett; de a természet szabad fiából — s a budapesti egyház 80%-a ilyenekből áll — a lelkét lúgozza ki a nagyváros; a, miben eddig Istene, erkölcse, emberi méltósága, öröme, vidám kedélye volt belefoglalva, az töredezik szét. Azért jön a templomba s nagy elbúsultában éneklí a zsoltárt, mert ez az egyetlen, amit még nem vettek el tőle s benne visszasírja a falut, az egyszerű életviszonyokat, apját, anyját, a temetőt, a kis házat, a napfényt; pedig most kövezett utcán jár, nem térdig sárban, villannyal világít, nem fagygyú gyertyával.

Lehetséges nagyvárosi gyülekezeti élet?

A nagyvárosi lakosság lelki rajzát próbáltam nagyon vázlatosan megrajzolni az elmondottakban. Most térjünk át a nagyvárosi életformáló s új életstílust kialakító erők hatása alá került *reformátusság* lelki rajzára. Vizsgáljuk meg, milyen viszonyban van a budapesti református egyházával, mennyi a keresztyén lelki tartalma, mennyire irányítja, vezetí hite az életét, vagy mennyi indult már veszendőbe a református életigazságokból?

A megelőző fejtegetésekből nyilván kitűnt, hogy a modern technikai kultúra által létrehozott nagyváros végzetesen fenyegeti a falusi viszonyok között kifejlődött vallásosságot. Levonjuk-e a konzekvenciát, hogy a nagyváros kiöli a vallást! vagy pedig rá tudunk mutatni a református keresztyénség lényegéből egy olyan magasabbrendű megvalósulási formára is, amely bármilyen szociális viszonyok és életberendezések között lelki tartalmát győzelmesen érvényre juttatja? *Az a kérdés tehát először, hogy az a formája a legmagasabbrendű a református egyházi életnek, amelyet eddig falusi viszonyok között megvalósított, vagy van még fejlődést útja; másodsor, hogy milyen feltételek mellett lehet a nagyvárosban református gyülekezeti életet élni?*

Szemeim előtt, amint lassan elsüljed egy ezer megszentelt szállal szívemhez nőtt világ, egy másik emelkedik fel a nagyváros kormos falai fölé, egy olyan lelki közösség, amely lenyúl a lelkek mélyére, s új közösségbe egyesíti a híveket: ez a nagyvárosi eklézsia.

Szemünk előtt, mint mérték a református keresztyénségnek nem ez, vagy az a történelmi megvalósulása áll. Tehát se nem az őskeresztyén, se nem a genfi, sem a magyar eklézsiaának a múltból kiragyogó képe. Rámutathatnék a külföldi nagyvárosok bármelyikére, ahol a gép, szén és tőke által létrehozott nagyvárosokban az Isten után való vágy hogyan teremtette meg a gyülekezeti életet. Az a tény, hogy a föld egyetlen pontján — hasonló viszonyok között — a református élet gyülekezeti közössége kivirult, biztosíték arra, hogy másutt is lehet. Csak a lelki minőség jöhet még kérdésbe,

hogy kiből és milyen előfeltételek mellett valósulhat meg Budapesten is a nagyvárosi református egyházi élet, amely százezrek életében kormányzó, erkölcsi mértéket, ihletet és megváltást sugaló hatalom.

A mindenkor érvényes gyülekezeti ideál.

Előttünk tehát egy principális tétel áll, az *ideális gyülekezet*, vagy reformátori, kálvini fogalmazásban a *congregatio sanctorum*, az üdvösségre választottak, hit-, szeretet- és kultuszközössége. Az egyház szememben míg egyfelől, dogmatikai fogalmazásban üdvintézmény, gyakorlatilag üdvösségre nevelő, megszentelődési intézmény. Ez az ősi magja az eklézsiának, melyből minden korszakban kinőtt, vagy amelyből megújult. *Ez az, ami a vallásból nem e világból való*, ami nem társadalmi jelenség. Istennek üdvözítő akarata s megváltói munkája ez, mellyel a lebukott világba aláhajol s egy lelki közösségbe szervezi a büntől és kárhozattól megváltott lelkeket. *Egy vallásos közösség szociális alapja széthullhat, a vallás újra kezdi életét az új viszonyok között, mert a vallásban Isten maga közli legszentségesebb akaratát s nem képzelhető el olyan társadalmi helyzet, amelyben Isten akaratát meg ne valósíthatná.* Akárhogy kigyökereztessek is az ember vallásos talajából, hogy szinte a lelkét látszik elveszíteni, *az ember legmagasabb rendű életét a vallásban az Istennel való közösségben éli, azért ha kell, egy századok alatt épült világ szétrombolása, vagy elhagyása árán is alkot olyan világot, amelyben lehetségessé válik vallásos életfolytatása.* Lót Sodomából kimenekül, a keresztyének a katakombákba húzódnak, de Istent nem hagyhatják el. A keresztyénségnek nem egy korszakra, hanem a világ végéig megvan a programja s ez: az Isten, vagy Krisztus uralma alatt egyesített emberiség, mikor a pogányság és a zsidóság megtér, a Sátán megkötöztetik, a háború kiküszöböltetik; s nagy kínzó kérdések, mint ahogy az ókori rabszolgaság, az újkorban a fekete rabszolgaság a Krisztus szellemében megoldattak, úgy a jövőben is, a nagy gordiusi csomók, mint a fajok harca, a szociális kérdés megoldatnak s az elveszett paradicsom ajtaja feltárul, mikor eljő a Világ Ura ítélni eleveneket és holtakat. Akárhon él egy keresztyén gyülekezet, annak létét, életét az üdvözítő Istenbe vetett hit adta meg, s célja Isten örök elvégzett akaratának szolgálata, a lélek és a világ megváltása, az Isten uralmának helyreállítása.

Mikor a budapesti reformátusság lelki rajzát kísérlem meg, a *tényleges*, a való gyülekezetet *ehhez* a mértékhez mérem, s ez old fel a subjektív mérték alkalmazásának vadjá alól.

A lelki rajz megadásához van egy módszer, amit a regényírók alkalmaznak, a típusok megrajzolása, vagyis az egyesekről ellesett jellemző vonásokat egy típus alá foglalják. A közös vonások így élesen kidomborodnak, a mellékesek, egyéniek pedig elesnek. Ezt a módszert követjük, mikor a budapesti reformátusság egy pár típusát mutatjuk be, nevezetesen a *főrangú köreinket, az intelligenciát, a „kisembert”, a szocialistát és az áttért zsidóságot.*

Itt tűnik ki, hogy a vallás hatóereje mellett milyen más szellemi tényezők érvényesülnek, melyekkel a református keresztyénségnek fel kell venni a küzdelmet, hogy lehető tisztán érvényesüljön saját tagjaiban.

Az arisztokrácia.

Hol vannak egyházi és vallásos életünkben református *mágnásaink és főuraink?! Egykor iskolát, templomot, nyomdát alapítottak, papokat tanítottak, eklézsiákat tartottak fenn. Ma, kevés történelmi névtől eltekintve, társadalmi állásán alul van akár a templomlátogatás, akár a személyes vallásos élet gyakorlata. Jól érzik, hogy a név kötelez s a gyermekek nevelésénél még református nevelőt alkalmaznak a családban, de a házasságkötésnél már csak kivételes esetben nyomul előtérbe a református hit. Egy-egy korszakalkotó történelmi egyéniség még születik, aki kigyúl ősei hitének minden nagyszerű vonása, de egyes esetektől eltekintve, a reformátusságnak nem támaszai többé. Itt a fővárosban egyáltalán nem. Egy olyan korszakban, mint a mai, amely hitvallás által színválásra hívja fel a lelkeket, éppen az exponálás kockázatos volta miatt tisztos távolságban tartja magát mágnásosztályunk nagy része. Különösen, ha a mágnáskörök ifjaira tekintünk, szomorodunk el, hogy már nemcsak a hitet valló, hanem a magyar alkotmányba belenyúló történelmi egyháztól való elidegenedésnek is nyilvánvaló jelei mutatkoznak. A magyar mágnás ifjúság a „jeunesse dorée” s nem vonzza őket a komor, férfias, hegyormokon sasfészekből kikelő kálvinista lélek. A történelem ítéletszele pedig átfuval egyik-másik mágnáscsaládunk maradékai felett. Amire név, rang, vér, tradíció mind kötelezné, hogy mágnáságyból szülessék a magyar reformátusság lelki elitje, a visszájára fordul és korcs születik, amit sok buzgó, kegyes mágnásasszony imádsága és könnyhullatása sem tud megfordítani. A múlt történelmi ünnepeinél élő reprezentánsai még a névnek, de a hétköznapi istenszolgálathoz a kezük túlfinom, karjuk elernyed s szívük nem hajlandó. A Kákóciak, Bethlenek, Telekiek, Vayak helyei az eklézsia padjaiban üresen állanak.*

Az intelligencia három csoportja.

Egy másik televény-réteg volna az intelligenciánk, a református kollégiumok növendékei, a magyarságnak századokon át 50%-ban művelt középosztályt adó reformátusság. Budapesten ma is nagy számmal helyezkednek el, fel a legfelső állami hivatalokig. Három csoportba oszthatók: az egyházzal szorosabb, de külső kapcsolatban álló egyházas gondolkozásnak, a radikális s „modern ember” névre igényt tartók s a félművelt intelligencia. Intelligenciánk olyan, amilyennek az egyház nevelte. Ami az egyházban politikum, az iránt az egyházas rész komoly felelősséget érez, ami religiosum, az iránt fejletlen az érzéke. Az egyházpolitikai harcok és a vallásos liberalizmus nyomták rá kitörölhetetlen bélyegüket a református

intelligenciára s kimondom, hogy a református egyház 10-15 évig nevelő kezében tartotta a művelődő ifjúságát, de öntudatos reformátussá nem tudta formálni. Nem nevelt sem orthodox-kálvinista embert, de általában a keresztyénség megváltó erőit sem tapasztaltatta meg úgy, hogy a religiositás uralkodó vonássá legyen ifjai szellemi arculatán. A magyar református egyháznak az elmúlt évtizedekben a keresztyénség méreteiről, Krisztus királyi méltóságáról nagyon lefokozott látomása volt. A gondolkozó fő előtt a vallás mint társadalmi tényező bír még létjogsultsággal, mert a népnek szüksége van rá. Az elégedetlen néprétegekbe védőoltásnak nagyon jó szérum a vallás. Világnézeti tartalmát ha leltározánk, furcsa dolgok volnának találhatók egymás mellett. A Bibliának, mint isteni kijelentésnek vallása súlyos aggodalmakat okoz, mert intelligenciájának kétségbe vonását eredményezhetné s szívesebben vall bármely pantheisztikus vagy társadalom-tudományi elméletet a vallásról, mint a saját egyházának hivatalos tanítását. Vannak intelligens emberek, akik a szociáldemokráciának esküdt ellenségei, de a vallásról Marx nézetét vallják. Tudok olyanokról, akik Krisztus származásáról minden íi-ik századbeli, keresztyénellenes, talmudi propaganda jelszónak hitelt adnak s a végén kijelentik: „azért hiszek a Szentháromság egy Istenben”.

Ami a legszomorúbb: életében nincs semmi praxis pietatis. Vallásos hangulatai vannak, de vallásos élete nincs. A templomi igehirdetés elavult számára, az újjal szemben még bizalmatlan, nincs reá lelke felhúrozva. Sern a vallásos, sem a tudományos egyházi irodalom nem számíthat reá, mint visszhangjára és biztos háttérére. Megvallom, az egyházhoz közelebb álló kisebb csoportokról beszélek s csak épen rámutatok a távol álló nagy csoportra, amely leszámolt a vallással, — családi vonatkozások még kötik, pap, tanító, tanár volt a nagypjuk, de ők már kinőttek az egyházi keretkből s rabjává lettek a materializmusnak.

A radikális elemek, akiknek sokkal egységesebb a világnézetük, a modern ember vallásos krízisét nagy belső küzdelmekkel vívják, de az egyházat nagyon maradinak tartják s azért küzdelmeikben tőle segítséget nem remélnék. Egyoldalú, gyakran túlzó, gyakran fantasztikus eszméiket szeretnék ráerőszakolni az egyházra, mint programot. Az intelligencia általában elvárja egyházától, hogy az ő politikai, esztétikai s irodalmi ízlését fedezze s az egyház örök isteni rendeltetését, a bűnből való megváltást s az Isten uralmának szolgálatát, mint vallásos frazeológiát — elszívleli. Szörnyű katasztrófa ez, intelligenciánk, de egyházunk életében is s ha csak rajtuk épülne az egyház, már összeroskadt volna. A szellemi élet harcaiban, világnézeti mérkőzéseiben, így életlen fegyverekkel küzd. Szellemi súlya kicsiny; társadalmi súlya még van, de nem hat olyan sugalmazó erővel, mint egy politikai napilap, az élet irányítására Magyarországon nagyon keveseknek férfiszenvedelmé az Isten nagy gondolataiért síkra szállani.

A „kis emberek” rétege.

Akin a budapesti egyház jelenleg nyugszik s akinek *kell* az egyház, akinek elete legszebb gondolatait, vágyait, érzelmi világát megszabja, az az úgynevezett „kis ember”. Ő az, aki templomot épít, templomra gyűjt, templomra jár, énekel, úrasztalához járni, úrasztalára kenyeret és bort küld, odahaza Bibliát olvas, gyermekeit imádkozni tanítja, egyházi irodalomnak, sajtónak támogatója, családi látogatást végez, kórházba, betegekhez, szegénygondozásba, készséges segítő társnak jelentkezik, — a postás, villanyoskalauz, kisalkalmazott, stb. Nem mintha ők volnának a református keresztyénség teteje, hiszen lelkükben a keresztyénség legmagasabb gondolatai nem találnak visszhangot. Általában szűk látkörűek, könnyen sértődők; vallásosságuk a tekintélyhit, hallgatják a Bibliát, ha nem értik is; vallásos képzeletükben a hasznosság szempont uralkodó helyet foglal el; s az egyházi életben való részvétel bizonyos társadalmi rangemelkedést jelent számukra. De a keresztyénség a galileai tóparti halászkótlól kezdve, a császári udvar felszabadított rabszolgáin át mindmostanig beniiők nyerte tartógerendázatát. Ez a réteg konzervatív és tartja az egyházat, az egyház konzervatív és tartja ezt a réteget. A kispolgári szellem rajtuk árad az egyházba, de mint Nauman mondja, ha nem volnának kegyes kisiparosaink, parasztjaink és alkalmazottaink, a keresztyénség, dacára a fejedelmeknek és az egyetemeknek, megsemmisült volna. Nézd meg csak, hogyan áll szembe a magyar, s hogyan tud meghalni — mondja Tisza István pozsonyi pohárköszöntőjében; ott látjuk meg, mit jelent a népnek a vallás. Van egy fájó sebe a mi emberünknek itt a fővárosban: hogy a gyermekei kicsúsznak kezéből. Az a heroikus vallásos küzdelem, amit az utca és a mozi ellen vív gyermekeiért, legtöbb esetben meg hiúsul s a szíve magzata a nagyvárosnak esik áldozatul.

A munkásság egyháziassága.

Van egy rétege a fővárosi reformátusságnak, melyet egyenesen a technikai kultúra kotrógépe hordott össze, ez a gyári munkásság, amely szociális helyzeténél fogva a legjobban ki van téve annak a veszélynek, hogy közte és egyháza között a belső viszony elhidegüljön s legjobban a kísértésnek, hogy a még meglevő szálakoat is öntudatosan tépje el. Míg a külföldi nagy egyházakban nagyon komoly emberek lemondanak a munkásságról, népegyházi szempontból, s a tömeges kilépési mozgalmak ezt a lemondást igazolni látszanak. Budapesten és éppen a református egyházban az aránylag nagyszámú munkásréteget még nem veszítettük el, sőt egyenesen lehet rá építeni. A magyar munkás lelkét fölkaparta, de meg nem rontotta a szociáldemokrata agitáció. Proletár-öntudatát felébresztette s kétségtelenül megvan a tőke, de inkább a tőkés ellen a gyűlölete, — ellenszenvet ébresztett a vallás és a papok ellen, de öntudatos szocialista tömegekről nein beszélhetünk. A kommunizmus alatt az egyház által kibocsátott tagsági nyilatkozatot a munkásság mind alá-

írta, ma pedig a kommunizmus után hályog esett le a szeméről, hogy be volt csapva és ezt szégyenli. Egyházi adóját egy kis utánjárással mindenki megfizeti. Missziói egyházaink nagy részt munkásokra épültek föl. Távol legyen tőlünk, hogy a munkásnak egyházához való tartozandósága mértékül az egyházi adóbefizetést tekintsük abban az egyházban, ahol egy étellel tartozunk Krisztusnak; csak jelezni akarjuk, hogy a jogi köteleket nem tépte el s most passzív rezisztenciában van. Vallásos hittudat-tartalma sekélyes, Istenről, bűnről, erkölcsről egészen torz fogalmai vannak. Templomba járni szegyei, vagy demonstrációból nem teszi. Azzal áltatja magát, hogy odahaza is kielégíti vallásos szükségleteit. A tőke és a munka harcában a munkásság maga mellett kívánja látni egyházát s ha ezt nem kapja meg, elidegenedik. Büszke arra, hogy a munkásmozgalom kiküzdötte a politikai és munkásjóléti vívmányokat. Az egyház etikai erőinek latba^etését a társadalmi igazságosságért nem tudja méltányolni. Nem akarja, hogy egyháza politikába avatkozzék, a szakszervezeti tagdíjat szívesen fizeti, a pártfegyelem alól ki nem vonható, de azért ha arra kerül a sor, a vallását nem hagyja. Vallásos gondolatok nem érdeklik, de a gyermekkorában szerzett benyomások hatással vannak rá ma is. Az adóelengedésért vérben forgó szemekkel vitatkozó munkásnak is ellágyul a hangja, ha a gyermekkori zsoltárokra, iskolás korára fordul a szó, áldja a tanítóját haló porában is, aki írni, olvasni, énekelni megtanította s révedezve tekint vissza egy fehérfalú templomra, amelyben olyan szépen, mint ő, nem tudott énekelni senki. Lecáfolni nem szabad, mert nem engedni magát s könnyen fanatikkussá lesz akár a szekta, akár az agitátor kezébe kerül. S ha az adót nem szívesen fizeti is, de szegény gyermekek karácsonyára négyszer annyi adományt ad önként. Ezt a szociális érzéket megragadni s reá a budapesti jóléti intézményeket, árvaházakat, kórházakat, öregek házát megépíteni, — mutatja a jövő fejlődés irányját.

Reá kellene mutatnom még a nagyvárosban növekvő gyermek és ifjú generációra. Részletes és finom kidolgozásban foglalkozni kellene a nőknek a budapesti egyházban való jelentőségével, mert az eddig felsoroltak csak a fél arculatát teszik ki a budapesti reformátusságnak, a másik fele a nők világa, akiknek gyenge vállán nyugszik Szent Péter dómja. A nő és a vallás közötti kötelék a legbensőségesebb a nőnek vallásos lényéből kifolyólag. Amint az emberiség, úgy a keresztyénség is a nőkön plántálódik tovább.

Az áttért zsidóság.

Egy vonását akarom még kiemelni a budapesti reformátusság lelki arculatának, egy új vonását, mely pár esztendővel ezelőtt lépett be egyházi életünkbe s azt sajátosan színezte: az áttért zsidóságot. A budapesti református egyházba 1918-tól 1924-ig 2257 zsidó áttérő lépett be, ebből 1919-re 1471 esik, visszatért 161 a 7 esztendő alatt. Meg kell jegyezmem, hogy a zsidóságnak ilyen tömegben való megmozdulását nem a református egyházból kiható missziói, krisztiani-

záló erők idézték fel. Részben a zsidóságban évtizedek óta forrongásban levő válság, részben a kommunizmusban a magyar és emberi ábrázatából kivetkőzött zsidó agitátorok iránt érzett utálat és a megtorló bosszútól való félelem vitte rá a zsidóság egy részét, hogy vallásos közösségétől elszakadjon s vele a szolidaritást felmondja. A 212.000 lélekszámból álló zsidóság éppen úgy nem tudja élni Budapesten a maga zsinagógiai életét, mint a református a maga gyülekezeti életét és vallásilag elközönyösödik. A ghetto-életből kiszabadult zsidóság a magyar társadalmi életben nem tudott elhelyezkedni, hacsak nem asszimilálódott! így történtek a háború előtti évtizedekben a zsidóság legfelsőbb rétegeiből, a plutokráciából szórványosan áttérések. Ismétlem, nem genuin vallásos erők hatottak a zsidóságra, hanem a társadalmiak. Míg a katolikus egyházba az uralkodó vallás szárnyai alatt védelmet kereső zsidóság nyomult, a református egyházat liberalizmusáért keresték, mert itt nincs annyi ceremónia. A háború után áttért felnőtt zsidóság nem is szándékozott felvenni a református lelkiséget, nem magáért, nem az üdvösség kereséséért, hanem a gyermekeiért tért át, hogy azok előbbre meheszenek és mellékesen keresztyének legyenek. A keresztyéz felvette, de azon túl nem ment. Időnként bekukkant a templomba, hogy mutassa magát; a keresztlő papjával ismeretséget tart fent, de úrasztalához nem járul. Aki felveszi az úrvacsorát, az elégetett maga mögött minden hidat s megtérés számba menő lelki eseményen ment keresztül. Azokban a református egyház komoly és mély vallásos egyéniségek kifejlődését szemlélheti. Azt azonban meg kell adni, hogy gyermekeinek a ref. vallású neveltetéséért dicséretes buzgóságot fejt ki a legközönyösebb, a legfelületesebb áttérő is és a konfirmáció alkalmával dől el, hogy a jövevény sarja beolaltat-e a református egyház hitközösségébe. Nem akarok részletes fejtegetésbe bocsátkozni a zsidó pszichéről, a tipikus zsidó bűnökről, a lelkek mélyén atavisztikusan élő, törvényből való megigazulás keresés kiirthatatlan vallásos ösztöneiről, az evangéliumnak nomisztikus felfogásáról, a zsidó és magyar temperamentum egymást oly nehezen szívlelő megnyilatkozásairól, mert ezek végzetesen sodornának egy fajelméleti vitába, amelyből nincs kibontakozás. Azt a kérdést vetem fel, hogy a magyar református keresztyénség, mely a teljes Szentírást, mint isteni kijelentést vallja, felelősnek érzi-e magát a zsidósággal szemben, a meglévő kétezer főnyi zsidósággal szemben is, hogy sem neki ne legyen idegen test egyházában, sem ő ne érezze testvértelennek magát az egyházban? S a kétezer főnyi zsidóságon keresztül missziói feladatra érzi-e felszólítva magát a kívül levő zsidósággal szemben?

Itt áll előttünk nagy vonásokban a budapesti reformátusság lelki rajza, a tényleges, reális gyülekezet és benne a magyar sors s lelki szemeink előtt kigyúl az a másik, amihez mértük, amilyennek lenni kell. Ha emberi erőre volna bízva léte, fennmaradása, mint zsolttartó éneklő Titanic süllyedne alá a főváros tengerébe. Egy ideig tengethetné életét, mint a faluról behozott muskátlivirág a fővárosi bérház ablakában. De a református egyház nem üvegházi

virág, hanem benne az Isten jelenik meg a magyar nép megváltására. Isten, aki nagyobb gépnél, szénnél, tőkénél, s százezer református léleknek legmagasabb rendű vágya jelenik meg, hogy a gigantikus erőktől szorongatott ember számára segítséget merítsen, sőt, hogy e látszólag romboló erőket az Isten uralma alá hajtsa, a gépet, szenet és a tőkét. A százezer reformátusnak arra, egyedül csak arra van szüksége, hogy egyházában az élő Isten szólaljon meg ellenállhatatlan erővel és tengermély szerelmével s a nagyvárosi eklézsia soha nem álmodott hófehér dómja épül a kormos, füstös nagyváros fölé.

A százezer reformátusnak vezetésre van szüksége. Éppen a presbiteriális egyházszervezet az, amely az új szociális viszonyokra legkönnyebben berendezkedhetik. Ezt a tiszteletre méltó testületet százezer lélek várja, hogy vezetője, kormányzója legyen, várja, hogy ne az eklézsiát, hanem a százezer lelket vezesse. Rá kell ébredni erre a felséges megbízásra s ha tizenkét egyszerű halásznak lehetett Rómába az evangéliumot elvinni, 500 budapesti presbiternek is lehet budapesti egyházat vezetni, ha hallja a szót: menjetek és tegyetek tanítványokká minden népeket.

A budapesti presbiterek II.-ik konferenciáján, 1924-ben tartott előadás.

KÁLVIN ÉS LOYOLA.

Ezeknek a most elhangzó előadásoknak az a célja, hogy azt a szellemi küzdelmet és mérkőzést, mely körülöttünk és szerte a világon folyik, a kiindulásánál mutassa meg, bennük tájékozódást nyújtson és határozott állásfoglalásra segítsen. Igen nyomós történetfilozófiai felfogás az, hogy a múltban megvívott harcok a történelem folyamán ismétlődnek, csak a szavak és kosztümök változnak, de a motívumok maradandók és aki a jelenben tisztán akar látni, vissza kell mennie abba a korszakba, amely színtere és azokhoz a személyekhez, akik akkor megindítói és képviselői voltak az újult erővel kitörő küzdelemnek. Láttuk eddig, hogy a modern pogányság és a zsidókérdés a jelen emberiség lelkének izzó kérdései milyen messi, évezredes múltból erednek s ma ismét aktuálisok. Nem lehet elleplezni azt sem, hogy a katolicizmus és protestantizmus 400 éve kiobbant küzdelme, amelyben egy időre fegyverszünet állott be, a világháború után újult erővel kitört. A világháború és a békekötések teremtette új világhelyzet úgy a katolicizmus, mint a protestantizmus református ágának a terjeszkedésére, az emberiség vezetésének megszerzésére óriási lehetőségeket nyitott meg. Az újkor emberének felfogása a keresztyénségről s életstílusának kialakulása napjainkig lényegében e három férfiú nevéhez fűződik: *Luther, Kálvin, Loyola*. Hatásuk oly lélekformáló, hogy megjelenésük óta határozott lutheránus, kálvinista és jezsuita lélekről keli beszélni s oly egyetemes, hogy nemcsak az újvilágban rakták le a keresztyénség fejlődésének alapjait, hanem az óhazában is, a keresztyénség tovább fejlődése még mindig a hozzájuk való visszatérés útján lehetséges.

A középkor és újkor választóján álló három alaknak, Kálvinnak, Luthernek és Loyolának világtörténelmi arányokban megnövekedett szellemi mérkőzése a XX-ik században ismét kiújult. Luthert ma kihagyjuk a párhuzamba állításból, nem mintha nem volna épén olyan fontos, sőt az egyetemes protestantizmusban Luther elhomályosításának még a kísérletezésével is, nemcsak a történeti igazságot, de azt a Kálvint sértenék meg, aki így nyilatkozott Luther-ről: „Ha Luther engem ördögnek szidalmazna, akkor is megtisztelném azzal, hogy őt Isten egészen kimagasló szolgájának tartom”,

de így is alig tudjuk ilyen szűk keretek között az anyagot rendezni. Azért csak a két bajvivót állítjuk szembe, akikben a katolikus és református keresztyénség és kegyesség minden életereje egy pontra, egy személyiségben összpontosulva a küzd az Isten dicsőségéért.

Szeretném kiemelni, hogy ebben a harcban mi és mindnyájan érdekelve vagyunk, akikben a katolikus, vagy a református keresztyénség állításai egy kissé is élő erők, mert sajátságos, hogy ahol a két lélek összeütközésbe kerül, ott Kálvin és Loyola vívja tovább harcukat. Eszméik, törekvéseik, lélekformáló módszereik nem túlélt eredmények, hanem belőlük táplálkozik a vallásos emberiség. Életművük nem lezárt és befejezett, hanem most van kibontakozóban. A nagy emberek évszázadok alatt fejtik ki küldetésüket az emberiség életében. És mégis 400 év múltán az elért és megváltozhatatlan történelmi eredményeik alapján más értékelést kényszerítenek mindkét félre. Négyszáz év múltán másként kell gondolkozni a katolicizmusnak Kálvinnal és a protestantizmusnak is szükséges revízió alá venni felfogását Loyoláról. A két egyéniségnek és életük munkájából kiáradó hatásoknak szembeállításából le akarjuk szűrni — a két szellem minden kibékíthetlensége tudatában:— hogy hogyan tekintsen a protestantizmus a katolicizmusra és benne a jezsuitizmusra és mit követel meg a református lélek a katolicizmustól, hogy benne meglássa és megbecsülje.

A két üstökös

Vessünk egy pillantást a korra, az 1517-1557, tehát negyven évre terjedő időre, sőt még szűkebbre is szoríthatjuk, 1537-1557-ig, tehát 20 év alatt játszódik le a nagy vallástörténelmi dráma, melynek főszereplői Loyola és Kálvin.

Az európai országokban mindenütt diadalmasan előtörő protestantizmus tűzi ki a győzelmi zászlót. A római pápának látnia kell, hogy országokat veszít el egymásután. Az első 10 esztendőben csaknem tehetetlen a reformációban felragyogó igazságokkal szemben. Nincs belső ereje, melyekkel útját állja az egyszerű barát 95 téziséből kiáradó bibliai követeléseknek. Európa népeinek Luther ígéire adott elementáris visszhangja egész lényében rázza meg a rendeltetéséről elfeledkezett egyházat. Kénytelen volt igazat adni, hogy az egyház megromlott és elvesztette a Krisztus evangéliumát. Nem kisebb tanú, mint a tridenti zsinat megnyitó szavai tesznek bizonyosságot arról, hogy az ítélet szele fuvalt végig a katolikus egyház vezérkarán, mikor ezeket a szavakat írásba foglalta: „*Sodoma és Gomora sorsát érdemeltük meg*”. De ebből az aléltásból csakhamar felébredt és szervezkedni kezdett. Megkezdődött egy, a kath. egyházban végbemenő restauráció, mely egyben kifelé ellenreformáció is volt. Ezt az ellenreformációt már a jezsuitizmus vezeti. Ezen a harctéren találkozunk Kálvin és Loyola. Megdőbentető kettőjük között a rokonság. Mindkettő az akarat embere, mindkettő az Istentől való megragadottság és elhivatottság kényszere alatt él, mindkettő a rajta elhatalmasodó istenismeret fókuszából kapja sorsát és hajít-

tatását, egy a jelszavuk, az egyiké: *Ad maiorem Dei gloriam*; a másiké: *Soli Deo Gloria*. Ez az istenismeret teszi őket *lélektanpedagógusokká*, népek *organizátorává* és *reformátorokká*, a megindult mérkőzés *hadvezéreivé* és *versenytársakká*.

Mint kettősvágányú vonatok beláthatatlan hosszú úton párhuzamosan haladnak és aki csak az utat nézi, nem tudja megérteni a kettő között levő ellentétet, míg a kiindulópontot és a végcélét nem látja, amely felé elhajlanak egymástól. Mint két üstököscsillag, mely párhuzamosan repül, röptében bevilágítja az eget, azt hinnéd egymásnak testvérei, pedig pontosan az ellentétei. A római keresztyénység, mikor a legsúlyosabb megítéltetés érte, akkor szülte meg, mintha minden erejét összeszedte volna, a legnagyobb katonáját, hogy felvegye újra a harcot az elveszített világalomért. A bibliai keresztyénység Pál apostol óta, Augusztinust kivéve, nagyobb személyiségeket nem adott a világnak Luthernél és Kálvinnál, hogy megmentse önmagát és megtisztulva új világekorszak ihlető lelke lehessen.

A lovag és a diák.

Az egyik francia, a másik spanyol származású. Faji tulajdonságaiknak tiszta típusai mind a ketten. Szenvedélyesek, lobbanékonyak, zseniálisak. Ezt az alaptermészetet az önfegyelmzés finom tapintatta és előkelő szellemé csiszolta ki. Mindketten magasabb körből származtak, amelyben a gyermekek felsőbb iskoláztatására gondot fordítottak s mindkettő mögött olyan szülői ház állott, amely nagy karriert akart fiainak. Mindketten a katolikus hit talaján nőttek fel. A kis Kálvin „gyakran csókolgatta szent Annának, Mária anyjának ereklyéit”. Loyola a lovagi udvar zajában a vadászat, a fegyverforgatás és vidám poharazás légkörében nőtt fel. Az egyik tudós, jogász, a másik lovagnak és katonának készült. Kálvin ifjúsága a tanulás. Késő éjjeli órákig tanul s 22 éves korában már könyvet ad ki. Loyola a féktelen és tobzódó lovagi mulatozásokban és szerelmi kalandokban tölti életét 30 éves koráig. Kálvin visszahúzó, szemérmes, félénk, Loyola temperamentumos, vidám, víg társaságot kedvelő. De mindkettőnek életében elkövetkezett a nagy fordulat. Isten megjelent a sorsukban s a lelkiismeretükben, mindkettőt döntés elé állította, s mindkettő óriási küzdelmek, belső megrendülések és tusakodások között által ment a *megtérésen* és új emberré lett, új életet kezdett.

E két monumentális egyéniség titkaiba csak egyetlen ablakon tekinthetünk be, ha a megtérésükön keresztül ismerjük meg őket. Az a kibékíthetetlen és összeegyeztethetetlen ellentét is megtérésük különbözőségére s a megtérésben szerzett isten ismeret különbözőségére vezethető vissza. Pampelona ostrománál megsebesült élvsóvár katona a szentek életének kényszerű olvasgatása közben jön rá, hogyha mint katona, bicegő lába miatt többé hírnevet nem szerezhet, *nem* szerezhette-e hírnevet a szentek útjánf Ekkor jut meghasonlásba régi, könnyelmű, hiú dicsőségeket kergető, élvsóvár múltjá-

val és énjével. A test és vér uralma alól való felszabadulás a Loyola megtérése, a Vénusz és Mars oltárától fordul Mária oltára felé s neki ajánlja fel lovagi szolgálatait. A 32 éves, már kopaszodó Loyola az askétizmus útján indul el az új és tiszta élet keresésére. A romlott hajlamok diktatórikus letörése és megöldöklése, az emberi testiségben lakó istenellenesség meghódoltatása az Isten előtt a cél. A sápadt arcú, égő szemű diák, Kálvin, a reformáció igazságainak kényszerítő ereje következtében kénytelen komolyan foglalkozni a kérdéssel és a Szentírás olv. asasa közben a „hirtelen ráözönlő világosság” feltárja előtte az igazságot, Pallas Athene oltárától fordul a Krisztus dicsőségének szolgálata felé. Kálvin megtérése a megismert igazság követésének ellenállhatatlan lelkiismereti kényszere. A 21 éves Kálvin a tekintély hitből és egyben egy holt kegyességből az Isten igaz imádására ébredt, amelyben nem test és vér ellen van tusakodása, nála a megromlott ész és a lázadó akarat meghódoltatása az Isten előtt — a cél. Amaz a Zakeus, ez a Saulus megtérése. Loyola megmarad a katholicizmusban, Kálvin nem maradhat meg többé.

Megtérésük.

Loyola kath. életrajzírói is megállapítják, hogy „megtéréseben a boldogságos Szűz nagy szerepet játszott”. (Lásd: Jablonkay Gábor S. J. L. szent Ignác élete és működése. 57. old.) Betegágyán, mikor a belső lelki átalakulása megkezdődött „egy éjjel világosan látta a szent Szület és karján az isteni kisdedet. Szótlanul sokáig ott időzött nála, hogy a megtérő szíve egészen elteljen látásában”. A gyermeket karján tartó Mária a középkori festészet vallásos fantáziájának szüleménye. A feltámadott Krisztus megjelenésével több ízben találkozunk a Biblia lapjain, Pál kijelentésekről, elragadtatásokról tesz vallomást. S mi nem vonjuk kétségbe az ilyen látomásoknak objektív valóságát, Krisztusnak, a feltámadott Úrnak megjelenését, de a „gyermeket karján tartó Mária” megjelenése a keresztyén vallás történetének a lapjain azon jelenségek közé tartozik, melyeknek indítéka kizárólag a felizgatott emberi képzelet. Erre a vallásosságra letörőhetetlenül reányomja bélyegét a „gyermeket karján tartó Mária” látománya. A jezsuitizmus által nevelt kegyesség központjában is a Máriatiszelet áll. Loyola vallásosságának kategóriája nem a *hallás*, hanem a *vízió*, azaz látomás útján akar jutni a hithez és hitbizonyossághoz. Loyola maga mondja el egyik tanítványának, Laineznek, hogy „ha a Szentírás nem léteznék és ha a katolikus vallás minden igazságai elvesznének, ő mindennek dacára a Manresában látott és megismert dolgok alapján oly erős volna hitében, hogy kész volna érette a halálba menni”. (Jablonkay I. m. 82. old.) Manresában, egy dominikánus kolostorban töltött kilenc hónai) a 32 éves Loyola életében az önmagával való teljes leszámolás és tisztába jövetel időszaka. Az életrajzok nem említik, hogy a Szentírás megfordult volna a kezében. Kempis Tamásnak az „*Imitatio Christi*” című könyve is itt kerül a kezébe — mint általában egész

életében — nem a Szentírás, az Isten kijelentett igazságainak megismerésében foglalatos. A gyónás, a meditáció és az egyre sűrűbben jelentkező látomások foglalják le egészen és formálják át a lelkét. Bűntudatában és kétségbeesésében elmegy egészen az öngyilkosság gondolatáig, melytől Isten megóvja. A bűnbocsánat és a békeség megnyeréséért a bibliai „erőszakoskodók”-hoz hasonló, sőt fogadalmával kényszeríteni akarja Istent a feleletre. Látományai, elragadtatásai egyre gyakoribbak. Maga mondja, hogy Jézust emberi természetében vagy negyvenszer is látta „középtermetű ragyogó testtel”. Többször eszméletlenül terült el, egy alkalommal egy hétig feküdt így a templomban. Ilyen alkalmakkor látomás útján ismerte meg a katolikus hit igazságait, pl. Krisztus „mint fehér sugár löveli magát bele az ostyába az átlényegüléskor”. Így jut a Krisztus testté lételének titka birtokába, a Szentháromságot is így szemléli. „Egy pillanat alatt bámulatos sokat és mélyen megismertem a hit és tudomány kérdéseiből, valamint a lelkiélet dolgaiból” — mondja magáról.

A spanyol nép vallásosságában minden időben mértékadó szerepet játszottak az ilyen megvilágosodások. Ami előttünk önkényesnek és bizonytalanoknak, sőt betegesnek tűnik fel, ott a vallásos életre döntő fontosságú. Loyola sem tud az ilyen fantáziaképek nélkül élni, sőt ezeknek tervszerű létrehívása teszi ki olyan híressé vált lelkigyakorlatos könyvét. Loyola misztikus, — de aki a misztikus látomásokat erőteljesen és önkényesen tudja felhasználni, sőt egyenesen az akarat nevelésére mint eszközt, az egyetlen biztos eszközt használja fel. Bármily fontosak is számára a fényes látományok a lélek és az istenség rejtett világa megismerésére, de nem enged, hogy eluralkodjanak rajta. Hívja a szellemeket, de azért, hogy az ember szolgálatába kényszerítse őket. Ebben különbözik a misztikusoktól, akik elmerülnek a látományokba és az kielégíti őket. Loyola tervszerűen létre hívja a lelkiállapotokat, (pld. a félelem, az elkárhozottság érzése) hogy a lélek gyakorlóterévé tegye azokat, ahol azokat legyőzve, új erőt merítsen a cselekvésre — ez a jezsuita methodizmus.

Milyen más a Kálvin világa. Ha közvetlenül a Loyola világából lépünk a Kálvin világába, ugyanazt a hatást érezzük, mint mikor katolikus templomból közvetlenül református templomba lépünk be. Amott félhomály, a festett üvegeken beszűrődő, fehér fényében meghamisított, örökre elvesző napsugár, a tömjénfüst, a belső gyertyavilágítás, ruha, beszéd, mozdulat, minden egy rég letűnt világ, — emitt a napsugár közvetlen fehér, meleg fénye, az ablakon beáradó végtelen kéklő ég, semmi embercsinált?, világosság, vezeték, hogy az Istennek ne kelljen annyi emberi apparátuson keresztül törni, mire eljut az emberhez. Amott csupa szimbólum és transparens, itt csak egyetlen transparens van, az igehirdető lelke. *Kinek van rá szüksége, Istennek vagy az embernek, hogy annyi közvetítőn keresztül találjanak egymásra?* Egyiknek se! Kálvin világában a misztérium az úrvacsora, — de semmi olyan misztikum, amit vízióval és nem a hit szemével lehetne meglátni.

Kálvin megtérésében nem találkozunk sehol sem látományokkal, extatikus lelkijelenségekkel, itt a Biblia és a profetizmus világába lépünk. Az aszkéta a maga erejéből akarja Istent elérni, a próféta sokszor Isten hívó szavának ellenállva, erőszakkal ragadtatik el Isten akaratának szolgálatára. Kálvin megtérésében az Isten lelkétől való kényszerítetés, elhurcoltatás, „rávétetés” (Jeremiás), megtisztíttatás (Ézsaiás), legyőzetés (Mózes) a természetfeletti. Maga Kálvin passzív, vonakodó, menekülő, nem aszkéta. Egy tiszta erkölcsű párizsi diák, aki jogásznak készül s az Isten prófétájává és a reformáció theológusává lesz.

Kálvin önvallomása.

Van egy irata Kálvinnak, melyben nem emberekhez beszél, hanem az Isten ítélőszéke elé állva, kitarja egész lelkét s benne elmondja egész ifjúságát s megvallja megtérését. Így csak Jeremiás, Pál és Augustinus beszéltek. A Sadolet bíboros levelére írott válasz egy szakasza ez, melyben az Isten ítélőszéke elé idézett Kálvin elmondja Istennek, ami vele történt. Ez a Kálvin Confessioja.

Van még egy rövidebb is, a Zsoltárokhoz írott kommentárja bevezetésében, de olyan monumentális lélekmegnyilatkozás, mint a Sadolet bíborosnak adott válasz, még a Kálvin életében is csak egyszer lehetséges.

Azzal kezdi ezt a vallomást, hogy: „Én Uram, amint gyermekkoromból felserdültem, mindig a keresztyén hitet vallottam... de kezdetben a hitről csak annyit tudtam, mint ami akkor általában el volt terjedve. A te igédnek lámpását... eloltották... s hogy senki ne vágyódjék nagyobb világosság után, minden lelket az a meggyőződés tartott elfogva, hogy ama titkos, égi bölcseségnek kutatása helyesebben van kevés emberre bízva, kiktől aztán az isteni véleményt meg kell kérdezni, s a nép szelleméhez csak akkora tudás illik, hogy az egyház iránt való engedelmesség uralkodjék mindenen felett...” Amit tanítottak, hittem, hogy Fiad halála megváltott engem az örök haláltól, de amelynek ereje sohasem hat el hozzám. Parancsolták, hogy először a szentekhez forduljunk s azok közbenjárása folytán meghallgatod a könyörgést és kegyes leszel. Mind ezt elvégeztem, bár egy percet se nyugodtam (Kálvin beszél)... lelkiismeretemet kegyetlen fájdalmak gyötörték... nem maradt más vigasztalásom, mint hogy — *feledéssel csaljám magam*”. — (Emlékezzünk, Loyola a testi, Kálvin a lelki öngyilkosság szélén állanak.) — „Egyszer azonban új tan bukkant fel. Engem megdöbentett a tan újszerűsége, megvallom, keményen és ingerülten ellene állottam. Különösen egy dolog fordítá el lelkemet az új tan hirdetőitől — az *egyház iránt való tisztelet*. De amint egyszer felnyitották a szememet, mindjárt láttam..., *hogy különbség van között, ha valaki az egyháztól elszakad, vagy ha azon hibákat akarja kijavítani, melyek az egyházat elrútítják* ... Többé nem hunytam szemet... Kimutatták, hogy a tudatosan elkövetett vétkekre éppoly kevésbé van mentség Nálad, hogy még az sem tévelyeg büntetlenül, kit pusztán tudatlansága következtében tántorítottak el a helyes útról. E pontnál mint egy fényzőn áradt reám, átláttam, hogy a tévedések minő szemétdombján fetrengtem, de még inkább feltárult előttem az örök halál... mit tehettem, előbbi életemet nyögve, jajgatva kárhoztattam, s a *Te utadra tértem*”.

Ezekben a szavakban már a semper reformari lelke szól.

Még-csak a Zsoltárok könyvéhez írott kommentár bevezetéséből idézzük: „miután a pápaság babonáiba nagyon bele voltam merülve, nehéz volt engem ebben megingatni, míg végre is *hirtelen megtérés* által engedelmességre bírta szívemet. Megízleltem az igaz kegyességet”.

Azt mondjuk tehát: az ifjú Kálvinnak volt vallása, de hite nem volt. Volt ismerete, de nem volt üdvbizonyossága. Ezt nem adta a katolikus vallás. Mikor pedig erre a vízre szomjúhozik meg az emberi lélek, akkor semmi pótlékkal be nem éri. Nagyon világos, hogy Kálvin ilyen igényekkel és ilyen szomjúsággal katolikus nem maradhatott. Kálvinban az a lélek ébred fel a keresztyén egyház kebelén belül, amely az Isten felségjogaiért küzd az ember jogai helyett, ez a kálvinista lélek s ez a kálvinista lélek az emberi szív fiúi jogaiért száll síkra, ahol az Isten igaz ismeretét az egyházban elrejtették. A semper reformari örök bibliai elve ez, mert az ember mindig lealkudja az Isten igazságát, megfelel s ha lehet háttérbe szorítja az Isten szuverenitását. Minden vallás ősi betegsége a farizeizmus, mely az embert elébe helyezi az Istennek, vagy az Istenhez jutásnak emberi feltételeket szab. Azért nincs se lutheri, se kálvini egyház, csak Krisztus egyháza.

Lélekidomár és lélek nevelő.

Eddigi vizsgálódásainkat ebben a tételben foglalhatjuk össze röviden: más a Loyola és más a Kálvin istenélménye, ezért más az istenismeretük is.

Itt van a kérdések kérdése, hogy ki a Loyola és ki a Kálvin Istene! Előző fejtegetésünkben egy néhány sugárka próbált behatolni ebbe a titokba, a továbbiak során is erre a kérdésre kell feleletet kapnunk, mert sem a faji, sem a neveltetésbeli, sem a természetükben rejlő különbségek nem magyarázzák azt a nagy ellentétet, hogy az egyik ugyanazon egyház szolgálatába állítja minden erejét, melyet a másik mint teljesen Isten elleneset elhagy, hogy gigászi erejét a tiszta egyház helyreállítására szentelje. Ezt az ellentétet csak az istenismeretük radikális különbözősége teszi érthetővé. Nem ismeretlen és új dolog ez. A vallásban a különbségek az Isten megismerésének különbözőségében rejlenek. A felekezeti különbözőségek is az Isten megismerésének különbözőségére vezethetők vissza. Ezek a különbözőségek legélesebben megmutatkoznak az egyes vallásos rendszereknek önmagát propagáló lélekformáló módszerein, pedagógiáján, kegyességi gyakorlatain, kultuszán, kátein.

Minden vallás névre számot tartó hit, emberi lelkeket akar meghódítani. Amelyik vallás nem törekszik lelkek megnyerésére és megtartására, az nem vallás, legfeljebb valami fanyar filozófia. Minden vallásnak megvan a maga nagyon kipróbált metódusa, mellyel a legbiztosabban és legcéltudatosabban reméli, hogy közölni képes azt az istenismeretet, amelynek birtokában van. Az a kérdés, hogy mivel és hogyan akar emberi lelkeket megnyerni?

Loyola és Kálvin is megalkották a maguk világhíres léleknevelő metodikájukat. Az egyik az *Exercitia spiritualiában*, a Lelki gyakorlatos könyvben, a másik az *Institutio religionis christutnacban*, A keresztyén vallás rendszere című művében és ennek rövid, gyermekek számára készült kivonatában a *Genfi kis kátéban*.

Ezekben a könyvekben a műhelyében kapjuk a két embert! Megérné a fáradságot, hogy ennek a két könyvnek egybevetésébe alaposan belemélyedjünk, pedig az egyik csak egy kis könyvecske, a másik pedig két testes kötet. Most csak tanulmányozásunk eredményét sűrítjük az alábbiakban össze.

Az *Exercitia spiritualia* az a horog, amellyel a jezsuita-rend tagjait horgássza. Loyola mondotta: „Más rendek hálóval halásznak, a jezsuiták horoggal”. Ezt a könyvet egy kissé részletesebben kell ismertetnünk, mivel még a katolikus magyar közönség előtt is meglehetősen ismeretlen, magyarul könyvárusi forgalomban nem is található.

A lelkigyakorlatos könyv tartalma.

Az exercitium éjfélkor veszi kezdetét. Az egész idő négy szakaszra oszlik, négy hétre, melynek meditációs anyaga olyan szigorúan el van egymástól választva, hogy a gyakorlatozó az eredményt kockáztatja, ha az első héten arra gondol, amivel csak a második héten szabad foglalkoznia. Loyola csak a feltételek kínos betartásával ígéri az eredményt. Minden hét egy zárt egészet képez s mindegyik héten meg van a maga külön célja, melyet el kell érni, különben nem folytatható tovább a gyakorlatozás. Addig kell megismételnie, míg az első héten megkívánt eredményt el nem érte. A négy hét összesített eredménye adja, az exercitium bevezetésében kifejezett célt; „Az ember arra van teremtve, hogy Istent, a mi Urunkat magasztalja, néki tiszteletét nyilvánítsa, néki szolgáljon s így munkálja lelki üdvösségét”. Ezt azonban csak úgy éri el: „Ha lelki gyakorlatozás által magunkat minden teremtett dologgal szemben közömbössé hangoljuk úgyannyira, hogy a magunk részéről ne akarjuk jobban az egészséget, mint a betegséget, a gazdagságot ne inkább, mint a szegénységet, a dicsőséget ne inkább, mint a gyalázatot, a hosszú életet kevésbé, mint a rövidet, hogy egyedül arra vágyakozzunk és azt választhassuk, ami célunkra segít, amirre teremtve vagyunk”.

Az első hét célja az ember teljes kijózanítása önmagából, kárhözatra méltó voltának megismertetése által. E cél elérésére a gyakorlatozónak 3 főlelmes képet kell maga elé idézni képzelő erejével. A lázadó angyalok letaszítását, Ádám bukását és a saját bűneit. Pontosán elő van írva, hogy mit kell látni a képzelet által előhívott képekben, pl. a harmadik napon el kell képzelni magát az embernek, amint bilincsbe verve áll meg az Isten előtt, mint a gonosztevő a bíró előtt. Ezt követi azután az ötödik nap, melyet aki sikeresen végig csinál, az idegeiből nem moshatja ki soha többé. A gyakorlatozó elképzelet a poklot egész hosszúságában, szélességében és mélységében, ahonnan tűznyelvek csapnak fel s az elkárhozottak lelkei testileg látható alakban tűnnek elő. A gyakorlatozónak elő van írva, hogy: képzelő erő szememmel látom a tűzparazsat és a lelkeket, amint égő testtel bele vannak zárva. Fii-lemmel hallom a sírást, üvöltést, jajgatást Kriszns és a szentek ellen a káromlást. Képzeletem szajrló érzékével a füstöt, a kénköt, a trágya és a rothadó dolgok szagát. Izlelő érzékemmel a keserű dolgokat, mint a könnyet, a szomorúságot és a lelkiismeret mardosó férgét. Ernlékeze-

tembe idézem azokat, akik a pokolban vannak, némelyeket mert nem hittek Krisztus eljövételében, mások noha hittek, nem parancsa szerint cselekedtek”. (Ign. von Loyola: Geistliche Übungen, nach dem spanischen Urtext, Übertrag-en von Alfred Feder 8. J.) Ezek a látványok mind azt a célt szolgálják, hogy a gyakorlatozó lássa meg, hogy Krisztus irgalmasságra hasonló sorstól még¹ ez ideig megtartotta, ami olyan érzés-vihart hív elő, hogy generális gyónásban végződjék, melyet absolutio és szent áldozás oldanak fel, pusztító hatásuktól. „Ha a bűnbánat nem elég mély, a gyakorlatozónak külön segítő eszköz iöz kell folyamodnia — az önostorozáshoz. Hármás célt szolgál a flagellálás I. „elégítelt az előbb elkövetett bűnökért: II. az önlegyő-zését, hogy az érzékenység engedelmeskedjék az észnek: III. hogy valami kegyelmet amit óhajt, meg-kapjon a gyakorlatozó, pl. a mélyebb bűnbánatot, vagy a, Krisztus kínjait sirató részvétlönnyeket, mint kegyelmi ajándékot, vagy valamely kétely megoldását”.

A második hét célja: döntés Krisztus zászlója mellett. Ebben éri el a lelkigyakorlat a csúcspontját. Itt a pokol képei eltűnnek s a gyakorlatozónak Jézus gyermekkorára kell koncentrálni figyelmét, majd meg kell jártatni tekintetét a föld összes népein, látni kell a népfajokat, munkás eszközeit, azután az egészségeseket, a betegeket, a most szü-lötöket és a most meghaltakat, mindezt azért, hogy az emberiségnek e tarka képeről a menny felé fordítsa tekintetét a három isteni személyre, a Szentháromságra, akik az emberi nemzetség megváltásáról párbeszédet folytatnak. Közben két nap Jézus gyermekkorának szelid és bájos története in jártatja a gyakorlatozó figyelmét, az ötödik napon hireien változik a szelid kép s feltűnik az exercitiumos könyv oly híressé vált két zászlaja, a Lucifer Babilon síkságán és Krisztus zászlaja Jeruzsálem kapuja előtt. Lucifer és Jézus állanak szemben egymással. Lucifer magához hívja követőit és szét küldi őket a világba, hogy a gazdagság és hírnév, a kevélység és az önhietség által megrontsa az embert. Ez a Lucifer zászlaja. Táborá oly félelmes, hogy kétség-be kellene esni, lia nem látnánk vele szemben a Krisztus zászlaját Jeruzsálem kapuja előtt, aki szerte jár, jót tévén, tanítása figyelmeztet, hogy a szív ne csüngjön a földi javakon és a hírvágyon, hanem ajánlja fel magát a szegénységnek s hordozza el a megvetést és gyalázatot. A tökéletességnek ezek a lépcsőfokai vezetnek el minden többi erényhez. Az egész lelki gyakorlatozásnak itt a végcélja, döntés a Krisztus zászlaja mellett, amely végső tökéletességre a hármás szerzetesi fogadalomnak: a szegénység, a szüzesség és az engedelmség letételével emelkedik.

A harmadik és negyedik hét elmélyíti és begyakorolja azt, amit az első két héten a gyakorlatozásban megszerzett. A gyakorlatozó a harmadik héten elmerül a passió képeibe. Miként szemlelett Jézus bűneinkért, mit kell azért érette tennünk és miként kell érette szenvednünk. A negyedik héten együtt örvendezik a lélek Jézussal a feltámadás és a mennybemenetel győzedelmén. Ezek a bibliai képek szemmel láthatóan háttérbe szorulnak a gyakorlati kérdésekkel szemben. Az *egyház tag* magatartása a római egyházzal és annak berendezéseivel szemben tölti ki a III-ik és IV-ik hét nagy részét. Ez a rész már valóságos egyháztagsági kis káté. A ma szokásban levő lelki gyakorlatok, melyeket laikusok számára tartanak a lelki gyakorlatos házakban, nagyrészt ezeket az egyháztagsági szabályokat veszik át és ez a gyakorlatozás legfeljebb egy hétig tart. De a teljes exercitiumokban a négy hetes gyakorlatozás eieng-edhetetlen. A könyv *végén* egy fejezetbe vannak foglalva azok a szabályok, melyekben a gyakorlati életre adnak útmutatásokat. Itt mar nyoma, sincs a fantázia igénybevételének. Ez az engedelmség; isko aia. A lelkek megkülönböztetésének, az alamizsna osztogatásnak és a lelki skrupulusok eloszlátásának szabályai gazdag lelki életnek, sok gyón-tatásnak leszűrt érett eredményei, az emberi lélek ismeretének s a pszichológiai mélyen látásnak pompás dokumentumai. Az *egyházi érzület szabályai* című záró fejezet 18 pontja pedig a laikus kathekizmusnak

az örök kiskorúságban tartott és visszaszorított léleknek, tehát az örök római katholicizmusnak mesteri összefoglalása. A „*harcos egyház*”-ban a helyes egyháztagsági érzület a következő: „hogyminden egyéni ítéletet félretehessünk, legyen kész és készséges szellemünk mindenben Krisztus igaz menyasszonyának az engedelmességre, aki itt van, a mi szent anyánk, a hierarchikus egyház az”. Eme nyitány után ajánlja a gyónást, a sakramentom felvételét évenként egyszer, de jobb, ha havonként, még jobb, ha hetenként történik. Ajánlja a gyakori mise hallgatását, a szerzetességet, feljebb dicsérje a nőtlenséget a házasságnál. Követeli az ereklyék, a búcsújárás, a bojt, a templomok képekkel, apró gyertyákkal való díszítésének dicséretét. Az egyház minden rendelkezését jónak kell mondani s „légy készen felkutatni az érveket annak védelmezésére, de soha se azok leküzdésére”. Ha az egyházi előjárók nem feltétlenül érdemelnek dicséretet, arról csak azoknak szabad beszélni, akik segíthetnek. Dicsérni keil az egyházi hagyományokat és a scholastikus theológiát. 13. pont: „hogymindenben biztosan járjunk és szilárdan álljunk: *ami az én szemeim előtt fehérnek tűnik fel, valljam feketének, ha arról a hierarchikus egyház úgy döntött*”. Nehezebb hitani és egyházi kérdésekről nagy elővigyázattal illik beszélni, vagy legjobbat azokról hallgatni. így jól teszi a keresztyén, noha: „*tökéletesen igaz, hogy senki nem üdvözülhet, aki nincs eleve elrendelve az üdvösségre s aki nem kapta a hitet és a megszentelő kegyelmet*” — (14. pont) az eleve elrendelésről ne sokat beszéljen, hogy a „*köznép tévedésbe ne jusson*” nehogy az „ily emberek a jócselekedetekben, melyek lelkük üdvére szolgálnak — el ne lustuljanak”. „*Ne sokat és ne nagy nyomatókkal beszéljünk a hitről*” (16. pont) közelebbi különbség tétel nélkül, hasonlóképpen ne részletesen és nyomatókkal a kegyelemről. Végül a 18-ik pontban: „noha mindenek felett értékelni kell, hogy Istennek, a mi Urunknak tiszta szeretetből serényen szolgáljunk, de dicsérni kell az Ő szent majestása előtt a félelmet, mert nem egyedül a gyermeki félelem a kegyesség és szentség, hanem a szolgáló félelem is”.

Szolgálatot véltem teljesíteni az Exercitia spiritaliának részletesebb tartalmi ismertetésével. De semmiféle tartalmi ismertetés nem nyújthat elégséges betekintést ennek a kis könyvnek a hatalma és hatása titkába, Nem is a könyvben magában van ez. Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy nem tankönyv, sem olvasó könyv, nem imakönyv, — *vezénykönyv* ez, melyet hiába vesz kezébe az olvasó, míg a vezénylő mestert, az exercitium vezetőjét nem hallja, addig ez a könyv egy száraz kompendium. A könyv titka nem önmagában van, hanem az exercitiumos mesterben, aki az egész gyakorlatozásnak a spiritus rectora. Magánúton is próbákat tehet valaki a lelki gyakorlatok végzésére, de az más lesz, sőt egyenesen veszedelmes lehet a magános próbálkozóra. Ezt az exercitiumot csak a vezető mester segítségével lehet végig csinálni. Ebben a tényben, egy élő személyiségnek állandó szuggesztív hatása alá helyezésében látom a Loyola-féle lelki gyakorlatos könyvnek a világtörténelmi jelentőségét. A lélekidomár négy héten keresztül ott áll szemtől-szembe egy lélekkel, aki teljes bizalommal átadja kezébe egész lelkét, hogy formálja ki. — *Kinek a képére?!* Itt a nagy, a döntő, az egész Loyola leleknevelését mérlegre tevő kérdés! És itt a történelem egybehangzó ítélete szerint a válasz nem az, hogy a „*Krisztus ábrázatához hasonlatossá*”. Ez a léleknevelés vallásos, fanatikus, erkölcsös, aktív, halálraszánt embereket nevel, — de olyan áron, amit Krisztus soha

sem követett és soha nem tett volna meg — az egyéniségnek teljes elnyomásával. Célja az, hogy az emberi lelket az emberi szenvedélyek, érdekek és bűn diktatúrája alól felszabadítsa, de mikor felszabadult, egy másik diktatúra alá veti az egyéniséget és lelkiismeretet — az egyház olyan határozatai alá, melyeket fehérnek kell mondani, ha a legteljesebb lelkiismereti meggyőződése feketének látja is azokat. Ez a merénylet az emberi lelkiismeret ellen, ennek a pszichológiai mesterműnek az értékét minden nagyszerű eredményei láttára is kétségé, sőt veszedelmessé teszi, mert az emberi lelket az Isten uralma helyett az *ember diktatúrája* alá helyezi, ami az evangéliumnak és a Krisztus Istenről való kijelentésének meghamisítása és eltorzítása. Ott, ahol az eleve elválasztásról, a hitről, a kegyelemről nem tanácsolják a nyomatókos beszédet, ott végső elemzésében, nem az Istenben való hitet, hanem az egyházban való hitet akarják elérni. Ahol az evangéliumi történetek és Jézus élete, a biliai fogalmak, nem a teljes Szentírás, hanem csak kiszakított szakaszai csak a lélek gyakorlatozására szolgálnak, ott az Ige tekintélye elveszett s ott nem hitet — hanem erényeket akarnak nevelni, vagy kikénszerűíteni s csak módszereikben különböznek, de lényegében nem a sztoikusoktól, amint hogy a Loyola által elérni szándékolt kívánatos lelki állapot — a közömbösség a világ dolgaival szemben — a sztoicizmus. Loyola itt nem áll meg, itt győzi le, — ahol a miszticizmus holtpontra szokott jutni, — nagy lelki feszültségek után a bekövetkező reakciót, a visszaesést, mert ezen a semleges mezőn kezd az idomításba, de ezen a ponton hajlik el egy mástól a végtelenbe Kálvin és Loyola pályája is. Kálvinban is megtaláljuk a világ dolgaival szemben a sztoikus indifferenciámust, de ő ott szólaltatta meg a lelkiismeretet, ahol Loyola elhallgattatja, ott beszél nyomatókosan a hitről, a kegyelemről, az eleve elválasztásról — ahol Loyola egyházi opportunnizmusból hallgatást parancsol, Kálvin hitet akar, hitből való újjászületést, Loyola erényeket, Kálvin az Isten országának, Loyola a „hierarchikus egyháznak” akar embereket nevelni, azért az a *semper reformari*, ez a *nil reformari* embere.

Messze vinne fejtegetésünk, ha Kálvin léleknevelő művét az „Institutiót” hasonló terjedelemben ismertetnénk. Nem is vethetők érdemben egymáshoz, mert Kálvin itt egy rendszeres teológiai munkát írt, mellyel az volt a célja, hogy a „*szent vallástudomány jelöltjeit az isteni ige olvasására előkészítsem és megtanítsam*”. Ezekben a szavakban benne van az örök reformátori elv, hogy „*a hit egyedüli zsinórmértéke a Biblia*”, benne van, hogy a református exercitium egyetlen könyve a teljes Szentírás. Minden más könyv, mű vagy módszer csak az Isten ígéje könnyebb olvasására és megértésére való előkészítés. Önmagában semminek sincs értéke, csak a Bibliához való viszonyában. Kálvin könyvéből nagyszerű református exercitia spiritualiát lehetne kivonatolni s pompásan is lehetne nyomozni magának Kálvinnak a személyes kegyességei gyakorlatozási módját, de merényletet követne el bárki is a ref. egyházban, aki olyan igénnyel lépne fel, hogy műve a Szentírás önálló

tanulmányozását feleslegessé teszi. A Szentírásnak a klérus kizárólagos birtokából való kivétele és az egyház minden tagja kezébe lehelyezése a reformátorok egyik legnagyobb léleknevelő tette. A nagykorúságra jutott emberi lélek bátorsága ez, amely az isteni tekintélynek emberi tekintélyekkel való támogatását többé nem hordozhatta el s maga akar utána járni az üdvösség útjainak, mert a felelősség érzete többé nem a gyermeké, — hanem a férfiué.

Amint Loyola lélekpreparáló iskolájából nem kerülhet ki senki a lelkigyakorlat nélkül, Kálvin iskoláját sem hagyhatja el senki a Bibliába való alapos elmélyedés nélkül. Kálvin vállalja a kockázatot, hogy a Biblia olyanok kezébe is kerül, akik nem értik, akik félreértik, akik visszaélnek vele, belemagyarázzák a maguk rögeszméit, — mert tökéletesen meg van arról győződve, hogy a Szentírásnak helyes magyarázója az, aki azt létrehozta, az Isten Szentlelke s a Biblia hiteles volta sem az egyház, sem a tudósok véleményén áll, vagy esik, hanem annak önmagában van hitelre méltó volta. A református exereitiosos könyvek is van egy spiritus rektora. Nem holt könyv, nem theologiai, vagy elvont filozófiai rendszer az, — hanem Istennek tulajdon beszéde. A Biblia olvasó spiritus rektora — a Szentlélek Isten. Loyola exereitia spiritualiájában hiába keressük még a szót is, hogy Szentlélek, Kálvin egész munkáján egyetlen uralkodó vezérgondolat a Szentlélek Isten, aki megvilágosít, megtisztít, újjászül, dorgál, megszentel, az üdvösségről bizonyosságot tesz, — s nem kevésbé határozottan szól arról, hogy a Szentírást a szívünk mélyén megpecsételi.

„Az tehát kétségtelen, hogy azok, akiket a Szentlélek belsőleg megtanított, teljesen megnyugosznak a Szentírásban s hogy a Szentírás (autopiston) önmagában hiteles és hogy nem szabad azt sem bizonyítás, sem okoskodás tárgyává tenni és bizonyos az is, hogy ami hitelre méltósága nálunk van, azt a Szentlélek bizonyágtételéből nyeri..., de csak akkor hat reánk komolyan, *mikor a Szentlélek megpecsételi szívünkben. Mikor tehát annak ereje megvilágosít, többé nem a magunk és nem más ítélete folytan hisszük, hogy az írás Istentől ered, hanem minden emberi vélekedésen felülemelkedve, a bizonyosnál bizonyosabban állítjuk* (épen úgy, mintha Isten lényét látnók benne), hogy a Szentírás emberek közvetítésével Isten tulajdon ajkáról folyt hozzánk ... *Olyan meggyőződés tehát ez, melynek emberi okoskodásra nincs szüksége, oly ismert, amelyen a legtellesebb bizonyíték alapszik, végül oly érzés is, mely csak égi kijelentésből származik... Elég tudnunk annyit, hogy igaz hit csak az, melyet Isten lelke szívünkben megpecsétel*”. (Inst. I. VII. 5.)

Kálvin kegyességébe igazában csak akkor pillanthatunk bele, ha sikerült valamennyire az emberi léleknek ezt a területét az egyetlen megközelíthető képesség, a vallásos intuíció útján megismernünk. „*Kicsoda az az Isten, aki előtt Kálvin meghódol s akinek szolgálatába maradék nélkül odaszenteli az életét?* Ez a kérdés elvezet a párhuzamba állított két személy vallásos életének a legmélyére, itt fakad fel ama gigászi erő és akarat, rettenthetetlenség ősforrása, amely mindkettőnek sorsa és végzete — s mind a kettőnek a *pre-*

desztináltsága. A vallás héroszai nem a vallásos képzeteikből, teológiai formuláikból, nem is lelki fejlődésükből érthető meg, inkább fordítva. Kegyességükből, lelküknek abból a finom megremegéseiből, félelmes megrendüléseiből magyarázható hangjuk érce, zúgó ítélete, átka, vakmerősége, abszolútsága, amellyel a hozzájuk szóló Isten szavára visszhangot adnak. Kálvin olyan Isten előtt borul le, akinek lényében ez a három tulajdonság, az uralkodó szemlélhető: az *Ira Dei*, *Majestas Dei* és *Gloria Dei*.

Kálvin istenismeretében az Isten haragja lényeges vonás. Találónan jegyezte meg K. Frölich: „*Die Reichgottesidee Calvins*” című tanulmányában, hogy „*ugyanaz az Isten, aki Jóbot próbára teszi, él a reformátor szívében is*”. Ez a harag nem a teremtmény bűnös haragja, szent harag ez, mint Jézusé, mikor az árusokat a templomból kiűzi. De ugyancsak lényeges vonás a *méltóság, maiestas is*, amelyet a bűnbe bukott ember érez, ami elválasztja Istentől, megalázza gögjét, megtöri és meghódoltatja. Az ótestamentumi próféták óta senkinél sem található fel az Isten méltóságának ez az ismerete úgy, mint Kálvinnál. Az Isten szentsége, mint a fehér izzásban lévő vas fénye ömlik el mindenütt, ahol Kálvin az Isten nevében szól, parancsol, követel, vagy ítéletet mond. Itt nem lehet ellentmondás, alku, vagy szentimentális érzelgősség az ember részéről. *Reverencia* az egyetlen lehetséges magatartás, az ész az érzelem és az akarat reverenciája a tökéletes jóság és szentség előtt. Ezért legnagyobb bűn a kálvinista ember szemében a pártütés, a lázadás Isten ellen.

Mind a két említett vonást magában foglalja az istenismeret, melyet *Gloria Dei* néven jelöltünk meg. Az istenismeretben a lényeg mindig az, hogy mi az Isten akarata. *Kálvin Istene az önmaga dicsőségét munkáló Isten.* Kálvin számára ez a vallás, ez a keresztyénség, ez a célja a világt teremtésnek, ezért van a megváltás, ezért lesz az ítélet, ezt szolgálja a büntetés és az irgalom, a bűnbocsánat, az egyház, a kultusz, az emberi élet, maga az egész világtörténelem. Kálvin exegetikai kulcsa a Bibliához a maga dicsőségét munkáló Isten ismerete. Ez a kulcs megnyitja nemcsak az egész Szentírás értelmét, hanem a legparányibb részek és szavak értelmét is. Csak aki ismeri Istent, olvashatja haszonnal a Szentírást. Csak a *helyes* istenismeret segít a Biblia igaz és *helyes* megértéséhez, *helyes* imádásához, a *helyes* istenszolgálathoz, viszont a Szentírás olvasása segít az igaz istenismeretre, az igaz hitre és igaz, kedve szerint való szolgálatra, mint ahogy az igaz önismert is az Isten helyes ismeretéből származik. Ezért a *genfi Káté szerint az emberi élet főcélja s ugyancsak a legfőbb jó az emberre nézve: az Isten megismerése.* Míg a katolicizmus a vallásos élet alacsonyabb formáit nemcsak megtöri, hanem ápolja és fejleszti és megelégszik vele, Kálvin a tömeget is az egyetlen, az evangéliumi istenismeret és szolgálat egyedül mértékadó magaslatára akarja felnevelni. Vallásos nagykorúságra tehát, mikor minden lélek személyes viszonyba léphet az élő Istennel. Reformátorok közül senki sem látta meg a keresztyénségnek a feladatát ebben a világban s e világ számára oly világosan s

oly grandiózus méretekben, mint Kálvin s Isten uralmának megvalósítását olyan egyetemes módon senki sem kísérelte meg, mint ő.

A kálvini kegyesség formája az Isten gondolatairól, tetteiről, terveiről s akaratáról való meditáció, úgy amint azt a Biblia rendre elénk tárja és az élő igehirdetés arra serkent és a lélek mélyéről feltörő önkéntes imádság. Nem exercitium, hanem az igével való naponkénti táplálkozás. Nem a módszerében rejlik hatásának titka, hanem a szabadságában, nem preparálni akarja a lelkeket valami vallásos meggyőződésre, vagy szolgálatra, hanem elhívni az Isten beszéde által, mert nem idomítás, hanem újjászületés útján lesz mindenki keresztyénné. Ha Loyola is a próféták, az apostolok és az Úr Jézus tanítása után indul el, elérkezik ő is oda, ahova Kálvin, de ő a legendákból indul ki és látomások útján keres megbizonyodást s olyan istenismeretre tesz szert, amely a Szentírás ismeretét is nélkülözni tudná, azért vak az egyik szemére, csak azt látja, hogy az ember és az egyház erkölceiben romlott meg, azt nem látja, hogy a *hitében romlott meg* s megjavított erkölcsöktől remél megújult hitet. Nincs az iránt érzéke, hogy az Isten szentsége sértetett meg az egyház megromlása által. Azért indul egy nagy hódító hadjáratra, hogy visszanyerje az egyház számára a lelkeket. Kálvin egy lépést sem tud addig tenni, míg az Isten ekklezsiája meg nem tisztul a hamis tanításoktól, mert a hamis hit szüli a hitetlenséget is, a romlást is és a visszaéléseket is. Az egyházat meg kell tisztítani, azért Loyola szerzetes-rendet szervez, Kálvin pedig gyülekezetet, hogy a valódi és igaz egyház látható legyen. Loyola mindenestől a pápa szolgálatába adja magát, Kálvin mindenestől a pápaság megdöntésében látja az igazi egyház helyreállítását.

A cadaver ember.

Loyola élete művét a jezsuita rend *Constitutióiban*, Kálvin a *genfi egyház szervezetében*, az *Ordonance-okban* fejezte be. Mind a kettő egyházi organizátor, mind a kettő aktív, mozgó hadsereget akar nevelni az egyháznak, ezért Loyola kiépíti a jezsuita rendet, hogy a katolikus egyháznak tisztikart neveljen. Megépíti a jezsuita iskolákat, hogy a művelt embereket megnevelje. Kiküldi a népszónokokat, hogy az egyháztól elidegenedett s a hitetlen néprétegeket felrázza a közönyből és bűnből. Megkezdí a gyermekpasztorációt, a kórházak építését, szegények nagyszabású segítségét, különösképen pedig a gyóntatást állítja az egész munka tengelyébe. Egy nagyszabású *belmissziói* munka indul meg a katolikus egyházban. Ugyanakkor megkezdí a harcot az „eretnekek”, a reformáció ellen s a tridentí zsinaton már a jezsuiták kezébe kerül az irányítás, ők a teológiai szakértők s a határozatok megfogalmazói. Míg egyrészt a *külmissziói munkát*, Loyola eredeti szándékát újból felveszik és hittérítőket küldenek ki. megszervezi és új alapokra helyezi az *egyházi diplomáciát*. Míg egyrészt új rendházak alapításával behálózza egész Európát, az európai udvarokat is egymás után jezsuita befolyás alá fogja — a

jezsuita udvari gyóntató és pápai diplomata küldése által. Mindezt *ad maiorem Dei gloriani* jelszava alatt, a pápaság tekintélyének és uralmának visszaszerzésére. Olyan hű és olyan képzett katonákat a pápa az egész kath. egyházban nem talált, mint a jezsuiták, így hovatovább a pápa is a jezsuita rendház irányítása alá került. Loyola nagyságáról csak akkor szerzünk helyes szemlértéket, ha őt nemcsak mint a reformáció ellen síkra szálló hadvezért ismerjük meg, hanem a kath. egyház belső restaurálását végző VII. Gergely és III. Ince pápákat is felülmúló nagy organizátort.

Honnan sorozza Loyola az embereket? Az egyetemekről, ő maga is esztendőkön át fáradozik, míg az első hat társát személyesen megnyeri céljainak az exercitia spiritualia által.

Vessünk egy pillantást Loyola „*Constitucióiba*”, melyet szintén látomások útján írt meg, mint lelki gyakorlatos könyvét.

Az egész rendház s a föld bármely pontján élő jezsuita egyetlen főnek, a rend főnökének, a *generálisnak* van alárendelve, a pápának is a generálison keresztül. Az egész rend a vallásosán motivált katonai szubordináción épül fel s idegrendszere a feltétlen engedelmesség. Míg ezt az engedelmséget sikerült fenntartani, a rend csodálatraméltó teljesítőképessége mindig biztosítva volt. A jezsuita engedelmség a következő világhíres szavakban nyert kifejezést: A generalis az alárendelttel szemben Isten helyetteseként áll, azért „*úgy kell engedelmeskedni mint a holttest (cadaver), amelyet kénye kedve szerint forgat az ember, mint a bot, amely minden módon engedelmeskedik annak, aki kezébe fogja*”. Ez a katonai szubordináció megköveteli, hogy a parancs átvétele pillanatában minden munkát félbeszakítson az illető, a toll a szó közepén szakítsa félbe az írást. Sőt a legnehezebbet kívánja meg ez a parancs, ami egy embertől kívánható, a saját meggyőződéséről való lemondást. Az engedelmség az az „*égő áldozat, amelyben az egész belső ember önmagát osztatlanul odaveti a teremtő szeretetének lángjába, az ő szolgájának (a generálisnak) a keze által*”.

Azért a jezsuitáknak nincs vérrokona, sem otthona, sem hazája többé. Minden természeti szeretetnek át kell alakulni szellemivé. A rend tagjainak is, annyiban szabad egymást szeretniök, amennyiben a rendhez tartoznak s nem a saját személyükért. A rend a jezsuitának a családja, barátja, az otthona, a hazája. E cél elérését szolgálja az állandó felügyelet, a titkos megfigyelés, amely a tekintetből, a mozdulatokból, meggondolatlan elejtett szavakból von le következtetést. A kölcsönös spiózkodás és feljelentés Loyola által bevezetett szabály. Titkos jelentések a tanárokról írásban, szintén nem tartoznak az erkölcsileg elítélendő cselekedetek közé. így lassanként kialakult a jezsuita típus, amely ezer közül is megismerhető. Egyenesen tartott fő, egy kissé előrehajtván, szemével a földre néz, beszéd közben a szavakra figyel, de nyíltan nem néz a szemé közé. Minden izgalmat kerül, a legélesebb ellentéteknél is békésen mosolyog és fölényesen nyugodt. Mindez a gondos gyakorlat és pontos előírás eredménye. De egyben nagyszerűen kihasználja a rend

az individuális képességeket is. Mindenkit a maga helyére állít, mint a cél elérésére a legalkalmasabb eszközt,

Azért a jezsuita rend tagja a kath. egyházban egész rendkívüli privilégiumokat élvez. Nincs kötve, ha a szükség úgy kívánja a rendi öltözethez, nincs kötelezve az időt tékozló kórus énekléshez az istentiszteleten. Bár felszentelt pap, de nincs hierarchikus tagozatba besorozva, nem tartozik a helyi püspöki fenhatóság alá. Mindenütt gyóntathat, prédikálhat,

A keresztyenség kétezer éves történetében sehol sem találunk ilyen szervezettel, amely szellemében és fegyelmeztségében ezt a típust mutatta volna, de legkevésbé találjuk meg ezt a szellemet az evangélium lapjain, az igazi Jézus társaságában. Különösen a gyóntatószék az a hely, amelyet a jezsuitizmus szelleme magáénak sajátított ki teljesen s bevitte oda a maga princípiumait. Ezt már nem Loyola, hanem a jezsuita iskolának moráltheológusai dolgozták ki, mint egyházi büntetőjogot, amelyben a feloldozásnak és a büntetésnek kazuistikáját adták, a *prohabilitismus*, a *reservatio mentalis* elvei alapján. Így alakult ki a keresztyenség talaján az új farizeusi törvénytárgyalás, mely az evangéliumot a szörszálhasogató rabbinusi szellemben királyi fenségétől megfosztva, a talmudi oppurtizmus színvonalára szállítja le. A jezsuita moráltheológusok lesznek az evangélium talmudistái.

Így üli meg a századok gyanúja a jezsuita rendet, hogy a *finis sanctifiant media* elvét gyakorolta, még ha írásba, constitúciókba nem foglalta is. Aki cadaver embert akar, nem is csinálhat mást, minthogy az evangélium szabadságát — a törvény szolgálására változtatja át. A jezsuitizmusnak emberfeletti erőfeszítései, szolgálata s minden más rendet felül múló energiája dacára itt van az ítélete is. Mihelyt gyümölcse megéri, az evangéliumi keresztyéniséget lényegéből kiforgatva, eltorzítva állítja bele a világba. Ettől a keresztyéniségtől borzadva húzódik vissza az emberiség, ezt írta meg Dosztojevicski a Karamazov testvérek c. regénye: „Nagy Inkvizitórában”, s maga XIV. Kelemen pápa mondotta ki reá az ítéletet, mikor 1773-ban a jezsuita rendet megszüntette. Ezt a bélyeget a jezsuita rend soha le nem tudja törölni homlokáról, hogy egy pápa nyilvánította az egyház rohamcsapatát veszélyesnek a keresztyénségre. A rend büszkesége, kiváltsága és sajátossága volt a pápaságnak való teljes engedelmesség. A Dominus ae redemptor noster pápai bullával szemben azonban megtagadta az engedelmességet, s csak 1814-ben, a Szent szövetség esztendejében állította vissza VII. Pius a jezsuita rendet „sollicitudo omnium” c. bullájában.

A predestinált ember.

Kálvin ellenfelei és rágalmozói egy ponton sohasem merték a kálvini reformációt azzal gáncsolni, hogy erkölcsi szabadosságra vitte a római egyháztól elszakadt genfiakat. Luthert méltatlanul éri a rágalom, hogy a földi élvezetekre rászabadít, Kálvint még vádolni sem merik. Kálvin legelső lépése Genfben az volt, hogy a győzedel-

mes reformációnak az *egyház alkotmányát* megépítse. Tudta nagyon jól, hogy a reformáció minden elért sikere kárba vész, ha a római egyházzal szemben csak könyveket írnak, s nem mutatják meg ország-világnak az általuk hirdetett megtisztított egyház képét, az ősi egyház mintájára reformált kultuszt, vallásos életrendet, hit és szeretetközösséget, a pápa nélkül, mise nélkül, áldozópap nélkül, a sok eltörölt szertartás nélküli egyházat.

Mindenki várta az ellenpróbát a reformátoroktól s Kálvin a genfi egyházban, annak megépítésében azt adta meg a világ számára. Szerzetesrendnek szabályokat írni s azt kiválasztott és kevés ember által elfogadtatni, miniatűrben megalkotni a katólikus életideált, amely csak a zárda falai között valósulhat meg, eltörpülő vállalkozás ahhoz képest, ha valaki a Krisztus urimát az egész társadalmi életbe akarja szétsugároztatni anélkül, hogy szociális környezetéből ki akarná emelni az emberiséget. Kálvin grandiózus nagyságáról csak akkor szerzünk helyes szemmértéket, ha őt nem mint a katólikus egyház ellen síkra szálló hadvezért ismerjük meg, hanem a reformáció egyházának építőmesterét, aki tanításainak igazolására megcsinálja az ellenpróbát, s megalkotja a gyülekezetet, s az ekkleziát, melyben minden az egyház láthatatlan urának hódol. Pál apostol óta nem járt a keresztyén egyházban hozzá hasonló „*építőmester*”. Messze vinne a fejtegetésünk, ha az *Ordonnanceok* ismertetését akaránk nyújtani. Csak a párhuzam kedvéért állítsuk szembe a Loyola követelte engedelmességgel a Kálvin *gyülekezeti fegyelmét*.

A tan tisztasága és az élet tisztasága, ez a két gyűjtőpontja a Kálvin ekkleziájának. Kik az egyház tagjai? „Azok, akik a int megvallásával, életük példájával és a sákramentumokkal való éléssel velünk együtt egy Istent és Krisztust vallanak”. Az ilyen egyházban lesz *láthatóvá* valami abból a legfőbb metafizikai realitás hói, amit Kálvin az elválasztottak szent gyülekezetének nevez, vagy másképp, a Krisztus királyságának. Kálvin egyháza nem intézmény, hanem organizmus, amelynek szükségszerű életnyilvánulása a fegyelem gyakorlása. Ennek a fegyelemnek kardinális tételei a következők: „az egyházfegyelmet az öregek (presbiterek) gyakorolják a gyülekezet közreműködésével”. „*Az üdvös tanítás az egyház lelke, a fegyelem az élet idege*”. „*Nekünk nem szabad még az egyházból kizártakat sem a választottak sorából törölnünk*”. „*Én átkarolom szívbeli szeretettel azt, aki bűnbánóan visszatér és bűneit alázatosan megvallja*”. Nem kevesebbről van itt szó, mint a *kulcsok hatalmának* a reformátori egyházakban a gyülekezet által való használatbavételéről. Kálvin tudta jól, hogy egyházfegyelem nélkül erőtelenné válik az egyház.

Kálvin egyházfogalma és egyháztagsága az eleve elrendelés hitébe van beleágyazva, olyan fundamentumba tehát, melyet Isten egyedül maga tart a kezében. Hogy merészelne azért emberi kéz mást művelni egy emberen, mint hogy ez az üdvösségre való elválasztás személyes hitbizonyossággá legyen minden egyes szívben, hogy merészelné más célra felajánlani vagy felhasználni a mások életét bárki is, mint az Isten örök elvégzett parancsa szolgálatára.

Azoknak, akik a predestináció fölséges hitében megbotlanak, csak annyit említsek meg itt, hogy ne kalandozzanak elméjükkel a fatalizmus ködös világába. Maradjanak meg a Biblia alapján. Predestináció nem volna, ha Krisztus nem volna, mint ahogy nincs üdvösség Krisztus nélkül, predestináció sincs Krisztus nélkül. A kiválasztás Krisztusban történik. Azoknak, akik az üdvösségre elválasztattak, reá kell találniok itt a földi életben Krisztusra, „*hogyan az Ő ábrázatjához hasonlatosak legyenek*”. (Róm. VIII: 29.) Aki ezt a láncszemet kiejti, sohasem érti meg a predestinációt, mert mindig azon töpreng, hogy akik elvesznek, miért nem üdvözülhetnek, ha jók voltak is, és meg sem gondolják, hogy Krisztus nélkül mindnyájan kárhozottak, a halál fiai, a harag fiai vagyunk, s Isten haragja van rajtunk, míg meg nem térünk. A predestinált ember — megkegyelmezett ember. Nem egy generalis, nem a pápa, hanem Isten rendelkezik az életem felett, aki *nem* mint botot, nem mint cadavert használ fel vak eszközül, hanem mint *terveibe beavatott szolgáját* és a fiúságra elhívott munkatársát, úgy tekint, s oda állít az életben, ahova bölcs tetszése jönnek látja s megköveteli, hogy ott egyedül az Ő dicsőségét szolgáljam. Azoknak közösségében, akikben ez a hit és istenismeret csírában, fejletlenebb, vagy fejlettebb mértékben megvan, az ekklezsiában, felveszem az Ige feddő, dorgáló, megítélő és megtisztító beszédét, felveszem a vének intését, tanácsát, veszem a testvériség szeretetét. Mint aki tudom, hogy nem a magamé, hanem a Jézus Krisztus tulajdona vagyok — és az az üdvösség elveszítethetetlen, mert nem úgy érdemeltem ki, — hanem kegyelemből kaptam, s hit által megragadtam, tudom, hogy *azoknak, akik Istent szeretik, azoknak mindenek egyformán javukra van*”. A kálvini egyház nem a papi rendben, nem csatlakozhatatlan tekintélyben, nem politikai befolyásában, vagy gazdasági befolyásában, sehol, egyetlen országban sem, még ahol többségben van is, nem a lakosság többségében bírja erejét. A kálvinizmus ereje az üdvösségre választottak gyülekezeti közösségében van, akiket az Ige pásztorol és fegyelmez, otthon a családban és a gyülekezetben. Ahol ez a princípium halvány, ott nem tud missziói tevékenységet kifejteni, ahol ez erős és tiszta képlet mutatkozik, ott hódító és a társadalomnak vezető egyéniségeket szolgáltat. Ahol gyülekezeteiben a presbiteri és diakónusi szolgálat nincs, ott közel áll a katholicizmusba való visszaszülyedéshez, ott a református egyház mindig védekező állásba szorul, de ahol tudják az egyház tagjai, hogy mi a kiválasztás, ott nagy kisebbségük ellenére is az egész közgondolkozást kálvinizálják.

Méltán mondta IV. Pál pápa, Kálvin halála hírére: „*ha ilyen szolgálni lennének, hatalmam az egyik Óéántól a másikig érne*”.

Kálvin és Loyola a művészetben.

Egy utolsó pillantást vessünk még mindkettőjük alakjára a művészeteken keresztül. Százados távlatból látja meg a művész is a történelmi nagy személyiségeket és az igazi nagy művészek százados távlatba is állítják be alakjaikat. Meglátják a lényegüket, kiérne-

lik s így tanítják látni a kisebb távlatokhoz szokott s a részletekbe elvesző hétköznapi embert is — nagy látomásokra.

Loyoláról rengeteg kép és szobor van. A többek között a jezsuitizmus legmélyebb vallásos aspirációit kifejező egyik festmény, *Coronas S. J.* festménye, *aRegiua Societatis Jesu*. Fent a magasban koronával a fején ül királynői fenségben Mária, mellette áll a piciny Jézus, két ujját esküre emeli, hátulról fogja József. Két felhőlépcsővel alacsonyabban térdel Loyola, kezében a zászlóval. Vele együtt, jobbról és balról térdelnek, hódolnak, missziói keresztet emelnek kínaiak, japánok s a társaság szentjei. Még egy felhőréteggel alább a társaság boldoggá avatottjai. Ezen az egész képen egyetlen alak uralkodik, aki felé száll minden hódolat, a szívárványkor közepén trónoló Mária.

A protestantizmusról is van egy csoportkép, egy szoborcsoportozat, Horvay János magyar szobrászművésznek pályanyertes műve, amely eddig a legtisztábban ragadta meg koncepciójában a protestantizmus legmélyebb vallásos aspirációját. Lent a földön állva, vállukat egy nagy feladat hordozása alá feszítve köröskörül állanak a különböző országok reformátorai s a reformáció ügyét diadalra segítő államférfiak alakjai. Ezen talapzaton, fenséges egyszerűségben emelkedik ki — a férfi Jézus, a Krisztus.

A fásori templomban, 1925. évi őszi előadás sorozatiul tartott előadás, amely itt kibővítve került sajtó alá.

Felhasznált irodalom: A keresztyén vallás rendszere. Ford.: Czeglédy—Rabold. Parochiális Könyvtár I—II. köt. Kálvin I. kisebb értekezései I—XIII. Pi-uzsin.-zky: Kálvin János T—II. köt. Paroch, Könyvtár. -Jablónkay G. S. L: Loyolai szent Ignác élete és működése. I—II. köt. Szeberényi L.: Lut IHM' vajty Loyola. Sze herényi. Luther—Kálvin—Loyola kézirat. Hévész I.: Kik azok a jezsuiták. (Vasárnap, 1926. évf.) Ign. von Loyola: Geistliche Übungen. Xaeh dem spanischen Vrtext übertrafen von A. Feder S. J. D. Fr. Wienand: Die Jesuiten. H. Boehaner: Die Jesuiten. K. Holl: Die freistlichen Übungen. (Eine psychologische Studie.) Knrlfvied Frölich: Die Reichtiotesidee Calvins. R. Wernle: Der evang. Glaube. III. Calvin. I). Kolfiaus: Die Zucht der Kirche. Die Evange nach der Kirche.) A. De Quervain: Calvin, seine Lehren und Kämpfen.

A LELKIPÁSZTOR ÖNVIZSGÁLATA.

Négyszázhárom éve Zürichben gyűltek össze a reformáció lelkétől megérintett lelkipásztorok a második zürichi disputára, ilyen nagy számmal, mint amilyennel mi most összegyűltünk. Ezen a második zürichi dispután Zwingli intézett a lelkipásztorokhoz beszédet, a lelkipásztor önvizsgálatáról. Beszédjének témája ez volt: *Der Hirt* (a pásztor). Szól benne az *igaz pásztorról* és a *hamis pásztorokról*. Igazi reformátori éleslátással a megtisztított egyház vezetőinek szolgálatát, a pásztor tisztjében látja összefoglalva. Ebből a beszédből hatalmasan domborodik ki a pápás egyháztól elszakadt reformátori egyház lelkipásztorainak fenséges öntudata a lelkipásztor tisztéről.

Mikor önmagunk vizsgálatába kezdünk, mi is keressünk egy pontot, amely egész expeoratiókon végig vezet, amire a magyar református lelkipásztor egész lényét és létjogosultságát reá építhetjük; azt a centrumot, amely, ha megvan, minden lehetséges, ami ha hiányzik, egész életmunkánkban *minden hamisítvány lesz*.

Belső elhivatás.

Ez az egyetlen pont: *meg van-e belső elhivatásod az evangélium hirdetésére az Istentől*. Ezen a ponton kell kezdenünk önvizsgálatunkat.

Testvéreim, tudom, hogy olyan érzékeny helyre nyúlok mind-egyikünk életében, amely a lényünk legmélyében van elrejtve. Ahhoz a pecséthez, melyet Isten maga tett szívünkre, mikor felőlünk végzett s a földre elbocsátott. Ez a pecsét belül van és nem kívül, de mikor kinyílik a lelkünk, meg kell annak látszani, mint a nemesi levélen a királyi pecsétnek, mert az Isten ütötte rá. Az, hogy pap vagyok és pap lehetek, nemcsak azt jelenti, hogy más nem is lehetek, hanem azt is, hogy azzá kell lennem egészen. Akármilyen módon lettem lelkipásztorrá, a jogosultságomat ez a belső elhívás adja meg. Csak ennek alapján szentelhetek fel, ennek alapján hirdethetem az ígét, szolgáltathatom ki a sakramentumokat, szólhatok az Ur nevében s ítélnem meg a világot, különben, ha tökéletes hasonmása vagyok is, de ez a belső elhívás hiányzik, *hamis pénzt bocsátok forgalomba*. Ez az elhívás a végzetem, de ez az üdvösségem is. Ez

az istenismeret és önismeret adja meg a református lelkipásztor egész életstílusát.

Ezt a belső jegyet keressük meg először rajtunk, s tisztítsuk meg az omladékoktól, *mert ezt keresi az egész világ rajtunk s ha nem találja meg, visszautasít bennünket.* Az embereknek csodálatos ösztönük van vallásos dolgokban, a valódi és az utánzat megkülönböztetésére s tudják azt is, hogy ennek a belső elhívásnak meg kell lenni a papban. Nemzeti életünk összeomlásakor nem halljátok-é a magyarság legkiválóbb lelkeinek ajkán felhangzani azt a vágyat: *„Most pap szeretnék lenni”!* Mikor a legnagyobb lelkek sóvárogva nyújtják ki kezüket e küldetés után, kérdezzük meg magunkat: akarsz-e más lenni, mint pap és megbántad-é, hogy pap lettél! A feleleted, amit magányos óráidban önmagadnak adsz, megmutatja, hogy megvan-é a belső elhívásod vagy nincsen. *Ez a belső hang adja meg a biztos önvizsgálatot, hogy csontjaidban rekesztett tűz-é, ellenállhatatlan vágyakozásé másoknak megmondani, mi az Isten akaratára mivelünk, s merre van a kibontakozás útja az eltévedt ember számára.*

Testvéreim, tudom, hogy milyen szent és félelmetes dolog az, amiről most szólok, azért félelemmel szólok róla s nem megingatni akarom a lelketeket, hanem arra az apostoli intelemre támaszkodom, amely így szól: *„Igyekeztek a ti elhívástokat és kiválasztásokat erőssé tenni, mert ha ezeket cselekeszitek, nem tesznek titeket hivalkodókká, sem gyümölcstelenekké, a mi Urunk Jézus Krisztus megismerésére nézve és nem ütköztök meg soha”.* (II. Péter I: 10.)

A belső elhívásnak egyik lényeges ismertető jegye, hogy nem emberektől, még kevésbé önmagunk ambíciójából vagy pályaválasztásából való. A szekták prédikátorai ezt a belső elhívásunkat szokták kétségbe vonni. Ellenök nincs más bizonyíték, mint az, hogy megmutatjuk a pecsétet. Mert nem használ ellenük semmit sem a felháborodás, sem a lenézés, sem az erőszak. A római papság is ezt a belső elhivatást szokta kétségbe vonni. Nem használ ellenük az sem, ha megmutatjuk nekik, majd csak az Isten színe előtt tűnik ki minden. Mi, a jelen korban élő, a vallás hitele válságát átküzdő lelkipásztorok tartozunk felmutatni *igazolásunkat minden embernek*, aki efelől kérdez bennünket, vagy kétségbevonja azt. Mert a vallás dolgában ma nagyobb hitele van bárki másnak, mint a papnak, míg ez a belső elhivatottsága ki nem tündöklött. Csak az ebeknek és disznóknak nem vetjük oda a mi gyöngyeinket. (Máté VII: 6.)

Rá kell mutatnom, hogy az ember épen mert pap, milyen végzetesen vissza tud élni Istennek a legdrágább ajándékaival. Ami a legmélyebb alázatosságra indíthatna, a hivalkodás és a felfuvalkodottság alkalmává lesz. A lelkipásztorrá való elhívás nem teológiai rendszer elfogadása által elnyerhető örökség, mely apáról-fiúra, generációról-generációra száll át. Személyre szóló nemesi levél az, — az apák megáldathatnak a fiakban, harmad- és negyedikiglen, — de senki sem kaphatja apja érdemeiért, hanem egyedül az Isten szabad választásából. Aki azért inkább néz a családi tradíciók útján reá szálló palástra, mint az égből alászálló kenetre,

előbb-utóbb hivalkodásba esik. Az ároni családok fiai gyakran csak a palástot és az eklézsiát örökölték, de az örökségben maradt könyvtárat a molyok rágták meg.

Testvéreim! Nem *hiszem*, hogy volna református lelkipásztor széles e hazában, aki ne érezné, hogy az Isten szolgálatában áll. És a külső elhívásban ne tudna olyan szilárd bázist, hogy abban a gyülekezetben, ahova örállónak állítottott, ne magát tartaná a legilletékesebbnek az isteni szolgálat elvégzésére s ne ragaszkodna a jogaihoz, hogy azt ereszti fel a szószerkekre, akit akar s az úrvacsora kiszolgáltatására bárkit oda eressen a szent asztalhoz. Az elhívásnak nyilvánvaló jogai ezek. De kérdem, elég biztos bázis ez az elhíváshoz? Jöttek idők, s jöhetnek idők, midőn kitűnik, hogy az, aki a márványkockán áll ott a templomban, leléphet onnan, lesodortathatik onnan, vagy önként elhagyhatja azt a helyet, mert nem belső erők kötik oda. A belső elhívás nem egy általános és bizonytalan vallásos hangulat, nem is külső jogi biztosíték, nem liturgikus szolgálatra nyert felhatalmazás, vagy vallásos eszmék terjesztésére rendelt hivatal, vagy éppen klerikális megkülönböztetés, a belső elhívás mindenestől beleyökeredzik egyetlen szent szolgálatba, az életünk rátevése az Isten nagy ügyére, az evangéliumra, a Jézus Krisztus megváltó erejének hirdetésére. A belső elhívás nem papi öntudat hizlalása, hanem az evangélium *szolgálatára* adatik. Merészkedem megkockáztatni azt az egyoldalú kijelentést, hogy reánk nem a gyülekezet, hanem az evangélium van bízva elsősorban. Ezt az egyoldalúságot ki fogom később javítani, mikor a pásztori teendőkrol szólunk, hagyjuk meg most teljes érvényében. Ismétlem, nem gyöngíteni, hanem: „Erössé tenni akarom a mi elhívásunkat és kiválasztásunkat”.

A belső elhívásnak másik bizonyos ismertető jele az, hogy az olyan lelkipásztori életnek *gyümölcsei vannak*. A magyar református igehirdetésünkben teljes jogába vissza kell helyeznünk egy gyanússá vált szót. Ez a szó, melyet az újtestamentumban legalább százszor, a Kálvin Intitúciójában pedig felényiszter találunk meg: a *megtérés*. Míg ez a szó nálunk gyanús, vagy exkommunikálva van. addig sohasem az ajtón, hanem az ablakon járunk be. „Történekek-é igehirdetésed után megtérések”!! Egy baptista így fogalmazná meg a kérdést. Református lelkipásztor pedig így fejezi ki: *eljutnak-é a bűnbocsánat és üdvösség bizonyosságára a hívek igehirdetésem alapján?*, — mert másért igazán nem érdemes prédikálni.

Ez az elhívás prófétai vonásokat hordoz magán. A református lelkipásztor prófétai elhívását abban látom, hogy az Isten kijelentett igéje van reá bízva. Nem szabad nagyoznunk s nem szabad magunknak olyan jelentőséget szuggerálni, ami nem illet meg bennünket. Mert az csak a nagy szavakkal való dobálódzásra vezet. A próféták a vallások történetében a csúcspontok. Ritkák és magányosak. Gyakran egy században ad egyet a világnak Isten. Külön kijelentésben részesülnek s új üzeneteikben új erőit hozzá alá a mennynek.

De a református lelkipásztornak egy vonása letörölhetetlenül profétai vonás, letörölhetetlen és nélkülözhetetlen.

Pál apostol a korintusi levélben így fejezi ki: „*Úgy tekintsen minket az ember, „mint az Isten titkainak sáfárait”*”. Isten az ő kárhóztából üdvösségre kiragadó igéjét bizta reánk az evangéliumban, a bűn és Sátán megfékező erejét oltotta belénk s felhatalmazott rá, hogy az Ő nevében hirdessük megváltó szerelmét a világ iránt. Láttad-e már ennek az igének ellenállhatatlan erejét? Tapasztaltad-e már, hogy olyan erők állanak rendelkezésedre az igében és a Szentlélekben, melyekkel szemben szűkülve húzódik vissza a Sátán is, s érezted-e, amint ajkadon felcsendült a mennyei üzenet, hogy a lét nagy kérdései megoldást nyertek, s az emberi lelkek megrendülve állanak meg, nem a szónokiásod varázsától, hanem az ige lelket lenyűgöző kényszere előtt? Aki érezte, látta és tapasztalta, az előtt bontakozik ki az igehirdetői hivatás félelmetes szentsége, magára az igehirdetőre nézve.

Prédikációk hatástalansága.

Valóságos forradalom törhet ki a lelkipásztor lelkében erre a kérdésre: „mi tartóztatja fel az ige hatását mégis prédikációinkban”.

A belső elhívás és a *teljes bizonyosság a hirdetett igének igazsága felől* nélkülözhetetlen feltételei az ige hatásának. Ezek nélkül is lehet szónoki sikereket elérni, *de embert megnyerni a Krisztus számára — nem*. S mégis, ahol a belső elhívás meg van is, ott is meg vannak az igehirdetőnek speciális bűnei, melyeket éppen az igehirdetés közben követ el. Reá próbálunk mutatni *egynehányra* közelebről is.

Prédikálásunk hatékonyságát feltartóztatja a *határozatlan célkitűzés*. Mindig érvényben marad Luthernek meghatározása a prédikációról: „Was Christum treibt”. Csakugyan a Krisztust prédikáció-é? Mert lehet nagyon sok érdekesítő dologról beszélni a szószéken s nagy lelki nyugalommal rámondani, hogy kötelességemet eh^Tégeztem. Csak a Krisztus számára felállított szószéken Krisztus nem juthat szóhoz. Sőt lehet úgy gondolkozni, hogy sokkal érdekesítőbb dolgok bilincselik le a figyelmet, mint a Krisztus s mellékesen róla is eshetik szó. A szószéken pedig minden csak Ő érette történhetik. A középpontban, az igehirdető szíve közepén, az egész beszéd szerkezetében, akármilyen távoli tárgyból, vagy alkalomból induljon is ki, árkon-bokron is meg kell találni hozzá az utat. Az olyan igehirdető, akinek igehirdetése középpontjában nem a Krisztus áll, hasonlít az olyan zöldelő fához, *amely rakva van fagyönggyel*. Távolról zöldelő, de közlebről kitűnik, hogy ami zöld, az idegen, élősdi növény, mely elszívja a fa gyümölcsetől a nedveket. így lehet maga az igehirdető is fagyöngy. Mert nem a Krisztus életébe, hanem mások prédikációjába gyökeredzik a lelki világa. Egyik lelkipásztor barátom, aki jó néhány száz paróchiát járt be, mondotta, hogy sokan a gyülekezetben még ma is a nagyapák által mondott prédikációkat szavalják. Csodálkozhatunk-e, ha ilyen *megavasodott kenet-*

tel felkenve feltartóztatják az ige hatását az ige hirdetői. Friss olajjal kell felkenettetnünk. Szabad a mások prédikációját felhasználni, de csak annak, aki maga is tud prédikációt írni.

Kompromisszumok.

A másik hűn, amit ige hirdetés közben elkövetünk, hogy *koholt Krisztust* prédikálunk, vagy *Krisztust megfelezve, megcsonkítva* állítjuk a gyülekezet elé. Úgy néz ki, mint egy ókori szoborlelet, melynek a legjellemzőbb vonásai le vannak törve. Csak torzó marad. Ez a *kompromisszumos ige hirdetés, mikor nem vállaljuk az evangéliumban a keresztet*. Ez a legbiztosabb jele, hogy a belső elhívás hiányzik és a Szentlélek távol van.

Mindenki tegye meg maga az önvizsgálatot. Vegye számon, hogy két esztendő alatt miről *prédikált* és miről *nem prédikált*.

Revízió alá kell venni az ige hirdetésünk tartalmát. Ez egy külön tanulmányt igényelne, hogy a kezünk között levő nyomtatott prédikációkból kimutassuk, milyen sovány kosztos táplálattak híveink. Elég csak az utolsó tíz esztendő megjelent ige hirdetési termékét összehasonlítani az előző harminc év ige hirdetési termékével. Egy rövid szemle is megmutatja, mennyit bővült, gazdagodott és mélyült témákban a prédikáció-irodalom, olyan témákban, melyekről évtizedeken keresztül református szószékeken csak elvétve hangzott el beszéd. Nem megrövidítést szenvedtek-e a hívek ezáltal? Nem legeltettek kies legelőkön, s legtöbbször ahol már mások legeltették a füvet, akkor hajtottuk oda a nyáját. Ennek a témákban való megszegényedésnek oka nagyon nyilvánvaló. Visszajára fordult a közmondás: „a jó pap holtig tanul”. A prófétáknak talán nem kell tanulni, de a papnak igen. Mutasd meg a Bibliádat, átvetted-e alaposan legalább a Kálvin Intitúcióját. Engedj bepillantást a parochiális könyvtárdba!? A genfi egyházban és a rajnamenti gyülekezetekben az egyházi vizitáció legelsősorban ezekre terjed ki. Gyülekezeteink kegyessége nem gyökerezik már a Szentírásban és ez rettenetesen megnehezíti prédikálásunkat. Igen hosszú hidat kell verni mindig, míg a hallgatóság lelkét összekötjük az Igével. Az ilyen református gyülekezet szellemileg „*untergenährt*”. Mentség van elég, csak a magunk szájából ez az egy ne hangozzon el: „Elég annak a falusi népnek az is, nem kíván az többet s nem is való neki több. Nincs annak szüksége olyan magas dolgokra”! Megvallom, semmit sem szeretnék jobban, mint az evangéliumot a magyar egyszerű falusi embernek prédikálni tudni. Ravasz Lászlónk van már, aki az intelligens embernek úgy tudja hirdetni az evangéliumot, hogy a nyelvére lefordítja, de az a tősgyökeres falusi ige hirdetés, melyben a falusi nép észjárása, a magyar népdalok fordulatossága, a magyar falu lelke párosulva az Isten kijelentett igéjének mélységével és a magyar nép iránt érzett forró szeretettel — ez nincs meg. Olyan ige hirdető sok van, aki tud a nép nyelvén beszélni, de aki úgy szól, hogy belőle a Krisztus szólaljon meg, a magyar Krisztus, az még nem ér-

kezett meg, de az lesz a magyar református igehirdetés Arany Jánosa.

Bocsássátok meg ezt a kis kitérést és ezt a lelket szorongató gondolatot, melynek most hangot adok. Lehet, hogy már több éve elszakadtam a falutól és falusi fehérre meszelt templomokban nem hallgattam prédikációt, azért téves az érzésem és ítéletem, de visszajön kísérteni a gondolat, hogy mi, a legmagyarabb lelkipásztorok nem tudunk a magyar népnek prédikálni. Mondjátok meg nekem, ki az, aki ennek mestere, hadd megyek el hozzá tanulni.

A *kompromisszumos igehirdetésre* hadd térek vissza, mert a prófétai és a papi vonás itt van a legnagyobb meghasonlásban bennünk. Ha Mózes Áront elhagyja és magára marad, a nép kényszeríti Áront, hogy öntsön aranyborjút és Áron kénytelen lesz engedni.

Nem tapasztaltad-e meditálás közben, hogy tisztán megláttad az Isten akaratát s szorongatott a lélek, hogy mond s te, mikor a sor rákerült, nem merted mondani. Megijedtél a kimondástól. Elhallgattad, vagy legyöngítetted, megerőtlenítetted, mert nem bírtál helyt állani a szavaidért.

Becsületes voltál, de hűtlen az Igével szemben. Vannak igazságok, melyeket tisztán látsz, de nem mersz róla szólni, mert életed nem állja ki a próbát amaz igazságmértéken. Mélyen alatta maradunk. Széllé vált a szó — melynek nincs ereje. Vagy nem történt-e meg, hogy emberektől való gyáva félelemből benned maradt a szó s ahol neked az ítélet paraszát kellett volna szítanod, hitvány hízlegéssé és hazug szóvirággá vált az igazság. Testvéreim, álljon elő az, aki itt nem vétkezett már közülünk és utólag ne szégyelte volna magát, önmaga és az Isten előtt. Már megint gyáva voltam. Zwingli beszédében, a „Hirte”-ben csaknem kizárólag ennek a *gyávaságnak* a kipusztítására helyezi a súlypontot: „*Jaj a pásztoroknak, aki azokban az időkben, amikor a gyermekek és együgyűek is képesek a szólásra — most hallgat, a gyertyát a véka alá rejti, Isten ügyét lanyhán végzi, s Isten népét nem segíti a megváltásra*”. Erre a szólásra, hogy nevétséges ne legyen, le ne tromfolják, torkára ne forrasszák a szót, a Krisztus fegyvertárából jól fel kell fegyverkezni.

Szent látszatok.

Van még egy minden eddig mondottaknál félelmetesebb kísértése a lelkipásztornak, amely annál végzetesebb, minél hatalmasabb erők nyilvánulnak meg életében és munkájában. Nekünk a szent dolgok sáfárainak, módunkban áll *szent látszatot* kelteni önző, bűnös és nagyravágyó üzelmeink számára s módunkban van elleplezni és palástolni a *hátsó indító okokat*, szent frázisokba burkolni, Isten dicsősége keresésének beállítani a világ elé a magunk dicsősége keresését. A meg nem öldökölt én a papban szeret vallásos köntöst ölteni, s az Istennek járó imádatot önmaga ünnepeztetésére, csodáztatására, telhetetlen hiúsága kielégítésére fordítja át. A póz, imádkozásnál különösen a templomban és itt a konferencia alatt is, az álpáthosz és a paposkodás szülőanyja itt van, mert odafurakodik

Istei és az ember közé, hogy rajtam keresztül legyenek láthatók a mennyei titkok. Pedig ez az odafurakodás mindig eltakarja az Isten arcát. Az emberi szemnek elég egy tenyéryi felhő is, hogy ne lássa a napot. A református pap abba a kísértésbe sohasem esik, hogy közbenjárónak tolja fel magát, de a sámán extázisa s a táltosra való visszaütés különösen nagyon kísértő a magyar református papra.

Hallottam egy nagyhatású igehirdetőtől, hogy egy istenál-dotta, egyhetes evangélizáló hét után, mikor magánosan megállt a csendes éjszakában és a történetekre visszagondolt, átsuhant a lelkén ez a gondolat: „megköszönheti nekem az Isten is ezt a szolgálatot”. Idáig fuvalkodhatik fel a féregemberben a hátsó gondolat. Ezt az undok állatot egyszerűen meg kell fojtani bennünk.

Ha hiányzik a szívből az a tökéletes aláztatosság, hogy Isten lelke nélkül egy szót is képtelen vagyok mondani, a siker csak a *hiúságot hizlalja, mely elbizakodottá, kiállhatatlanná teszi az igehirdetőt*. Vigyázzanak azért a gratulációkra, s vigyázzanak a pásztorok ott, ahol többen vannak, hogy a rivalizálásba bele ne hajszolják egymást. A forrást úgy is nagyon nehéz tisztán tartani, amit a mélyről felbuggyan a felszínre, már e világ szemetével keveredik. Az emberek úgy is szimatolnak valami hátsó indító okot s ránk ütik a bélyeget, hogy pénzért prédikálunk. A nagy bizonyágtevők hatásánál az életük és szándékaik tisztasága esett latba. Ha tudják rólad, hogy az Istent akarod, a legnagyobb akadályt háritottad el, ami az Ige hatékonyságát feltartóztatja. Ne menj fel azért a szószékre, ne fogj hozzá az ige hirdetéséhez soha imádság nélkül, biztonnal meg fogod érezni prédikációd átütő erején. Jobb a Szentlélek segítségül hívásával harcba menni, *mint a magunk választotta fegyverrel, dárdával és pajzsval*. Isten úgy büntet, hogy megvonja Szentlelkét azoktól az emberektől, akik önző szándékokat és hátsó gondolatokat tartogatnak.

Testvéreim, nekünk ez a *nagy tartozásunk* van az Igével szemben. Kínos dolog ezeket végighallgatni, mely egyszer-egyszer szíven talál és jobb szeretnétek ha abbahagynám, mert úgy tetszhetik, hogy semmi jót nem tudok találni rajtunk s olyan értékteleneknek tűnik fel a szememben a református lelkipásztor, hogy megutáltatni akarom s nem megszerettetni a munkánkat. Nem, testvéreim, „én erőssé tenni szándékozom a ti kiválasztástokat és elhivatástokat” s tudom, hogy mint Sámsonnak a hajában, nekünk erőnk az Isten ígében van, azért ne másban keressük és ne engedjük nyomorultul filiszteus leányával leváogatni. Mikor ilyen mérhetetlen erők állanak rendelkezésünkre, ezekkel együtt ajánljuk magunkat ennek a világnak, hogy a *mi szolgálatunk ne szidalmaztassák*.

Pásztorkodás.

Mert amily mértékben az Isten ígéje reánk van bízva, ugyanúgy reánk van bízva a gyülekezet pásztorlása is. Most szeretnék még pár vonásban beszédem elején hangoztatott *prófétai* vonás másik felét, a *pásztorit* megrajzolni. Ez a kettő oly szorosan egybe tar-

tozik, hogyha az egyiket elhanyagoljuk, a másik látja kárát, ha szét akarjuk egymástól választani, a református papi stíluson követünk el stílusrombolást. Reánk lelkek és gyülekezetek vannak bízva, a Krisztus tulajdonai, akiket Krisztus birtokába vett drága áron, szent vérén és bizodalma volt kezünkre bízni, azért kezünk között tönkre menni, lezúlleni, elszéledni a nyájnak és az akolnak, az eklézsiának, mi rajtunk kéretik számon, mint Ezékiel próféta mondja: „*a te véreden követeiém meg*”. Azért a *hűség* a reánk bízottakban a legfőbb pásztori erény. De nem a gonosz szolga hűsége, aki úgy volt hű, hogy elásta a talentumot. Krisztus a mi gazdánk, magyar lelkekkel akar meggazdagodni, állítja a magyar szíveket s egy hívő szíven száz új hívőt akar nyerni s egy pásztorral ezreket akar megőrizni.

Akármi eklézsiális dologba fogsz, temetés, esketés, vagy úrvacsora osztás, konfirmációi előkészítés, egyházi számadások, vagy épület tatarozás, nem mondhatod: „*egy a fizetés, akárhogyan végzem*”.

A jelenkor a *hűség* mellett még egy nagy követelménnyel áll velünk szemben. *Több munkát Páván tőlünk*, mert egyházunk régi kereteiben kialakult munkaágak elégteleneknek bizonyulnak az egybáztagok megtartására. Az új lelkipásztori típus új református gyülekezeti típus kialakulását rejti magában. Új posztót nem varrnak avult ruhára. *Új bort nem töltenek régi tömlőbe*. S éppen az a több munka az, amire, ha őszinte emberrel állunk szemben, azt feleli: nem értek ehhez a munkához, mert nem tanultam. A belmisszió ez a többmunka, amely az egyének lelki gondozása mellett speciális mimkaterületeket is nyit fel. Nem szólok én ezekről a munkaágakról. Akit a Lélek indít, az végezze, de szólok egyről, amely a régi pásztori gyakorlatban is a leglényegesebb: a *konfirmációi előkészítésről*. Református egyházakban a kerek világon nincs máshol, csak nálunk 12 éves korban s hat hétig tartó konfirmációi előkészítés. Mikor aztán a falusi fiú felkerül Pestre, akkor tűnik ki, mi értéke van annak a 12 éves korban tett konfirmációnak. Az öntudatos hitvalló egyháztagság iskolája a jelen korban a konfirmációi előkészítés. Nem bírjuk ki sokáig, ha a tehetetlenségi nyomatók és a kollektív erők nyomása tartja össze egyházunkat. Ez a konfirmálási rendszer ma már nagy anakronizmus a református egyházban s előbb-utóbb nagy liazugsággá válik. Ha minden akadályt mérlegre tesztek is, semmi nem állja jobban útját a reformnak, mint a papság tunyasága.

A pásztori hűség, a több munka mellett még egy nélkülözhetetlen a jó pásztorkodáshoz: *kijózaníthatatlan szeretet népünk iránt*. úgy, ahogy az van és szívünkön melengtetése annak az ideálnak, amilyenné nevelni szeretnénk. Olyan természetesnek látszik az, hogy szeressük népünket s mégis a sok keserűség, bánatalom és megalázás elfordította sok pásztornak szívét a néptől, s már-már feladta a reményt, hogy valaha is lehet menni valamire ezzel a néppel. A robusztus Zwingli mondja a *Der Hirtben*: „Minden bátorság, művészet és tiszt semmit sem ér, ha az nincs a szeretet mértékén mérve. Ebből láthatod te pásztor, hogy a szeretet a pásztornak min-

den isteni erénynél szükségesebb. Mint ahogy a pásztor egyes bárányokat megcsapdos, másokat kezével, megint másokat lábával tuszkol előre, másokat viszont füttyögetéssel serkent, vagy szóval csalogat, ismét másokat, ha gyengék, ölébe vesz, vagy odahaza hagy, míg megerősödik: így teszi mindezt az ő Ura hasznára, hogy a bárányokat szaporítsa, tisztán és egészségesen tartsa. Éppen úgy kell az Úr Isten pásztorának mindent szeretetből végeznie, hogy Isten bárányai szaporodjanak és növekedjenek. Egyszer kell, hogy gomomba és kemény legyen, amint az a bárányok számára szükséges és az Istennel összefér ez a keménység. Röviden: ahol szeretet van, az mindig eltalálja a leghelyesebb utat, akkor nem megy az ember ímmel-ámmal, egyre szélesíti az Isten dicsőségét, s egyben képes lesz mindent elhordozni, mert szeretet nélkül könnyen jut a pásztor nagyvárosi hóborba, sőt szeretet nélkül minden merő nagyváros. Hozzá teszem még, hogy szeretet nélkül megérkezik előbb-utóbb a kiábránduláshoz és meghasonlik maga maga magával is és a néppel is.

A papi élet tragikumai.

Eljutottunk a magyar református lelkipásztor tragikumához. Ilyen esetben vagy paróchiát kell cserélni, vagy le kell mondani a papi állásról. Vagy van még más kibontakozás? Meghitt beszélgetésbe merültünk néhány hónapja egy falusi lelkész társammal, aki feltárta az ő nagy baját, gyülekezetével való meghasonlását, akik most már a faluból való elmenetelét követelik. Elmondotta, hogy ennek a szegénynek nem teheti ki magát s azt is, hogyan mérgeződött ennyire a helyzet. Először arról beszélgettünk, hogyan lehetne a hit alapján állókat szembe állítani a gyűlölködőkkel. Azt felelte, hogy azok nem mernek síkra szállani mellette, majd ráterelődött a beszéd arra is, hogyan lehetne népe szívét újból megnyerni. Azt feleltem neki: „néked nehezen, mert nem szeretted a népedet, de egy út van, meg kell magad feszíttetned az I.-beliekért. Hívd össze a gyülekezetet, mondd el nekik, hogy miben hibáztatod magadat és szólítsd fel őket is az elkövetett vétkek bevallására. Azt felelte az én barátom: „az Isten országáért meg tudom magam feszíttetni, de az I.-beliekért nem”. „Neked pedig, barátom I...n kell magad megfeszíttetned az Isten országáért. Éles és ríkázó példa ez, csak szemléltetésre hoztam fel, hogy mit jelent néha, s mibe kerül néha a szeretet.

Vannak végül olyan mulasztások, melyek nem egyéni hanyagságunkban, hanem magában az egyházi élet rendszerében gyökeresnek. A tudatossá vált hanyagságok kijavíthatók és jóvá tehetőek, de évtizedeken át halmozódó elhanyagolásokat hogyan tesszük jóvá a gyülekezetben!! A rendszerben rejlő mulasztásokat legtöbbször Isten úgy javítja ki, hogy új mozgalmakat indít meg, a Szentléleknek új kiáradását indítja el s új embereket állít be, akik tudják, hogy „az apák ették meg az egrest s a fiak foga vásott bele”, anélkül, hogy apáikat megvetnék, rálépnek a haladás útjára. *Kicsoda lehet itt fennhéjázó?! Csak az, aki most kezdi az életet s nincsenek háta mögött esztendőik, melyeket számon kérhetnek tőle, hanem*

előtte vannak az esztendők, s csak tervei, eszményei és látomásai vannak. Csak Isten lelke restaurálhat hűtlen pásztorok kezén tönkrement gyülekezeteket, de a lelkipásztor bűnbánatával ajtót nyithat a Szentléleknek, szíven keresztül, hogy belépjen a gyülekezetbe.

Irodalmi arcképek.

Mikor ilyen roskasztó terhek nyomják gyenge vállainkat, mint egyfelől az ige izzó terhe, másfelől a lelkek gondozásának s az egyház kormányzásának anyagi megélhetési és védelmezési gondjai, lehetetlen kibírni magánosan egy egész életen keresztül a lelkipásztori életet. Úgy egymásra vagyunk utalva mi lelkipásztorok, mint a házépítő kőművesek, egyikünk a másik kezéről veszi át a téglát; olyan szolidaritásra van szükségünk, melynek összetartó erőit egy egész ránknehezdedő világ szétbontó erői sem képesek elválasztani. És mi mégis olyan távol állunk egymástól. Mérhetetlen bizalmatlanság sorvasztja a lelkeket egymás iránt. Gyakran olyan intrikák, emberszólások és lekicsinylések vannak köztünk, mint a színészek társadalmában. Egymás charizmáit megvetjük és lábbal taposuk, mintha ez az egyház nem a Krisztusé volna, hanem a miénk, s hamarabb vetünk gáncsot, mint adunk kezét. A történelem serpenyőjébe nem tudom, nem esik-e ugyanolyan súlyos fontként a papság egyenlensége, mint népünk hitelensége. A református egyház van olyan nagy, hogy elbírja a különböző irányzatok és szellemi áramlatokat, de azt nem bírja el, hogy egymás létjogosultságát kétségbe vonják s egymással való leszámolásra szervezkedjenek. Nekünk egymás charizmáira szükségünk van, s kölcsön kell adnunk egymás számára, mert különben egyházunk építésével úgy járunk, mint a regebeli Déva vára építésénél, amit nappal építettek, éjjel lebontották. Ne feledjétek, hogy ennek az épületnek fundamentumába bele van eresztve az engesztelő vér, a Krisztus Jézus vére. Meg kell tanulnunk egymásra más szemekkel nézni, s meg kell tanítani ezt a világot, hogy más szemekkel nézzen reánk.

A jövő nemzedék, ha a háború alatti társadalmi életet kutatja, az irodalomban a református lelkipásztorról két irodalmi fotográfiát talál: Matolcsy Miklóst a Fáklyában, és Farcády Jenőt az Elsodort Falu c. regényekben. Ez a kép meg van rajzolva, a jelen kor írói minket így látnak, akár mert a szemük nagyon rossz, akár mert nagyon jó s az embereket is így tanítják meg nézni. Nem Baksay Sándor szemével látnak őket. A legmagyarabb magyaron, a református papon mutatják be a magyarság belső összeomlását és erkölcsi lerongyolódását. Tudom én, hogy a nemzet-szemétjévé van a református lelkipásztor oda állítva, de minket ez nem érdekel most s nem szorul ökölbe a kezünk, hogy mit mond rólunk a világ és az irodalom, hanem az érdekel: mit mond rólunk az Isten. Ő jobban ismeri szolgálóinak sorsát az ő népe között. *Egy egész életen keresztül egy helyben lenni, mindig prófétának és pásztor-nak maradni, ahol nekünk nem angyalokkal, hanem nagyon nyers anyagból való emberekkel van dolgunk és mi magunk is nagyon*

esendő emberek vagyunk, ez a magyar lelkipásztor heroikus útja. A világ mégis azt várja tőlünk, hogy Michel Angelén műremeket faragjunk a magyar parasztból, akik irodalmi modelleknek jók lesznek. Ezek a regények a magyarság vérét szinte a mi lelkünkön kéri számon.

Csekély dolog reám nézve, hogy emberektől ítéltsünk meg, akik az Isten ítélőszéke elé fellebbezünk. Itt áll most háromszáz lelkipásztor, azokból a lelkipásztorokból, nem azért, hogy tiltakozását hangos szóval felemelje, hanem mert szent szándék ébredt szívében. Lelkipásztori elhívása felől újabb megbizonyosodást nyerve, református egyházunk küldetéséről újabb látomástól megajándékozva, pásztori szolidaritás felől meginttetve, Isten lelkétől megdorgálva, bűneit megutálva, megtisztultan tér vissza őrhelyére. Jöhet azután az új kor új regényírója s keresi a Matolcsi Miklósokat és Farcády Jenőket, de ilyen modellt többé nem találhat.

Milyent talál hát?! Egy kép áll előttem. Mózes fenn áll a hegyen s az Úr beszél hozzá villámlásban és mennydörgésben. Míg Mózes odafennt van, lent a völgyben megunja a nép várni s kényszeríti Áront, hogy öntsön néki aranyborjút. Áron egymagában, Mózes nélkül, mindig gyöngé s mindig megalkuszik s megönteti az aranyborjút. De Mózes lejön a hegyről s összetöri az aranyborjút. Mózes és Áron együtt egész ember. A református lelkipásztorban a prófétai és a papi vonások egyesülve adják az Isten emberét.

AZ EGYHÁZ SZOCIÁLIS FELADATAI.

Az egyik amerikai napilap nagy jutalomdíjjal pályázatot hirdetett erre a kérdésre: „Milyen névvel fogja megjelölni a történelem a jelen korszakot?” — Ahogy a XV-ik századot a renaissance, a XVI-ikat a reformáció, a XVIII-ikat a felvilágosodás századának, a XIX-iket az ideáлизmus korának, a XX-ik századot — anélkül, hogy pályázni akarnánk a kitűzött pályadíjra — a szociális gondolat uralkodó korának nevezhetjük.

A gép, a szén és a tőke által összehordott rétege az emberi társadalomnak, mindent túlhasogó erővel jelentette be igényét azoknak a javaknak élvezetére, melyeket a gép, a szén és a tőke az emberiségnek hozott s amelyből kirekesztettek ismerte fel magát,

Egy új embertípus jelent meg a történelem színpadán, a gyári munkás, a maga külön sorsával a gépek között s a bányákban, lassan kialakult életfelfogásával és ízlésével, amely egészen elüt a földműves, vagy a hivatalnok gondolkozásától és érzésvilágától. Ahol a gép vette át a munka tempóját, ott egy egészen új rendező elvnek kellett bejönni az emberi társadalomba, mely a munka értékét szabályozza s ez a rendező elv a *bér lett*, mint az emberi munkaerőnek pénzben kifejezett egyenértéke. Ki szabja meg a bért? A munkaadó vagy a munkás? Mikor ez a kérdés felvetődött az európai emberiség gazdasági életében, már akkor beléptünk az osztályöntudat, az osztályszervezkedés, a bérharcok, sztrájkok és trösztök, a forradalmi megmozdulásoktól hangos XX-ik század világába, — a mi századunkba.

Mi dolga van ezekkel a kérdésekkel az egyháznak, az emberiség lelki javai őrének, az idvesség és az idvezülés útja mutogatójának és tanító mesterének? A szemben álló felek maguk is azt mondták, hogy kívül álló hatalmak ne avatkozzanak bele a mi dolgainkba. Igen, hogyha a munkaadó és a munkás künn a világűrben megütközni akaró két égitest volna, vagy két ellenségnek semleges területen vívott csatája lenne, akkor mondhatnák, hogy nincs semmi közünk hozzájuk, de az a munkás és munkaadó emberi lelkek, az egyház tagjai s a harc nem semleges területen folyik, hanem itt folyik le közöttünk s hova tovább hol az egyik, hol a másik diktatúrája alatt kell élnünk. Ha az egyház ódon kolostorba elvonuló barát volna, akkor megtehetné, hogy távolból szemléli, míg élülelnék

ezek a viharok, de az egyház maga is benne él a világban, kibékítő, megtisztító, igazságosságra és szeretetre tanító magasabbrendű erők birtokában lévő közösség, azért az emberiségnek eme vészes testvérháborúját nem nézheti közömbösen. Az egyháznak feladatai vannak ebben a szociális harcban. *A társadalmi béke és a társadalmi igazságosság megteremtéséért az egyháznak sikra kell szállani.* Azt, hogy társadalmi osztályok legyenek, mint Istentől való rendeltetést és berendezést az egyház tanítja és elfogadja, de hogy társadalmi gyűlölségek, osztályharcok s kizsákmányolások legyenek, ha az egyház él, ha benne Krisztus él, sem el nem nézheti, sem el nem hallgathatja.

1.

Van-e szociális evangélium?

Az egyház legelső szociális feladata, hogy saját korának vívódásaira az evangélium szociális üzenetét elmondja, ott és úgy, hogy azt mindenek meghallják.

Van-e az evangéliumnak a XX-ik század komplikált szociális bajainak orvoslására megváltó üzenete? Ha nincs, akkor a keresztyénség kimerült és a modern társadalmi kérdésekben vívódó, küzdő, kínlódó ember új vallást akar keresni. Nézem a különböző nemzetek egyházainak nagy szellemi áramlatait, nézem a prédikációit, sajtóját, az imádságait, mindenütt azt látom, hogy az evangélium hatalmas szociális manifesztációját most dolgozza ki a keresztyénség. Keresi a feleletet a kor égető kérdéseire. Vannak egyházak, amelyeknek szószékein, tudományos könyveiben, egyetemi katedráin és sajtójában hétről-hétre hatalmas lelkek emelik fel szavukat a szociális béke és a szociális igazságosság megteremtéséért. A protestantizmus a világháború után a világ összes keresztyén egyházait tanácskozássra hívta össze Stockholmba, s ez a gyűlés semmit sem tartott szükségesebbnek és sürgetőbbnek, mint-hogy a szociális kérdésben az evangélium üzenetét manifesztálja az egész világ számára. Viszont vannak egyházak, melyek még nem állottak meg ennek a kérdésnek dörömbölő szükségessége előtt s nincs szavuk a szociális kérdésben s passzívak maradtak, de ez a passzivitás nem az erő passzivitása volt. Nem akarjuk szépítgetni a helyzetet, — mi Isten színe elé akarunk állani ezen a nagygyűlésen — s meg kell állapítanunk, hogy a magyar református egyház ige hirdetésének sincs szociális üzenete a magyar nemzet, de még a saját hívei számára sem. Egy-két magában álló ige hirdetőtől eltekintve, prédikációink nem mutatják, hogy az egyház érzi ezt a szociális háborút, fáj neki nagyon és küzdök az igazságért. Az ige hirdetésben jelentkezik elsősorban, hogy az egyház a modern kor feladatainak, nagy jajkiáltásainak segítségére akar-e, vagy tud-e jönni, vagy pedig száz esztendővel előbbi szükségletek megoldására vannak gyógyszerei és imái. A legutóbbi konventi gyűlésen a magyar ref. egyház vezetői a belmissziói törvénytervezettel

kitűzték az egyházi szociális munka zászlaját és ez igen örvendetes, de hogy írott malaszt ne maradjon, egész vallásos eszmekörünknek meg kell termékenyülni szociális lelkiismerettel, mert csak ez az egyetlen lehetséges módja annak, hogy a szociális kérdéseket meg tudja termékenyíteni vallásos erővel és a megváltást munkálja ebben a modern haláltáncban. Vállalnia kell az egyháznak a félreértést úgy a jobb, mint a baloldaltól, mert egyiknek sem hajlandó a háta mögé állni kontrásnak, mindegyik számára van üzenete, az *Isten nélküli pénz és az Isten nélküli munka számára is*. Mert melyik magyar munkaadó az, aki mikor dörömbölt már az ajtón az osztálygyűlésbe fellázított munkásság, merte volna az Isten igéjét *hirdetni*, vagy hirdettetni, mint ahogy megcsinálta az angol vagy amerikai keresztyén nagyvállalkozó, és melyik szakszervezeti titkár az, aki az Isten igéjét ki merte volna nyitni a szakszervezeti összejövetelen, hogy szociális igényeket az Isten igéje alapján követelje a keresztyén társadalomtól?

Az egyháznak első és örök szociális üzenete így hangzik: *Szeresd te munkaadó a te testvéredet, a munkást, mint tenmagadat és szeresd te „proletár” a te testvéredet, a munkaadót, mint magadat*. Ezt a szociális üzenetet százharminc éven át, ezer orgonán s millió és millió szíven kell megzendíteni a Krisztus egyháznak, hogy meghallja, megszeresse és befogadja a magyar népnek minden rétege. Az egyháznak szociális feladatai között, ez a legelső, hogy szociális üzenete legyen és azt ne tartsa véka alatt. Egy példán szeretném megmutatni, hogy az egyháznak *mindig volt szociális üzenete a maga korához* s mikor az érvényesült, a szociális igazságosság tekintetében senki sem marasztalta el az egyházat. Itt van kezemben egy régi könyv, bizonyára sokan ismerik közületek. A szociális kérdés taglalásánál, magyar református népem, ezt a könyvet nyitom ki előtted: *Szikszay György: Keresztyén tanításait*. Ebben a könyvben ilyen fejezetek vannak: „A keresztyén embernek imádkozni kell a méltóságba helyezettekért, az ítélőbírákért,„ stb. A következő fejezet pedig így hangzik: „A magistrátusbéli személynek imádkozni kell. a prókátornak imádkozni kell, az orvosdoktoroknak imádkozni kell, a kalmárnak, a kereskedőnek, a mesterembernek, a földművesnek imádkozni kell”. Ez a könyv 150 évvel előbb íratott a magyar nép használatára és hogy a magyar református egyházban élet, kegyesség, szociális szeretet van, a Biblia mellett, ennek az áldott könyvnek nagyon sok tulajdonítható. S most egy 20 év előtt írott imádságos könyvből mutatok be néhány fejezetet. Az amerikai szociális egyházi mozgalomnak vezetőembere, Isten lelke által ihletett próféta: W. Rauschenbusch írta. Az ő imakönyvének ilyen fejezetei vannak: „Imádkozni kell a dolgozó gyermekekért, a munkásokért, a munkaadókért, az üzleti alkalmazottakért, a fejedelmekért, a mágánásokért, a felfedezőkért, a művészekért, a muzikusokért, a bírásokért, az orvosokért, a diakonissza nővérekért, az újságírókért, a tanítókért, a munkátlanokért, a dologkerülőkért”, stb. A két imakönyvet azért helyezük egymás mellé, hogy bennük az evangélium szociális üzenetének távlatai feltáruljanak a hívő keresztyén ember

szemei előtt s kimutassuk, hogy mit jelent, mikor a keresztyén lélek szociális tartalommal termékenyül meg.

Az evangélium örök üzenete az, hogy Isten kegyelmesen aláhajolt a bűnbe bukott emberhez a Krisztusban, hogy lelkét megmentse. Az evangélium szociális üzenete azt jelenti, hogy *a lelkét megőelő* társadalmi helyzetekből kell kiségiteni az embert. Az egyház feladata a megváltás és az Isten országa eljövételéről való tanubizonyoságtétel. Ez a tanubizonyoságtétel az evangélium szociális üzenete által annyiban bővül, hogy a *kollektív* bűnökből való megváltásért emeli fel könyörgő szavát és prófétai fenyítését. Református egyházam, mikor imádságaidban felhangzik a bizakodó, szenvedő, fájdalmas, könnyező és ostort fonó szeretet a te fiaid és leányaidért, akkor már nagy hitele lesz az országban ajkadról hangzó szociális üzenetednek.

II.

Mi a szociális szolgálat?

Az egyház szociális üzenetének hitelt csuk szociális szolgálataival szerezhet: A református egyház második szociális feladata a szociális mozgó seregének megszervezése.

A pogány népek közé induló misszionáriusoknak legfőbb feladatuk, hogy eltanulják annak a népnek a nyelvét s megismerjék gondolkozásmódját, amelyet a Krisztus számára meg akarnak hódítani s legtöbbször nem a hirdetett igével, hanem a saját életük példájával, szolgálatukkal és szeretetükkel, — az életté vált igével — nyerik meg a lelkeket. A nyugateurópai emberiség egy nagy része elszakadt a keresztyénségtől, sőt fanatizált ellenségévé lett, éppen a szociális háború kitörése óta. Ezt az elidegenedett és ellenséges réteget, mely templomait is lerombolni kész, kapta minden történelmi egyház missziói feladatul egész Európában, mert minden nép egyházának ma ez a két nagy problémája, a közönyös intelligencia, mely benn van az egyházban s a munkásság, amely már félig kívülről néz vissza ellenséges szemmel az egyházra. Nem kizárólag ipari munkástömegekről van itt szó, hanem nálunk lassanként földművesmunkásokról is, de mindaddig, míg egyházunk meg nem tanulja ezeknek a rétegeknek a nyelvét, érzésvilágát, melyet a nyomor, az elégedetlenség s az emberi színvonal alatti élet alakított ki benne, addig nem tud boldogulni vele, hogyha egeket verő szociális üzenetei vannak is, míg alázatos, szelíd misszionáriusai és egyháztagjai nincsenek, akik elindulnak és bemennek az embertömegbe. Megismerik a nyomort, szenvedést, a bércaszárnyakat, a bűzös levegőjű szobakonyhás lakásokat, az elnyomorodott gyermeket, a vásárra vitt s százával mindenféle betegség prédájául odavetett fiatal leányt és fiatalembert. Lásd meg, erezz vele, nyújtsd segítő kezedet. Nyomorúságban élni, csak fél évig is, azt jelenti, hogy nem tudsz többé úgy gondolkozni az emberről, mint ahogy ezelőtt gondolkoztál. — *Azt hiszem, legtöbb embert nem a nyomor, hanem a közöny látása tett forradalmárra.*

A berlini Staatsmission-nak, amely intézmény valósággal ilyen egyházi szociális munkát végez, ötven esztendő jubileumán az elnök ünnepi beszédében elmondotta, hogy egy intelligens ember, a Staatsmission-nak egyik munkása elment egy külvárosi lakásba, ahol nem is munkásember, hanem egy orvos, egy elnyomorodott, külsőleg és belsőleg elhanyagolt ember élt, szennyben és piszokban. Beszélgetés közben kinyitja Bibliáját és olvasni akar belőle neki. Dühösen elhárítja magától az orvos: „Hagyjon nekem békét”. A misszionárius hazamegy, de két óra múlva visszatér seprővel a kezében, vizet visz, kisöpri a szobáját, megmossa a betegágyban, nyomorúságban fekvő embert, tisztába teszi az egész lakást s elköszön. Akkor azonban az orvos szeme könnybelábad: „jőjjön hozzám, most már olvasson nekem Isten igéjéből”. — Testvéreim, ez a példa örök szimbólum arra, hol kell kezdeni és hogyan kell kezdeni a keresztyén egyház szociális munkáját.

Megfogyott gyülekezetek.

Tudjátok, hogy mi a legnagyobb szociális erőforrás ezen a világon? Nem a Marx elmélete, nem a szakszervezetekben tömörített embereknek osztálygyűlésre megnevelt századai és ezredei; a Jézus szíve a legnagyobb erőforrás, amellyel száná és szereté a nyomorban élő koldust és megcsókolta az elveszett embert és elősöpörte az elgurult garast; az elgurult emberi lelket. Ez a szív ott ver az egyházban, nem hallgat el és nem lehet elhallgattatni semmiféle érdekekkel, semmiféle egyházpolitikával, mert segítségére megy a bajban élő embernek. *Az egyház igazsága ebben a mai világban is az egyház legnagyobb szociális üzenete.* Eddig is az volt és az marad örökké a szociális szolgálat, hogy: *szerezd a te felebarátodat, mint tenmagadat.* Amely gyülekezetben nincs meg ez a szeretet, az a gyülekezet megfagyott gyülekezet és az a gyülekezet megfagyaszt, abból menekülnek az emberek, mert nem bírják ki azt a hideget. A természeti hideget ki lehet állni, de a lélek hidegségét nem állja az ember, éppen úgy, mint az „*eleven szenet*” sem, a gonosznak jóvaló visszafizetését.

Sokan azt gondolják, hogy a krisztusi szeretet munkájához pénz kell és azt mondják, hogy a szegény egyház nem bír ilyen szociális alkotásokat létrehozni. Ha ez igaz volna, akkor a leggazdagabb egyháznak meg kellene oldania a szociális kérdést, legalább a maga keretén belül. Nem áll így a dolog, az egyház szociális feladataihoz elsősorban nem pénz kell, hanem önkéntes, magukat erre a munkára teljesen odaadó, szent emberi életek kellene, szolgálai kellene ennek az ügynek és ennek a gondolatnak, akik leszállnak a nyomor tárnáiba, a hitetlenségnek, az emberi gyűlöletnek, a mindent gyűlölőknek világába és sötétségeibe és magukra veszik a mások terhét s magukra veszik a mások bűneit és megoldást keresnek azoknak, akik nem találnak megoldást, mint ahogy Krisztus a mi keresztünket magára vette, mert mi magunk nem tudtuk elhordozni. Ez a szociális megváltás és nincs más, nincs más, nincs mas, míg

másnak a keresztyét magadra nem veszed, aki nem tudja azt hordozni. Sokkal nagyobb) dologról van itt szó, mint pénzről. Odaszentelt életekről van szó és az ezekből alakult gyülekezetekről.

Az egyház szociális Dávidjai.

Van-e a református egyháznak ilyen szervezete, ilyen hadserege, ilyen katonasága! Serege van. Az egyház egyéb feladatainak és funkcióinak elvégzésére meg vannak a fizetett munkásai, a lelkipásztorok és tanítók, de erre az új munkára nincs, s ami van, az nem elég, a nyomor Goliáthjával szemben nem jelent még meg az evangélium szociális Dávidja és jaj nekünk, ezerszer jaj nekünk, ha a református egyházban olyan közvélemény erősödne meg, vagy találna hitelre, vagy ha csak visszhangra is, hogy végezze a pap, hiszen azért fizetjük. Ha így gondolkoznánk, már nem vagyunk többé Krisztus népe, sem református egyház; pedig ha van egyház, a református egyház az, amelynek káderjei készen vannak az ilyen katonaság befogadására, de ha egyszer Krisztus sorozni kezd, erre a fegyvernemre még untaugiichnak találhatik a magyar reformátuságnak népéből nagyon sok ember. Ebbe a katonaságba pedig nemcsak férfit, hanem nőt is soroz a Krisztus. Ez a Krisztus Jézusnak megújító új hadserege. Nézzétek csak benne van törvénykönyvünkben, hogy a gyülekezetek *diakónusokat* állítsanak be. Melyik magyar református gyülekezetnek van — egy-kettőt kivéve — diakónusa, aki felkeresné a nyomorúságokat? Melyik magyar református gyülekezetnek van diakonisszája, aki ezt a szociális tevékenységet a lelkipásztorokkal együtt el tudja végezni elégséges módon?

Pedig a református egyház igazi szociális hadserege nem is ez, hanem a *presbiteriei*. Miért választotta a református egyház a presbiterét? Azért, hogy az ítéletben bölcsebb, a lélekben teljesebb és szeretetben bővölködő leszálljon a lélekben szegényebb, erőtlenebb, elhagyatottabb, bajban, veszélyben és kísértésben levő gyülekezeti tagok világába. Húszezer főből álló ilyen hadserege volna a Krisztusnak ma a magyar református egyházban, de ezt a szolgálatot ma megtenni nem tudják még.

Szívesen ad 10, 20, 100 pengőt, ha éppen kellene, még többet is, de nem tud még beszélni az egyháztól elidegenedett emberrel krisztusi módon, nem tud leszállni hozzá, nem tudja sorsát megosztani és magára venni a magyar presbiter.

Carley, amikor az angliai nagy szociális keresztyén munka megindult, azt mondotta: „lépj rá e sötét földre, ismerd meg, csak az első lépés a nehéz, a többi magától fog menni”. Hol vannak ezek a presbiteriek? Hadd idézzem ebben a templomban annak a modern presbiternek emlékét, (id. dr. Szilassy Aladár) aki Bibliával a kezében eljárt a munkáscsaládokhoz kikérdezni őket viszonyaik felől. Ennek az előkelő embernek voltak munkás ismerősei és barátai.

A mi egyházunk sürgős szociális feladata az, hogy újból el-

menjen az elidegenített fiai után, hogy belépjen azokon a küszöbökön, ahol a nyomort, a bajt, a kint, a keservet, a könnyet eltakarja és takargatja a szemérmes magyar.

III.

33.000 hadiárva gyermek.

Vannak olyan szociális feladatai az egyháznak, melyek égetően sürgősek és nem várhatnak halasztást, ezek között is a legelső az árváinkról való gondoskodás. Az imént elhangzott előadásból (Dr. Balogh Jenő ny. miniszter) hallottuk, hogy 33.000 olyan hadiárva van hazánkban, akikről gondoskodni kellene, mert az állam nem bírja gondozásukat. Ha ebből a 33.000 hadiárvából csak 10% esik is reánk reformátusokra, 3000 református árva gondozatlanul marad. Hol vegyünk mi árvaházat számukra, mikor csak annyi van, hogy 300-at tudunk benne elhelyezni?

De van egy másik megoldás és ez a sürgetőbb és ez lesz a *legnagyobb szociális tette* a magyar református népnek: induljon meg egy nagy *örökbefogadási akció* a magyar református családokban ott, ahol elesett a fiú a háborúban és nincs, aki az öregnek kezét tartsa munkával és imádsággal is? Oh, ha befogadná az én népem a szót, micsoda kérdezősködés indulna meg egy-egy magyar család szívében a kékszemű szőke kis leány, a feketeszemű, talpraesett magyar fiú után, akinek az édesapja messze Isonzónál, vagy a szibériai hómezőkön esett el. Oh, ha meghallgatnátok az árva kiáltásait az apa, az anya után, nem volna két esztendő alatt magyar árva, akinek ne támadna édesapja és édesanyja a magyar református családokban, különösen ott, akiknek az Isten nem adott gyermeket és most így akar nekik adni! Miért nem fogadnád el *így* és miért nem keresed *így*? Mennyi segítő erő van készen ebben a mi magyar református egyházunkban! Azt a vallomást teszem tinéktek, hogy ebben az olyan sokféle anyagi nehézséggel küzdő budapesti református egyházunkban, tízesztendős lelkipásztorságom alatt nem volt egyetlen kérésem a hívekhez, hogy ne jött volna elegendő anyagi támogatás. Ha kellett valakinek múltb, a következő vasárnapra megholt az ára, ha kellett valakinek toloszék, mert keze-lába hiányzik, összegyűlt a toloszékra a költség. Ha kellett valakinek orvosságra és orvosköltségre, meg volt az ingyen orvos, vagy meg volt az orvoságra való összeg. Ha kellett valakit betegségében üdülésre küldeni, arra is meg volt a költség, mert sok embernek a szíve nyitva van a kiáltások meghallgatására, csak eléje kell tárnai a bajokat.

IV.

Adjátok meg Istennek, ami az Istené.

Végül még egy gondolatot és egy utolsó szót. *A szociális munkához lélek is kell, de pénz is kell.* Honnan vegye a magyar református egyház a pénzt? Egyházunk négyszáz esztendő küzdelme alatt

iskolákba építette bele egyházi adóját és tartja fenn ma is európai viszonylatban is páratlan kitartással. Sok kicsiny gyülekezet keresztényi áldozatkészségének hőskölteményét ott írja meg, amikor állami adójának száz és kétszáz százalékát tudja egyházi célokra áldozni. Vannak azonban magyar református ekkléziák, ahol nincs egyházi adó és ha be akarják vezetni az újabb szükségletekre a minimális egyházi adót, azzal fenyegetőznek, hogy „kitérünk”. Vidd haza nagygyűlés ezekbe a gyülekezetekbe az üzenetet: sorvadásba esett az a gyülekezet, amely Isten dicsőségére nem tud áldozni. Nem az adásba, hanem a nem adásba pusztul bele a gyülekezet.

Atyámfiái, nekünk ebben a végtelenül nehéz gazdasági helyzetben a régi puritán erényre kell visszatérnünk. Elöttem a puritán takarékoságban egy példa van. A debreceni kollégium termében ott van a képe annak a férfiúnak is, aki egész élete megtakarított jövedelmét a kollégiumra hagyta. Kicsi zsákocskákban vitte az összegyűjtött tallérokat, kiöntötte a nagy asztalra és eltávozott. Félóra múlva visszajött. A pénzt számláló férfiak azt hitték, hogy talán megbánta a végrendelkezést s riadtan kérdezték, hogy valami baj Van? „Nincs semmi baj, — hangzott a válasz — csak a zsák zsinórja esett az asztal alá, azért jöttem vissza”. A puritánságban benne van az, hogy jövedelmeknek, kereseteknek tizedét az Isten országa céljaira szentelem és szánom. Ha az Isten nem mer aranyat kívánni az ő népétől, majd a Sátán tud kívánni aranyat. Ha nem tudod fizetni az Isten ügyének diadalára a te szeretet-áldozatot, meg fogod fizetni ennek a világnak minden hamis és hazug szórakozására, nem a 10%-át, hanem jövedelmednek és vagyonodnak 100%-át és rámegegy az örökség és rámegegy az apáidtól öröklött vagyon is, a birtok is, minden, mert nem tudtál Isten céljaira rendszeresen áldozatot hozni. Ez az új segélyforrása a mi református egyházunknak. Az Isten több adót kér a református egyháztól a szociális kérdések megoldására, mert ha neki tudsz többet adni, mint amennyit eddig adtál, adófizetője maradsz, vagy adófizetőjévé leszel a gonosznak, amely arra tör, hogy kiforgasson tégedet hazádból hitedből, vagy ónodból és becsületedből is. Ez a kérdés áll a mi református egyházunk tagjai előtt: kinek adod meg az adót!! — Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, de adjátok meg az Istennek, ami az Istené és meg van oldva a református egyház részéről minden gyülekezetben a szociális kérdés a Krisztus parancsára.

LORÁNTFFY ZSUZSANNA ÖRÖKSÉGE.

Mély megindultsággal üdvözlöm a megjelenteket a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület nevében. Hatesztendő s dermedtség után az első nap, hogy nevetni tud a magyar. * Mintha gyászfátyolát ma tette volna le arcáról s megengedte volna Istenünk, hogy mosolyogjunk. Mintha az a virágosán, dalosán útra kelt augusztus eleji ifjú sereg ma tért volna vissza — nem mint egy éve, rongyosan, szégyenkezve, bujdosva, — hanem délcegen, rendezetten, győztesen és ezen a napon a rónákon, völgyeken találkozott a lehorgasztott fejű magyar ember egy jószágos nemtővel, a reménységgel. Micsoda nap volt a mai! Annyi jó fogantatása van ebben a napban Arany János szavai ille- nek szánkba:

*„Hogy lenne életosztón a halónak,
Bénult idegre zsongító hatás,
Reménye a remény nélkül valónak,
Önérzet, öntudat, feltámadás!”*

Ezen a napon ne beszéljünk másról, mint a reménységeinkről. Úgy átmelegíti az embert a reménység! Örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy ilyen nagy gyülekezet előtt szólhassak a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület munkájáról és reménységeiről.

Ki volt Lorántffy Zsuzsanna?

Nem elég csak azt tudni, hogy I. Rákóczi György erdélyi fejedelem felesége, Lorántffy Mihálynak, Sárospatak urának dúsgazdag leánya. Még úgy sem elég, ha azt mondjuk, hogy nagy magyar asszony és buzgó hívő református asszony. Hanem úgy kell mondani: megvalósult benne a református keresztyén asszony minden jellemvonása, ami egyébként 8-10 asszonyban részletekben, az benne egyesítve, egyszerre szemlélhető. Tudom, hogy Lorántffy Zsuzsanna rokka mellett ülő, fehér főkötőbe járó, szép arcú, szigorú asszony volt: láttam az arcképét. Ránézve olyan, mint más halandó és mégis ő az, aki a sárospataki iskolát fenntartja, tanárait, papjait külföldön kiképeztetni, diákjait saját asztalához hívja, kitaníttatja. Mintha fél Magyarország ifjai anyjának éreznék magát. Gyulafehérváron új

* Horthy Miklós fővezér Budapest re bevonulása napján.

iskolát épített az udvari ifjak számára, a három leghíresebb német professzort hívja meg tanárnak. Sárospatakra a kor leghíresebb tudósát, Comenius Arnos Jánost hívja el. Az újhelyi négy papot, a *munkácsi, lednicei, pócsai, gavai* papokat ő tartja; *Borsiban* kórházat *Munkácson* kórházat, sok faluban iskolát épített. Nyomatványokat, iratokat küldözget szét. Kérdezhetjük, honnan van egy asszonynak — ha pénze van is hozzá — ennyi lelke s ennyi érzéke, hogy ily nagy kultúrpolitikát folytasson.

Mindent megmagyaráz, ha azt mondjuk, hogy *a reformáció asszonya, hittérítő asszony volt*, aki végrendeletében meghagyja, hogy akik a birtokát öröklik, „a keresztyén helvétika konfessióhoz állhatatosak legyenek, abban mindvégig megmaradjanak s vallásukon levő főrendeket, a vallási és iskolabéli tanítókat *szerezessék, böcsüljék* és legelső gondjuk is az Isten dicsőségének előmozdítására legyen és keresztyén helvétika vallásuknak *terjesztésére* igyekezzenek”.

A *hittérítő* asszony mellett talán még bámulatra méltóbb Lorántffy Zsuzsannában a *gazdasszony*. Férje, I. Rákóczi György végrendeletében emlékszik meg így feleségéről: „mitől fogva az Úr Isten összevezetett bennünket, se szebbet, se *okosbat*, akármilyen dicsőre méltóbb személyt nálodon kívül nem láttam”. Urának valóságos belső titkos tanácsosa, távollétében úgy az erdélyi, mint a felföldi rengeteg birtokok, szőlők^o felügyelete az asszony kezében futnak össze. Az árendákat és a termények árát is ő szedi be. Mikor „szerelmes ura” hadat visel, hazulról küld lovakat, friss csapatokat, lőszert készített, a hadifoglyokat elhelyezi, pontos jelentést küld arról, hogy melyik uradalomban mennyit vetettek és mennyit jövedelmezett egyik-másik birtok. Ura úgy látszik, minden hadügyi és diplomáciai ügybe beavatja és ha Lorántffy Zsuzsanna mindenben megbízik is, ahogy „szerelmes ura” cselekszik, de el nem mulasztja újból meg újból figyelmeztetni, hogy az embereket ismerje meg jól és félre ne hagyja magát vezetni. A lengyel kérdés éppen olyan tisztán áll előtte, mint a török porta ármánykodása „édes hazánk ügyét” éppen úgy lelkére köti, mint „családja böcsületét”. Férje „te”-gező leveleiben sohasem a kíváncsi dilettánszhoz, hanem a főszakértő miniszterhez írja és a *magázó* válaszok csak a megszólításban és a befejezésben árulják el, hogy a gyöngéd hitves válaszol urának, a fejedelemnek. Van még egy vonása, amely intimitásánál fogva el van rejtve a történelem elől; hogyan nevelte a családban gyermekeit Lorántffy Zsuzsanna, a vallásos *édesanya*. Leveleiben nyoma sincs az érzelmességnek, gyöngédsége is a fiait helyesen repülni tanító anyamadar vigyázása. De hogy anyai érzése erős pedagógiai elvekre épült, mutatja végrendelete, melyben fiát, a nagyhatalmú Istenre *kényszeríti*: „tisztá keresztyén vallásodban légy buzgó és állhatatos; *gyermekeidet is abban neveljed és oktassad, kicsiny koruktól fogva Isten dolgainak megtanulására és az Ő szent tiszteletére szoktassad*”.

Ezt az örökséget akarja tagjaiban, intézményeiben, szellemében örizni és nemzedékről-nemzedékre örökül hagyni a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület, mely már 25 év óta Budapest területén ákdáso-

san munkálkodik. Igazán csak maroknyi kis sereg kezdette meg a munkát, hogy a rohamosan nagyvárossá fejlődő Budapesten a keresztyén könyörületet gyakorolja. Imaóráiból megszülettek egymásután a *varróórák*, szegények rendszeres gondozása. Óriási jelentőségű volt a *Diakonissza-Otthon* felállítása. Majd megépült a *Család-utcai imaterme*, megnyílt *leánykollégiuma*, végül megvette a háború alatt a Rákos-utcában új három emeletes házát, egyesületi életének és munkáinak otthonául. Közben egyesületi élete egyre szélesebb körben terjedt el, misszionáriusokat, titkárnókat képeztetett és alkalmazott.

Bibliakörök, az egyesület életének hajszálgökerei s az egyesület állhatatosan vallott szelleme, hogy intézmények alapítása mellett a református nőket keresztyén munkára nevelje. Egyfelől frontot álljon az erkölcstelenség ellen, másfelől *személyesen* a Jézus Krisztus szolgálatára adja oda életét, pénzét, munkáját, minden egyes tagjában.

Meg kell említenem még az egyesület teljes megismeréséhez két titkos forrást. A Lorántffy Zsuzsanna Egyesület összeköttetésben van a német belmissziói intézményekkel és az óriási méretű amerikai evangéliumi mozgalmakkal, mint a tengerszem a nagy tengerrel. A komoly keresztyén munkára új meg új indítást — egy-egy biztató áramot — onnan nyer. De Anglia messze van, Amerika még messzebb, csak a nagy evangéliumi keresztyén tenger zúgását halljuk egy-egy újságcikkben, hogy 50 millió református egyesült egy-egy keresztyén munka keresztyéni végzésére, ahol 2 hónapi gyűjtés eredménye 500 millió frank.

Van egy közelebbi segítségünk, titkos erőforrásunk, akivel, ha az összeköttetést megtaláljuk, az életnek lüktető új áramai zúgnak keresztül minden egyes életen, — az élő Isten maga az az erő forrása.

A történelemben egyetlen ember sem volt, akinek ne változott volna meg életfelfogása, mikor megismerte az Istent. Mert a vallás ám ott kezdődik, hogy van Isten, de a keresztyénség ott, hogy milyen az Isten. És mikor nagy kitavaszkodása volt az emberiség életének, mikor nemzetünk életében is megújulás volt, akkor mindig az emberek életfelfogása változott meg.

Erről a helyről mindig annak kell hangzani, hogyan lesz az ó-emberből új ember, de most szeretnék — parányi fia, egy cseppje *a magyar tengernek* — egy olyan magas szószéken állani, hogy hallgatóságom legyen az egész ország és szeretnék ezen a napon szívére beszélni népemnek: „meg kell változtatni az elmúlt évtizedekben magatokba szívott életfelfogásokat. Még most is a háború előtti életfelfogás kísért, *pedig már más, egészen más világ van*. Akkor bőség ma szegénység, akkor erő — ma vérveszteség, akkor puha vánkoston szendergő fiak — ma kő a feje alja a magyarnak, akkor nem ismerte a szenvedést, csak költeményekből — ma megszántva háta, kebele, akkor világa kicsiny — most kitágult s új világok vonultak be a legegyszerűbb közkatona szemébe is; akkor önhitt — most megis-

merte önmagát, akkor hipnotizálva egy bűnös bűvölettől — most belőle kiszabadulva, mint a kerítő karjaiból — felébredtünk a valóságra, — *nekünk meg kell változtatnunk az életfelfogást, csalóka álmok rabjai leszünk, lidércfényt kergetünk, ha azt reméljük, hogy a háború előtti állapot visszatér. És ha visszajön is külsőleg, nekünk nem jöhet vissza belül. A háború nem egy izgalmas film volt, melyet elfelejthet az ember, hanem véres valóság. Tőle az egész emberiség meg fog változni.*

Sőt, nemcsak nem jön vissza, azt mondjuk, *ne is jöjjön vissza* az a kor, amelyben minden volt mi szem, száznak ingere és senki nem volt megelégedve a maga életmódjával, melyben a munkásleány a kisasszonyt utánozta, a kisasszony a színésznőt szenvedte, a középosztály a főrangú körök *illúzióiban bírta csak ki az életet.* Ilyen megbomlottság, mintha az erdő fái lázadnának sorsuk ellen, senki ott nem érzi magát jól éppen, ahol van, mindenki többnek, másnak akar látszani. Ugye, hogy ez ne jöjjön vissza.

Ne jöjjön vissza az a világ, mikor a nő nem akar nő lenni, olyan az, mintha a csillagok lázadnának fel rangkérdés miatt Alkotójuk ellen.

Ma úgy látszik, nem is ellenzi senki sem a szabadulásnak ezt az útját, hogy életfelfogásában kell megváltozni az embereknek.

Elfogta a láz az embereket, hogy tenni kell valamit, minden áron tenni kell valamit, ha mást nem, egy plakátot kiragasztani, vagy újságot árulni, vagy a másik vállába belekapaszkodni és rázni, addig rázni, míg életre nem ébred. De az életfelfogás megváltoztatása nem egy viharos lelkesedés szülötte, *életünk legfájdalmasabb korszaka az.* Mindenki tudja, melyik életfelfogásból kell újjászületni. A proletárdiktatúra kimondásakor fákó arccal ült szobájában a magyar úri világ s mindenki a vörös láng fényénél meglátta mik voltunk az elmúlt két évtizedben. Sohasem felejttem azt a négy-öt beszélgetést, amit akkor folytattam családokkal, mely úgy a főúri, mint a hivatalnok világába, a pénzemberek világába, mint a maguk jóra való lelkét hiúság vásárán eladott édesanyák világába bepillantást engedett. Mindenki elővette a rejtett szívét, ott tartotta tenyerén és olvasott belőle, hogy mivé kellett volna lennie. Sok szép fehérszárnyú lélek, arra küldve, hogy megszépítse a világot és mindenáron csak jól élni akart, fontosabb volt az arcbőr ápolása, mint a lélek fehérsége s mintha elhipnotizált angyal lett volna, áldozatát sohasem az Istennek vitte, — amire hivatva van — hanem a gonosznak, mikor jót akart tenni, akkor is rosszat tett.

Most felébredt a nemzeti érzés, mely igazán nem zsidóüldözés, hanem ez a lelkület: magyar akarok lenni, *én,* a magyar akarok *azúr* lenni! De ezt a lángot testvéreim, hogy égessen és melegítsen, *hogy ne szalmaláng legyen, hanem oltártűz,* drága olajfahasábokkal, évezredek keresztyén igazságokkal kell szítani, étetni és minekünk java reformátusoknak, *ha kevés az a keresztyénség, ami még a tűzben lobog, akkor az a feladatunk, hogy csak nézzük a tüzel, míg kialszik?* Nem, hanem azt a keresztyénséget, amelyet a tékozló fiú és az elvesztett bárány, a kiosztott talentumok és a farizeus és publikálni s péld-

dázatából, amelyet a másokért való szenvedés, a jóknak a gonoszakért való szükségszerű szenvedése élettörvényéből, a kereszt keresztyénységéből bírunk, azt hordjuk erre az oltárra, hogy tüze lobogjon és ki nem aludjon. *Nos hát, elég-e a keresztyénység, mint életünk jelszava? Nem, addig nem, míg életünk igazsága nem lesz,* amelyből megélünk, mint a madár a harmatból, a fa a napsugárból, mint a vándor a tarisznyája kenyeréből, mint kicsi gyermek az édesanyja édes tejéből, mint az apostolok az utolsó vacsora kenyeréből és borából.

Testvéreim, tartozunk még egy bal hitet széttépni. A keresztyén hit világa a magyar nő képzeletében úgy él, mint az örömkörről, a vidámságról való lemondás világa, az apácák, a templom homályos ível alatt járkálók világa, vagy a megtévelyedésüket siratók mentevára, a bűnbánó Magdolnák gyülekező helye, s vagy igen vallásos akart lenni valaki, vagy igen világias lett. A középréteg pedig, amelyik óvakodott mindkettőtől, a túlvilágiastól és a túvvallásostól, egy kis keveréket csinált magának. Egy kis vallásosság, egy kis világ, egy kis imádság, egy kis könnyelműség, egy kicsit kacsintás az ördög felé, egy kis szemlesütő szemérmesség. Ebből olyan felületes aszszonyjellem fejlődött ki, hogy az anya gyermekét már nem tudta imádkozni tanítani, az a kevés vallásosság ami megmaradt, az is a gyermekért volt és öt percnél tovább nem bírta ki a komoly beszélgetést a Krisztusról. A vallásban a vallás lett a fontos, s nem az Isten. Holott nem zárdacella a Krisztus világa, hanem egy kinyitott mennyország kapuja, amelybe mikor belépek, ezt a világot elhagyom, de ennek a világnak minden értékét, erejét, emberét megtisztítva, megszentelve kapom vissza és önmagamat is megnesemítve, salakjából kiforrasztva, alaktalanságából kimintázva találok meg; megérezem, hogy lélek vagyok, élet vagyok, Isten gyermeke vagyok, így királyi lélekkel megyek szolgálni, szeretni.

Olyan vallásosság, amely nem dolgozik az ember karakterén, mint a művész remekművén a sírjáig, csak utánzatokat készít s nem eredeti példányokat. *És mi a keresztyénységnek református módja szerint élő emberek, az asszonytól is karaktert várunk, természetesen nem elférfiasodott, hanem női karaktert.* Ez a Lorántffy Zs. öröksége.

Ezekben a napokban édes bús látomány fogja el lelkemet. A jövő nagy partján érzem, hogy állunk, ahonnan hajók indulnak el a jövőbe. Mostanában indulnak — *s ki tudja, melyik század kikötőjében állanak meg.* Nézd a sok hajót, fehér a vitorlájuk, zászlójuk nem kalózzászló, az evezősök sereglenek.

Hát mi mikor indulunk?! Hát mi a parton maradunk?! *Mennyi jó evezősünk van!* De vigyázzatok, hogy evezőseink ne más hajóba szegődjenek s a magunk hajója parthoz kötve állva maradjon. Ki-ki a maga hajójába! A mi hajónknak is útnak kell indulnia. Oldjatok el a köteleket, hogy vigye hajónk a gyógyulásnak kenetét, a nevelés áldásait, a szolgáló szeretet lelkületét a jövődönék.

A PAPNÉ LELKI ÉLETE.

Mikor papi társaságban papnékról esik szó, a véleményt nyilvánítók rendszerint így fejezik be szavaikat: „Természetesen a jelenlevők kivételek”. Remélem, ezt az udvariassági formát elengedik nekem a jelenlevők annál is inkább, mert egyszer már komolyan meg kell beszélnünk a papnék mai helyzetét. Minden ok megvan rá, hogy a jelenlevők ne kívánják a kitérő feleletet, akik éppen azért jöttek össze, mert a maguk papné mivoltából származó rendkívüli nehézségeket és feladatokat nagyon komolyan érzik, sőt néha nagyon szenvednek alatta. A személyükhöz fűzött fokozott igények pedig, melyek egyházunk mostani helyzetéből erednek, minden komoly aszszonyt, ha eddig nem érintette volna is mélyen, most kell, hogy lelkét megérintse s tisztába jöjjön azzal: milyen igényeket támasztanak vele szemben, mint papnéval s kik azok, akik ezeket az igényeket támaszthatják.

*

Mielőtt kitűzött témám tárgyalásába behatolnánk, két gondolatot nyíltan *meg* kell tárgyalnunk, s ha bennük egy véleményre jutunk, remélhetem, hogy kedvező befogadásra találnak fejtegetéseim.

Az első gondolat az, hogy senki nem születik papnénak, úgy, hogy egyszerre készen pattanjon elő, mint Pallas Athene és Zeus fejéből. Egész leánynevelésünk és a férjhezmenés esélyei mai református egyházi közéletünkben kizárják, hogy valaki papnénak készüljön már leány korában. A leány férjhez készül, de hogy kihez, azt három igen bizonytalan tényező szabja meg: 1. aki kéri; 2. aki belé-szeret; 3. s akibe beleszeret. A nő sorsát ez a három szabja meg. A leánygyermek bölcsője mellé nem tesz oda a csillagjósolás prognózisát, hogy kihez megy férjhez, azért úgy neveljük és úgy készüljön. Mélységes református hitgizságunkat, a predesztinációt nem kell ide belekeverni, mert csak utólag lehet felismerni és kapcsolatba hozni a férjhezmenetellel, de nem előre.

Azért legtöbb nőnél akkor jön el a sorsdöntő pillanat, mikor pap kéri meg a kezét, hogy érez-e magában készséget a papnéságra s a papnéságot akkor kezdi megtanulni, mikor már papné lett. Ebben nincs is semmi baj, hiszen a komoly és keresztyén családi nevelés és

művelődés mindig biztos alap arra, hogy a lelkipásztor hű élettársat kapjon egy keresztyén lelkületű leányban.

De abban a nagy nehézségben, amelyben egy fiatal lelkipásztor házassága előtt van, benne rejlik a papnéság egész problémája. Sok fiatal lelkipásztort ismerek, akik nem mernek megházasodni, mert nagyon ritkán találkoznak olyan leányokkal, akikben papnét kereső igényeik és eszményeik miatt aggodalom ne fogná el lelküket. Azt hiszem, abban megegyezhetünk mindnyájan, hogy senki nem kész papné egyszerre. Sokat kell addig tanulni, idomulni, átalakulni, míg azzá lesz. Megkönnyíti a helyzetet az, hogy az igaz és mély szerelem feloldja a nő egész lelkivilágát s új formába öntetik minden asszony, ha van férfi, aki formába tudja önteni. Nem is ott a nehézség, ahol van egy férfi, hanem ott, ahol a férfi nem papi egyéniség, aki a maga lelkipásztori karakterét, mint pecsétnyomót az olvadt viaszba, nem nyomja rá szerelmesen élettársa lelke és jelleme kialakítására.

Abban próbáljunk másodszor egységre jutni, hogy a papné más-e, mint egy komoly és alázatos, szelíd és hívő asszony, *vagy ennél még több* s reá más feladat is vár, vele szemben speciális igények támadhatnak, melyeknek meg kell felelnie?

Kívánatos, hogy olyan kegyes asszony legyen, mint a legbuzgóbb a gyülekezet tagjai közül, de mint *anya*, mint *hitves*, mint háziasszony mellett ott van még, hogy ő a papné. Ilyen minden gyülekezetben csak egy van és abból, hogy a férje pap, egészen speciális lelki követelmények önként adódnak.

Nem arról van itt szó, hogy extra anya, valami mutogatásra szánt hitves, vagy hét vármegyére híres háziasszony legyen. Nem. Legyen olyan, mint a többi, a legjobbak közül való. A különcök és az extrák kiállhatatlanok. De van ezek mellett még egy hivatás, a *papnéság*, amit a *fokozott lelkiségben* látok, aminek sugárszállait, mint a fehér napsugárnak hét szivárványszínét próbálom felmutatni.

Az első az *igaz kegyesség*. A Timotheushoz írott levél III. rész, 9. versében az egyházi szolgától megkívántatik, hogy: *meg legyen nála a hit titka tiszta lelkiismerettel*. A papnénak is tudni kell, hogy mi az a titok, a hit titka, mely az urára van bízva. Beavatottnak kell lenni ebbe a titokba, mely az Istené és az Anyaszentegyházra reá bízta, hogy ebbe a titokba avasson be lelkeket. Ez a titok nem mondható el egy szóban, a leprecízebb teológiai kifejezés, a legvilágosabb bibliai idézet sem elég, hogy az Isten titkába beavatottak legyünk. Ez a misztérium az élet misztériuma: az Isten megjelent testben a Krisztusban. Aki felismerte Benne Istent s elfogadta Urának, aki meghódolt előtte, annál van a hit titka. Ebbe a titokba beavatottak az Isten gyermekei. Az igaz kegyesség az a boldog bizonyosság, hogy Isten kegyelmébe fogadott.

Ahol a kegyesség nem ebből a bizonyosságból fakad, vagy nem afelé tart, ott mindig *utánzata* fejlődik ki. És nincs veszedelmesebb kísértése a papnénak, mint az, hogy az összes vallásos külsőségeket eltanulhatja, beleszokhatik, mégis látszat kegyessége lesz, mely sem

békességet nem ad, sem üdvösségre nem visz. Rettenetes teher az ilyen vallásosság, mely az emberekért van, feltétlenül farizeizmusba viszi bele az életet; átokká válhatik a papnéság vagy rabszolgaságáé.

2. Szorosan összefügg a papné lelki életével, *hogymilyen eszmény él szívében a papságról*, más szóval kifejezve: tud-e a lelkipásztor belső elhívásról az Isten Szentléleke által s urában minden gyarlóságra és túlságos emberi oldalainak ismerete mellett is fel tudja-e fedezni és meg tudja-e becsülni az elhívott embert? Nem érti meg egy papné sem lénye egész mélységében az urát, míg ezen ponton meg nem érti. A teljes lelki közösség akkor következik be a pap és a papné között, ha jönnek szent pillanatok, mikor a papné meglátja urán, mint ahogy az urának is vannak szent pillanatai, mikor meglátja önmagán az elhivatásnak, a felséges Istennek titkos kézjegyét. Az életnek nem a hétköznapi pillanatai ezek, talán egy egész életben egy-kétszer kitündöklő, egy szempillantásig olvasható betűi az Örökévalónak, de ezek a pillanatok őrzik meg életüket, hogy egészen hétköznapivá ne váljon. Igaz kegyesség nélkül sohasem fogja észrevenni az asszony a Szentléleknek ezt a kenetét, még ha egy egész gyülekezet látja is már. Nem kell attól félni, hogy bálványt csinál az asszony a férjéből, valami földöntúli lényé emeli, vagy hiúságainak hízlalására fordítja. A papné minden más kiválóságát az urának a hiúság vásárára viheti, de ezt az egyet nem, sőt éppen ezen a ponton lesz az őriző angyala, ha az ura megfélelkezne magáról. Nem lehet olyan társtalan a lelkipásztor egy református ekléziában, hogy önmagán kívül egy egész életen keresztül más ne tudjon az onnan felülről való elhívásról, egy valakinek lenni kell, aki segíti neki hordozni ezt az izzó terhet, mert ha nincs senki, maga is kételkedni kezd önmagában. Milyen jó, ha az az egy valaki — a feleségünk.

3. *Legyen a papné az Igében otthonos.* Egy intelligens asszony, ha mérnök, tanár vagy orvos felesége lett, lassanként az ura szakjában olyan ismeretre tesz szert, hogy nem áll teljesen laikusként szemben az urával. Még titkon, lopva is elsajátít bizonyos alapismerteket, csakhogy az urával az őt érdeklő kérdésekről is társaloghasson. Volt egy olyan korszak egyházunk életében, mikor a papné tiszte az volt, hogy az ura könyveiről a port letörölgette. A Biblia ott állt egész életen keresztül az asztalon, de azt a papné egész életen keresztül ki nem nyitotta. Ez a korszak elmúlt, vagy gyorsan el kell múlni és a Bibliában jártas papnéknak kell helyüket elfoglalni, mert az a könyv nem a férj kenyérkereső szerszáma. A Bibliában járatlan papné lesz a legelső, aki meg fogja unni az urát, mert megszokja. Az ura beszédének csak a külsőségeire figyel, a gesztusra, hanghordozásra, a hasonlatokra. Egyazon szerepben még a legkiválóbb színészt is megunjuk. A papnénak, ha nem mond maga az Ige semmit, csak kulisszatologató szerepe lesz az ura szolgálatában.

4. *Legyen a papnénak egyházi műveltsége.* Nagyanyáink sokszor csodálkozásba ejtenek bennünket tudományukkal, mikor a családfát századokra visszamenőleg, felmenő és lemenő ágba, a legapróbb részletekig el tudják mondani. Sokan a királyi ház bonyodalmas összeházasodási és elválási eseteit ismerik és hetekig tartó his-

torikat mesélnék el arról, hogy kik vannak bent a góthai almanachban. De a saját hitünk és egyházunk családfáját, az Isten megtisztított egyházának, ennek a királyi nemzetségnek dicsőségéről, hőieségéről, mártíriumáról, választott embereiről csak homályos emlékezések vannak. Pedig történeti multunk ismerete teremti meg a gazdag egyházi kultúrát és írja rá arcunkra, jellemünkre, egész lelkületünkre a református karaktert. Nagyon szegények vagyunk lelkipásztori életrajzokban, de papné életrajza talán egy sincs egész református irodalmunkban.

Az egyházi műveltséghez tartozik a vallásos zene és énekköltészent öntudatos pártolása és kultiválása. Ám legyen zongora a papi házakban, de a muskátlis ablakok mögöl ne a pesti kabaré dallamai hangozzanak ki az akáclobos falusi utcákra. Ismerjék a papné a jelenkorban élő kiváló egyházi íróinkat, lapjainkat és szellemi irányzatokat, ne csak az uruk álláspontja szerint tápláljanak szimpátiát vagy antipátiát az egyes nevek iránt, akiknek egyetlen gondolatát sem ismerik.

5. Az egyházi művelésből önként folyik, hogy a papné *olvasó asszony*, könyvszerető asszony legyen. Házi gondok, szegénység, kultúrközpontoktól való távolság, társas érintkezés hiánya mind rettenően megnehezítik ezt a kívánalmat sokak részére, de a református paróchiáknak a magyar nemzeti érzés és lélek nagyszerű irodalmi és költői megnyilatkozásai számára ki kell tárnai ablakukat és szívüket. Ha a magyar falura ráborul is a százados csend s a világ vége ott van a falu határában, hol az ég összeér a földdel, a paróchián tudni kell, hogy azon túl is van világ. A világ lelkének és az Isten lelkének ez a két nagy tengere mint hánykodik, küzkodik, dagálya és apálya mint változik, egy olyan rejtett kis öblöcskében is, be kell, hogy nyomuljon, mint a református paróchia. Az olvasni tudó asszony azonban nem érzi magát elmaradottnak a világtól. Az a csillagos torony, az a vadszölvölvel futtatott lugas óriási jelentőségüvé nő szemében. Oázis a magyar Szaharában, őrtorony a viharos éjszakában, rádió leadóállomás az Isten országának egyik előretolt hadállásában.

6. *Lelki otthona az egyházi élet legyen.* Szeresse azt a népet, akik között él s próbálja felfedezni, milyen óriási lehetőségek nyílnának, mint intelligens magyar asszony számára a nép egyszerű leányai és asszonyai között az élet szebbé, gazdagabbá tételére. Aki nek esze a pesti színházakon, szórakozásokon, a legújabb divaton, úri szalonon és társaságokon jár és boldogtalannak érzi magát szűk és kicsinyes környezetében, az elvette büntetését, mert egy magyar református lelkipásztorhoz merészelt férjhez menni. Tudják meg azok, akik ilyenekről álmodoznak, hogy a pesti papné itt lakhatnak a színházak tövében, a legújabb divat hónapoként a kirakatban vonul el szemek előtt, de úgy el tudnak nélküle lenni, mintha a legtávolabbi faluban élnének. Elvesztették érzéküket a szórakozások iránt, mert egy nagyobb és gazdagabb életet ismertek meg, a gyülekezeti életet, ahol mint lelki otthonukban jól érzik magukat.

Aki szívesebben hallgatja, ha nagyságos asszonynak hívják és nem elég előkelő a tiszteletes asszony, tudja meg, hogy ezen a néven

csak nagyon keveseket hívhatnak ebben az országban. Meg kell ismernie a híveket névről s keresztelőkor, esküvőn, konfirmáción, temetéskor el nem maradhat szájából a szíves asszonyi szó, a megtisztelés. az örömben, bánatban az osztozás, mint az ura szájából az áldás. Az alázatosságnak nagy iskoláján kell átmenni annak a papnénak, míg haza érkezik lelki otthonába, az egyházba.

7. *Végül ismerje a papné az imádság erejét.* A papnénak nem kell prédikálni, hanem a prédikációt megvalósítani. Azt az egyet el nem végezheti helyette az ura, hogy személyes imádságos közösségben éljen a szent Istennel, de el sem engedheti. A liturgikus imádságok gépiességének egyetlen ellenszere a magános imádság. A hivatás - szerűleg imádkozó ember életében egy spontán imádkozni tudó asszonyi lélek a frissen fakadó forrás, mely állandó mozgásban és üdeségben tartja a Bethesda tavát. A papnét sem az ura, hanem Jézus Krisztus üdvözíti. Csak az imádkozó élet közben szerezhet minden keresztyén lélek megbizonyosodást, hogy mindenható, mennyei erőforrások állanak rendelkezésünkre. A papi asztalnál, a lelkipásztor gyermekeinek nevelésében az imádság elmaradhatatlan s nélkülözhetetlen, mint a napfény s a friss levegő. A mennyei világ nyelvén való beszédre csak az imádkozni tudó asszony taníthatja meg gyermekeit.

Ez a lelkiélet lassan kifejleszti a papnéban az önállóságot s megtanítja arra a nagy művészetre, amit *vezetésnek* nevezünk. Hogy ki milyen munkát végezzen a gyülekezetben, az ilyen lelkiélet mellett önként fog adódni.

Ne gondolja senki, hogy az előadó táplál ilyen igényeket a papnékkal szemben. Én csak azokat a hangokat gyűjtöttem össze, amiket erről a négy ajakról hallottam: 1. A gyülekezet közvéleménye; 2. egyházi megújulásunk parancsoló szüksége; 3. minden papnénak a tulajdon férje; 4. Az egyház Ura, az Úr Jézus Krisztus.

Az őskeresztyén korban, mikor az elaljasodott pogánysággal vívta a fiatal keresztyénség élet-halál harcát, az ellenfél ajkáról maradt fenn a keresztyén asszonyokról a dicséret: „*Nézzétek, milyen asszonyaik vannak*”. A klerikalizmus előnyomulásának idején, mikor a papi nősülést, mint alacsonyabbrendű keresztyénséget a református egyház születésének egyetlen motívumaiul kezdi felhánytorgatni; a pogányságba visszafajzott modern világ közepén, ahol a nő felszabadításának jelszava alatt a nő erkölcsi lealjasításának ördög-mocsara terjeng; a magyar református lelkipásztorok tragikus irodalmi alakjainak a közvéleménybe való felvonultatása után jöjjenek a református lelkipásztor igazi arculatának hordozói s mögöttük jelenjenek meg, mint távlat és méltó háttér a papnék alakja, akikre ha ránéz a világ, tisztelettudóan emeli meg kalapját és egész életében el nem felejt, hogy találkozott egy református papnéval.

A „szent asszonyok” konferenciáján ezt mondja a Lélek a gyülekezetnek.

A MAGYAR JÖVŐ ÚTJA.

Nagyon szeretném megtisztelni ezt a társaságot, amely előtt állok, mert úgy érzem, hogy most a magyar jövő előtt állok meg s nem álmokképeket, vagy fantázia szülte délibábokat akarok eléjük varázsolni, melyek éppen mikor meg kellene fogni, akkor csúsznak ki ujjaink közül. Aki megcsalja az ifjúságot, azt nemzedékek átka nem hagyja nyugodni haló poraiban sem. Mikor megkérdezik: mondj nekünk valamit a jövő felől, ha nincs mondani való, jobb inkább úgy válaszolni, mint az ötvenes évek költője tette, aki így énekelt a jövőről:

*„Rég veri már a magyart a teremtő,
Azt sem tudja, milyen lesz a jövő.
Lesz-e még ezen a földön jó napja,
Örüljön-e, búsuljon-e, nem tudja”.*

Milyen másként hangzik a ti indulótok:

*„Fiúk, fel a fejjel, a harsona zeng,
Álljunk csatasorba vidáman,
Ránk vár a világ, ez a harc a mienk,
Katonái vagyunk valahányan”.*

Milyen más a ritmusa, milyen más a jövőbe néző arca a két kornak, a két nemzedéknek, a két keresztyén ifjúságának.

Azért, mert ilyen indulója van a mai nemzedéknek s mert az én szívem is erre a ritmusra ver, azért lehet s azért kell a jövőről beszélni ennek az ifjúságnak.

Csendes korszakokban a nemzet ifjúsága a történelmi múltba néz vissza s a nagy, megtestesült ideálok gyúlnak ki szeme előtt, mint eszményképek. Az ifjúság ma is eljár a múltba, hogy kikeresse azokat a hőszoikat, akik jövője felől útmutatást tudnak nyújtani. De jönnek olyan korszakok, melyek a nemzet életében sorsfordulatot jelentenek, mikor a lét, vagy nem lét szakadékain kell megállni. Ilyenkor a nagy történelmi ideálok sem tudják megmondani biztosan azt az utat, amelyre az ifjúság jövőt kereső útjában rábízhatja magát. Vannak korszakok, mikor az ifjúság maga hozza a jövőt, s önmagában kell megtalálnia azt az újat, ami nyugta-

Ian lelkét kielégíti. Két példát hozok fel a magyar történelemből, mikor az öregek nem tudták megfordítani a történelem szekerének rúdját s az ifjúság teljes rettenetességében átérezte a veszélyt, hogy a múlt magával rántja a sírba a jövőt s az ifjúságnak a jövő érdekében meg kellett tagadni egyidőre a közvetlenül előtte járó generációt, az apáit, hogy megmentse a jövőt. Az egyik a Bessenyeiek korszaka volt, mikor a nemzeti szellem már végleg elnémetesedett s a bécsi udvar fényébe csalogatott testőrök, ott az idegenben eszméltek rá magyar mivoltukra — és akkor született meg a nemzeti irodalom. A másik a márciusi ifjak sorsfordító cselekedete, mikor a nemzet jövője érdekében megtette azt a lépést, amelyet rajta kívül senki más nem mert és nem tudott volna megtenni a független Magyarország felé. Akkor proklamálta a 12 pontból álló kiáltványt, március 15-én a magyar ifjúság: „*Mit kíván a magyar nemzet*”.

Ha akkor az ifjúság pulya s a történelmi órát elmulasztja, ma is a Széchenyi-látta „Magyarország 1825-ben” van meg, melyet a világháború letörölt volna a világ térképéről.

*

Magyarországon már régóta úgy megy az élet, hogy az új generáció nagy adósságokkal vette át atyáitól az ősi birtokot. A Mikszáth-látta „*Gavallérok*” unokái itt ülnek a soraitokban is és az ősi birtoknak csak a hírét hallották. Legtöbbször úgy vették át, hogy az adósságok kamatai felemésztették az évi termést. Magyarországon már régóta úgy megy az élet, hogy csak az ősök erényeire, erkölcsére, hitére való halvány *emlékezés* az a vékony réteg, amiből a lélek még erőt, ihletést és meggyőződést szív fel. A meglévőt feléli, de újat szerezni már nem tud az egyre inkább dekadenciába sülyedő újabb és újabb nemzedék. Ritkán jött egy olyan generáció, amely azzal vette volna át a családi és erkölcsi örökséget, hogy először az adósságokat tisztázza.

A háború utáni kis Magyarországnak pedig akkora terheket kellett magára venni, hogyha itt nem történik valami nagy fordulat, olyan élet, olyan betegségek, olyan társadalmi rend s olyan korrupt közszellem marad örökségül, melyet átkozni fog mindenki, de nem tud belőle kiszabadulni.

Mi nem titkoljuk előttetek, hogy ez a mi magyar fajunk pusztuló faj, mert a gyökerén élősdiak vannak, köröskörül ellenség gyűrűje szorítja, azok nélkül a véreink és földjeink nélkül, melyeket letörték hazánkból, nem fejlődhetünk és mégis nekünk jutott feladatunk, hogy a *megmaradt földön* érjünk el mindent, azon kell visszaszerelnünk az elveszettet is s a régi adósságokat is azon kell letörlesztenünk.

Barátaim, ennek az adósságnak nagy része azonban nem becsületbeli adósság, ez olyan évi sarc, amit sötét és gonosz bűnök vetnek ki a magyarságra, mint egykor a török a magyar városokra. Ezt a sarcot minden generáció gyáván átveszi az előzőtől — míg egy új nemzedék elő nem áll, amelyik azt meri mondani: *én pedig nem fizetem a bűnnek a sarcot*. Ha a magyar cserkészmozgalom, ez az

egyetlen igazi országos mozgalom ezt a *nemet* ki tudja mondani: „*nem fizetem tovább a sarcot!*”, ez a nem szó megmutatja neki a magyar jövődő útját. Ezt a szót mondotta ki az az ifjú, akinek halovány orcája elé friss rózsákat raktatok ma, az első magyar cserkész s akinek ez az egy szava a legnagyobb örökségetek.

Milyen sarcot nem vagy hajlandó többé fizetni!!

Milyen sarcot nem vagy hát hajlandó fizetni!! El mernéd-e mondani utánam becsülettel: „Nem vagyok hajlandó nyolc osztály ou keresztül svindlizni az órákon és kijátszani a tanáraitam. Nem vezetem félre a szüleimet, hogy hazugsággal csaljam ki titkos, vagy tiltott szórakozásaimra a költséget. Nem tékozlom el időmet, ami tanulásra van szánva. Nem félek a társaim gúnyjától, mikor nem nevetek tisztátalan történeteiken. Nem megyek készületlenül az iskolába. Nem titkolom el, hogy szorgalmasan tanulok. Nem osztom azt a nézetet, hogy ki kell tombolni magát a fiatalságnak. Szakítok azzal a diákerkölcssel, amely csak annyit tanul, amennyit éppen muszáj. Nem az osztályzatért tanulok. Nem rejtem el gyáván, hogy szeretem a vallást és szoktam imádkozni. Az életre készülök már most, s olyan valaki szeretnék lenni, aki megérdemli a művelt ember nevet s akit bármily állásba tesznek, nem a hivatala tesz naggyá, hanem én töltöm meg tartalommal azt a hivatalt. Hitemet nem engedem, hazámat nem engedem, igazságaimat el nem árulom, senkitől megvásárolható nem leszek, de a nagyobb igazság előtt meghajlok. Tündöklő nevet szeretnék a magyar névnek szerezni Európa egén”.

De tudjátok-e, hogy *nemet* addig nem tud *senki* mondani, míg *igent* nem mondott. A herkulesi válaszütra mindenki elérkezik, ahol *igent* is és *nemet* is kell mondani. *Nemet* annak, aki azt suttogja csábítóan a füledbe: válaszd a könnyebbik utat, *igent* annak, aki a nehezebb útra mutat: erre indulj el, ez a hősök útja.

Kinek mondjunk hát *igent*? Fiúk, van egy jó tanácsom, induljon el a magyar ifjúság ezen az úton, melyet Christoforos választott, aki csak annak a szolgájában tudott megmaradni, akit a legerősebbnek ismert meg a világon.

Ismeritek a Christoforos-legendát! Figyeljétek, elmondom, mert a magyar *jövendő útja erre van*.

Christoforos azt jelenti: Krisztus-hordozó. A legenda hőse egy pogány ember, névszerint Reprobus, aki valószínűleg Szíriából származott. Rendkívüli erejű, robusztus férfi, aki mindenkinél erősebb volt s mindenki neki szolgált. Nem sokáig tetszett azonban neki ez az állapot. Nagyon vágyakozott azért valaki után, akinek ő szolgálhatna s aki nálánál erősebb. Hallott is egy olyan királyról. Örömmel lépett a szolgálatába, alattvalója és fegyverhordozója lett. Észrevette azonban egy napon, hogy a király az ördög nevének az említésekor keresztet vetett. Tudakozódott eme különös kézmozdulatok oka után s megtudta, hogy a király nagyon fél az ördögtől és annak hatalmától. „Akkor az erősebb, mint te vagy”, — mondotta Reprobus a királynak — „én nem szolgállok téged tovább”. Urát elhagyta és elindult, hogy megkeresse az ördögöt és szolgálatába álljon. Hiába kereste azonban Reprobus nappal. Az ördög, a sötétség fejedelme, gyü-

löli a napvilágot. Egy éjszaka azonban sötét és félelmetes ösvényen találkozott vele. Reprobus felcsapott az ördög szolgájának.

Ettől kezdve éjjelei és nappalai az ördög szolgálatában teltek el. Jött azonban egy emlékezetes óra. Amint együtt lovagoltak az országúton, egy keresztútnál az ördög nagy kerülőt tett és nagy-sietve vágatott tovább. Reprobus ismét tudakozódott és meghallotta, hogy ott egy kereszt áll, rajta egy töviskoronázott alak függ. Reprobus rájött, hogy az ördög sem a legerősebb. Hatalmasabb lehet az, aki ott a kereszten függ. Elindult hát Krisztust megkeresni. Ment, ment, tudakozódott jobbra és balra, de senki sem tudta neki Krisztust megmutatni. Végre egy remetére talált. Feltárta előtte, hogy mi járatban van: A Krisztust keresem és meg szeretném találni. „Akkor imádkozz és böjtölj” — válaszolt a remete”. „Ez nem az én utam”, — felelt Reprobus, én nagyon erős vagyok és a böjtölés legyengítene; senkinek sem lennék akkor hasznára! „Egy másik utat ajánlok, — szólt az aggastyán — használd fel az erődöt és szolgálj az embereknek, úgy találod meg Krisztust. Itt, a közelben van egy rohanó folyó, amelyen nincsen híd. Menj és légy eleven híd azok számára, akik át akarnak kelni. Vidd és hozd az embereket egyik partról a másikra”.

Ez a tanács tetszett Reprobusnak. Odaállt a folyó partjára, épített magának egy kunyhót, éjjel-uappal szállította az embereket a folyón át, akik megköszönték neki, hogy ilyen nagy segítségükre van. De még mindig nem látta és nem találta meg Jézust ebben a szolgálatban sem.

Történt egyszer, alkonyat táján, hogy egy gyermekhang csendült fel a háta mögött. „Vigy át!” Kétszer is fölkelt Reprobus, de nem látott senkit. Harmadszor is hangzott a felhívás. Ekkor egy kis gyermek állott elé, kedves és mosolygó szemű s kérte, hogy vigye át a vízen a túlsó partra. Reprobus a vállaira kapta a gyermeket s nekiindult a folyónak. Ezúttal azonban nagyon nehezen ment az átkelés. A hullámok zúgni kezdtek. Az ár egyre emelkedett. Reprobus nekifeküdt az árnak; a botjára is rá kellett támaszkodnia, amelyet élő fából vágott magának. A vállain nyugvó gyermek is egyre súlyosabb lett. Végre az erős ember a zúgó hullámok között nem tudott tovább menni. Megállt és felsóhajtott: „Ki vagy te, gyermek, hogy olyan nehéz vagy, mintha az egész világot tartanám a vállaimon”. „Valóban, — szólt a gyermek — a világot hordozod s még többet annál. Azt, aki teremtette és megváltotta s akit te oly régóta keresel. Nézd, én vagyok Jézus Krisztus, a király, a legerősebb hős, akinek te szolgálni akarsz. Láttam, hogy mily hűségesen szolgáltál az utasoknak és örültem rajta. Mostantól fogva légy egészen az enyém. A neved többé nem lesz Reprobus, ami azt jelenti: a jónak ellenálló, hanem Christoforos, mert a Krisztust hordoztad és Neki szolgáltál. *Ezentúl én szolgállok neked*”. Ekkor a gyermek az erős embert a víz alá merítette és megkeresztelte és így szólt hozzá: „Mostantól fogva szolgálj engem, segíts minden emberen, mint testvéreiden. Jelet is adok neked, amiről megismerheted, hogy az én szolgám vagy. Szá-

raz botodat szúrd a iöklbe kunyhöd előtt s az kihajt, kivirágzik és gyümölcsöt hoz”.

Így lett Keptobus Christoforossá. A neki adott Ígéret is beteljesedett. Száraz botja kizöldült és kivirágzott.

Teljes örömmel szolgált ezután urának, Krisztusnak az egész világon, ahol csak tudott s iparkodott segíteni minden emberen. Elmondta az embereknek, hogyan találta meg Krisztust s hogyan lett Christoforossá. Sokan hallgatták örömmel és sokakat megnyert a Krisztus számára, míg egyszer mint hitvalló vértanúhalált halt meg az ő uráért, a Jézus Krisztuséért.

Magyar cserkészmozgalomra mernétek-e jelszavatok tartalmát a Christoforos jelszava szerint értelmezni: „*Légy résen*”, hogy csak a legerősebbnek szolgálj. A mi református cserkészcsapatunk létjogosultsága abban van, hogy a magyar cserkészmozgalom szellemébe ezt a célkitűzést képviselje. A magyar jövő útja erre van. Nézzétek az az ifjú, akinek halvány orcája elé ma friss rózsákat raktatok, a Krisztus Jézusban találta meg azt a legerősebbet, akit érdemes és méltó szolgálnia s neki mondhatta ki az „*örökkévaló igent*”. Magyar cserkészek, gondolhatok-e imádságban reátok úgy, hogy ti a magvai Christoforosok vagytok?!

Ifj. Dr. Szilassy Aladár arképlepleplezési ünnepélyén a régi képviselőházban, a Keresztyén Ifjúsági Egyesület és a Cserkész szövetség által rendezett ünnepélyen 1927 decemberében.

A SÁTÁN REALITÁSA.

Csillagászati óráinkból emlékezünk még, hogy az ismeretlen hetedik bolygót, a Neptunust, hogyan fedezték fel a csillagászok. Az Uranosnak a csillagászati térképen kijelölt helye s a világűrben futott útja között már két ívperenyi különbség mutatkozott. Megismertelt pontos számítások után sem sikerült a hibát kiküszöbölni. Bessel csillagászban akkor az a gondolat villant meg, hogy nem a számításokban van a hiba, hanem kell lenni még egy bolygónak, mely nincs felfedezve, de vonzó hatását állandóan érezteti az Uranosra. Az ismert vonzási pályákba belejátszik egy ismeretlen tényező, mely a tudósok számítását halomra döntötte. Leverrier csillagász ezen a nyomon indulva fedezte fel a Neptunust.

Akik az ember útját vizsgálják, szakadatlanul észlelik, hogy az emberiségnek a vallási és erkölcsi térképen kijelölt helye és a történelemben megfutott útja között nagy íveltérések vannak. Vannak, akik új számításokat csinálnak és úgy próbálják kiküszöbölni az eltérést, hogy kétségbe vonják az embernek a Tízparancsolat és Hegyi-beszéd által kijelölt pályáját a világban, s valami új erkölcsant alapítanak meg, autonóm erkölcsi törvényt, amelyet az ember természetéhez próbálnak szabni. Mi azonban azt mondjuk, hogy belejátszik életünkbe egy titokzatos tényező, akivel nem győzünk eléggé számolni, aki halomra dönti az emberi gondolatokat. Mikor a Sátán realitásáról beszélünk, minden ember életébe, az emberi történelemben belejátszó, de sokak által fel nem fedezett, vagy számításba nem vett félelmetes tényezőről beszélünk.

Az emberi életnek van egy megvilágosított fele, de van egy éjszakai fele is s nemcsak azok a ható energiák, melyek az élet megvilágosított, felfedezett, öntudatosított feléből indulnak ki, hanem sokkal inkább hajtó energiák azok, melyek az élet meg nem világított, át nem kutatott feléből áradnak ki s azoknak az eseményeknek okairól, melyek az élet éjszakai feléből törnek elő és ejtik hatalmukba az embert, a közvéleményt, néha a történelmi pillanatokat, nem tud valójában számot adni az ember mindaddig, míg a Sátán felől nincs fogalma, vagy csak költői perszifikációnak ismeri.

Volt idő, mikor a boszorkányok, ördögök hatalmába vetett hit sötétítette el az eget és a vallásosság tartalmát az ezektől való babonás félelem töltötte ki. Nagyobb volt a Sától való félelem, mint

az Isten félelme. Azért bíztak az Istenben, mert félték a Gonosz hatalmától. Boszorkányok zúgtak át az éjszakában, állatokat, embereket elvarázsoltak, szíveket megrontottak. Boszorkányperek egész sorával van tele a törvénykezés; istenítéletek, tetemrehívások emléke borzong fel a múltból. A magyar Corpus juris is őrzi a nagy határozatot Kálmán királytól: „*Boszorkányok nincsenek*”. A vallásos szertartások között a legfontosabb az exorcismus, az ördögűzés volt, s mint leghatékonyabb ördögűző-szer — a tömjén — az oltárra is felkerült. A természettudomány megszabadította az emberiséget ettől a retentő lidércnyomástól. Mint ahogy az orvostudomány kinőtt a kuruzslásból, éppen olyan nagy vívmány, hogy a vallásosság megtisztította magát a babonától.

A Sátán realitásáról beszélni hiú vállalkozásnak látszik ott, ahol az előadó szavaiból is kiérzik, hogy azt a babonás világot örömmel látja maga mögött a múltban s nincs kedve felidézni a multak kísérteteit.

De a tudomány álláspontjáról ahogy eljutott az ember a boszorkányok irrealitására, hamar eljutott nemcsak a Sátán, de az Isten realitásának tagadására is. Elvégre, ha azt, amit a tudományos kutatás eszközeivel és módszereivel be nem lehet bizonyítani, nem létezőnek nyilvánítjuk, az egész lelki élet jelenségeit kizárhatom a realitás világából.

De éppen ott feneklett meg ez a tudomány, hogy az életben nagyon döntő módon lépett be mindig ez a három tényező: *az emberi lélek, az Isten és egy harmadik, sötét hatalom — a Sátán.*

Minél nagyobb realitás a lélek, minél nagyobb valóság az Isten, annál kényszerítőbb valóságként jelentkezik a Sátán. *Csak az Istenből áradó szentség világosságánál fedezem fel, néha megdöbbenő közelségben hozzám, a Sátán rettenetes valóságát.* A Sátán valóságáról azért igazában komolyan ott és akkor lehet beszélni, ahol az Isten valóságáról Isten meggyőzte már szívünket. A Sátán valóságának megismerésével is úgy vagyunk, mint Isten valóságának megismerésével. A tudományos teológiai bizonyítékok nem sokat érnek *addig*, míg tapasztalatokat nem szereztem, míg minden kételyt lefegyverező élményem, — istenlátásom nincs, mikor a hit szemével szerzek lelki-tapasztalatot Istenről, mert csak ez az egyetlen tapasztalatszerzés áll módomban. Vannak olyan jelenségek, melyekre figyelniük kell s ha magyarázatukat nem tudjuk mindjárt adni, nem lehet egyszerűen félre tolni őket azzal, hogy nem érdekelnek, vagy üres, könnyed magyarázatokkal ütni el az életnek reánk nyomakodó kérdéseit. *A tények előtt meg kell hajolni, de a lelki tények előtt is.* Egnéhány ilyen tényt sorolok csak fel. Aki járt már tébolydában s hallotta fizikailag egészséges embereknek észbontó kacagását, vagy amint a sarokba félrevonulva órák hosszat párbeszédet folytatnak önmagukkal, vagy dühöngve tajtékozó szájjal letépik magukról a ruhát, az látott már valamit az élet sötét, éjszakai feléből.

Aki nyomozni kezdi a világháborúba keveredett népek lelkét megülő gyűlöletnek okait, vagy szembetalálkozott vele az újságok hasábjain, egy-egy élő emberben, döbbenve áll meg a hazugságnak

félelmes diktatúrája előtt, melynek megtörésére az igazság látszik a leggyengébb fegyvernek. Honnan jő ez a sötét inspiráció, mely alól nem mentesítheti magát a népnek legnemesebben gondolkozó rétege sem!

Ki tagadhatná közülünk, hogy állott már valami titokzatos hatalom csalogató, rábeszélő vonzása alatt, amely következetesen visszatért s feltámasztotta bennünk a kételyt azok iránt, akikben bízunk, vagy legalább kérdőjelet írt az igazságok után, melyekben hittünk. Mi ez, vagy ki ez, aki a kétely kígyótojásait lopja be a Jelekbe, amíg látogatását megteszi!

Honnan van az elbukás, a lealjasodás mardosó érzése, a lefokozásnak, a tisztátalanságnak önutálatot keltő marólúgjai!

Honnan a világban szerteágazó bűnnek szolidaritása, amely mindig feltartóztatja a jó megvalósulását! Csak a minap tette előttem azt a vallomást egy áttérő tanítványom, hogy mióta Krisztus követésére bensejében odaszánta magát, azóta olyan kísértések rohannak meg, amilyenekről ezelőtt soha nem is tudott.

Akik felvették valamilyen bűnös szenvedélyükkel a harcot, azok erről a harcterről igen megdöbbentő jelentésekkel szolgálnak.

Honnan van az, hogy az élet nagy ismerői, az emberi lélek rejtelmeinek olvasói mind számoltak a Sátán realitásával? Az ember sors két legnagyobb ábrázolója: Goethe a Faustban, Madách az Ember tragédiájában, az ember örök útítársául a Sátánt állítja oda. A nagy írók, akár Shakespeare bűnben küzdő jellemei, az Elveszett Paradicsom szerzőjének a bűn lényegébe pillantó intuitív meglátás?!, Dosztojevszki gyötrelmes lélekanalízisei, mind a Sátán realitásáról való vallomástevők. Mikor igazán rajzolni akarták az embert, az Isten és a Sátán közé helyezték.

De legnagyobb bizonyágtevő a Sátán realitása mellett a Biblia, maga az Úr Jézus és az apostolok. Ez a könyv a Sátán csábításával kezdődik és a Sátán legyőzésével végződik. *A Szentírás az egyetlen könyv, amely elejétől végig azt az álláspontot képviseli, hogy a Sátánnak uralma van a földön és nagy a hatalma.* Az ember is a hatalmába került és Isten a Sátán ellen indít harcot — az emberért.

Igazi mivoltában a Sátánt is csak a Szentírás tárja fel, s lényét a Szentírás leplezi le. Az Úr Jézus nyilvános működése a Sátán ellen keresztül vitt hadüzenet és hadimozdulatok sorozata. Jézus félszemmel mindig a Sátánra néz. Ezek a nyilatkozatai: „*Láttam a Sátánt, mint villámlást aláhullani*” (Luk. 10: 18.); „*Simon, Simon! imé a Sátán kikért titeket, hogy megrostáljon*” (Máté 21: 31.); „*Távozz tőlem Sátán*” (Máté 16: 23.); „*...Ábrahám leányát, akit megkötözött a Sátán*” (Luk. 13: 16.) mind mutatják, hogy Jézus a legkomolyabban számolt a Sátán hatalmával.

De a megkísértés történetében tárja fel igazi természetét mégis Jézus a Sátánnak. Itt veti el az álarcot és megvallja, hogy Isten megtagadtatására törekszik és Istenként való imádtatásra áhítozik.

Itt dől el a nagy kérdés, hogy Jézus, a kora felfogását osztotta-e a Sátán hit felől, vagy *örökre elvonta a leplet a világunk*

elől, hogy követői lássák a kárhozat szakadékait is, mint a hogy az örökkévaló Istenről is olyan revelációt hozott, mint előtte senki.

Ahol Jézus megjelenik, ott a Sátán munkája is jobban észrevehető. *Az ő világosságában esik fény a Sátán undok arcára. Oit látni meg, hogy milyen rút a bűn, a szentség fényében rajzohklik fel az árnyék a világtörténet nagy falára.*

Vannak, akik a Sátán művét és hatalmát látják ezen a világon és Istenben nem tudnak hinni. Vannak, akik Istenben hisznek, de a Sátán realitásába vetett hitet visszautasítják.

Akik csak a Sátán realitásában hisznek, azok számára az élet rettenetes börtön, a születés a legrosszabb. *A pesszimizmusnak és a buddhizmusnak bölcsőjét ringatja ez a hit.*

Akik Istenben hisznek, de a Sátán realitását tagadják, azok előbb-utóbb súlyos konfliktusba keverednek saját hitükkel. Mi az oka, hogy a háború borzalmas élményei után oly sok ember veszítette el a hitét! Akik megszokták, hogy az élet napsugaras oldalán járjanak, egyszerre nem is az árnyékos, hanem a tragikus és ítéletes oldalára kerültek át és a saját hitük lázadt fel bennük az Isten jósága ellen ennyi borzalom láttára. Az első keresztyének azonban nem kétkeltek az Isten jóságában akkor sem, amikor Néro alatt a hazugság ülte diadalát, amikor a legaljasabb gonosztettet tulajdonították nekik s amikor a hazugság hálóját senki sem volt képes szétépni. Az őskeresztyéneket nem találta ez a sors készületlenül, előre számoltak vele, hogy aki a Krisztus követője lesz, az nem a császár, nem a római birodalom, hanem a Sátán üldözésének lesz kitéve. *Tudták, hogy ebben a világkorszakbau a Sátánnak hatatnia van és megengedtetett neki, hogy a Krisztus követőit a végletekig kísértse és zaklassa.* Azért az igaz keresztyénségben a Sátán pusztítása a *hősiességet szülte meg.* A Krisztus harcát harcolták és nem alkuval, vagy békekötésekkel, hanem a *vértanúságig* menő bátorsággal vívták meg a harcot. Azért mondja Pál: *„Öltözzétek fel az Istennek minden fegyverét, hogy megállhassatok ama gonosz napon”,* vagy Péter, aki a Sátánt mint *ordító oroszlánt* látja szertejárni, *„keresve, kit elnyeljen,”* A keresztyén hit egészségéhez, teljességéhez tartozik, hogy a személyes Isten szentsége és szerelme teljes főnségében érvényre jusson a hívek lelkében, szentsége az ember száműzetésében, szerelme a keresztben, de egészségéhez és teljességéhez tartozik az is, hogy a személyes Istennek nagy ellentéte, nem költői perszonifikáció, nem *„radikale Böse”,* vagy a természeti, tompa ösztönök tehetetlenségi nyomatóka, — hanem maga is személyiség.

*

Nem foglalkozunk most azzal a kérdéssel, hogy miért adatott a Sátánnak akkora hatalom, vagy miért engedi a Sátán létezését Isten. Csak utalunk rá, hogy a Sátánnak is szolgálni kell Isten világtérveit s Isten dicsősége annál fenségesebben ragyog ki, minél gonoszabb, ravaszabb és sötétebb a Sátán démoni uralma.

Geibel költeménye fejezi ki a legklasszikusabban ezt a titkot:

*„Hogy szent végezéseit,
Bár szemén a bűn homálya.
Még az ördög is szolgálja
Rosszra szántan jön segít”.*

Geibel: Fohász. Ford. Kozma A.

Barátaim, nem láttam a Sátánt, mint vörösnyelvű, kétszarvú szörnyet, de láttam mint fölényes intelligenciát, aki igézetes erővel tudta lemosolyogni hitemet. Nem láttam a lólabát, de láttam a hidegvérű, szemrebbenés nélkül való hazugságát. Nem láttam mint félelmes krampuszt, a gyermekszobák rémét, de láttam, mint behízelt modern csábítót, aki szüzek meggyalázásán törte parázna elméjét. Nem láttam, mint éjszaka homályában suhanó árnyékot, de láttam mint felbujtót, amint tört és méregpoharat ad áldozata kezébe. Nem láttam, mint éjféli órán ablakon betekintő kísértetet, de láttam, mint dúskáló, elpuhult testű kéjencet, aki irgalom és szánalom nélkül járt hideg szemével szerte a világban, mint megátalkodott káromlót, aki lázadásra szított minden ellen, ami jó, ami fennkölt, ami szent ebben a világban.

Nem láttam, — de hallottam, amint súgta: állj bosszút, tedd meg, senki sem látja. Bolond vagy, hogy töröd magad, hogy lemondasz a világról. Mit örlöd magad másért, a világ mindig ugyanaz marad. Nézd, a vetésed mit ér! Nézd magad is, milyen gyenge lábon állsz, rád lehelek és elkábulsz. Azt hiszed, megszabadultál tőlem? Minden tetteteden rajta a fogyatkozás. Aztán, ami után futsz, olyan bizonytalan.

Nem, Sátán, rajtam a bilincsed nyoma, de megszabadultam tőled. Nem a te szolgád vagyok már. Inkább vagyok itt a szentek kontára, mint nálad életművész. Hitvány uram voltál. Mondjad csak egyszer, csak egyszer a szíved mélyéből: „*Dicsőség Istennek*”. Nem tudod, ugye, nem, mert nincs szíved. Látod, én gyenge kis szolgája vagyok Uramnak, de ezt már tudom mondani. És látod, te nem tudnád véredet adni érettem, Ő véret adta érettem és a viláért.

IZRAELITA ÁTTÉRŐK.

A mostani hetekben csapatosan jelentkeznek izraelita családok és egyének, kérve a református egyházba való föl vételüket. Külső megindítója ez áttérési szándéknak a *félelem* egy bekövetkező zsidó-üldözéstől, — a belső indítók azonban az, hogy akik áttérésre jelentkeznek, szívükben már régen meghasonlottak régi vallásukkal, belőle erőt nem nyertek, nem nyújtotta nekik azt, amire az emberi szív áhít s amivel betelik, — és vagy úgy éltek eddig, mint a sorvadozó, számkivetett, kiközösített, gyökerével nem a földbe fúródó fa, mint a hangafa a pusztában, — nem volt hitük, csak nagy, epekedő szomjúságuk Isten után — vagy már titokban, öntudatlanul keresztyén evőkből táplálkoztak, de csak másodkézből vett vallásosságuk volt, a keresztyén vallás külsőségeiből éltek, de nem annak lelkéből, énekeiből, imáiból, eszményeiből. Ez a sem itt, sem ott nem levő állapot, ez a fél vallásosság a legszerencsétlenebb lelkületet teremtette meg abban, aki Magyarországon vallásos lelkülettel zsidónak született.

Mit szól a keresztyén ember szíve és lelkiismerete e nagy lelki nyomorúság, de lappangó veszély láttára?

Ott, ahol legföltékenyebben őrzik a református egyház tisztaságát, jogosan emelkedik fel az önérzet szava; mi, akik krisztusi jellemeket akarunk nevelni, akik szégyeljük magunkat, ha közülünk való csal s titkon sírunk, ha egy elbukik, — ne rendezzük be az egyházat safe-ekké, ahol bebiztosítja az életét, aki akarja, — rövidlejáratú időre. — Nem engedhetjük ezt, mert ez a gyülekezet tudta nélküli *csempészkedés*, ahol a református gyülekezetbe úgy lép be az izraelita, hogy a lelkészi hivatal egyik ajtaján bemegy, a másikon meg ki — és közben megtörtént vele az ember életében lehetséges legnagyobb esemény, — amin még az angyalok is örülnek — hogy keresztyénné lett. Ilyen keresztyénné létei kölcsönös öncsalás volna, mert az áttérő részéről még nagyobb lelki sivárságba vezetne, az egyház testén pedig egykor kelevényként fakadna ki, azon a testen, amelyen nem szabad sem foltnak, sem szeplőnek lenni.

De éppen ott, ahol legföltékenyebben őrzik az egyháztisztaságot, ott a legforróbb a részvét és megértés is zsidó embertársaink helyzete iránt és a készség, hogy a fent megrajzolt lelkiállapoton segítsen. Abban az elhatározásban állunk tehát, hogy a keresztyén-ség felé megindult zsidó áttérők menete előtt megnyitjuk az egyház

nagy kapuit, de ugyanakkor félelmetes felelősséggel odaálhmk ós kézen fogva bevezetjük a keresztyénségbe, a szoros kapuhoz és a keskeny útra, ahol mindenkinek *egyedül* kell menni, — hogy bejusson az életre.

Félelmes felelősségünk önmagunk megbecsüléséből fakad. Mi nem varázslás, tömjénfüst, szentelt víz és egyéb külsőségek által akarjuk a Jézushoz tartozandóságot biztosítani; mi, reformátusok nem is üdvösséget akarunk kilátásba helyezni valakinek *azért*, mert hozzánk tartozik. Esményünk: olyan emberek testvéri közössége, *akik Isten országáért élnek, mert szívükben már hordozzák Isten országát.* Ezt a hitet nem hagyjuk lealkudni és ha százezer budapesti református közül csak száz volna ilyen, az a száz kedvesebb isten szemében, mint a százezer.

Ezt a hitet akarjuk megbecsülni és ebbe belevezetni azt, aki hozzánk jön — és nálunk van. Ezért minden más eljárás csalás volna a részünkről, — mi magunk állnánk útját, hogy aki hozzánk jön, Jézust élete urának, megváltójának *megtapasztalja*, — ami miatt egyházunk eljövendő jobb fiai kárhoztatnák a jelen gyengeségeit. Mi ismerjük a szív és lélek Isten-sóvárgását kielégítő javakat, ismerjük a Jézus világa szentségét, megcsalhatatlanságát és boldogságait — azért nem akarunk kenyér helyett követ adni.

De félelmes felelősséget érzünk azok lelke és üdvössége iránt, akik hozzánk jönnek. Nem engedjük összetéveszteni ezt a két szót: *áttérés és megtérés.*

Tudjuk, hogy a megszorult ember szorultságában minden balgatagságot elhisz, így elköveti azt a balgatagságot is, hogy elhiszi, hogy keresztyénné lett. Pedig nem lett azzá. Nem lesz azzá, csak keresztlevelet kap.

Aki ennyivel beéri, vagy csak épen ennyire törekedett, az gondolja meg, hogy rútul becsapott és megszeplősített bennünket; nem minket, hanem Istent.

Nem a keresztyénség tanításainak *értelmi* megismerésében áll az áttérés, hanem annak befogadásában, ígéretei keresésében, reménységei reménylésében, annak múltjába való belegyökerezésben. *Ebbe bele kell születni.* Nem testi beleszületést értek, de *lelki* beleszületést. A lelkem vesz részt tehát az áttérésnél, nem a testem, az érdekeim. És vallom, hogy aki így, lelkileg beleszületik a keresztyénségbe, két-három év alatt különb keresztyén lesz, mint aki csak testileg született bele egy egyházba. Ezt az áttérést óhajtuk mi. Félelmes felelősséggel kell lennünk azért is, hogy akik áttérnek hozzánk, *lélekhez* jussanak, amit olyan nagyon régen nélkülöznek: *valláshoz* jussanak, annak bűnbocsátó, megtisztító s megváltó boldog érzésére, hogy ők nem bünt követtek el, mikor áttértek (minden látszat-áttérésben ott dolgozik ez a jogos Ielkiismeretfurdalás), hanem Isten szabadító keze érintését, isteni könyörületnek személyes életükbe való belenyúlását. Készek lévén azért közölni az Isten evangéliumát és a maguk lelkét is. (I. Thess. II: 8.)

Nem szabad olyan érzésnek tovább tombolni szívükben, hogy

onnan kitéptek, itt pedig gyökeret nem vertek s még csak most igazán az otthontalanok.

Bele kell vonni a gyülekezetbe, mint akik itt *otthon* vannak, akikre *nem* néznek fél szemmel. Énekelniük kell tudni, bírniok kell a miatyánk mennyországát, az imádkozás nagy, Istennel beszélő alkalmait. Így tanulják meg szavainkat, hogy mit jelent nálunk ez a szó: szeretet, jóság, hűség, igazság, bűnbocsánat, örökélet.

Gyermekeiket vasárnapi iskoláinkba vezessék be, ahol magukba szívják a keresztyén levegőt. A szülők pedig az egyház hívó szavának mindenkor eleget tegyenek s akár kurzusokat, akár előadásokat rendez számukra, mint kiváltságos alkalmat ragadják meg *a keresztyén életben való iökéleteshülést, hogy a keresztyén hit vallói lehessenek.*

Nagy dolog történik most, isteni dolog, ha ember el nem vontja és a születéses, ele fél református dölyf el nem gáncsolja és hideg lehelete el nem fagyasztja.

A zsidókérdés megoldás előtt áll. Isten kezünkbe adta ezt az ügyet.

A kommunizmus idején, 1919 május havában, amikor már minden sajtó elnémult, jelent meg ez az alábbi cikk titokban a Lórántffy Zsuzsanna Egyesület hivatalos lapjában, az „Olajág”-ban. Annakidején, mikor a tömeges áttérések ideje volt és a lelkészi hivatalok nem bírták elvégezni az áttérők rendszeres előkészítését, jótékony halálal nem tévesztette el ez a felszólalás. A komoly szándékú áttérő zsidók maguk kérték a lelkészi hivatalokat, hogy rendszeres oktatásban részesüljenek. A cikk nyomán indult meg a budai egyházban az áttérők számára kurzus, melyben több theol. tanár is részt vett. Az akkori püspök, b. emlékü Petry Klek akkor irányította a skót misszió felé, előkészítés céljából a kálvintéri áttérők nafy részét, sőt ejiyes esetekben lelkészeket kért meg, hogy behatóbban foglalkozzanak az álléri: családokkal.

PROHÁSZKA OTTOKÁR.

A szép életnek szép halált is adott az élet és halál szabados Ura. Azon a szószéken roskadt össze, ahol a holtpontra jutott katolikus intelligenciát kimozdította és lendületbe hozta. A szószék mindig archimedesi pont, mikor a küldetéses emberek megjelennek rajta, — a földet mozgatják róla az ég felé.

Nagyszerű életének nagyszerű végtisztességet is szolgáltatott az egész magyar társadalom. A háromnapos búcsújárás ravatalához, koporsóját kísérő, százezerre menő tömeg, a *popnak* adta meg a tisztességet, akiben bízott s akiben nem csalódott. Ebben a gyászban szívét leplezte le a mai magyarság, hogy mennyire kell néki a pap, az élet mennyei értelmezője és semmire nincs nagyobb szüksége, mint az evangélium bizonyágtevőire, akik ellen a gyanú és az ellen-szenv oltóanyagát hordja magában. Prohászka Ottokáron átlátszóvá lett a papi csuha. Nem a lelkének, hanem testének takarója volt. Elméjének és szívének fénye új világitásba állította ezt az öltözetet. Újból apostoli köntössé tette.

A magyar katolikus egyházban a szószéknek ősi rendeltetését visszaállította s az Igének az oltárral való egyenjogúságát proklamálta. A szertartások és liturgiák szimbolikus köntöséből kiszabadította az élő Krisztust és az evangéliumnak lélekhódító erejét a mai ember nyelvén, ősi tisztaságában, megalkuvás nélküli eleméntáris „páthosszal” gyűjtötte fel a gyertyavilágtól félhomályos, ódon székesegyházakban és katedrálisokon. Az Igének ez a szolgálata tette őt a katolikus egyház eddig ismert legnagyobb *evangelizátorává* és szónok *apologetájává*.

A katolikus igehirdetés Prohászka Ottokárban egyszerre háromszáz esztendő lépést tett előre és személyében egy ideig felülmúlta a protestáns igehirdetést is. Mindezt oly időben, olyan korszellem uralkodó csillagzata alatt, amely a vallásos igazságok (és ígények) számára grönlandi klímát árasztott a magyar szellemi életben. Tropikus hév a hideg égöv alatt: ez a Prohászka Ottokár igehirdetése.

Méltán jegyezheték fel róla, hogy „egymaga többet jelentett, mint az összes szerzetesrendek együtt véve”. Éles reflektor ez a megállapítás — ha igaz — a katolikus vallásos élet belső szobáiba. Az esernyős és breviáriumos püspök új papi típus kialakítását hozta

magában. Olyan, mint az új pénz, mely a forgalomba hozott sok hamis pénzt van hivatva kiszorítani s a pap-hitélet hitelét és nivóját helyre állítani. Hatása talán itt a legnagyobb és legmaradandóbb, pedig itt a leglemérhetősebb.

Aki százvezrek összekuszált és bonyolult lelki életének hozott megnyugtató megoldást és szerzett kibontakozást, annak magának is meg kellett járni azokat a szakadékokat, ahol mások lebuhtak. Nemcsak az egyén, hanem a nagy közösségek életét élte és érezte át és azért adott hangot százvezrek vágyainak. Aki az igehirdetésben és az életszentség művészi kialakításában ismeri fel a Krisztusnak a XX-ik században való követését, az a tollal is szolgálatába áll a Krisztusnak. Prohászka Ottokár minden könyve, különösen az „*Elméltedések az evangéliumról*” a katolikus irodalomban azért korszakalkotó, mert a hívek széles rétegének nyitja meg az evangéliumot. Ismét csak az Ige egyenjogúsításáért vívott reformharc ez a katolikus egyházban. Belső reformáció ez a lépése is. Ebben a könyvben az egyéni lelkekért birkózik meg ösztöneik, kételyeik, peszsimizmusuk, félintelligenciájuk, előítéleteik, relativizmusuk, gyávaóságuk, puhány és akarategyenge degeneráltságukkal. Másik könyvben a „*Kultúra és terror*”-ban prófétai magasságra emelkedik, mikor lelke, mint a földrengésjelző, elkövetkező katasztrófák jövetelét jelenti be a már-már józan esztét vesztő magyarságnak. Ezek a megnyilatkozásai a leghatalmasabbak s ezek találtak legkevesebb figyelemre. Pusztába kiáltó szó volt ez a szava.

Könyvei mellé még csak a *gyóntató-székét* lehet odaállítani, amelynek inkvizitori módszereit elhajtva, a modern pszichiáter és a mélyen érző emberi szív ült bele személyében.

Szerették Prohászka ráfogni, hogy fellábával a protestantizmus földjén áll, mint ahogy némely katolikusok protestánsokról is szívesen állapítják meg, hogy félig katolikusok, csak külsőleg vannak a protestáns egyházban. Onnan származik ez az optikai csalódás, mert Prohászka fejlődését gyanús szemekkel kísérték a katolikus egyházban s nem tudták egy ideig eldönteni, hogy az új bor nem feszíti-e szét a régi tömlőt. Ez a félelem rövidlátásból származott, mert Prohászka katolikus lélek volt, még az indexre tett könyveiben is több a katolikum, semhogy félelemre okot adhatna. Annyira a Kollegium Romanum ablakaiból tanulta szemlélni a keresztyénség magaslatait s annyira sugalmazása alatt állott a Péter-templom méreteinek, hogy csak a magyar katholicizmusban látszott túlnőni a katolikus egyház keretein. Neki fájt az legjobban, hogy idehaza olyan szűk horizontú a katolikus keresztyénség. De Prohászka látta és járta azokat a magaslatokat és hegyormokat is, melyeken Augustinus, Luther és Kálvin jártak, s a modern protestantizmusnak az igazság megismeréséért és bírásáért végzett teljesítményei felíonyosodtak szemében a Szent Péter bazilikája mellé s Prohászkanak meg volt a bátorsága kimondani s szégyelte volna elhallgatni, amit ott látott és tanult.

Mert Prohászka hatást gyakorolt a protestantizmus, neki is megvolt hatása a magyar protestantizmusra, közvetett és közvetlen

hatása egyformán. Ahogy a magyar katolicizmus önmagái a eszmélt Prohászkaiban s ablakai kezdtek kivilágosodni, az onnan átszűrődő világosság, ébredés, mozgalom, élet a szomszédos alvó egyház ablakán is beszűrődött. A katolikus egyházban nagy vallásos ébredés ment végbe az elmúlt évtizedekben s vele párhuzamosan a protestáns egyházakon belül is akkor lobogtak fel az ébresztő tüzek, bár a szikrák nem onnan pattantak át ide. A magyar protestantizmusnak akkor még nem érkeztek meg összefoglaló, küldetéses emberei, s így az önmagát hamarabb megtaláló katolicizmus egy évtizeddel előtte jár a protestáns ébredésnek. Az egyetemes és közös keresztyén igazságok megmutatásában, formákban, nyelvben, módszerekben a hitvallástétel bátorságában közvetlen hatását az éles szemű ember veheti csak észre.

Ennek a katolikus renaissancenak a spiritus creatora Proliászka. Katolikus lelket nevelt s tisztult formáit alakította ki a katolikus életstílusnak. Tüze, lángja égjen ott az egyházban, a felszabadult Ige hangozzék s egyenrangúsága a szertartásokkal megőriztessék. Proliászka Ottokár örökségére jó vigyázni s mi is vigyázni fogunk, mert addig Debrecen és Pannonhalma közt legalább a szivárványhíd mindig egybeköti a keresztyén magyarságot.

Proliászka Ottokár halálára a Protestáns Szemlébe írott nekrológ, 1927 május.

SÁTOROS ÜNNEPEK

KRISZTUS ADVENTI ÜZENETE.

Jel.. II. 12-17

Olvastátok-e már egy teljesen idegen embernek egy teljesen ismeretlen személyhez írott levelét? Olyan közömbösen és hidegen hagy egy harmadikat az olyan levél, amely nem a címére szól, míg az, aki írja, egész szívét-lelkét zárhatta a borítékba s aki a borítékot' feltöri, léte legmélyéig ható értesítéseket olvas ki a betűkből. Vagy forgattátok-e a rég porladó dédapáitok elsárgult leveleit? Mindegy, akárkinek szólt, de egy olyan valaki írta, aki a nevedet hordozta, akiben véred keringett egykor s a természeted nyilatkozott meg egy korábbi virágzásban. Egyszerre milyen különös érdeklődés ébred az elmosódó sorok iránt, melyek egy elillanó lelket őriznek. Számodra valami titokzatos összefüggésnél fogva érthetőkké válnak a sorok s magyarázójává leszel a levélnek. Valahogy ilyen formán vagyunk a mai alapigénckel. Azok számára, akik sem Jánost az íródeákat, sem Krisztust a diktálót, sem a pergámsi gyülekezetet nem ismerik, valami értelmetlen, misztikus szimbólumokkal, célzásokkal s kiderít hetetlen történelmi helyzetekkel megrakott írásmű, mely reá nem vonatkozik, ókori ritkaságok iránt pedig nem érdeklődik, hidegen hagyja. Pedig aki ezt a levelet írta, lelke a költői ihletés megszentelt pillanatait messze meghaladó elragadtatásban — mennyei látomásban — látta a megdicsőült Krisztust, „*Aki jár a hét gyertyatartó között, kinek feje és haja fehér vala, mint a hó és szemei olyanok, mint a tűzláng*”, (Jel. I: 14.) s akik olvasták, a mennyei kinyilatkoztatás lélegzetvisszafojtó csendjében fogadták magukba a mennyei üzenetet. Krisztus társalkodik így a gyülekezettel, a feltámadott, a mennyekben ülő Krisztus üzent azoknak, akiket vérével megváltott.*

Minékünk érteni kell ezt az írást, mert az a Krisztus írta, akiben mi hiszünk. Annál a titokzatos összefüggésnél fogva, mellyel a megváltott szív és gyülekezet, mint szentségre hívottak közössége van fejével és urával, érthetővé válnak előttük a sorok, sőt üzeneté lesznek a számunkra. Bár 19 századdal előbb Írtak e sorok, de a hívó lélek számára a Krisztus szavai mindig aktuálisak, mindig újak és frissek, mintha ma mondaná azokat. Az, aki: „*tegnap es ma és mindörökké ugyanaz*”, aki így szól: „*Az ég és föld elmúlnak, de az én beszédeim) soha el nem múlnak*”. Hiszen ez a titka a keresztyenségnek, hogy a Biblia mindig élő könyv lesz, melyből Istennek új meg új üzenetei zendülnek ki az emberiséghez s a Bibliát minden

újabb nemzedék úgy veszi kezébe, hogy kiolvassa belőle az Istennek számára írott örvendetes üzenetét.

Próbáljuk meg hát ez esztendő második adventi vasárnapján azt kiolvasni, mi Krisztusnak, a mi gyülekezetünkhöz küldött adventi üzenete. Járjunk el úgy, mint a múltkor, lássuk *előbb mit üzent a pergámumi gyülekezetnek s mit üzen nekünk.*

I.

Láttuk az efézusi gyülekezethez küldött üzenetben, hogy azért szerette Jézus az efézusi gyülekezetet, mert nem volt üres gyülekezet, féltett valamit, amiért szenvedni is kész volt. Továbbá, mert mint *egy ember*, egységesen áll helyén, tudja, hogy miért áll ott.

A pergámumi gyülekezetnek is azzal kezdi az üzenetet: *Tudom a te dolgaidat.* Mi az, amit Pergámusból számon tart a gyülekezet mennyei feje, akik között titkos összejöveteleiken megjelent, akiknek imádságaiból mindenről értesült?

Pergámus volt a legelső város kis Ázsiában, ahol Augustus császárnak, mint istennek imádatát behozták, egy oltárt állítottak tiszteletére s egész papi rend volt beállítva ennek az új istennek szolgálatára. Valamint ott volt a pergámusi akropolison Zeusnak, mint a gyógyítás istenének nagy oltára (Asklepiosnak) s egy sziklába vésett nagy relif, a gyógyítás szimbolikus állata, a kígyó egy hegyoldalba belevésve. Azért nevezi a Sátán királyi székének Pergámust, mert az első embert is kígyó alakjában kísértette meg a Sátán, itt pedig oltárt emelnek tiszteletére. Az Augustus lakomájára pedig az egész város lakosságát apró fehér kövecskékre írott belépőjeggyel hívták meg. Aki a fehér kövecskét megkapta, sietett divus Augustus oltarához áldozni, mert számon tartották azt, *aki nem jelent meg. Csak ezek a keresztyének nem jelentek meg!* Míg a nagyváros ott tolongott s tüntetőleg mutogatta magát: „én is itt vagyok ám”, az alatt az a kis sereg, amely Jézust mint Isten fiát imádtá már, egyikök lakásán jött össze, megtudni, hogyan vitte a keresztet a Golgotára. Tudták mi vár rájuk, még sem mentek el. Másnap jöttek már Antipászért s ércből öntött, kitüzesített bikára ültették. Fel van jegyezve, hogy ő volt az első egyike a mártírok között. És a többiek még sem mentek el, pedig csak üres formaságokról volt szó: megjelenni az áldozaton. De ők erre nem voltak képesek. „*Tudom a te dolgaidat*”, hangzik hozzájuk valami titokzatos magasságból, „*az én nevemet megtartottad*”, nem mondtad Krisztus helyett Augustus s „*az én hitemet nem tagadtad meg*”.

Nem mentek el Augustus lakomájára, mert máshova voltak hivatalosak, másik fehér kövecske is ott volt a kezükben, meghívás az Isten asztalához, ahol az örökélet elrejtett mannáját adja Isten a meghívottaknak és a megjelenteknek.

Oh, ez az Isten szavának hitelt adó, az Isten hívását minden földi előnynél többre becsülő lelkület, ez a tiszta és erős belátás, hogy összeegyeztetni a kettőt nem lehet, az a rádiumszerű erkölcsi erő, hogy meg sem kísérli és az istenhűség minden következményeit vál-

lalja, ez az, amit tud Krisztus s amit szeret s odafenn megdobban a szíve a szeretet és hűség ilyen földi megnyilatkozására. Lássátok, ez a gyülekezet, amely halálra kész nemzetség.

És mégis az erényei nem takarják el fogyatkozásait, mely mint habféhér selymen a folt, mint fényes páncélon a rozsda, kiüt-közik. „*Van valami kevés panaszom ellened*”. (14.)

Nem szólhatok most részletesen arról, ki volt Bálák és Bálám, a Mózes IV. k. 23. r. olvassátok el odahaza, csak említem, hogy Bálák a prófétát, Bálámot pénzzel rávette, hogy átkozza meg Izrael népét s mikor Bálám átok helyett csak áldást tudott mondani, megkísérelte megrontani Izrael népét, erkölcstelen életre bízta, hogy így ássa alá erejét. A pergámusi gyülekezet tagjai között is voltak ilyen laza erkölcsűek, akik szerették volna rávenni a keresztyéneket, hogy vegyenek részt az áldozatokban is, akik mind a két oldalra húztak s a maguk hasznát keresték.

Szinte feltűnő az a szenvedély, amellyel a Szentlélek a Nikolaiták ellen szól. „*Ellened megyek*”, — „*vívok ellened*”, kívágni, kiirtani készül ebből a mennyei erőkkal feszülő gyülekezetből a gyökereken rágódó filoxerát. A Krisztus féltő szeretete lobogó szenvedélyvel tör ki azok ellen, akik megfertőztetik, meggyalázzák, kétségessé teszik a győzelmet. Nem úgy tekinti, mint az egyén önmagára korlátozódó veszedelmét és romlását, hanem mint az egész gyülekezet szégyenét és az egészre kiható gyalázatát.

II.

Itt azonnal rátérek, mit üzen Krisztus adventi üzenetül a mi gyülekezetünknek. Az a panaszom ellened, nagyon könnyen engeded, hogy akárki tagjaid sorába léphessen, akármilyen lelkületet is hoz be, vagy csempész be s igen könnyen veszed, hogy aki benn van, hogyan nő fel, nem kérded, vallja-e mindazt, amit én kijelentettem, ami kell az üdvösségre. Ha megkérdeznék, mit tudsz rólam, talán azt vallanád, amit gyermekkorodban tanítottak, ha megkérdezném, mit hiszel rólam, azt felelnéd, amit a pap prédikál, de nem vagyok egészen bizonyos a dolog felől. Ez az oka, hogy a világ divatját és . morálját is osztod, elmégy áldozni oltáraihoz, mert mindenki elmegy. Kezedben a mennyei mannára hívó fehér kövecske, de kezedben az ördög hívságainak meghívója is és te elmégy ahova hívnak, mert nem tudod még mondani: „*nem megyek, mert máshova vagyok hívva**, az: *Istenhez és ez a kettő nem fér össze*”. Mikor aztán ide is eljössz, mert vonz a szíved, a lelked, valami magasságot, tisztaságot, jóságot, békességet, testvériséget sóvárgó vándormadár ösztönöd, akkor úgy érzed, hogy meg vagy ítélve, ki vagy prédikálva, pedig a melletted ülő talán boldog elragadtatásban él, épül, mennyei harmatolaj permetez lelkére s égi villamosáram csap a lelkébe, mert neki hívó szó az ige, neked meg úgy tetszik, eltaszító.

Az a kívánságom, hogy amit elkezdettél, folytasd ahogy elkezdted. Gyönyörűségem telnék e nagyvárosban egy gyülekezetben,

amelyikben nyilvánvalókká lesznek az én erőim. Hiszen olyan szépen kezdted. Tudom a te dolgaidat tisztviselő telepi egyház, tudva van az égben. De adventi üzenetül küldöm néked, hogy kockáztatod a győzelmet, nem tudod keresztülvinni amit szeretnél s amit parancsolok s amiért elismerlek *enyémnek*, míg í'el nem hagyysz azzal a gondolattal, hogy csak földi céljai vannak az eklézsiának s megnyílnak szemeid az egyház mennyei értelmének és céljának meglátására.

Azt mondom néked, gyülekezet lelkésze és tanácsosok és hívek, nem bírjátok kitartással, hűséggel, türelemmel, önmagátokat emész titek, vagy észrevétlenül elmaradoztok, ha az istenhűség minden fenéségét és következményeit meg nem érzi lelketek. Arra a rádiumszerű erkölcsi erőre van szükségetek egy gyülekezet alapításánál, amely a pergámusiakban volt, amely erkölcsi erő abból fakad, ha megismeritek mi az a nagy jó énbennem, hogy értem meg lehet halni. A pergámusiak tudták.

Atyámfiái, olyan gyengének érzem magam, hogy tovább szójak a gondolatról, anélkül, hogy szónoki hazugságokba ne essem. Nem is szólok tovább, csak az üzenetet adtam át, de magam is a szívembe véstem. Az a hitem, hogy a pergámusiak kezében ott volt a fehér kövecske, mellyel az üdvösségre voltak hivatalosak s ez a bizonyosság megfélemlíthetlenné tette őket. Aki pedig megfélemlíthetetlen, az meg is vesztegethetetlen.

Krisztus nekünk is igéri a fehér kövecskét, hív az elrejtett mannához. Az eklézsiának ez a kincse, amit osztogat. Míg ezt nem osztogathatja, addig bizonytalan alapon, emberi alapon áll, külső erő szétszakhíthatja, de ha egyszer tagjait ezzel táplálja, többé semmi külső erővel szét nem szakítható.

Akinek füle van hallja, mit mond a Szentlélek a gyülekezetnek.

ZSIDÓK, POGÁNYOK ÉS KERESZTYÉNEK ADVENTJE.

Róm. VIII: 11). A teremtt világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését.

Világvárosok pályaudvarain, a nagy, boltozatos kupolák alatt, téli, ködös estéken megfigyeltétek-e már az érkező vonatra várakozókat? Aki oda megy, mind vár valakit és elébe siet az érkezőnek. Vannak, akik édes, reménykedő boldogsággal néznek ki a sinekre, hogy feltűnik-e a sötétben a lihegő vonat két tűzpiros szeme. Mások izgatottan, türelmetlenül s aggódva járnak-kelnek, hogy megjön-e végre valahára akit várnak. De akadnak olyanok is, akik senkit sem várnak, csak kimennek az érkező vonat elé, valami vak ösztön vezérli őket: *hátha jön valaki*. Senkit se várnak és mégis várnak valamire. A pályaudvarokon meg lehet érezni a tömegvárakozás szuggesztív erejét, mely átragad egyik emberről a másikra.

Próbáljuk elképzelni a mai emberiséget, mint egy mérhetetlen pályaudvaron várakozó tömeget, amely *egy valakire* vár. Mert a mai világ vár valakire, vagy valamire, akinek megérkezésétől sorsa fordulását, a világ helyzetének megváltozását reméli. Nem mondom, hogy minden ember vár, de vannak itt a földön emberek, akiknek lelkét ez a várakozás tölti be. A várakozókat képzeletemmel egybegyűjtöm a világ minden tájékáról s rájuk mutatok — ezek az emberek Jézust, a Messiást várják. Válasszunk ki hármat a várakozók közül és nézzünk bele váradalmaikba.

Háromféle módon is várják a Messiást, s háromféle adventje van a Krisztusra váró embereknek. Ez a három: I. A *zsidók* adventje; II. a *pogányok* adventje és III. a *keresztyéneké*.

I.

A zsidó vallásról ha többet nem is, azt mindenki tudja, hogy a názáreti Jézusban nem ismerte fel a neki megígért Messiást, viszszautasította, sőt mint álmessiást, aki legszentebb vallásos váradalmába akarta magát feltolni, kivégeztette mint bitorlót — és még mindig várja a Krisztust. Kétezer esztendő óta kijár a történelem nagy pályaudvarára, ahol a nagy emberek, az onnan felülről való küldetéssel bírók megérkeznek, de mindig csalódva, keserűen tér vissza, hogy hiába, akit ő vár *az megint nem, még mindig nem érkezett meg* és makacsul, szívósan vár tovább. Hiába épülnek zsinagógái

mellett a dómok, hiába vallják népek milliói századról századra, hogy a Krisztus megérkezett, hiába teszi Krisztus csodáit, hiába építi Krisztus a maga anyaszentegyházát lassan épülő, monumentális az egész világ népe fiaiból választott élő kövekből, úgy hogy a világ fölé emelkedve a világ végén betetőzze, hiába hálnak boldogan az emberek, Jézus ölébe hajtva fejüket, akár párnán, akár vérpádon múlnak ki, hiába indul ki nagy világmegújulás a Krisztus lelkétől ebben a világban, a Messiást váró zsidó mindezt nem látja, nem akarja észrevenni. Arcába néz az érkezőknek, de hiába, senkiben sem ismeri fel, hogy ez az végre, akire olyan régen vár. *Akit ő vár, az valami más Messiás lesz.* Annak egyenesen hozzá kell jönni, aki fölé emeli minden népnek a zsidó vallást, olyan Messiás lesz az, aki igazolni fogja, *igazolnia kell, hogy helyesen járt el, mikor a názáretit keresztre feszítette, annak a messiásnak kárpótolnia kell a kétezer éves szenvedésért és ki kell engesztelni vagy megbosszulni a zsidóság üldözését, amit szenvedett a keresztyénségtől.* Az igazi Krisztust váró zsidó nem fogadhat el egy keresztre feszítettet és nem hajlandó elismerni kétezer éves tévedést. Míg zsidó, addig hályog van a szemén és nem ismerheti fel, bár újra érkeznek is Krisztus a világra.

Szegény, szomorú, mindig csalódva hazatérő zsidó! Látom iskoláikat, ahol mesterségesen sorvasztják a lélek látóidegeit, hogy rá ne ismerjen a Krisztusra. Inkább a hitetlenség, mint a Krisztus befogadása. Olvasom könyveiket, ahol fanatikus tüzek lobognak fel egy rögeszme továbbplántálására. Hallom mormoló imáikat, ezredévek mélyéből felsíró énekeiket, érzem az üldözés, a düh és dac által szított emelkedő vallásos életüket, várják a Krisztust — s nem veszik észre, hogy mindennap elmegy mellettük. Hiába próbálsz mondani, hogy: nézd, íme itt van. Nem lehet. Ember itt nem segíthet, de tudom, hogy jön egyszer egy nap, amikor a zsidóság szeméről leveszi Isten a hályogot és rá fog ismerni, hogy az ő messiása is a názáreti Jézusban jött el és a sírból átokra kinyúló dédapái fenyegető karja ellenére is be fogja fogadni a Krisztust. A világtörténet egyik legnagyobb napja lesz az. Tudom, mert így van ígérve e népnek Istentől a mi Bibliánkban. Mint vallásos közösségnek meg kell szünni. Hogy Isten hogyan viszi végbe? Egyenként ragadja-e meg és hódítja meg a lelkeket, mint eddig kétezer éven át tette és elfogyasztja, vagy mint egy-egy pogány népet egy félszázad alatt megvilágosít — az az örök Isten terve és titka. De a zsidóság nem várja hiába a Messiást, bár most vakon várja.

II.

Az emberiség messiást váró nagy perionján a másik várakozó, az emberiség kétharmadát kitevő *pogányság*, akik még nevét seim hallották Krisztusnak. Ezek azok, akik maguk sem tudják, kit várnak, de künn vannak a várakozó helyen, ösztönös, tompa várakozással, hátha jön valaki.

Nem tudok nagyobb szabású uralkodót kikeresni a világtörténelemben a nagyravágó uralkodók és hódítók közül, mint Jézust,

aki az egész világ népei felett való uralkodásra jelentette ki igényét ezekben a szavakban: „*menjetek el és tegyetek tanítványokká minden népeket*”. Micsoda törpék hozzá képest Nagy Sándor, vagy Augustus, Attila, vagy Napoleon. Mivé lett az ő hódításuk! De ahol csak Krisztus ismerete behatolt a legsötétebb pogány világba, mikor megismerték és megtapasztalták, egybehangoztak, egybehangoztak az a vallomás tört ki szívükből: *mikor nem ismertük is, akkor is valaki ilyet vártunk, hogy hozzánk jöjjön, mint Jézus*. Csak aki éveket töltött pogány népek között, az tudhat beszélni arról, milyen a Krisztus nélkül való élet és az emberi sors. Bálvány isten éknek szolgálni félelem és rettegés közt, semmit nem tudni egy örök atyai szeretetről, aki megváltásunkat munkálja, az egész életről hamis hitet táplálni, örök sorsa felől sötét homályban tapogatni, az elképzelhető legrosszabb annak, aki volt már a Krisztus lelke által áthatott világban. Krisztus nem éri be az emberiség egy töredékével, tudtára akarja adni az egész emberi nemnek az Atya örök szerelmét, fel akarja emelni magához az elesett embert, hitet akar támasztani, hogy emberi méltóságának fenséges tudatára ébredjen az ember, *azért találkozni akar a pogány emberrel s útban van felé szakadatlan*. Krisztus cselekedeteinek szakadatlan folytatása a pogány népek közt végzett misszió. Talán befejeződött volna Krisztus hódítása a keresztyén művelődés országaival? *Krisztus a pogányoknak is elégséges*. A keresztyénség jövőjéről milyen grandiózus látvány bontakozik ki egyszerre előttünk, ha arra gondolunk, hogy egyszer Kína és Japán, a hindu és az őserdő lakója megismeri a Krisztus keresztyének megváltó erejét. *És Krisztusra szüksége van a pogány népeknek*, akármilyen nagy műveltségük és etikájuk legyen is, mert az emberi nem akár hol él, bármely nyelvet beszél, az élő Isten megismerésére van teremtve s nyugtalan a szíve, míg rá nem lelt. Ádám maradékai — a második Ádám, a Krisztus által váltottak meg. Ha van olyan embernemzetség, amely nem Ádámtól származott, annak talán nincs szüksége a Krisztusra. *A pogány nép nyugtalanul jár a népek nagy várótermében, maga se tudja kire vár, de vár valakit. Saját vallása nem elégíti ki, vagy sötétségben tartja, nem fejlődhetik a lélek*. Arcába néz a bozzá idegenből érkezőknek, de nem ismeri fel bennök a Krisztust. Pedig Krisztus megy hozzájuk, a pogánymissionáriusok képében Krisztus jár a szigeteken, mert a pogányok megtérítését a keresztyénekre bízta és századok óta megszakítás nélkül mennek, akiket Krisztus felindít, hogy vigyék a sötétségben ülő népnek a világosságot. A jövő világ legnagyobb eseménye Buddha, Mohamed és a bálványok meghajlása lesz a Krisztus Jézus előtt. A pogányság adventje nem hiábavaló.

III.

A harmadik advent a keresztyének adventje.

Nem mérhetetlen lelki erő-e az is, hogy a keresztyénség, ahol nem satnya és elfajult, ezt a kettős nagy váradalmat hordozza szívében, a zsidóság és a pogányság Krisztusban való egyesülését és vált-

sága felismerését, A keresztyénség világadventjéből nem hiányozhatik ez a kettős, nagy váradalom, mert önmagához és Urához lenne hűtlen.

De a keresztyénségnek adventi váradalmában van egy harmadik kínzó és sajtó sóvárgás, Krisztus *tényleges uralmának* biztosítása a keresztyén népek között. Sehol olyan nagy arányokban nem olyan kínzó a gonosz és a bűn uralmának látása, mint a Krisztus nevére megkeresztelt népek világában. Sehol úgy nem fáj az *igazságtalanság*, sehol úgy nem érzi az ember a bukást, a szégyent, sehol nem oly elviselhetetlen az erőszak és a lélek letaposása, mint ahol ismerik a Krisztus igazságait.

Az európai keresztyénség kétezer éves történetében egyik legnagyobb krízisét most éli át, mikor ráébredt, hogy nagy néprétegek szakadoznak le róla s akiket magáénak hitt, nem az övéi többé s a keresztyénnek hitt európai kultúrán a pogányságba való visszafajzásnak jelei határozottan észlelhetők. A kultúra nem keresztyén embereket nevel, sőt közömbössé, ha nem fölényessé teszi a hit nagy kérdései iránt, hiszen a kor égető kérdéseit a keresztyénség bevonása nélkül szeretné megoldani a keresztyénség történelmi formáival ellentétbe került modern ember. Itt az iskolákból akarják a vallás-tanítást kizárni, amott a tudomány nevében vonják meg tőle a szót, másutt az osztályharc Európán végighúzódó betonfrontjain áll meg tehetetlenül, holott azt várnák, hogy mindkét vonalat felgöngyölítse.

Micsoda reménységet nyújt ennek az atheizmus szürkéségébe elvesző világnak, ennek a vakon előre rohanó „lesz ahogy lesz” jelszóval előretörő mai embernek — a keresztyénség?

A keresztyének egyik fele semmit nem vár Krisztustól, míg a másik fele nagy, igen nagy dolgok előjeleit olvassa ki. Mi úgy érezzük, hogy Krisztus ereje a világ lelkét lenyűgöző, megtisztító s megbékítő új kiadásban meg fog jelenni Európa színterén.

Ez a keresztyének nagy adventi váradalma, hogy Krisztus visszahódítja azokat, akik elszakadtak tőle, az elpogányosodott keresztyén kultúra megtelik újból krisztusi tartalommal s a XX-ik század közepén az emberek az Isten országának olyan látomásával lesznek gazdagok, amilyenről nekünk eddig sejtelmünk sem volt. Krisztus győzelmét csak késleltetni lehet, de megakadályozni nem.

Kicsoda jogosít fel ilyen reménységek és váradalmak szívünkben hordozására? De kérdezem, szabad-e kisebb váradalmakkal nézni Krisztusra, szabad-e megszükiteni a keresztyénség horizontját, a keresztyén gyülekezet tagjait lelki törpeségre ítélni a nyárspolgári keresztyénség apró és opportunus célkitűzéseivel. Az advent forró váradalmi növelik a lelkeket, A zsidóság, a pogányság Krisztushoz való megtérésének adventi váradalma emel ki a törpe keresztyénségből s szüli a világ által sóvárogva várt Isten fiainak megjelenését.

Akinek nagy Krisztusa van, annak nagy adventi váradalmak születnek a szívében. Ne féljeteK, soha se tudunk oly nagy reménységet fűzni a mi Urunk Jézus Krisztushoz, hogy felül ne múltná váradalmainkat, mikor dicsőségben megjelen.

AZ ANYA ÉS A GYERMEK.

Máté 11: 11. ÉK bemenvén a házba, ett találak a gyermeket anyjával, Máriával; és leborulván, tisztességet tőnek néki; és kincseiket kitárván, ajándékokat a (Iának néki: aranyat, tömjént és mirhát.

Micsoda ajándékokat hoztatok fel karácsony ünnepén a Gyermeknek!! Akiket a csillag vezérelt nem jöttek üres kézzel, aranyat, tömjént és mirhát hoztak ajándékol. A betlehemi bölcsőhöz soha, senki' se mehet üres kézzel. Mintha megelevenedni látnám az azóta eltelt XTX századot. Mindegyik odajárult a bölcsőhöz s vitt valami nagy ajándékot, a század legdrágább kincsét, amelyre nem volt méltóbb senki más. csak az a jászolba szendergő gyermek. Mi se mehetünk üres kézzel a jászol bölcsőhöz. De hol vegyük az aranyat, tömjént és mirhát!! Jertek, a szegények kincsét rakjuk le lábaihoz, a szívünk szeretetét s a hitünk hódolatát, meglátjátok, nem vallunk szégyent a napkeleti királyok ajándéka mellett.

De kinek adjuk az ajándékot? ...

A betlehemi jászol-bölcsőnél nem egymaga volt a gyermek, hanem ott találták a napkeleti bölcsek a gyermeket — anyjával. Milyen bűbajos kép ez! Évszázadok leghíresebb festői versengenek egymással, hogy ki tudja szebben megfesteni a gyermeket az anyjával. A művészettörténet madonnák képeitől fényes. De a napkeleti bölcsek, mikor ajándékaikat átadják és hódolatukat bemutatják, a gyermek előtt borulnak le.

Azóta valami nagy nézeteltérésben vannak az emberek afelől, hogy kinek adják át az ajándékokat: az anyának, vagy a gyermeknek. Megtörtént, hogy az egyik fél nem látta meg a gyermektől az anyát, viszont a másikonál az anya eltakarta a gyermeket. Tudjátok. miről van szó: a Mária-kultuszról. Ezen a karácsonyi ünnepen mi nézzük mind a kettőt: az *anyát* és a *gyermeket*.

Hogyan tekintünk mi, reformátusok Máriára, akiknek vallásos imádatunk világából a Mária-kultusz egészen hiányzik; nem véletlenségből, hanem nagy reformátori kultuszreform követ kezében.

Sokszor ér bennünket vád emiatt. Ez a vád nyugtalanságot okoz egyházunk egyszerű hívei lelkében is és intelligens embereink is zavarba jönnek. Nem dogmatikai pert akarok kezdeni ezen a na-

pon, erről a helyről. Nem másoknak beszélek, mi magunk előtt szeretném tisztázni azt a kérdést, hogy: *kicsoda nekünk Mária?*

Mert egyszerű embereket, különösen vegyes házasságban élőket, könnyen megzavarja az ilyen könnyedén odavetett mondás: a ti vallásotokban Mária, a Jézus anyja, senki. A mai intelligens ember pedig szégyenleni kezdi, ha ezt mondják neki: „Nektek nincs érzéketek a Mária-kultusz szépségei és lelki finomságai iránt”.

I.

Hogyan tekintünk hát mi, reformátusok Jézus anyjára? Annak, hogy a ref. vallásos kultusból a Mária személye eltávolított, igen nyomós okai vannak. Ha megfigyeljük, a művészet-történetben a Mária-képek nyomon követik a dogmaképződést. Kezdetben a Mária-képeken a központi helyet a gyermek foglalja el. A róla kiáradó fény világítja meg az egész környezetet. A gyermekről esik a fény az anyjára is. Később Mária mind központibb helyzetet foglal el. Alakja megnő, a sugárzón egyre fénylőbb, amely körülveszi. Lassanként a képen ő a központi alak, trónuson ül, az ég királynőjévé lesz s a fényt a gyermek is az anya dicsőségéből kapja. Ami a megromlott keresztyén köztudatban a valóságban megtörtént, az a festészetben szimbolikusan jutott kifejezésre: az anya eltakarta a gyermek dicsőségét.

Pedig az anya is a gyermektől kapja a fényt. Mária nem egyéni különbségért, tisztább, szentebb voltáért kapja a kiváltságot, hogy Jézus anyja lehet. Isten szabad választása esett reá, hogy az ő szenvedésén és kínjain, az ő csontján és véréen keresztül, lépjen be a világ üdvözítője a világba. Izrael szüzei között volt Máriához több is hasonló. Semmivel sem volt náluknál különb, de hogy Isten kiválasztása reá esett, azáltal lett „*áldott az asszonyok között* s áldott az ő méhének gyümölcse”.

„Áldott az asszonyok között”, de neki is szüksége volt megváltásra, a fiú kereszten kihullott vére az édesanyja váltáságért és idvességéért is csorgott. Jézus az anyja megváltója is. Ezért esik a gyermekről a fény az anyára.

Hogyan nézünk hát mi, reformátusok Máriára? Mi a mi ajándékunk Máriának!

Nem az arany, tömjén és mirha. Az egészen Jézusé. Máriát az édesanyánkon keresztül tiszteljük és szeretjük. Arca olyan, mint az anyánké. Lassan, amily mértékben a Fiút megismerjük, átviszszük reá azt a tiszteletet, szeretetet, gyöngédséget, lovagiasságot, amit az édesanyánk iránt érzünk.

Egy egészen szokatlan oldalról szeretném még megvilágosítani a református Mária-tiszteletet.

Mi magyarok sokféle faji hibáink között elmondhatjuk, hogy az édesanya tisztelete a magyar férfi egyik legszentebb lelki tulajdonsága. Bitófa alatt hallottam, halálra ítélt ajkáról: „Az utolsó szavam az édesanyámé”. Két példát hozok fel a magyar költészetből, amely a magyar lélek legtisztább és csalhatatlan tükre. Az egyik

egy népdal, amely úgy hangzik, mint egy bánatos zsoldár. Mikor az árvaságát megérező legény, talán a falu rossza, vagy szegénylegény szívéből szüzi tisztán tör fel az érzés:

*Édesanyám is volt nekem,
Keservesen nevelt engem:
Éjszaka font, nappal mosott.
Jaj, be keservesen tartott!*

A másik a leggyönyörűbb magyar hőskölteményből, Arany „Toldi szerelmé”-ből. Mikor a szerelmi bánatában magát tivornyára adó Toldihoz az édesanyja megérkezik, a mámorból undorral ébredő Toldi az ablakon keresztül megpillantja érkező édesanyját, a száz csatákon halált megvető bátorsággal harcoló hős, aki még senki előtt nem hátrált meg: nem mer szeme közé nézni édesanyjának s megszökik előle. Ez az édesanya ereje a magyar férfi szívében s ez a tisztelet él anyánk iránt a lelkünk mélyén s a mások édesanyja iránt is. Mikor azt mondjuk, hogy az *anyákon* keresztül tiszteljük Máriát, mindenki megértheti belőle, hogyan tekintünk mi, reformátusok Máriára. Ennél többet a Szentírás alapján mondani sem nem lehet, sem nem szabad Jézus anyjáról. De Mária iránt való tiszteletünk megnő, mikor a Jézuson át szeretjük, mikor mindmélyebben ismerjük Jézust, mert az édesanyánk iránt való szeretetünk is Jézuson keresztül lesz egyre mélyebb, gazdagabb és gyengédebb. A Fiúról esik a fény anyánkra is és Máriára is.

II.

Fordítsuk azért egész figyelmünket az anyáról a fiúra, akit látni akarnak az angyalok s mint egy régi magyar prédikátor mondta: „karácsony éjszakáján leszállnak a földre annyian, hogy kiürült a menny”, akit látni szeretnének a pásztorok, s akihez eljönnek tisztességet tenni a napkeleti bölcsek. Az angyali híradásból kicsendül egy szó, amely a mostani ünneplésünket betölti egészen: „Született néktek a megtartó”. Született megváltónk van. Ilyen gyermek nem jött még a világra. A közmondás azt mondja: poeta non fit, sed nascitur. Az emberiség legkiválóbb szellemei azt, ami bennük a legjobb, a legkiválóbb, nem mástól kapták, nem úgy tanulták, nem is az édesanyjuktól örökölték, hanem úgy hozták magukkal a földre, mint égi ajándékot. Az Isten ajándékai ők. Milyen szánalmas vállalkozás volna az átöröklési elmélet alapján megállani a betlehemi jászol-bölcsőnél és megkísérelni valami balga, modern lélekelemzéssel kimutatni, hogy a Jézusban megjelent rendkívüli képességeket, a vallásos geniet az édesanyja szüzi-tiszta lelkületétől örökölte s benne az évezredes zsidó vallásos géniusz elérte a tetőpontját. A zsidó faj megszülte, a benne rejlő képességeknek és faji sajátosságoknak olyan képviselőjét, akiben évezredek minden kibontakozásra készülő aspirációja beteljesedett. Ezért nem szállnának le az angyalok a mennyből, ezért nem indulnának el a nap-

keleti bölcsek, hogy tisztességet tegyenek, ezért nem sorakozna fei tizenkilenc évszázad, hogy bölcsőjéhez rakja alkotásainak koronáját, ezért nem ünnepelne a félvilág karácsonyt, ezért kár volna nekünk is ünnepeelnünk s az időszámítást újra kezdenünk, mert egy nép megszülte a maga legkiválóbb fiát. A zsidó népeknek volna leginkább oka az ünneplésre, de nem a földkerekség 500 millió emberének. Nem érti az még a karácsonyt, aki ezen az úton akar tisztességet tenni a Gyermeknek és az Anyának. Ha a nemzetek összes erényei egyetlen személyben összetalálkozhatnának s rajta ragyogna a görög művészet ihlete s a római erő, a germán elmélyedés, a francia esprit, az angol szász nyugalom, az indus eontempláció, a szláv miszticizmus, a török fanatizmus s megszületne az ember feletti ember — akkor se az volna, aki a betlehemi jászol-bölcsőben született. Lenne-e az az ember a világ megváltója?! *Az a megváltó, akinek e világra szüksége van, nem, születhetik meg e világból.* A világ nem tudja megszülni, ezzel a ferde szóval élek, nem tudja magából „kitermelni” a megváltót. A világ nem adhat Krisztust a világnak, csak álmessiasokat ad. Messiást csak az Isten tud adni, Isten is csak egyet, az ő egyszülött fiát. Ezért szálltak alá a mennyből karácsony éjszakáján mind az angyalok, mert megszületett az, akit a föld nem tud megszülni, de akiben a világ összes népei a maguk legtisztább és legmagasabb rendű életét találták meg, mihelyt megismerték.

Mielőtt egy szót szólt volna, már hódolnak előtte. Rajta vau valami a menny dicsőségéből. Még csak az angyalok látják, ők sem értik, „legörbedve néznek a titokba”, hogy miért van földi pelbe elrejtve az a mennyei dicsőség. Nehezen ismerik fel a pásztorok is, a bölcsek is, földi szülei értelmetlenül állanak meg a gyermek előtt. Nekünk már könnyebb felismerni ezt az elrejtett dicsőséget 19 század múlva, mert a letűnt évszázadok fénye hull vissza s hat vissza reá, a betlehemi jászol-bölcső gyermekére. A mai karácsonyon már 19 század jött el tisztességet tenni, mindegyik kezében ott remeg a maga századának legremekebb ajándéka, amelyre csak egy a méltó — a betlehemi gyermek. Nézd, mint hozza az első század a görög és római rabszolgák szívét, a második kezében a mártírok piros vére van, a harmadikban a római császár koronája csillog. Rendre jönnek a századok, egyik a tudósok elméjét, másik a germán nép lelkét, amaz az angol-szász népfaj szívét hozza ajándékul. A tizenegyedik kezében különös, drága ajándék van. Ázsia pusztáiról ide szabadult tüzeslelkű *magyar nép* lelke. — Rendre jönnek a századok. Az egyik nagy dómokat, ég felé törő, kőbe vésett imádságokat, a másik a legnagyobb költő lángelme alkotását, a Divina Comoediát, ismét másik bűbajos festmények égi színeit rakja le lábaihoz. Mind az övé, minden ő érte van, mindre ő az egyedül méltó, amit szív, ész, lélek, akarat, szorgalom, hősiesség csak alkotott. Jön a reformáció és kezében hozza királyságának hármasságát, az elrejtett Bibliát, az eltulajdonított jogart és a kulcsokat. Jönnek a zene királyai és neki ajánlják a legfelségesebb Összhangokat, jönnek a misszionáriusok és hozzák a pogány nép szívét.

Századoknak királyi ajándéka is csak szegényes viszonzás arra az ajándékra, amit a föld a Krisztus földre szálltában kapott. A mi Istenünk az, aki nekünk ajándékozta Őt, hogy ez a világ más legyen s benne az ember ember legyen és boldog legyen.

*„Ím, az örök fény tör be ott,
Ad a világnak új látszatot,
Mint fény a sötétben, úgy ragyog ez,
S minket Isten fiaivá tesz”.*

(Luther).

Csak a XX-ik század kezében nincs még semmi. A Kain testvérgyilkos botja. Azt vigye karácsonyi ajándéknak? Vajjon mi lesz, mi lehetne a XX-ik század legméltóbb ajándéka? A technika vívmányai? A háború kiküszöbölése? Az általános lefegyverezés? Az osztályharc megoldása? A pénznek Isten uralma alá helyezése? A nemzetek megbékülése?!

Az lesz a XX-ik század legszebb karácsonyi ünnepe, melyen ajándéknak haza viszi Európa, ez a tékozló fiú, megtért, bűnbánó szívét.

Atyámfiai! Előttünk nem vitás, hogy kinek adjuk ajándékunkat, az anyának, vagy a gyermeknek?! Csak az a kérdés, mikor adod át neki szívedet! Ma?! Vagy soha?!

FÉLELEMBŐL NAGY ÖRÖMBE.

Luk. II: 10-11. Ne féljetek hirdetek néktek nagy örömet. Született néktek a megtartó.

Már azt gondoltam, nem lesz ez évben karácsonyunk. Ha ilyen nagy ünnepek rosszul telnek el, esztendőik múlva is ráemlékeznek az ember, hogy milyen szomorú karácsonyunk volt akkor. Hadd idézzem emlékezetetekbe letűnt életek szomorú, elrontott karácsonyait, melyekből nem maradt meg más, mint az égő könnyek, vagy a betegség, amagadé, vagy másoké, a lövészárcok, vagy a szegénység emléke, mikor senkinek sem tudtál ajándékot adni. Miért gyűl könny a szemedbe? Talán a hála könnye az, hogy most boldogabb lettél és neked is lett karácsonyod? Vagy talán éppen fordítva van?! Arra gondolsz, hogy milyen boldog karácsonyaid voltak a múltban? Elvonulnak előtted sorban a fényes napok, egyik szebb volt, mint a másik. Ajándéktól roskadt az asztalod, neked is hoztak, te is vittél másoknak, volt miből s ma nincs kinek, mert nincs miből s most úgy állsz itt, mint a gyermek, akit kifelejtettek a névsorból s a végén sírva szólal meg, mikor már minden elfogyott, „*hát én semmit sem kapok?*”

Nem gondoljátok, hogy a mi karácsonyaink lassanként elveszítették igazi tartalmukat és más jelentőséget nyertek. Túlságosan el vagyunk foglalva a magunk személyével s a karácsonyi ünnep középpontjába a magunk énjé, a boldogságot kereső énje került s kiszorítottuk belőle azt, aki eredetileg a középpontjában állt? A karácsonyfa, az ajándékok, a magunk boldogságérzése, túlságos számontartása a jó és rossz karácsonyoknak egymás után azt mutatják, hogy annyira magunk számára foglaljuk le a karácsonyt, mintha nem is az Úr Jézus, hanem a magunk születésnapját ünnepelnénk. Szinte az Úr Jézus jár úgy, hogy reá a legvégén kerül a sor, akinek mindenki elfelejtett ajándékot adni. Nem, mintha rá volna szorulva, de sokkal nagyobb baj az, hogy mi magunk nem érezzük, hogy rá vagyunk szorulva s az egész ünnep alatt csak ő nem fordul meg az eszünkben. Hány ilyen karácsonyunk volt már, melyből az Úr Jézus volt kifelejtve?! Ezért van a lelkeken valami keserű mosoly, hogy csak egy évben egyszer, egy napig van a szeretet ünnepe. Egy napra ellágyulnak az emberek, angyal romantikában elérzékenyednek. Karácsony este megcsalja az ember magát, — másnap reggel aztán ki-
józanodik.

De Isten nem csalta meg karácsonykor az embert s nem egy napig tartó örömet és boldogságot hozott, hanem a legrettenetesebb bajaira, kínos sebeire, kétségbeejtő helyzetére is ad gyógyírt és hoz megoldást s akinek így van karácsonya, ahogy az Isten hozza a világnak, annak az esztendőből nem egy napja lesz boldog, hanem háromszázhatvanöt, mert annak mindennap felujjong lelkében egy sugárnyi a karácsonyi örömből s az a keserű méregből is kiveszi a vigasztalás és reménység édes mézét.

Úgy szeretnélek megtanítani titeket az ilyen karácsonyra! De tudom, hogy ez milyen nehéz dolog. Az ilyen karácsony *nagy félelemmel* kezdődik s *félelemből megy át nagy örömbé*.

I.

„A pásztorok nagy félelemmel megfélemlének”.

Aki a karácsonyi történetben — ahogy azt a Szentírás előadja — nem akar mást látni, mint gyermekmesét, az könnyen átsiklik ezeken a szavakon: „*nagy félelemmel megfélemlének*”. — De akinek hitét nem marta szét a kétely, az tudja, hogy a természetfeletti jelenségek láttára a legerősebb emberekből is kitör az ősi törvény, amely alá mindnyájan rekesztve vagyunk, — a *félelem*. Mitől riadtak meg a pásztorok? Attól az égi, tiszta fénytől, amely hirtelen meglepte őket. Ezt a másik világból áradó sugárzó világosságot (104. Zs.) nem bírja ki az ember. Rembrand festményén látható, hogy milyen mély vallásos intuícióval értette meg a művész lelke a karácsonyi éjszakát. A magasságból alálövelő fény, amely nem a nap fénye, nem teremtett fény, hanem az ősfény, mely a világ elmúlása után is fényleni fog, földhöz veri a pásztorokat és kétségbeesve menekülnek vissza a homályba, a sötétségbe. Az ember fél ettől a fénytől. Mózes eltakarja arcát, mikor az Úr előtt áll, Pált a damaskusi úton üti a földhöz, Péter a nagy halfogás után látja feltündökölni a Jézus személyén, János a Jelenések könyvében arcra esik és azt mondja később: „holt eleven valék”. Karácsony éjjelén ez a fény jelent meg a pásztoroknak is, akik félelemmel megfélemlének.

Hiszen még nagy természeti jelenségeknél, minő a villámlás és mennydörgés, vagy a földrengés, ember és állat megriadva menekül, a szelídített állat is kötelékeit elszaggatva nekiböszül s az ember szinte esztét veszti. Ha itt felettünk angyali hangok éneke zendülne meg és mennyei világosság áradna szét, nem tudom, hogy én is és te is meg tudnánk-e őrizni lélek jelenlétünket? Miért szállja meg reszketés az embert, mikor természetfeletti jelenség lép bele kicsi világába? Atyámfiaink emlékeztek — mikor Ádám a paradicsomi bűneset után hallja Isten szavát, aki keresésére indul — rémületében elbújik. A pásztorok félelme is ugyanaz, mint Adáme volt, a mi félelmünk is az, ami Adámé, mikor Istent érezzük közelségében. Ez a félelem elárul bennünket, hogy mi nem lakozunk az Isten közelségében, de elárulja azt is, hogy milyen az Isten az ó nagy dicsőségében, milyen, mikor valóságban jön. Míg nincs jelen, addig mindenféle fantáziaképeket alkotunk felőle, beszélhetünk róla, de

nem vesszük komolyan, lehet csúfolni, lehet káromolni, — de mikor egyszer igazi valójában meglepte az embert, — akkor megnémul a nyomorult ember, torkára forr minden szava, eláll a lélegzete s elfogja a reszketés, mert mikor az Isten világosságát látja — megsemmisülve érzi egész valóját s olyan nagy dolgot lát, amit soha életében nem látott, ha a világ hét csodáját látta is. Ezek a szavak, melyeket vallásos nyelvünkben használunk: szentséges, felséges, dicsőséges, véghetetlen, örökkön örökké élő... mind annak a jelei, hogy akik Istennek ezt a világosságát látták, ilyen földre verő s égis emelő fenségben látták. „*Igen rettenetes Ő*” — mondja a Zsoltár. A karácsonyi történetnek ez a megértése visszahelyezi a karácsonyt a gyermekszobából a férfiak szívébe, — de nemcsak oda, hanem ahonnan kiszorították, a világtörténet középpontjába is. Hát lehetséges volna az, hogy az emberiség az évszám-lálást egy romantikus történet kedvéért kezdje újra? Lehetséges volna, hogy az emberiség legédesebb gondolata a fantáziájának színes játéka? Az emberek megcsalhatják magukat karácsonnyal, Isten nem csalta meg az embert, alászállott testben, mert nem engedte, hogy a teremtésnek koronája — az ember — elvesszen és nélküle éljen.

II.

Abból a nagy fényességből egy kiáltás hallatszik. Oh, micsoda átható, milyen biztos és erős kiáltás az, hogy egyszerre a lélekjelenlétét elveszített ember magához jön, s félelme, erre a nagy kiáltásra átcsap nagy örömbé.

Az Isten fényességében az ember ítéletét érzi közeledni, de abból a betlehemi mezők fényéből ez a kiáltás szól: „*Ne féljete!*” — örömet hirdetek néktek. *Nem ítéletet, örömet!* Ez a karácsony igazi értelme, amint azt a legmélyebb emberi szívek megértették 1927 esztendő óta. Ezért számítja időszámítását Krisztus születésétől, a betlehemi jászolbölcsőtől az ember. Mintha az Isten szívében fordulat állott volna be attól az időtől fogva, mintha a földre más sorsfordulat következett volna, mintha a világ a hideg égövről a forró égöv alá jutott volna. Azóta új értelmet nyert az ég s új értelmet kapott az élet, más embertípussal találkozik a világtörténelemben az ember. Akik jártak a betlehemi bölcsönél és hallották azt az anyagi kiáltást, nem tudják feledni s a legsötétebb sorsban, a legzordonabb századokban, a legvéresebb hadakozások idején, amikor esztét vesztette az emberiség és úgy tetszett, kipusztítja az ember az embert, ezt az anyagi kiáltást nem felejtette el az ember s minden kínos és reménytelen jelen ellenére hisz a jövőben. Míg a karácsonyi angyalok meg nem némulnak, addig nem vész el az élet mennyei értelme. Minden Istentől való rettegés nagy örömbé változik at, ahol a Krisztus meg jelen és befogadják, mert benne Isten szól hozzánk. Felismerjük Isten szándékait, a világkormányzó Istenről olyan ismeret jutott birtokunkba, amely a világ kormányzásának elveit tartalmazza, hogy az irgalom és szeretet.

Tudom, hogy vannak sokan, akik ezt az anygali kiáltást nem hallják és azt mondják, honnan van az, hogy te hallod, én pedig nem hallom? Éppen ez az egyetlen különbség, ami a keresztyén embert a nem keresztyéntől megkülönbözteti, hogy ebben a világban isteni hangokat hall, isteni törvényeket vesz észre és egy dolog felől biztos, hogy Isten a Krisztus által benne munkálkodik a világban a világ megváltásán s lassan, csendben, feltartóztathatatlanul Isten készülő nagy műve befejezést nyer. Amit szem nem látott, fül nem hallott, Isten azt hívó gyermekeinek megjelenti.

Vannak, akik el akarják hallgattatni az anygali kiáltást és azt mondják, hogy papok találmánya az, amivel rászedik a hiszékeny embereket. Ha volt olyan korszaka az emberiségnek, melyben sikerült az emberekben a karácsonyi kiáltással szemben beoltani a bizalmatlanságot, ott lelkileg korcs generáció nevedezett fel, mely az élet legkomolyabb és legnagyobb kérdéseivel szemben a leghitványabb felületességgel viseltetett s ez a korszak a tí fiatal-ságotok idejére esik meglett férfiak, amikor még szégyeltetek templomba jönni. De ma már vasárnaponként, sőt naponként hallani akarják sokan ezt a nagy örömet.

Igy vannak, akik mondják: igaz volt, amit az anygálok hirdettek, de ma már nem igaz, mert ennek a bonyolult modern világnak bajai megoldására, a rettentő komplikált társadalmi élet egyensúlyának megteremtésére nem elégséges a keresztyénség. Forrásai kiapadtak, olyan új kérdései állottak elő az emberiségnek, melyekkel nem állott szemben Krisztus. Új Messiásra van szüksége a világnak s éppen a XX. század nagy orosz írói azok, kik ennek a hitnek terjesztői, hogy újból el kell jönni a Krisztusnak.

Ez a tanítás olyan megvesztegető és olyan ékes szavú, hogy sok embert hamar megejt. A mai magas intelligenciával bíró emberek, akik úgy érzik, hogy az egyház kereteiből kinőttek, többnyire mind vallásosak, de nem hisznek a Krisztusban, hogy Ő a szabadító, hanem egy más, új Messiás eljövételének váradalma él lelkükben. Nem szállunk vitába a mai emberiség ilyen nagy vezérlő szellemeivel, *de nem hiszünk nekik jobban, mint Istennek.* Isten Ígérte, hogy nagy vezérlő egyéniségeket, nagy férfiakat ad a világnak és minden korszaknak vannak kimagasló egyéniségei, akik a lélek nagyságában fölé nőnek kortársaiknak, *de Megváltót csak egyszer és egyet küldött a világra,* ott a betlehemi jászolbölcsőben s a keresztyén anyaszentegyház Ő benne vallja a jelen és jövő világok idvességét, mert Isten nem csalja meg az embert, Hozzá hívogatunk mindenkit, aki a világban otthontalanul bolyong. *Jöjj haza.* Én még eddig mindig csak olyan emberektől hallottam kétségbe vonni a karácsonyi örömet, akik sohasem látták azt a fényességet, mely tol a pásztorok nagy félelemmel megfélemlének s amelyből anygali szózat hallatszott.

Ez az anygali szó a világon átható haza hívó kiáltás, a karácsony azért mindig haza hívogató üzenet. De sok fia, leánya van egyházunknak, akik esztendő, évtizedek óta bolyonganak otthontalanul a világban. A mi mostani karácsonyi ünnepünk is hadd

legyen ilyen szívek mélyéig elhangzó haza hívó szó. Hiszen oly rég-óta, — én magam is egy évtized óta — úgy szólongatom, hívogatom haza az én egyházam nagy részét, mint az az asszony, aki 10 évig élt együtt az urával, de karácsony estét, se egy vásárnapot nem töltöttek együtt a tíz év alatt. Az asszony szíven eláradt a bánat és karácsony előtt szép szavakkal így kérlelte az urát: „Tíz év óta egyetlen karácsony estét sem töltöttünk együtt, ígérd meg, hogy este nyolc órára hazajössz”. A férfi megígérte. Az asszony rendbehozta a lakást. Előkészített az asztalra mindent. Karácsonyfát, ételt, ajándékokat. A gyermekek várták az apjukat. Eljött a kilenc óra, de nem jött az ember. Elmúlt tíz óra, tizenegy, tizenkettő, nem jött. A karácsonyfát nem gyújtották meg, az ajándékok kibontatlan ott maradtak az asztalon. Éjfélután megjött — ittasan s lefeküdt a sötétben. Reggel el akart szökni felesége elől, de az asszony eléje állt, szemében akkora fájdalom volt, hogy nem mert szemébe nézni s így szólt: „tíz éve várok, hogy együtt tölthessük a karácsonyt, az élet elszállt és nem voltunk boldogok. Milyen boldogok lennénk, ha eljön-nél velem a templomba”. A férfi mintha egy angyal szavát hallotta volna. Szeme a meg nem gyújtott karácsonyfára, a kibontatlan ajándékokra esett. Itt senki sem boldog — ő miatta. Szívében eddig soha nem érzett érzés támad — sírva térdel az asszony lábai elé — és elmennek a templomba s aznap este meggyújtották a karácsonyfát. Ez a karácsony nem egy napig tartott. Atyámfia, az Isten haza vár, haza hív, ezt hirdetik a betlehemi angyalok. Hallod a szavát?

MEDITATIO FUTURAE VITAE.

I. Ján. IV: 17. Azzal lesz teljessé a szeretet közöttünk, hogy bizodalunk van az ítélet napjához, mert amint ő van, úgy vagyunk mi is e világban.

Talán nincs közöttünk senki, akinek nem szabad visszatekinteni a háta mögött hagyott esztendőre, nehogy sóbálvánnyá változzon, mint Lót felesége a borzalom látványától, amelyből kimenekült. Egy pillantásra forduljunk vissza, nemcsak azért, hogy meglássuk amint éppen most merül alá az idő tengerébe életünk egy-egy emléke, hanem azért is, hogy tájékozást vegyünk, hová is szorított bennünket, merre sodort az élet szakadatlan hullámverése, dagálya és apálya.

Még aki biztos iránytűvel, határozott céltudatossággal tart napról-napra kitűzött célpontja felé, az is kénytelen bevallani, hogy valami láthatatlan és óriási erő szorítja az életünket egy irányba, mint a tó felületén úszkáló vízimadarakat szívja, vonja, szorítja az a láthatatlan erő, mely a tó vizét egy földalatti elvezető csatornán szívja el és vezeti le. Önkénytelenül arra mozog minden, amerre a vizet a csatorna elnyeli.

Valami ilyen irtózatossá erejű kivezető csatorna szívóerejének a hatalma alatt áll az egész emberi élet. A mulandóság, a halál az az elvezető földalatti vezeték, amelybe alábukik itt minden s lassan arrafelé tart, csendes, biztos, kérlelhetetlen szívásának engedve minden, ami éppen az ellenkező irányba feszíti is meg minden erejét. Néha úgy tűnik fel, hogy távolodunk a haláltól, messze vagyunk még attól az örvénylő ponttól, ahol megbillen az élet és alámerül, de a víz — az idő csak nem áll, sem meg nem reked, lassú vonzással közelít az elnyelő csatorna szájához.

Milyen közel járhattunk az alábuktató örvényhez sokan ez esztendőben. Csak egy hajszálon függött talán az életünk. Kit a betegség, kit hirtelen baleset, vagy gonosz emberek nyomtak az örvény szélére s már éreztük a halál hűvös, hideg ölelését. De mégis elkerültük s most úgy érezzük, messze kerültünk a beszívó tölcsérétől. Nagy körívben forog életünk s az ár mintha elsodorná a középponttól, ahova aki bekerül, alámerül. De biztosan szűkül a kör, egyre a belsőbb körbe szorulunk s egyszer beleszalad életünk a forgó áradat középpontjába.

Ez a sorsunk, rajta nem változtathatunk. De egész életünkre reá nyomja bélyegét, hogy minden áron és kétségbeesetten menekülni akarunk-e, hogy a belsőbb körbe ne jussunk, vagy csendeszen belenyugszunk és nem félünk. Nyíljon fel a szemünk és lássuk meg ebben az ellenállhatatlan erejű befelé szívásban az Isten sorsot intéző kezét. Ő az, aki betegséggel, halállal, szerencsétlenséggel, bűnhódésekkel, a világban való pusztulásokkal, háborúkkal törekszik arra, hogy kiábrándítson bennünket e világ szeretéséből és bővületéből, kimutassa annak értéktelenségét, felébressze bennünk a jövő élet után való vágyakozást, megtanítsa a magunkba szállásra, a jövő élet felől való elmélkedésre.

Az esztendőt bezáró istentiszteletünkön mi is ne az elmúlt éven jártassuk végig szemünket, hanem a legigazabb emberi hangokon próbáljunk elmélkedni arról, ami a jövő életben reánk vár.

A Szentírás maga végtől-végig „*meditáció futurae vitae*”, a jövő életről való elmélkedés. A felolvasott bibliai vers is az, mikor azt mondja: „bizodalmunk van az ítélet napjához”. Nem fantázia szabad csapongása ez, hanem az Isten igéjével mint bűvár ereszkedik bele a lelkünk a lét nagy kérdéseibe s olyan dolgokat tud meg, amiket „szem nem látott, fül nem hallott, embernek szíve meg sem gondolt, de Isten kijelentette az őt szeretőknak”.

A jövő életről való elmélkedés sok lélekben rettentő félelmei; gerjeszt már a név említésénél is, — de távol legyen tőlünk, hogy hátborzongató szónoki hatásokra törekedjünk. Minél hitelenebb egy lélek, annál jobban fél, de a teljes szeretet kiűzi a félelmet és mi úgy tartjuk beszédünket, hogy bizodalmat keltsünk

a halál órájához,
az ítélet napjához,

Ez a jövő életről való elmélkedés és nekünk kell készülnünk a halálra, az ítélet napjára, s az üdvösségbe való bemenetelre és pedig bizalommal, mert ezek vallásos életünk láthatatlan hajszálygyökerei.

I.

Azt hiszem mindnyájunkban megremeg a lélek, ha a saját maga halálos órájára reá gondol. Ha kifelé nem mutatja is, belül feltámadnak a kérdések: mikor lesz az?! Jön rá a másik kérdés: hogyan lesz az?!

A meditáció nem azt jelenti, hogy kitérjünk ezek elől a kérdések elől s azt mondjuk: ne beszéljünk erről, ne gondoljunk erre. A meditáció olyan kérdéseket keres, melyeket a felületes lélek el szokott üzni magától.

A haláлом órája, mikor bizonyos leszek arról, hogy el kel menem és nincs segítség senkiben. Várakozik reám ott künn valaki, dobognak a halál lovai s kaparják a küszöböt. Ha koronám volt, vagy fényes palotám, ujjaim alatt máskor lelket élesztett a lant húrja, vagy kenyeret és gondolatot szerzett a szerszám és a toll — mind gazda nélkül lehull — másra száll át. Ami az enyém volt,

mind leválik rólam, — kitűnik egy nagy igazság, hogy semmi sem az enyém, amit az enyémnek mondtam. Itt kell hagynom mindent. Rám borul a nagy magányosság, a nagy egyedülhagyatottság. Nem érdekel ha szeretnek, ha gyűlölnék, az arany, a méltóság, a rang hamuvá lesz, nem tudom mi az öröm, mi a szerelem, mi a bánat, s feledem mi a sérelem. Ki készül az ember ebből a világból, melybe sohasem tér vissza.

Hogyan lesz a halálom órája?! Legtöbbször a testi szenvedéstől félünk és babonás sejtelmek élnek bennünk, hogy valami nagy fájdalommal járhat, azért legfőbb óhajunk, hogy ha már meg kell halnunk, csendes halállal múltunk ki. Ez az egyetlen kívánságunk. Pedig mennyire nem ez a fontos a halálom órájában.

A halál órájában elkezdődik a lelkünkben valami derengeni a halál után való sorsunkból. A halál órájában az egész életem értéke kezd kitűnni önmagam előtt. Ha soha máskor, halálos órákban megérezzük milyen nyomorult és irgalomra szorult teremtmények vagyunk, az életről való számotadás félelmetes érzése környékezi meg a szívet. A hitetlen és Istentagadó emberek lelkét rettentő reszketés és félelem szállja meg, a hívó és kegyes embert néha a gonosz megkísérti és meggyötri, — hogy Isten nem bocsátja meg bűneit. Néha úgy hal meg a hitetlen, mintha a halálos óráján akarna jóvá tenni egy életet, s a hívó mintha halálos ágyán rontana el egy Istenben bízó életet.

Ah, a halál órája, micsoda munkát végez rövidesen az emberen. Látnád csak, hogy morzsolja össze a gögöt, mint a krétát s a büszkeséget úgy sodorja el, mint őszi szél a falevelet. Hogy nyitja fel a hét lakat alatt őrzött titkokat, hogy hajlítja bocsánatkérésre a durván és érzéketlenül mások lelkén taposókat, mikor égetni kezd, mint tüzes fereg a másokat tönkre tevő bűn.

Milyen lesz a halálom órája?! Ott, ott fogom érezni, hogy nem volt bennem szeretet, részvét, áldozatkészség, csúf, kicsi, kapzsi lélek voltam, szegény és üres volt az életem. Mit csinállok én akkor, mikor minden, amihez bíztam — eltörik kezemben, mint a nádszál, mihelyt rátámaszkodom.

Oh, félelem órája, elmúlás órája.

Ebbe a halálszárnyú suhogásba kiált bele harsányan a Krisztusban hívó lélek, „bizodalmam van halálom óráján az én hűséges megváltómban, a Krisztusban, mert ő nem hagy el ott sem engem, fénylő alakját megtört szemeimen át is látom felém közeledni. Övé voltam életemben, övé vagyok halálomban is”.

Így kell egyesülnünk életünkben a Krisztussal, hogy bizodal-munk legyen benne a halálunk órájára. Ez a hit ereje, élni tudni és meghalni tudni. Itt nem használ semmi tetetett, utánzott, maj-molt, vagy mesterkéltséget, sem mellverő, sem történelmi, sem tradíciókat szorongató hit, forró marokba szorított jégdarab mind. Az élő hit segít, mely úgy született, hogy az ember, mielőtt testileg meghalt volna, már egyszer a halál kínját elszenvedte, mikor énje meghalt, meghalt a bűnnek és befogadta a Krisztust.

Mit tennél te, ha valaki tudodra adná, hogy 10 nap múlva, ez

órában meg fogsz halni, de addig tehetsz szabadon amit akarsz?! Adj magadnak választ. Én azt hiszem, bizodalmod haláloed órájához akkor lehet, ha lényegében nem tennél mást, mint az előző tíz nap tétél.

II.

Idáig még csak meditálhatunk a jövőendő életéről, melynek egy parányi kezdete innen van a halálon — és sokszor szemeink előtt megy végbe. De hogyan jussunk át oda túlra s hogyan tudjunk meg biztosat az ítélet napjáról, melyről tudjuk, hogy lesz, de hogy *milyen* lesz és hogyan fog végződni reánk nézve, ki felel meg arra, Az Isten igéje csalhatatlanul kijelenti előttünk, hogy *„nekünk mindnyájunknak meg kell jelelnünk a Krisztus ítélszéke előtt, hogy ki-ki elvegye amit ez életben cselekedett, jót, avagy gonoszt”*. De van a Szentírásban két hely, amely kijelenti, hogy *milyen lesz* az ítélet ama napja. A Jelenések könyvében van mind a kettő, az egyik azt mondja, hogy „nagy könyv nyitattik fel”, melybe mindenek fel vannak jegyezve. A másik még félelmetesebb, hogy a nagy vádló, a Sátán, minden hívő mögé odaáll és Isten színe előtt vádolni fogja, minden igaz és koholt bűnnel őket. (Jel. könyve XII: 10.)

Két megdöbbenő mozzanat van itt, mely nyugtalanít. Hogy kerülhet a gonosz, mint fővádló az ítélet napjának főtárgyalásárai De úgy látszik Isten, hogy igazsága és szeretete annál jobban kitündököljön, orcája színe elől elűzött gonoszt, amikor Ő is megítéltetik, maga elé engedi,

A másik megdöbbenő tény, hogy hiába temeti el a mult és von fátyolt a feledés bűneinkre, egyszer azok mind előkerülnek, s még egyszer pirulnunk kell értük. S ha valami kimaradt volna a felnyitott nagy könyvből, a gonosz nem fogja feledni azt, amiből ellenünk vádat kovácsolhat. Ha az Isten háta mögé veti is vétkeinket, a gonosz elővonszolja. És mi mindnyájan ott leszünk, amikor a nagy nyilvános főtárgyaláson, ahol egész világunk, mint nagy aktasomó napfényre, de az örökkévaló napfény elé fog kerülni.

Ha a földön a legnemesebb lelkek legtöbbet amiatt szenvednek, hogy gonosz és alacsony indítóokokat tulajdonítanak legszentebb tetteiknek, s vérző szívvel kell a rágalmatat elviselni, melyek ellen néha nem lehet védekezni, hát még oda fenn, mikor az örök üdvösség vagy kárhozat forog kockán, mekkora kín a Sátán vádolása!

De nem kell nekünk a reánk szórt rágalmaktól jobban félünk, mint amiket valósággal ki lehet ásni multunkból mint bűnjeleket. Senki nem áll meg ott ártatlanul vádolva. A kárhozzatraméltóság érzete szorongat ott mindenkit. Senkinek nem lesz ott közlünk nagyobb szégyelni valója a másiknál. Titkos bűnei kerülnek ott napfényre mindenkinek, s nem lesz kedve a magáét a másikéhoz méregetni.

Mégis azt hiszem, hogy a legfélelmetesebb lesz az Isten haragjának emészto, megsemmisítő érzése a bűn ellen. Hogy ez nem műharag, nem tetetett, nem mutatott, — mely mikor kitombolta ma-

gát, egy jóságos mosolyba simul és olvad át, azt mindnyájan érezzük az Úr Jézusnak az utolsó ítéletről mondott példázatából.

A legfőbb vád mégis az lesz, mikor „*beül az ő királyi székébe az, aki itél elevenek és holtak fölött!*”, az, akinek nevét hordozzuk, hogy reánk néz, keres rajtunk valamit és nem ismer reánk. Nem az lesz a fő bűnünk amit cselekedtünk, hanem az, amit érette nem tettünk meg. Mikor milliók ajkán tör fel a kárhozott lelkek rémült üvöltése, melyet elnyel a kárhozat vizeinek kozmikus zúgása, micsoda bizodalmad van neked az ítélet napjához, aki semmivel sem vagy különb, mint akik elragadtattak?!

Nézzétek, ebbe a félelmetes csendbe csendül bele halkán egy hívő boldog szó, „*bizodal munk van az ítélet napjához*”. A jövődő életről 'Meditáló hívő lélek emberfeletti hitvallása ez. Kik beszélnek így?! Kinek lehet bizodalma? *Nekem és neked*, te megriadt lélek. Hát egészen megfélekedtél, hogy a földön a Krisztus járt?

Vedd elő a te hitvallásodat és mondd el merészen, hogy: micsoda tenéked mind életedben és halálodban egyedüli vigasztalásod! Bizodal mam van az ítélet napjához, mert tudom, hogy *már itt lenn eldőlt az én perem, ott a Golgotán*. Az Ő vérenek ereje az ítélet napjára kihat, s akármilyen szennyes bűnökbe öltöztem is, akárhonnán hurcolja is elő, ifjúkoromból, gyermekkoromból, férfikoromból, sok régi, megutált vétkeimet, reám veti azokat, hogy nem látszom tőlük..., az Isten reám fog ismerni. A hű bizonyosság: magáénak fog elismerni. Az Isten igazságos s amit Ő szerzett megmentésemre, azt nem fogja elfelejteni.

Bizodal munk van az ítélet napjához.

Életünknek e nagy megítéltetése napján az egyetlen kérdés csak az lesz: „*kicsoda néked a Krisztus*”. Ez elmúló esztendő végén, mikor még adott időt Isten, kérdezem, ha tíz nap múlva meghalnál, bizodal mad volna-e, hogy rólad és melletted is bizonyoságot tesz Ő, a Sátán vádjaival szemben?!

Ugye, hogy az elmúlt év egyetlen kérdéssé egyszerűsödik:

Néki szolgáltál-e, vagy nem? Mi alapod van a bizodalomra? Itt csak az igaz hamisítatlan hit felelhet: *bizodal mam van, mert Megváltóm!*

*

Folytathatnám még a meditáció futurae vitaet, az üdvözült lelkckkel boldog együtt lakozásról, Krisztusban elaludt kedveseinkkel való édes viszontlátásról, az Isten erejének dicsőségéről s a vele való örökkévaló együttlétről, az ítélet napja után való napról, melynek nincs többé estéje, nincs utolsó napja, az örök szombatról. De fáradt már az elme szárnya.

Mulandóság vize körbe forog, vonz, húz magához, de nekünk bizodal munk van a halál órájához, az ítélet napjához, mert a hitünk reménység is Őbenne, aki kijött a halálból.

A SÁFÁR HŰSÉGE.

I. Kor. IV: 2. Ami pedig egyébiránt a sáfárokbán megkivántatik, az, hogy mindenik hívnek találtassék.

A múlt héten egy nagyon súlyos kijelentés hangzott el itt a templomunkban, egy világi papunk (Hegedűs L.) ajkáról: „Magyarországon a statisztikai adatok szerint vannak római katolikusok, protestánsok és zsidók. Ezek az adatok hamisak: Magyarországon *pogányok* is vannak. Ti is pogányok vagytok — fordult a gyülekezet felé — valamennyien, ha nem hisztek Jézusban, nem ismeritek a Bibliát és nem szerettek”. Az ilyen kijelentéseket nem szokták komolyan venni az emberek, mert vagy túlzásnak tartják, vagy nem értik a szavakat. Az esztendő utolsó estéjén, mikor itt a templomban annyi behegedt seb újra felszakad és vérzeni kezd, mint az Uhland megénekelte Bidassoa hídján, a hanyatló év alkonyán, még az időnél, a múlandóságnál, a felszakadó sebeknél s a tűnő idővel még egyszer felbukkanó emlékeknél is fontosabb kérdést beszéljünk meg: *pogányok vagyunk-e hát, vagy keresztyének?* Végzetes volna reánk nézve, ha abban az illúzióban ringatnánk magunkat, hogy mint keresztyének lépünk át az új évbe s egyszer majd nem egy ember, hanem a Jézus szava fogadna így: „nem ismerlek téged, — pogány voltál”.

A felolvasott bibliai vers nagyon alkalmasnak tetszik előttem, hogy rajta a keresztyén lelket is és annak ellentétét, a pogányt is megmutassam. Sőt oly gazdagsága nyílt meg előttem a gondolatoknak, hogy holnap reggel is — ha Isten éltet — erről az alapigéről szándékozom mondani az új évi beszédet, ahonnét az ó évi, textust felvettem. Ma a sáfár hűségéről, holnap a sáfár gazdálkodásáról szólok, ma a gondolkozásmódunkat, a lelkiismeretünket vizsgáljuk meg, holnap pedig a pénzünkkel való sáfárságról lesz szó.

I.

Pogánynak lenni nem egy idegen vallásra való áttérést jelent. Az ember pogánynak születik, akármilyen vallásfelekezethez tartozik is, míg a lelkébe bele nem hatol az isteni világosság s át nem alakítja az egész gondolkozásmódját és érzésvilágát, mindaddig po-

gány marad. Lássuk csak, hogyan gondolkodik a pogány ember! Egy rabszolgából lett római filozófus az emberi életet színdarabhoz hasonlította, amelyben minden embernek ki van osztva a szerepe. Ha rövid az a szerep, akkor kicsi, ha hosszú, akkor nagy szerepet kaptál. Ha szegény embert kell adnod, játszd meg jól, hasonlóképen, ha egy bénát, vagy vezető személyiséget. Mert a te dolgod a szerep, amit kaptál, hogy azt jól megjátszd, a szerepkiosztás az másra van bízva. A játék után mindenki leveti színpadi kosztümjét.

Még mielőtt tovább folytatnám fejtegetéseimet, szeretném megkérdezni tőletek, nem találjátok-e nagyon találónak az emberi életről szóló eme elméletet. Régi egyházi atyák is ezt a filozófus rabszolgát félig keresztyénnek nevezték. De figyeljétek csak meg, ugyanezt a gondolatot hogyan fejezi ki Pál apostol igéjében. Mennyivel mélyebben, mennyivel tisztábban. Az Isten sáfárai vagyunk. Más a szellem, azért más az életről való egész felfogás is. Amott örömtelen, hiányzik a gyermeki bizalom, az élet csak egy színdarab, ha a játéknak vége s a lámpák kialusznak, sötét lesz a színpad is és a nézőtér is. Úgy hiányzik innen valami! Az Isten hiányzik, vagy az Isten ismeretlen, a legnagyobb ismeretlen, aki csak létezhetik az ember számára, s a legvigasztalóbb az, ha fatalista módon belén yugszik a szerepébe s iparkodik azt a lehető legjobban megjátszani.

Ez az elmúlt esztendő az *öngyilkosok esztendeje* a nemzet életében, mert beleuntak a szerepbe, még ha milyen jól játszották is. Hogyan legyen hűséges az ember egy ismeretlen szerepkiosztó iránt, még ha az az Isten is. Nem lehet segíteni az embereken addig, nem tudnak változtatni a sorsukon, míg ez a pogány hitük van. És menynyi emberen, mikor megkaparják a keresztyén mázt, kiút alóla ez az előbb vázolt pogány életfilozófia. Nem lehet segíteni az embereken, míg ez az ismeretlen színházi szerepet kiosztó istenük van. Semmi sincs azért fontosabb és döntőbb az életünkben, mint a *vallás*, de olyan vallás, amely ezt a velünk született pogányságot széttöri bennünk, s az életnek igazi értelmét adja meg, egy olyan vallás, *amelyben az ismeretlen Isten megismert Isten lesz*, akitől függ az ember, akinek hódolhat, akit imádkhat, akit szeret és felmagasztal, akihez hű, akit fél, akit örömmel szolgál, mert érdemes Öt szolgálni.

A színész helyett sáfár lesz az ember. Állj meg azért esztendő utolsó napján embertársam és szállj magadba. Nem itt van már az ideje, hogy az Istenhez térj? Elég volt az alakoskodásból. Ne okoskodj és ne bátyázd el magad hazug elméletekkel. Eléd tartom a kérdést, — színész, vagy sáfár vagy az élet színterén? Az ítélet napján semmire sem mégy azzal a kifogásoddal, hogy: „Istenem, én mást hittem”. A keresztyén hitből fakadhat csak keresztyén élet. Pogány hitből csak pogány élet fejlődhetik. Avagy *„szedhetnek-e a tövisről szőlőt s a bojtójánról fűgét”*. Még csak azt se mondhatod, hogy nem volt alkalmad a Krisztust megismerni. Itt e templomban is egész esztendőn keresztül hányszor hangzott el a hívó szó, a bizonyágtétel. Jöjjetek tanubizonyágtételre mellettem, kik az esztendő véget megértétek, — templomos hívek.

Megjelennek előttem a vasárnap délelőttök és délutánok.

amint felhangzott az Isten ígéje, a Szentírás egyes személyeiről: Hazáeiről, az Éli pap fiairól, a Jób feleségéről, a tanítványról, akit Jézus szeret, vagy a Sodorna felé legeltető Lótról, vagy a hú és tiszta férfitárság örök példaképéről, Dávidról és Jonathánról, — majd mikor a nyelv bűneiről, s egy héten keresztül az Isten ama Báránnyáról, vagy mikor a bűnbocsánatról, máskor a talentomót kapott szolgálkról, a csodálatos példázatokról, az urukat váró tíz szűzről, akik közül öt eszes, öt pedig balga volt. Avagy azokon a szép vasárnap délutánokon „Az elveszített és megtalált Krisztusról”, a három házitanácsról s a szerda délutáni mélységes lelkiközösségről, s az Űri imádságról!

Az elmúlt esztendőben ezen a szószéken egyházunk legkiválóbb igehirdetői jelentek meg bizonyosságot tenni arról, akiben egyedül van üdvösség. Hivatalos volt ide mindig mindenki, — de sokan felelték: „szántóföldet vettem, feleséget vettem”, s még azok is, akik eljöttek, a gondolkozásmódjukba, a világnézetükbe nem engedték be Krisztust. Elvégre olyan sokáig lehet hallgatni a Krisztus ígését anélkül, hogy megnyitnánk az ajtót és befogadnánk.

Nem pogányság-e az, annyi hívásnak ellenállani! Mert tudjátok mi a pogányság! Ha a magunk dolgát előbbre helyezük az Istennél. Nem akarom mindenáron a fejünkre bizonyítani, hogy pogányok vagyunk. Minden poányságnál végzetesebb a magátkeresztyénnek valló emberre, ha az az egy kíváncsi hiányzik belőle, amit alapigénk feltár: a *hűség*. A Szentírás legfélelmetesebb helyei azok, melyek a sáfár hűtlenségéről, az Isten bizalmasának, javai gondviselőjének család kezelőjéről szólnak: „Vessétek ki a külső sötétségre”. A pogánynak a büntetése kisebb, mert ő meg sem ismerte az üdvösséget, s az isteni irgalom mélységét, de a keresztyén a kegyelmet veszítette el. A kegyelmet elveszíteni a legnagyobb veszteség a világon, mert akkor mindent veszített az ember. Alljunk ez alá a mérték alá mi lekipásztorok legelőszőr, akiknek „*csékély dolog, ha emberektől ítéltetünk meg*”. Tudom, hogy a ti felmentő ítéletek készen van s a lelkiismeretem sem vádol, ha az elmúlt esztendőből arra tekintünk vissza, amit megtettünk, de ha arra gondolok, amit nem tettünk meg, noha megtehettünk volna, akkor megnémul a dicsekedés. Álljanak ez alá a mérték alá az egyház tanácsosai, nemcsak azok, akiket egész éven át egyszer sem láttunk itt a templomban, sem az Űr asztalánál, sem a tanácsüléseken. Ugyan hány családnak, hány léleknek a gondját lehetett rájuk bízni? Mennyit szenvedett miattuk Krisztus ügye. Mennyit vesztegelt az egyház, mennyit búst a pásztor s mennyit sóhajtott a nyáj. Amit itt Isten lelke végzett, az nem velük, hanem sokak tudta nélkül történt.

Álljanak a mérték alá az egyház tagjai. Nemcsak azok, akik hit őket elhagyták, akik házasságkötésükben a jövő nemzedéket mar nem akarták a megtisztított hitben nevelni, hanem mind, akik hallották az evangéliumot, az Isten nagy irgalmát és mégis kivonják magukat a hívő közösségből. Jobb szeretnek e világ családságaiba elvegyülni, mint a Krisztus barátságában élni. Vagy akik református keresztyéneknek vallják magukat, de úgy, mint a százok

tettek, mikor a keresztyén hitre tértek, — a víz alá hagyták nyomni magukat, de a karjukat, amelyben a kardot forgatták, feltartották, mert azt nem engedték megkeresztelni. Szabad kezet kértek maguknak. Hány embernek és asszonynak van egy ilyen feltartott karja, egy pontja, egy kérdése, egy cselekedete, egy érzése, egy gyengéje, vagy egy erőssége, amit ki akar vonni a Krisztus uralma alól. Egy üzlete, egy ismeretsége, egy vágya, egy terve, egy szenvedélye, s arra megy rá az élete. És az ifjú nemzedék, aki a konfirmációról szent fogadalommal távozott el, fogadalmában a hűség milyen fakó, vagy tépett és elfeledett írás lett már? Pedig ugye, milyen szívet vidámító, belső melegforrásokat fakasztó, jókedvre, erőre derítő, ha látunk egy öreg szolgát, aki már évtizedeken át egy helyben, tántoríthatatlan hűséggel kitar. Ember, akire rábízhatjuk az életünket, a vagyonunkat, a gondolatainkat, titkainkat, s nem él vissza vele. Milyen biztonságos dolog hű kezekben tudni a villamosfékét, a vonat gépjét, autó kormánykerékét, a postán a leveleinket, barátunknak az adott szavát, érezni a nemzet sorsát hű államférfiak kezében, a nemzet kormánykerékénél hű és igaz honfiakat, a házban hű szolgákat, hű hitvest, az egyházban hithű és hitvalló testvéreket, az égben egy hű és meg nem változó Istent. Ami a sáfárban megkívántatik az, hogy hű legyen.

II.

Szándékosan nem szóltunk róla ma este, mert holnap reggel szeretnénk kifejtetni, hogy földi javaink kezelésében, a felettük való rendelkezésünkben pogányok vagyunk-e, vagy keresztyének! Itt még világosabban kitetszik, mint előbb a színész és a sáfár szembeállításában, hogy mi a különbség a *pogány* és a keresztyén között.

A római jog a magántulajdonjogot úgy határozza meg, hogy a tulajdonos tulajdonával szabadon rendelkezik, *élhet* és visszaélhet vele. Ez a pogány felfogás. A keresztyén jog szigorú értelemben vett magántulajdont nem ismer. Mindenünk, ami felett rendelkezünk, reánk bízott javak. Szabadon rendelkezünk vele, de teljes felelősséggel. Életünk és személyünk értéke nem attól függ, hogy mennyi felett rendelkezünk, hanem attól, hogy hogyan sáfárkodunk vele az Isten dicsőségére. Kibírja-e a vagyonkezelésünk az elmúlt évre ezt a mértéket? Micsoda mérhetetlen közgazdasági és nemzetgazdasági értéke van ennek a keresztyén magántulajdon elvnek. De ha Istent kiveszed belőle, rettentő képmutatás válik belőle.

Nem hiszem, hogy volna valaki, aki nyíltan vallaná: „Én nem így látom az életet, én nem tartozom másnak, mint önmagamnak felelősséggel, én azt vélem, hogy ami az enyém, azzal csinálhatok, amit akarok”. Ezen az elven csúsztak el már híres családok. Kevés ember van, aki így beszél, de sokan, nagyon sokan, csaknem mindnyájan, akik ebből a felfogásból élünk.

Legtöbb pogányság az ember pénzügyei körül húzódik meg. Azért fakad annyi civódás, harag, gyűlölet, irigység, családi viszály,

gyilkosság, csalás, világháború a pénzből. A világ pénzügeit még nem rendezte Krisztus.

Nem folytatom tovább. Gondolkozatok rajta. Holnap majd megkeressük a megoldást legalább a magunk egyéni életében. Majd meglátom, elfogad játék-e? Vállaljuk-e a római jog helyett a keresztény magántulajdonjogot, a *sáfárságot*. Csak ne menjünk ki ez esztendőből bűnbocsánat nélkül.

Nehéz lett a szívem és nehéz lett a ti szívetek is e szilveszteresti önvizsgálat után. Nem akarok eltávozni csüggedve, s nem akarok elbocsátani elcsüggesztve. Egy év visszahozhatatlan, de jön az új. A régiben sok jó szándékunk, tervünk, fogadalmunk, imádságunk összetörött. Van egy német népszokás. Karácsony előtt egy héttel a kis gyermekek az egész évben eltörött játékokat egy asztalra kirakják, hogy a szent estén a Jézuska javítsa ki őket. Tanuljunk ebből a népszokásból. Legyünk gyermekek. Rakjuk ki az éjjel Jézus elé minden tört reményünket, fájó szívünket, szomorú vágyunkat s kérjük: Uram, gyógyítsd meg őket. Meglátjátok, ha megtesszük, az évben nem fogunk csalódní.

A SÁFÁR GAZDÁLKODÁSA.

I. Kor. IV: 2. Ami pedig egyébiránt a sáfárokból megkívántatik, az, hogy mindenik hívnek találtassák.

Kiraktátok-e az éjszaka Jézus elé tört reményeiteket, fájó szíveteket s kértétek-e: Uram Jézus gyógyítsd meg” — mint ahogy tegnap este beszédem végén kértelek titeket! Az új esztendőbe átlépni nem lehet — szebben, keresztyénibb módon, mint ezzel az imádsággal:

*„Isten nevében kezdeni el!
Ósegítsen kegyelmével.
Ha Ő segít, mi sem nehéz,
Ha Ő elhagy, erőnk elvész.
Isten nevében kezdem el!”*

Így tanultam gyermekkoromban ezt az imádságot, amely házunk falán gyöngyből kivarrva ki volt függesztve. Milyen jó volna, ha minden napot ezzel az imádsággal kezdenénk ez esztendőben mindnyájan. Ez is egy újabb szent kötelék lenne, mely a fasori egyház híveit egybefűzi egymással. Mert nagy szükségünk van arra, hogy minél szorosabban zárkózzunk egymás mellé. Kell, hogy legyenek közös gondolataink, közös terveink, közös programmink, melyekért közösen hozzuk meg áldozatainkat. Akiknek közös a hitük, közös az Uruk, kell hogy közös legyen a szeretetük is. Akik a Jézus uralma alá adják szívüket, értelmüket és akaratukat — a Krisztus uralma akkor lesz teljes, ha az Ő ellenőrzése alá helyezzük anyagi ügyeinket is. Hadd szólók ez alkalommal a sáfár *gazdálkodásáról*, és pedig úgy, hogy *mi módon gazdálkodjék az egyház a befolyt adományokkal, s mi módon gazdálkodjunk mi a magunk javaival.*

I.

Elmondom újból előttetek, hogy mikor a századok keresztyén vallásra tértek és megkeresztelkedtek, egészen a víz alá merítették őket. De a jobb karjukat feltartották és nem engedték a vízbe bemeríteni, jelezvén azt, hogy szabad kezet kérnek a kardjuk számára. A mai világban az emberek a pénzüikkel való gazdálkodásra kérnek szabad kezet. A pénznek az Isten uralma alól való kivonása pedig

azt jelenti, hogy a Sátánt teszi meg az ember isten világában is pénzügyminiszterré. Könnyen megérthető, hogyha a gonosz, az öm zés, a fukarság a pénzügyminiszter a keresztyén ember szívében, az Isten országára *miért csak akkor jut, ha marad* s miért a legutolsó sorba kerül s miért a legkevesebb jut az egyház fenntartására, az egyházi adóra, a szeretetintézményekre, a misszióra, a szegények gyámolítására. A Sátán olyan pénzügyminiszter, akinek soha sincs fedezete a kultusztárca számára. Egy vasárnapi iskolai tanító egy amerikai dúsgazdag bankártól adományt kért egy külvárosi vasárnapi iskola céljaira. A bankár adott 10 dollárt. Félév múlva ismét kért. A bankár adott 5 dollárt. Mikor egy év múlva ismét megújította kérését: a bankárból kifakadt a keserűség: „ne kérjen többet, mert én nem tudok adni, nem tanultam meg az adakozást s olyan nehezemre esik, mintha a testemből elevenen vágnák ki a pénzt, amit oda adok”.

A pénznek Isten uralma alá helyezése pedig azt jelenti, hogy a legutolsó helyről a legelső helyre helyezem az Isten országa és az Ő egyháza számára szánt adományomat s ezáltal is megszentelem. Ezt jelenti az a nagy mozgalom, amely „*sáfársági mozgalom*” néven az amerikai protestáns egyházakban el van terjedve, úgyannya, hogy az egyház egész gazdasági élete erre az alapelve van rá építve. Ott nem egyházi adó van, hanem önkéntes megajánlás, a kereset 10 százalékának az Úr oltárára helyezése, amint azt a Biblia parancsolja. Ezt a tizedet pedig nem akkor szolgáltatja be a hívő, ha marad, hanem legelőször ezt teszi félre, mint nálunk legelőször a házbért fizetik ki az emberek heti vagy havi keresetükből.

Ne gondoljátok, hogy ez a tizedfizetés nálunk, a magyar református egyházban egészen ismeretlen.

Nézzétek meg, a falusi gazda „dézsmát” fizet, vagy a kereszteken, aratáskor a legfelső kévét „pap”-nak nevezi. Sok egyházban az állami adónak 100-200 százalékát szolgáltatják be a hívek, egyház és iskola fenntartására. Itt a fásori egyházunkban is több olyan levelet kapok a hónap elsején, melyben 10, 20 pengő van s mellette egy levélke: mellékelem e hónapi tizedemet N. N. Itt van a perselypénzünk, melyből a lelkész, segédlelkész és az egyházfi egész évi fizetése kitelik, úgy, hogy az adóbevételt az egyház nem személyi kiadásokra fordítja. Az elmúlt évben 777 esetben adtunk ebédet, 500 személynek ruhaneműt bőven, abból, amit a varróórán készítettünk és a hívek mint viseltes ruhát hoztak be. Csodálkozunk?! Hátha a sáfárság megvalósulna a gyülekezet széles rétegeiben! Egyházi adózásunk itt Pesten azonban csak egy százalékát teszi ki az adófizetők havi, legfeljebb kéthavi jövedelmének. Ezért nem lehet addig nagy dolgokra gondolni, s nagy alkotásokat tervezni a reformátuságnak, mert az egyház fenntartásra akkor jut, ha marad.

Új, egészen új szemekkel kell nézni a híveknek az egyház gazdasági életére. A legutóbbi presbiteri konferencián sokak figyelmére ráterelődött az egyház gazdasági helyzetére. Egy nagyszerű előadás (Dr. Victor János) rámutatott arra, hogy ha az egyházi számadásokat egy amerikai egyházi ember vizsgálná felül, ezt a

hármat nézné: I. *mire ad az egyház*, II. *mennyit ad, amire ad* III. *és hogyan adja* és megállapíthatná, hogy erős-e vagy gyenge a hit abban az egyházban. Tanulj új szemekkel nézni az egyházra! Lásd meg a fenti kis statisztikából, hogy lelkészi hivatalunk az a nagy átváltoztató hely, ahol gyűrött pénzből mosoly, áldás, kiengesztelés, gyógyító balzsam és égi kenet lesz. Nem lehetetlen papzsákok ülnek ott, hanem a szegényeknek szolgálai.

Ez a világ szeretné, hogy amihez hozzáér, arannyá változzon. Midás király mikor a kenyéréhez nyúlt hozzá, az is arannyá változott. Ha Krisztus nyúl hozzá a pénzhez, — egészen más lesz annak az értéke és jelentősége. Az egyház előjárói tudják, hogy igen kényes voltam a pénzügyi dolgokban. Valami álszemérem annyira fogva tartott, hogy nem tudtam *kérni*. Szégyeltem azt mondani: „*adj, mert tőled telik, többet adj, mert tőled több telik*”. Nem tudtam azt mondani, amit Török Pál, aki megfogta a gazdag emberek kabátgombját és a világ legtermészetesebb hangján mondotta: „önnek ezer pengőt kell adni az árvaházra”. Eddig nem néztem, ki megnyit ad, de ezután nézem, mert nekem meg kell tanítanom híveimet az adás istentiszteleti cselekményére is. Megtapasztaltam azt is, hogy kérni kell, mert Isten elkészítette az adományt, csak el kell érte menni. Sok ember nagyon szívesen ad, ha megmondják neki, mire adjon. Mióta a szegény embert egész közelről láttam s mélységesen megszerettem, azóta merek kérni. Sokszor úgy éreztem, hogy egy-egy éhező, rongyos, elhanyagolt külsejű ember képében a Jézus Krisztus tett látogatást a lelkészi hivatalban s amint mélyen az arcába néztem, felismertem Őt, azóta merek kérni, mert én a Jézus számára kérek. Kérek a koldus Jézus képében bekopogtató, de kérek a királyi fönsgben bevonuló Jézus számára. Visszakövetelem, amit zsebeimből a gonosz hatalmának növelésére rendszeresen és meggondolatlanul könnyelműen kiadtok. Ahol Jézus az úr, Ő ott a pénzügyünk felett is úr akar lenni.

*

A múlt évben megjelent Lelkipásztori jelentésről ismertetés jelent meg a debreceni egyházi lapban, amely a „fasori egyház országszerte ismert pasztorációjáról” tesz említést a jelentéssel kapcsolatban. Hála Istennek, nem félünk megmutatni, amit Isten munkált, mert csak Ő munkálta, ami itt látható, de minket ez a rólunk táplált jó vélemény sokra kötelez és sokaknak adósaivá tesz. Tartozunk a magyar ref. egyháznak, tartozunk magyar hazánknak, mind azoknak, akik hisznek és bíznak bennünk, legfőképpen tartozunk önmagunknak, hogy ne látszat egyház s ne látszat emberek legyünk. A kérdést az döntené el, hogy mennyiben veszi ki minden egyháztág részét abban a gyülekezeti munkában, melyet olyan sokszor elétek tártam már. Mi nem maradhatunk tizennyolcezer lélekszámból álló egyház, mert ez a szám agyonnyomja Összes virágzásnak indult munkánkat és felőrli munkásainkat. Felőrli a lelkészt, agyonnyomja a presbitériumot s legfőképpen a mutatkozó élet felelőtlené tesz a gyülekezet béna és holt tagjaival szemben.

Lássátok, se diakónusunk, se diakonisszánk nincs, még egy kis árvaház és öregek háza sincs, melyet a gyülekezet szeretete tart fenn. Majd meglátjuk, hány évig kell várni, míg elégséges segítség lesz, aki a családok meglátogatását, körzetek gondozását elvállalja.

Egy óriási mérkőzés bontakozik ki mostanában szemünk előtt, a maguk erejére támaszkodó református egyház és a főváros kegyurasága alatt építkező katolikus egyház között. Ez azon dől el, hogy a református hívek tízezrei befogadják-e a sáfárság bibliai parancsát.

Gondoljátok el, Szilveszter éjszakáján, amint az új évbe beléptek, hány ezrek fizették le a Sátánnak a tizedet ez év legelső órájában! Amit az éjszaka szórakozásra kidobtak, az a református egyháznak egyévi költségét fedezné.

Nemcsak a szellemi, hanem az anyagi javakon is megkívánatják a hűség a sáfároktól.

Ugye, atyámfiai, a király Krisztusnak koldus alamizsnát adni nem lehet. Franklin Benjámínról jegyezték fel, hogy egyszer elment Spurgeon prédikációjára, de elhatározta, hogy csak rézpénzét adja oda a perselybe. A beszéd közben egyszer csak megszólalt benne egy hang: „*add oda a nikkelpénzedet is!*” — később még-erősebben szólalt a hang: „*oda kell adnom az ezüstpénzemet is!*” Végül minden pénzét, ami nála volt odaadta. Atyámfiai, én nem a pénzetekeket kérem, hanem a szíveteket, s a szívetekkel a pénzetekeket, mert sem pénz szív nélkül, sem imádság áldozatkészség nélkül nem áldás arra, aki adja.

FOGADÁSAIMAT MEGADOM AZ ÚRNAK.

Bírák könyve XI: 30, 31, 34. És fogadást tőn Jefte az Úrnak és monda: Ha mindenestől kezembe adod az Aminőn fiait, akkor valami kijövendő az én házannak ajtaján élőmbé, mikor békével visszatérek az Amnion fiaitól, legyen az Úr és megáldozom azt egészen égő-áldozatul ... Mikor pedig méné Jefte Mispába az ő házához: imé az ő leánya jött ki eleibe dobokkal és táncoló sereggel; ez volt az ő egyetlenegye, mert nem volt néki kivülötte sem fia, sem leánya.

Az új esztendőbe mindenki valami fogadással szokott belépni és akár titkon tartogatja s csak önmagának vallja be, akár másoknak is feltárja fogadásait, de az újév és szívünk fogadkozása úgy összetartoznak, mint a tükörbe néző ember és képe mása. Az újévi fogadalmakban valóban a lelkünk láthatatlan képét pillanthatjuk meg, amint szembe néz velünk s *az önismeretnek a legmeghittebb órái azok*, mikor az ember fogadalmaiban elfogulatlanul tisztába jön önmagával. A fogadalomban, mint tükörben mindig két arcot látunk. A *rosszabbik magunkat*, amilyenek vagyunk és a *jobbik magunkat*, amilyenek lenni szeretnénk.

A fogadalmakat Istentől küldött követeknek, lelkünkben jelentkező angyaloknak is nevezhetnénk, akik jövendőnt mondanak nekünk és bevilágítanak a jövő homályába, hogy ne lépjünk sötétségbe. Vagy mit tudod testvérem, nem ezen az úton kormányozza-e Isten az életedet, *nem így készíti-e el a számodra kitervezett jövendőre*, nem így próbálja-e ki hűségünket, hogy többre bízhasson, nem így sugallja-e belénk az égnek erőit?! A fogadásainkhoz, az eszményeinkhez való hűség az a felfelé vezető út, mely elkerüli a károkozatot.

Nem tanultunk azonban semmit az elmúlt esztendőből, ha meg nem látjuk, hogy a gonosz is — hogy megejtsen, — úgy cselekszik mint Isten. Ideálokat villant meg a szemünk előtt és fogadalmakat sugall, sőt összeesküvéseket is sző s az ember végzetes fogadalmakat is tesz és fölesküszik reá. Gonosz ügyekért is tud küzdeni az ember hősiiesen és elszántan — de kezdettől fogva el van ítélve, mert nem Istennel volt szellemi közösségben.

Tehet azért az ember végzetes és esztelen fogadalmakat is,

amelyek betartása a fájdalmak és gyötrelemek útját nyitják meg előtte.

*

Az ótestamentumi ősidőkből hallatszik hozzánk egy fogadástétel. A harcba induló Jeíte, népének bírása tesz fogadást Istenének: „ha kezembe adod az Amnion fiait, ami kijön ajtómon, neked áldozom” — és mikor győzelmesen megtér a harcból, legelsőnek egyetlen leánya lépett apja elé, hogy a győző hadvezért üdvözölje. Oh, milyen balvégzet süjtött le az apára abban a pillanatban.

Vagy emlékezzünk a bortól részeg Heródesre, aki meggondolatlanul fogadást tesz: „kérj, amit akarsz és megadom neked”. Ez a fogadás keresztelő János fejébe került.

Az ilyen fogadástételek az ókorban és a középkorban nem ritkák, a harcosok, a hajósok, a messze útra szerencsét próbálni indulók, sőt a hadvezérek és nemzetek is válságos harcok előtt fogadalmat tettek Istenüknek, hogy tiszteletére nagy és emlékezetes dolgok cselekedjenek, ha szerencsések lesznek.

Vannak azonban olyan fogadások is, melyben az ember a maga ingatag, hamar felejtő, csélcsap természete ellen akar védekezni és hozzákötözi magát Istenhez, mint a jó kormányos viharban a hajó árbocához.

Krisztus nem tilja el a fogadalmakat s az emberi lélekből nem tűnik el a fogadástétel ősi ösztöne, ha előnyöket nem remélhet is fogadalma által. Csak fogadástételünk lelkülete és tárgya lett más. Bármilyen szent és megvesztegethetetlen is Isten, mi még sem olyannak ismerjük, akinek ne lehetne fogadástételünket bemutatni. Sőt Isten várja a mi fogadásainkat és *nem felejt el* a neki tett szavunkat. Számon kéri tőlünk, hogy tanuljunk bízni az önmagunk szavának szentségében és az Ő szavának szentségében.

Fogadást csak okosan tégy..., úgy értjük e szavakat, hogy érezd át fogadásaidat, ne mint kidobott szót, melyre öt perc múlva nem emlékszel, hanem amelyhez hozzákötöd egész bensődet.

Okosan, e szó alatt ne azt értjük, amit a világban értenek alatta, hogy *előnyünkre, csekély kockázattal, csekély kiadással, magunk megterhelhetése nélkül. Ilyen fogadástétel utálatos és aki teszi, szerencsét próbál és megvetetik Krisztustól és az Ő angyalaitól.*

A fogadástétel mindig nagy áldozathozatallal van összekötve, mindig nagy fáradságba, önmegtágadásba, nélkülözésekbe kerül. Fogadást azért teszünk, hogy képesek legyünk beteljesíteni fogadásunkat, hogy félbe ne szakítsuk, útközben meg ne bánjuk, cserbe ne hagyjuk, magunkat erősítsük, mint egy erős kötéllel odakötözzük magunkat, mint Odüsszeusz az árbocához, hogy el ne tántoríttassunk.

Fogadást csak okosan tégy..., azt jelenti, hogy *ne félj fogadást tenni. A nagy elhatározások lelke legyen meg benned, amely nem aggódik és mikor fontolgat, ne azt fontolja, mit veszítek, ne azt, mit nyerek, hanem azt, hogy fogadástételemet meg kell tartanom, hogy általa egy darab mennyországot hozzak le a világra.*

Jefte bíró szomorú történetéből s hajadon leánya gyászos vesztéből egy vonást kiemelhetünk, amely tisztelettel tölti e! lelkünket. Jefte feláldozta leányát, szavának ura lett. Az újév elején, mikor fogadásaink még olyan frissek, mint a bimbó a faágakon, — egész évre kiható erővel jó volna szívünkbe zárunk — *szavadnak ura légy.*

Szavadnak ura légy az emberekkel szemben. Mennyi sok felesleges fecsegéstől, dicsekvéstől szabadít meg, ha ez az elhatározás ébred fel bennünk, mennyi tisztelet ébred keblünkben embertársaink iránt, mennyi megfontoltság lesz ígéletünkben és mily bizalom ébred személyünk iránt, ha szótartók vagyunk. *Becsületet és a bizalmat úgy szekta az ember elveszíteni, mint a lyukas zsebből a forintot, saját)naga nem tartja meg szavát és a szavak vásárán adja el olcsé) pénzen becsületét.*

De mindenekefelett ura légy szavadnak Istennel szemben. Boldog ember az, aki fogadást tud tenni Istennek, mert látja Őt s lelke érzi, hogy életünk nem más, mint nagy tartozás Istennek, Az egyetlen boldognak nevezhető ember, akinek keble nem kényszeredve mond hozsannát Istennek, mint az ördögök, s nem kinnal szolgál Neki, mint az egyiptomi fáraóknak a gúlaépítő rabszolgák, hanem teljes örömmel él e gyönyörteljes istenszolgálatban s boldogan mondja, mint a zsolttáros: „*fogadásimat megadom az Úrnak*”.

*

Testvéreim, akik újév előtt állunk, ugye nem félünk elindulni. Hiszen nekünk csak az Úrnak tett fogadásainkhoz kell hűnek maradnunk.

Hadd mondok el még befejezésül Lagerlöf Zelmának egyik legendáját. Úgy ide illik elmélkedésünk végére, s újévi indulásunkhoz biztatónak. „Élt Flórencben egy vitéz, de durva és kegyetlen lovag: Rainero di Rainera. Ez a lovag egyszer megfogadta, hogy minden zsákmányból az első zsengett a flórenci Madonnának küldi haza. A keresztes hadakban bőven volt mit hazaküldeni. Mikor Bouillon Gottfried elfoglalta Jeruzsálemet, a vezér után ő hágott fel legelőször a falakra s ezért azt kapta jutalmul, hogy a szent sír lángjánál legelőbb ő gyújthatja meg gyertyáját. Könnyelműen, tréfa közben megfogadta, hogy azt a lángot kioltatlanul hazaviszi. Útközben nevetik, sajnálják, bántják. Oda lesz a gögje, az egészsége, daliássága; de ő mindent eltűr, csakhogy megóvhassa a lángot. Mire hazaér, mondhatatlan szenvedések között, egészen más ember lesz: a durva, önző, rablólovagból jámbor és szentéletű zarándok. *Igen, mert drágábbnak tartotta magánál a reábízott lángot.*

Aki pedig már tudja, hogy elhibázta életét, vagy olyan utakon jár, ahol nincs Isten s rettenve látja, hogy elhagyatva megy s nem tudja hova visz az új évben az út, — ne menjen tovább. Lelke összes erőivel tegyen új élet kezdésére fogadást, Ne önmagának. Jézusnak tegye a fogadást. Jézus a 25 éve elhibázott életet is újjá teremtheti s a halál árnyéka völgyéből napfényes csúcsok felé indítja el.

MITŐL FÉLJÜNK S MITŐL NE FÉLJÜNK.

Máté X: 28. És ne féljetek azoktól, akik a testet ölik meg, a lelket pedig meg nem ölhetik; hanem attól féljetek inkább, aki mind a lelket, mind a testet elvesztheti a gyehennában.

Talán vannak közöttetek olyanok, akik megálmodtak az éjjel, hogy milyen lesz az újesztendőjük. Olyanok is lehetnek, akik balgatag módon jövőmondóhoz folyamodtak, vagy szellemeket idéztek s médiumok útján tudakozódtak az elkövetkezendő eseményekről s a titkok és a jövődő fátyolát vakmerő kezekkel szaggatták az 1928-ik esztendő arcáról.

Mi sem álmot nem láttunk, sem szellemet nem idéztünk, hanem csendesén és alázatosan átléptünk a mesgyén s szembe indulunk a jövődőnek — tudva és bízva, hogy Isten jön abban velünk szembe. Nem akarunk előbb tudni semmit, míg annak órája eljön, amit meg kell tudnunk, de nem szeretnénk készületlenek sem lenni, hogy rosszul ne legyen dolgunk. Azért nem vakon, vagy behunyt szemmel megyünk bele az 1928-ik évbe. Számbavesszük ami érhet bennünket. Gondolunk az életre, a halálra. Vajha egyik se találna készületlenül! Gondolunk a keresetünkre és számbavesszük, mire telik és mire nem telik. Gondolunk a kötelességeinkre s megmarkoljuk az eke szarvát. Gondolunk terveinkre, eszményeinkre s megtüzesedik tőlük a lelkünk s míg keblünket áthevítik, újév reggelén ujjongásba tör a lelkünk: *mégis szép és nagyszerű az élet.*

Gondolunk a kísértéseinkre, azokra a szakadékokra, ahol meg kell fogódnunk, mert szédülünk s remegve dobban meg a szívünk: *mégis félelmetes az élet.* Gondolok arra, hogy milyen sokak számára lehetek áldás, segítség, öröm, lelkeken átjáró meleg érzés, biztóságot szerző bizalom, mély barátság, ha hű vagyok eszményimhez. Gondolok arra, hogy nem értenek meg, nagy bánatom ér, megcsúfolnak. Ne találjon ez se készületlenül. Egy kicsit, vagy nagyon is fáj majd egy pillanatig, csalódásokra el kell készülni, de nem fognak kiábrándítani. Vagy jön a megfélemlítés, a megfenyegetés, a megvesztegetés — hogy alkudjam meg az eszményeimmel. Ne találjon váratlanul. Hadd legyen készen egy kemény és goromba szavam: *Apaga satanas.*

Mínél nyitottabb szemmel indulunk el a jövődőbe, annál

inkább azt látjuk, hogy nagy harcokat kell megvívni annak, aki hívő református és magyar akar maradni ebben az országban. S ha felkészültségünket látom, ugyanaz a félelem száll meg, mint a tanítványokat, mikor *az Úr Jézus először küldi ki őket a tűzvonalba*. Nincs a világirodalomban még, nagyszerűbb hadvezéri buzdító beszéd, mint az Úr Jézusnak felolvasott beszéde. Nincs csodálatosabb hadsereg, mint ez a 12 ember, akik még botot sem vihetnek magukkal az ebek ellen. Nem volt még ügye az emberiségnek, melynek katonái silányabb külső felkészültséggel indultak volna el. Nem csoda, hogy ötször hangzik fel e beszédnek során Jézus ajkán a szó: *Ne féljete!* De ha a hadvezért nézem, az ügyet és a halálig menő elszántságot, valami vakmerő bátorság és bizalom vesz erőt szívemen. Az Isten ügye mindig azok kezére volt bízva, akik önmaguk erejében teljesen elveszítették a bizalmukat. S akiknek nem volt nagyobb veszíteni valójuk, mint az Isten ügye. Legjobb felkészülődés azért az elkövetkezendő harcokra az, ha tudjuk

I. mitől ne féljünk; II. mit féltünk; III. kitől féljünk.

I.

Az Úr Jézus szavából világosan kilátszik, hogy az ő harcát azok tudják megharcolni, akikből hiányzik az *emberektől való félelem!* Ne féljete az emberektől. Könnyű ezt az erős és független embereknek mondani, de nagyon halk visszhangra talál a gyenge emberek és a függő helyzetben lévők világában, akik sokszor csak úgy tudnak boldogulni, ha kiszolgáltatják magukat egészen a jobbnak látják, ha semmiféle meggyőződésük sincs. Ha hozzá veszed az emberi természet uralom vágyát, mely nem elégszik meg, hogy a természet rejtett erőit állítsa szolgálatába, hanem emberek felett való uralomra törtet, könnyen megérted, hogy a nagy és kis zsarnokok egész ranglétrája helyezkedik el a világban, akik csak akkor boldogok, ha van, akik felett uraskodhatnak. Hát még ha arra gondolsz, milyen könnyen állhat bosszút a felettes az alantasán és éppen azon, akinek keményebb a nyaka és nem olyan hajlékony a dereka, nem sokkal hasznosabb-e olyan világban, mint a mai, azt tanácsolni a boldogulást keresőknek: tanulj meg hajlongani.

Nem, mi református keresztyének ezt nem tudjuk tanítani. Mi csak azt tanítjuk: tanulj meg a tisztességadást, szeresd fellevalóidat, tudj hallgatni, becsüld az embert, de *ne féljete emberektől*.

Ezt a sok vérrel szerzett kincset, a lelkiismereti szabadságot védelmébe kell venni azoknak, akik a Krisztus igaz követőiként akarnak megállni a világban. Ha az emberektől való félelem a vallásos meggyőződés szabadságát veszélyezteti, az Isten nevében fel kell emelni a tiltakozás szavát minden ember ellen, aki akár titkon, akár nyíltan lelki zsarnokságra tör. Emberektől csak az fél úgy is, aki nem érzi maga mellett az Istent. Egészséges társadalmi összműködés a kötelesség szubordinációján épülhet fel, de a napszamos és hivatalnok lelki függetlensége a boldogság alapja egy keresztyén társadalomban.

Már el keli titkolnod, hogy református vagy? Ellhallgatod, hogy vasárnap a templomba jársz, mert félsz az emberek gúnyjától, vagy megvetésétől? Hát attól nem íélsz, hogy itt szemed közé néz az Isten és azt mondja: *gyáva voltál. Nem, nekünk nem szabad emberektől félnünk, mert az alkalmatlanná tesz az Isten színe előtt való megjelenésre.* A független emberek pedig vegyék védelmükbe a függő helyzetben lévőket. Minden elnyomott lélek szívében aranybetűkkel van felírva azoknak a neve, akik meg merik mondani az igazságot. Bátor emberekre van szükség, akik sokat mernek kockára tenni az igazságért. Aki a predesztináció hitét vallja, annak szívéből kihál az emberektől való félelem, de annál igazaid) lesz az embereknek való tisztességsadás.

De ne féljeteK, akkor se, ha többségben vannak, akik ellenünk vannak. Sok emberre nézve elhordozhatatlan, ha nem a többséggel tart,,vagy éppen az igazság döntő érvének azt tekinti, hogy hová húz a többség. A sokaságnak még a józan ítéletű emberekre is sokszor nagyolt megvesztegető befolyása van. Annak, aki az Isten szolgálatában akarja életét eltölteni, hamar meg kell tanulni, hogy nem a többséghez, hanem a kisebbséghez csatlakozott, de a nagy szívbeli megbátorítással azt is megtudja, hogy Isten maga is mindig a kisebbséggel tartott. Néha egy ember és az Isten álltak szembe a világgal, de úgy, hogy még az az egy ember is megfutott volna, ha Isten ércoszloppá nem teszi. A keskeny út az, amelyet kevesen találnak meg. a széles úton hömpölyög az emberáradat. A református ember nem lehet tömegember, mert már akkor elveszítette református mivoltát. Ebben a világban mindig kisebbség marad, még ott is, ahol az országban felekezeti arányban többségben van, de mindig az a kisebbség, mely az Isten felségjogaiért küzd és Isten meghamisított vagy megféleztet igazságának akar teljes érvényt szerezni.

Ne féljeteK a tömegtől, még ha nagyon zúg is és rád lázították is. Krisztus mindig a kisebbség mellett foglal állást, ha az só. ha. az kovász, ha az világosság. Csak vigyázz, e a kisebbség lelki göggé, farizeusi elkülönüléssé ne fajuljon, mert abban a pillanatban nem veled, hanem ellened az Isten.

S ne féljeteK azoktól, akik a testet ölik meg. Azoknak, akiknek egészen életükké vált a Krisztus, ahol a bűnbocsánat megújult életet fakasztott a korhadt törzsből s ahol az üdvösség bírása a kegyesség gyökere, ott mint a gyümölcs a fáján, magától megérlelődik a készség a meghalásra, de arra is, hogy kész legyenek, ha kell, meghalni a hitemért, *Olyan fa, mint a keresztyénség, melynek a magja a mártírium, amikor érett gyümölcsöt terem — mártírokat terem.* S Krisztus nem is leplezi el tanítványai elől, hogy halál vár rájuk s Krisztus szemrebbenés nélkül tudja küldeni a halálba az Övéit, mert minden vértanú előtt maga megy elől s lép a máglyára. A hit megvédelmezésének egy egészen különös és biztos útja. S nemde nagyon komoly jelenség: a vallásos hitnek van legtöbb vértanúja. Ne féljeteK a haláltól, a testet megölhetik, de a lelket nem. A keresztyénség fáján sem minden esztendőben terem ez a gyümölcs, de a mos-

tani századunkban itt is, ott is megjelent újra ez a vérpiros gyümölcs, melyből századok élnek — a martírium.

A mi Urunkat akkor kezdik megismerni, lia nem félünk az ellenünk lévőek többségétől, de amikor hitünk fáján a martírium érlelődik, ;ikkor az emberek meg fognak félemleni.

Nein találnak készületlenül az *újév* eseményei, ha a félelem-nélküliség meg van benned.

II.

Ha nem félünk is az emberektől, de *félteni valónk* mégis van s nem léphetünk át az újév küszöbén, hogy a félteni valóinkat egymás szívére ne kössük.

Mikor öt éve beköszöntöttem közetek atyámfiai, a gyermekgyülekezetnek is tartottam beköszöntő beszédet; s ebben a beszédben egy várhoz hasonlítottam a templomunkat, melynek Krisztus a parancsnoka, a hívek a katonák s a gyermekek a Krisztus kis katonái. Félelmesen érzem, hogy a református egyház lassanként egy ostromlott várhoz lett hasonló az elmúlt öt esztendőben, melynek nyíltan megüzenték a hadat, egyre szűkebbre szorították köré a gyűrűt s ma már csaknem minden református embernek éreznie kell ebben a hazában, hogy ellenséges atmoszférában él. A hivatali kinevezéseknél már megnézik a keresztlevelét. Vannak újságok, ahonnan havonként vagy hetenként mérgezett nyíllal lönek reánk és nem kímélnek senkit — még a legtiszteletreméltóbb neveket sem, ha református. Sorainkat szakadatlanul apasztják. Igen nagyszámú foglyot zsákmányoltak már tőlünk a reverzáliskötések révén. Sokakat pénzen tart zsoldjában és sorainkban az ellenreformációs propaganda munka a saját fiainkat teszi harc képtelenné, ha nem árulóvá, legfőképpen pedig, hogy feledjék a multat, tiszta látásukat elveszítsék a reformátusok azokban a kérdésekben, melyek sorsdöntők a krisztusi hitre is, a református egyházra is és a magyarság jövődjére is.

Féltjük magyar népünket a felekezeti ellentétektől, mert a mult esztendőben két olyan férfiút vesztített el a protestantizmus a katholicizmus táborában, két olyan főpapot, akiknek emelkedett szelleme a türelmetlenséget féken tartotta. Ma már nincs fék és az ország sorsdöntő nagy kérdéseinél akarva, nem akarva, felekezetek szerint hasad ketté a magyarság és az ellentétet politikai kérdések szakadékká ássák. Az a félelmes gyanú merül fel lépésről-lépésre, hogy ez a vallási ellentét nem a mennyei királyért való buzgóságból táplálkozik, hanem egy földi királyért veti latba minden erejét és befolyását, nem kérdeve már többé azt sem, hogy mit hoz a magyar népre s mibe viszi bele a megmaradt maroknyi magyart. Félteni valónk, hogy a nemzet belső fejlődése útján megáll s itt Európa keletén egy ötven évvel visszamaradt nép egy újabb ötven év múlva erőszakkal lesz kénytelen megcsinálni, ami most megoldható lett volna. Félteni valónk, hogy idegen érdekeknek lesz véres játék labdája az ország férfi ereje, míg elvérzik a népek nagy porondján, mert nem hallgatott prófétája, a magyar protestantizmus szavára.

III.

De az Ige nemcsak azt mondja meg, mitől ne féljünk, hanem arra is felel, hogy *mitől*, helyesebben, hogy *kitől* féljünk. „Aki mind a testet mind a lelket a gyehennára vetheti”. *Ez a félelem az Isten félelme*. A Szentírásban egyszer úgy szól erről a félelemről, mint ami a bölcsesség kezdete (Példb. könyve 1. r. 7. v.), másutt pedig (I. Jan. 4. r. 18. v.), mint olyan akadályról, amit le kell győzni, ki kell fizni a szívből a szeretet által. E kettőnek szembeállításakor érzi meg a lelkünk, hogy itt egészen más félelemről van szó, mint az emberektől való félelemről. A *timor Dei* az Isten fönsége, bölcsesége és szentsége előtt való mély meghódolás. Tökéletes bizalomból és engedelmségből fakadó önkéntes alázat, melyben a szív, az ész és akarat a lét felismert Ura előtt, mint az abszolút tekintély előtt tisztelettel és imádatlall leborul. Ez a félelem nem rettegés, mint az ördögök rettegése, kiket Isten félelmetes keze tart féken. A *timor Dei* a teremtmény félelme a teremtő előtt, a bűnös félelme a bíró előtt, a tisztátalan félelme a szentséges előtt, a kicsi félelme a fönséges előtt, az ember félelme az Isten előtt. Aki másként mer közelgetni Isten feié, az nem ismeri még a tízparancsolatot adó Istent.

De ez a félelem mélyebb és tartalmasabb lesz, mikor a szeretetből születik meg. Az *amor Dei* az (Isten szeretete) formálja az igazi istenfélő embereket. Mikor megismerem, hogy az a haragvó, kárhözatra is vető, komor és zordon szentség, a senki tanácsára nem szoruló, senkinek felelősséggel nem tartozó világkormányzó akarat, sugárzó és könyörülő szeretet. Az Isten felé menni annyi, mint fehérre izzó tűzbe belemenni és csodálatosan megtapasztalni, hogy ez a tűz nem megsemmisít, hanem megtisztít, megkegyelmez és a halálból életre támaszt. Sem égen, sem földön nincs boldogabb felismerés, mint az, hogy ez a merő szentség, merő atyai szeretet. A *timor Dei* így változik át a mennyei Atya iránt érzett fiúi félelemmé.

Nézd a Fiút, akinek ajkán ez a szó egyszer se hangzott el: Isten félelme, de ő a megtestestült Istenfélelem. Nézd a Krisztust, akinek szíve sem embertől, sem a tömegtől, sem a haláltól, sem a Sátántól nem ismerte a félelmet. Miért l — mert csak egy félelem lakozott benne — az Isten iránt. Ez a félelem a legtokéletesebb szabadság.

Atyámfiai! Aki meg akar maradni az Isten mellett, aki református keresztyén, a magyar sors. a magyar kereszt és a magyar reménység hordozója akar maradni, annak meg kell tanulni azt a híres porosz mondást: „*Mi nem félünk senkitől, csak az Istentől*”.

Sokban hasonlít az újév küszöbén egyházunk helyzete ahhoz a régi, templomszentelési emlékéremre verett képhez, melyen középen áll a templom, felette viharfelhők s cikázó villámok. De a kép körül hitvalló felirat: *Deus in medio eius, non commovebitur*. „*Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk*”.

DIADALMENETBEN — A HALÁL ELÉ.

Ján. XII: 24. Ha a földre esett gabonamag- el nem hal, csak egymaga marad, ha pedig elhal, sok gyümölcsöt terem.

Úgy szeretnék valami szívet vidámító, öröme gerjesztő szépet mondani Virágvasárnapon. Úgy tele van Jeruzsálem utcája ujjongással, az utak mente hozsannát kiáltó néppel, a levegő a tavasz balzsamával s a néptömeg magával ragadó lelkesedésével. Jeruzsálem utcáin forr a nép, idegenek és benszülött zarándokok éneke hangzik a templom garádcisain. Júdea hegyeiből s a galileai tó partjáról már megindult a nagy ünnepre a vidék hívó népe. Sötét tüzek lobognak fel a szemekből, mikor a római katonák sisakjait látják feltűnni a templom tövében. De szájról-szájra jár a suttogás, a suttogásból egy név, — a Jézus neve. Izrael népének minden reménysége körülöleli s várják-várják, mint a nép koronázatlan királyát, — mint az elbujdosott de visszatérő királyfit. A csodát tőle várják. Milyen forró az utca levegője. Milyen forró és keserű az emberek szíve. Milyen forró, tüzes a hozsánna.

Még sem tudok valami szívet vidámító öröme gerjesztő szépet mondani. A virágvasárnapra mi nagypéntek felől érkezünk. Előbb látjuk a keresztet és a töviskoronát s csak azután a zöld ágakat s az ünneplő sokaságot. Minél többet járunk a Golgota keresztje alatt, a virágvasárnapi hozsanna annál jobban elveszti jelentőségét. Jézus életében is egy színes epizóddá törpül. Nagypéntek nélkül olyan volna az a nap, mint mikor a győzelmes hadvezér megtér az ország fővárosába s ott diadalmenetben fogadják. A bevégzett diadal után megpihen babérajain a hős, s a kivívott szabadságharc után, a béke áldásait, a kiöntött vér, az áldozat gyümölcsseit élvezi a boldog nép. De Jézus életében a virágvasárnapi kép alá azt lehet írni: *diadalmenetben — a halál elé.*

De nemcsak mi nézzük a virágvasárnapot visszafelé menve, hanem maga az Úr Jézus is. A diadalmenetben bevonuló hadvezér arcán ott ég az öröm, sugárzik a dicsőség, egész lényén büszkeség és dicsőség verőfénye tündöklök, Jézus arcán semmi nincs ebből a tündöklésből. Mosolytalan szomorú király! Nem tiltja el ezt a fogadtatást. Nagy és szimbolikus jelentőségre emeli. Szamar hátára ül és királyi öntudattal indul a szent város felé. De nem feledkezik meg

egy pillanatra sem, hogy miért megy. Hiszen rég eldöntötte már szívében, — hogy meghalni megy Jeruzsálembe.

Jézus Jeruzsálembe a Messiás öntudatával vonul be. x\z ezred-évek óta várva-várt írme megjelent. Ime itt van, ime ilyen, ahogy a próféták megjövendölték, — „számárnak vehén ülve”.

Ennek a mai kornak különös gyönyörűsége telik a híres emberektől vett interjúkban. Az újságírók, a riporterek egész raja veszi körül azt az embert, aki a tömegek érdeklődésének középpontjába kerül. Kíváncsiak az emberek, hogy mi a nagy embereknek a véleménye önmagukról. Nagy ünnepel tetésben részesült emberről másnap már megjelenik a riport: „hogyan tetszett, vagy mi a véleménye az illetőnek az ünnepeltetéséről”. Legtöbbször a válasz így hangzik: nagyon köszönöm, nagyon meg vagyok elégedve. A János evangéliuma az, amely ilyen intim beszélgetéseket jegyez fel a Jézus életéből. A virágvasárnapi ünneplés után közvetlenül fel van jegyezve Jézusnak egy nyilatkozata, mely az imént hozsammval fogadott hős egész lelkivilágát feltárja.

Néhány görög is jelentkezett a tanítványoknál, hogy „látni szeretnék Jézust” s ekkor, közvetlen a virágvasárnapi bevonulás után mondja Jézus ezeket a sorsdöntő szavakat: „*ha a földbe esett gabonamag el nem hal, csak egymaga marad, ha pedig elhal, sok g y ü ni ölcöt terem*”.

Nem a fogadtatás nagyszerűségéről beszél Jézus. Valami másról. Sokkal mélyebb, sokkal dicsőségesebb dologról. A virágvasárnapi fogadtatás csak egyről győzte meg, arról, hogy neve, tanítása, élete mint a gabonamag a földbe, ugyan el van vetve az emberek szívébe, lelkébe, de élete nagy műve a jövőre még nincs biztosítva. Kikél-e a mag! A mag kikelésének pedig csak egyetlen, kikerülhetetlen és változhatatlan törvénye van, — meg kell halni, el kell enyészni, fel kell oszolni ott lenni a föld alatt, hogy az új életnek létet adhasson. Jézus elé a virágvasárnapi délután odaáll újból a maga feláldozásának kikerülhetetlen, kényszerű törvénye.

Ez évi nagyheti készülődésünkben ennek a gondolatnak elemi ereje tartja fogva lelkemet. Jézus lelkében az utolsó hónapokban egyre határozottabban öltött testet a gondolat, hogyha népe és a világ számára megváltó akar lenni, — meg kell Indnia. Az Úr Jézusnak eddig csak homályosan látott nagysága bontakozik ki szemem előtt.

Más az, mikor az események megtörténte után, oknyomozó kutatással kihámozom a hajtó erőket és megállapítom, hogy szükség-szerűleg minnek kellett megtörténni és másként nem történhetett, és más az, mikor valaki előre látja az eseményeket, amiknek meg kell történni s nem tér ki előlük, nem ingadozik, hanem vállalja azokat.

Azt már megtanultuk, hogy e világban bizonyos eredmények, vívmányok, sikerek eléréséhez szükséges előfeltételeket be kell tartanunk, az áldozatokat meg kell hoznunk, — de aki meghozza azokat — célját eléri. Munkát, fáradságot, virrasztást, szenvedést hoz napról-napra a világ. De olyan céljai nincsenek az embernek, — vagy keveseknek, amelyek az életét kívánják. Az ember ennél a gondolatnál megtorpan. Mit használna a halálom? Ha nem leszek, — nem él a

törekvésein sem! Melyik az az ügy, az a cél, ami a halálom által valósítható megí

Nem állítom, hogy nincsen olyan nagy gondolat szívünkben, amiért ne tudnánk meghalni. Fordulhat úgy a helyzet, hogy ha kell meghalunk. De nem keressük a halált — mert a halálunkkal nem reméljük, hogy segítünk. Itt bontakozik ki a Jézus lelke nagysága. A halálával látja teljesnek, a halála által látja egyedül kivívottnak a győzelmet a világ felett. Az emberi szívbe hogy behatolhasson, hogy azt meghódíthassa, magáévá tehesse, meg kell halnia. Ezt előre tudta. És rákészült, nem félt attól, hogy a rágalmak és a vád elnyelik. A halála mindent tisztáz. Ő nem a saját nemzedékének akar csak megváltója lenni. A halála mindent tisztáz. Az élete nem tisztázott mindent. Nem tisztázta a saját népe szemében sem, hogy Ő a Messiás. Ez az egész ünneplő város hamis ábrándokat sző róla. Azt hiszi, politikai kérdéseiknek megoldására jött. Mással nem törődik. Más iránt nincs érzéke. Más nem lelkesíti. Pedig Jézus nem a rómaiak ellen jött. Az emberi sors megváltása foglalja el egész lelkét. Ami görögnek is, a rómainak is, a germánnak is, a magyarnak is, az oroszoknak — a négernek is az ügye, az tölti be lelkét. Jézus ott maradt volna az ókorban egy kis ország szabadsághősének emlékét befűjja a homok. De Jézus átlép a középkorba, az újkorba, benne jár a modern kor problémáiban s belemegy a jövőbe, — mert nem a zsidó nép trónjára pályázik, hanem az emberi lélek királyságáért (lé) fel, mint trónkövetelő, — s ezt a birodalmat csak úgy foglalhatja el, ha felszabadítja a bűn bilincseiből, visszaadja elvesztett mennyországát, megtöri a halál rémuralmát. Ugye. milyen epizód a virágvasárnapi bevonulás ezen az úton.

Virágvasárnapon megismerteti magát az inkognitóban járó Messiás. Eddig a tanítványoknak megparancsolta, hogy ne szóljanak, íme most ő maga jelenti ki nyilvánosan — a megígért Messiás én vagyok.

*

Virágvasárnap óta kétféle keresztyénség van, a hozsannázó és magát a krisztusi élet törvénye alá engedelmesen odaszánó keresztyénség.

Krisztus országának ebben a világban való előnyomulása és fennmaradása ezen az egyetlen úton lehetséges. Az egyházunk gyülekezeti munkája is akkor lesz biztos, ha ezt az élettörvényt nem kerül meg. Ez a kétféle keresztyénség *együtt* halad egymással az első virágvasárnap óta. De a keresztyén ember útja is mindig diadalmenet — a halál elé. Az életünk sokáig virágvasárnapi keresztyénség. Magasztaljuk Krisztust, beszélünk róla, lelkesedünk érte. A búzakalász is, mikor tele van maggal, oly szépen hullámszik künn a határban. Napfény veri, esőbe fürdik, magasra kiemelkedik a sáros, rögös földből, amelyből kinőtt, Milyen szép látvány az is, mikor a szérún garmadában áll a megtisztított nehéz búza, olyan mint ez a teli templom. De a gazda belenyúl a gabonába, egy részét földre teszi *vetőmagnak*. A többi megy a malomkerekek közé. Ha a mag választ-

hatna, hogy hova sorozzák, vetőmagnak, vagy az őrlő malom kerekéi közé küldjék, talán az előbbit választaná. Milyen szép az, mikor a magvető belemarkol kötényébe s kilendíti a tavaszi szélbe a búzaszemet. S a búzaszem visszahull a földre, — a másik ott sír a malomkövek között: meg kell halmom, meg kell halmom. Hát a földre vetett búzaszemnek nem kell meghalni?! „*Ha a földre vetett gabonamag el nem hal, csak maga marad*”. Neki is meg kell halni, hogy sok gyümölcsöt teremjen. Olyan halál ez, amelyből élet támad.

Isten is belenyúl minden esztendőben az ő termésébe, az anyaszentegyház hívó seregébe s a virágvasárnapi keresztyéneket, mint a magvető a vetőmagot, beleszórja a világ szántóföldjébe. Miért: hogy meghaljanak? Nem, azért, hogy gyümölcsöt teremjenek. Ha önmagunk előtt is és az Isten előtt is azzá akarunk lenni, amivé lenni szeretnénk, — *keresztyének* — alázatosan és boldogan meg kell halni az énünknek, hogy életünkéből új keresztyén élet születhessen.

Krisztus csak egy úton terjed, a hit csak egy úton terjed, a gabonamag elhalása útján. A keresztyénséget éppen úgy nem lehet mesterséges úton előállítani, mint a búzaszemet.

Amiért lelkesedsz, amit magasztalsz, amit hozsannával üdvözölsz, legyen az igazság, eszme, terv, program, vagy ember, — az még nem fog győzni, de ha ráteszed az életedet, sőt az életed árán akarod megvalósítani, — meglátod az aratást.

Ám, légy virágvasárnapi keresztyén, de vigyázz, míg az maradsz, gyümölcsöt nem hoz életed. De hiába is vonakodnál, az Isten keze jön s kiszór *a* szántóföldre. Ne félj elhalni, ebből a halálból születik az élet.

*Jézus segíts engem ebben,
Hogy életem folyjon szentebbel.
És hogy ne menjek ítéletre,
Támassz fel engem új életre.*

MEDDIG KÍSÉRED EL?

Máté XXI: 1-11. Hozsánna a Dávid fiának.

Olyan szép neve van a mai vasárnapnak. Napsugár, reménység, mosolygás, életkedv árad belőle és a magyar lélek visszamosolyog reá. Egyetlen keresztyén ünnepnek sem tudott a magyar lélek olyan találó nevet adni, mint a Krisztus királyi bevonulása napjának. Más nemzetek a pálmafáról nevezték el, a germán lélek is Palmsonntagnak keresztelte el ezt a napot. A magyar nem látott a maga földjén pálmafát, azért virágvasárnapon, a népek nagy sokadalmában királyi trónra lépő Krisztusa elé azt szór, amit földje tavasszal megterem, ibolyát, jácintot. Falusi templomok ilyenkor megtelnek a jácint átható illatával, amit a leányok a kertből szakítva, kezükben tartva visznek a templomba. A lóra termett magyar, aki Hadúrnak is fehér mént áldozott, s akinek királyai — míg voltak — lovon nyargaltak a koronázási dombra, a király bevonulásakor oda-szórtá hódolatának virágait a büszkén lépkedő paripa lábai elé, ez a nyalka nép is kitódult virágvasárnapon a szamár hátán királyi bevonulást tartó Krisztus elé. Micsoda mélységes lelki átalakuláson ment át az Ázsia pusztáiról idenyargalt nép, hogy megértette s meglátta annak a szamarháton bevonuló királynak méltóságát és kivonult elé, hogy ő is kiáltja hangosan, boldogan a szíve mélyéből: „Hozsánna, áldott, aki jó az Úrnak nevében”, s odacsatlakozzék kíséretébe. Csak az a kérdés, meddig kíséri el a hozsannát kiáltó csapatból akár az egyes ember, akár egy nemzet, az élet nagy, örök koronás királyát?

Lássuk, hogy meddig *szokták* és meddig *lehet* Őt elkísérni.

I.

Lehet kísérni a hozsannát kiáltó menetben. Lelkesedni is nagy dolog, pálmát lengetni, virágot szórni nagyszerű lendület, különösen mikor egy kételkedő, visszahúzódó, irigykedő, pártoskodó és anyagi világban kiszakítja magát a lélek ebből a fojtogató, nyirkos, ködös atmoszférából és föléje lendül önmagának.

Vannak, akik idáig sem tudnak elmenni, csak megállanak az útszélen és gúnyos-keserűen mosolyognak. Nem értik a lelkesedő embereket, Nem tudnak virágot szórni, pálmalevelet szakítani, csak

állanak és néznek, míg elvonul előttük a hozsannát kiáltó tömeg. Azt hiszik ők, a fölényesek, hogy a többi a tudatlan tömeg, pedig ők szegények, a fagyos lelkek, beszáradt lelkek. Jeruzsálemben is volt ilyen sok, akik a tömeget látták csak, — de a királyt nem vették észre, akiért ez a hangos hozsanna kiáltás csapong a levegőben.

A Jézusért felgyűlni nem tud Budapesten sem sok ember, eléje virágot szórni, pálmát lengetni, oh dehogy is képes. Vannak, akik neve hallatára kiköpnék, vagy a hozsannát kiáltó népe láttára fölényes gúnyjal megállanak nézni az „ostoba” tömeget — és mondják: a nép játszik, kell a népnek ez a bolondság!

De a gyülekezeteknek tudni kell emlékezni örök királyukra. A virágvasárnapban nem a virág a fontos, hanem a király, a trónkövetelő király. A messiási trónigénylés napja ez és a kereszt; én népnek vissza kell állítania ezt a napot igazi jelentőségébe. A királyok királya jó, hogy elismertesse uralmát. Az ő népének, akiken csodái estek, szabadítása és gyógyításai lettek, az egyháznak hangosan kell kiáltani a hozsannát minden népben és nemzetben. Az egyházi nép a Krisztus királyságának legitimistái.

II.

De elkíséred-e a templomig, ahol ostort fon és a szeme villámot szór?

Szamarán a templomba tart. Itt már szűkebb lesz a kör és a hozsanna elhallgat. Sokan hazamennek és nem akarják tudni, hogy mi lesz tovább. Az ünneplésben részt vettünk, — ott voltunk, ennyi elég. A többi nem reánk tartozik. De vannak, akik nem tágítanak mellőle, tudni akarják, hogy miért jött a király? A virágvasárnapi hozsanna kiáltás azért olyan kísértékű, mert a király sem elégszik meg vele és a Krisztus ellenségei méltán üznek gúnyt a *csak* hozsannázni tudó keresztyénekből. Az ünneplő keresztyénség hamar magára hagyja királyát és ügyeit, gondolván, hogy lesznek mások, akik tovább is mennek. A keresztyén gyülekezetet mindig fenyegeti ez a kísértés, hogy csak virágvasárnapi menetben vesz részt és azzal azt hiszi, elvégezte kötelességét. Elkíséred-e oda is, ahol a nagy tisztogatást végzi királyod?

Ez a Jézus — az ostort fonó, kufárokat kiűző Krisztus, ma nagyon sokaknak szimpatikus. Közéleti tisztogatást, erkölcsi tisztogatást — valami tisztító vihart kíván az elégedetlen és megkeseredett ember. Ma pedig nagyon sok a megkeseredett lélek. A sápadt pénz rabszolgái örök lázadásban vannak egymással. Mikor pénzt, pénzt, minden áron csak pénzt áhít az ember, rettenetes egymás marcangolás fejlődik ki és minden áruba bocsátható. Mikor az emberek azt kezdik mondani: a munkából nem lehet megélni, mikor a nők azt kezdik sutogni: a nem becsületeseknek van szerencsájuk, akkor már mindenkit elnyeléssel fenyeget a korrupció. Hej de kellene ide az ostort fonó Krisztus, — míg ostora máson csattan. De mikor a te pénzváltó asztalodat dönti fel, — s a te galambárús kalitkádát söpri el, — akkor már megáll a hozsanna és azt okoskodod felé, — mi köze

a vallásnak ehhez, hagyjon élni ebben a nehéz világban úgy, ahogy lehet. Látjátok, milyen nehéz neki trónját elfoglalnia. Minél közelebb ér hozzá, annál kevesebben lesznek a hívei.

III.

De vannak, akik tovább is elmennek utána. Ott áll már Kajafás házában s Pilátus előtt a törvényházban. Már a tanítványai is mind szétszaladtak. A nagy tanács szétküldi a városban a hírt, hogy ő más véleményen van, mint a nép, aki nem ismeri a törvényt. Szétszáll a hír, hogy elfogták az éjjel és folyik a kihallgatás a főpap kivilágított szobájában. Most merjen valaki hozsannát kiáltani! Nincs már mellette senki. Már veszedelmes dolog ellentétbe kerülni a hatalommal, amely elfogatta és vizsgálatot tart felette. Ilyenkor már csak titokban lopóznak utána, mint Péter a főpap udvarába. Az is megtagadja, Péter is, pedig ő kezdte a hozsannát. Mennyire igaz volt, hogy meg keli halnia.

Ezt a Krisztust máig kockázatos idáig elkísérni, ez már nem szimpatikus. Egy olyan keresztyénség, amelynek a bírósággal is meggyűlhet a baja, nem a mai mérsékelt világba való. Jézus követése politikai divattá is lehet, míg a népszerűség verőfénye tart, vagy míg az áramlat és a „kurzus” úgy hozza magával, de tanúnak megállani mellette, mikor már vádolják, mikor az első lelkesedés elmúltával a sikertelenségek időszaka köszönt be, királynak, uruknak vallani akkor is, mikor már törpe kisebbség marad mellette, mikor a vád nemcsak Őt éri, hanem a követőit is, — akkor, akkor tűnik ki, hogy máz-e, póz-e a keresztyénség, vagy lélek? Míg a hozsannát kiáltók többségben vannak, addig nem nagy dolog keresztyénnek lenni, de mihelyt kisebbségbe kerül a Krisztuskövetők serege, akkor tűnik ki, hogy ki az Övé és ki nem az.

A többséghez szokott keresztyének megdermedve ébredtünk egyszer arra, hogy itt az országban is a „*feszítsd meg*”-et kiáltók lettek a többség, vagy a kiáltásuk hangzott többségnek, s egy-két hónapig Júdás szelleme lett az úr az országban. Arra emlékezzetek, az akkori időkre, akkor tűnt ki, hogy mennyi igaz híve van a Krisztusnak.

Keserves dolog belátni és beletörödni, hogy Krisztus népe ezen a világon mindig kisebbség és akinek nincs bátorsága a kisebbséggel tartani, az mondjon búcsút neki. Az Úr Jézus sohasem monddta a tanítványoknak, hogy ti lesztek majd a többség és azáltal győztök. Nem titkolta el előlük, hogy jön idő, mikor: „*törvényszékek elé visznek titeket*”, de azt Ígérte, hogy „*aki mindvégig megáll, az megtartatik*”, s azt is ígérte: „*ne félj te kicsiny nyáj, mert tetszett a ti mennyei Atyátoknak, hogy néktek adja az országot*”. Jézus, mikor igazán győzni akart, mindig úgy cselekedett, mint Gedeon, aki elbocsátotta a sereget s csak háromszáz vitézt tartott meg, hogy azokkal vívja meg a harcot.

IV.

De a virágvasárnapi út a Golgotán végződött. Kicsi csoport az, aki a keresztyéig elkísérte. Az anyja, János és némelyek az aszszonyok közül — és a nép, ugyanaz a tömeg, amely a hozsannát kiáltotta..., „*megállá nézni*”. Amazok, már nem félnek, nincs több veszteni valójuk, ha Jézust elvesztették. Emezeknek sincs veszteni valójuk, mert nem ismerték fel, hogy az Isten egyszülött fia járt testben közöttük.

Láttuk ezt a folyton fogyó virágvasárnapi menetet s halottuk az egyre halkuló hozsannát. Ez az egy kérdés van még hátra: „*hát te meddig kíséred el?* Kísérted-e már hozsannával ajkadon, pálmággal kezekben az életed egy szakaszán! Vagy megálltal az útszélen nézni, mint vonul el melletted az élet fejedelme!! Nem ragadott magával fönséges személye és a hívek lelkesedése! Lásd, ez hiányzik az életedből, a lelkesedés, a tűz, az öröm, az odaadás Krisztusért. Az önzésből csak a nagy lelkesedés ragadja ki az embert. A keresztyének emberdicsőítésben szükszavúak, de a Krisztus magasztalásában a szükszavúság nem erény, hanem szegénység. *De elkísérted-e tovább is* — a jeruzsálemi templomig, ahol szent haragja felgerjed a kufárok ellen! A református ember mindig hordoz magában ebből a szent haragból valamit, mert a reformátorok, mikor az egyházat megtisztították, ennek a tisztító haragnak tüzével újították meg a megromlott egyházat.

De Jézus tovább is megy, azért tovább is kísérni kell. Mikor vádolják és káromolják, hamis tanúkat állítanak ellene, ott talál-e minket még mindig az oldalán!! Mikor Krisztus és Barabás, Krisztus és a világ, Krisztus és az érdek, Krisztus és Nietzsche, Krisztus és Marx, Krisztus és Koppány között kell választani, kire adod a szavazatodat! Itt tűnik ki, hogy mennyit ér a hitünk, mennyi a hűségünk és férfiaságunk. Krisztus elengedi a hozsannát, nem mindenkitől kívánja meg, hogy részt vegyen vele a templom megtisztításában, de azt mindegyiküinktől megkívánja, akik nevééről nevezte tünk, hogy el ne áruljuk és megjegyzi, ha súgva mondd is, hogy — Barabás. És ha eddig elmentél, rövid az út onnan már — a keresztig. Mert az Úr Jézust az igaz keresztyének keresztfája tövéig el kell kísérni. Ott nyílik fel számunkra újra az elvesztett paradicsom kapuja, ott hajol alá Istennek örök irgalma, bűneinket engesztelő szent vére ott csordul alá az oltárra, *helyettem és érettem*. Ott értem meg igazán mi az üdvösség, az Istennek minden értelmet felülhaladó szeretete, amibe angyalok vágyakoztak beletekinteni. Ha időig el nem kísérem, — csak hiába való fáradságot tettem.

*Buzdítsd fel Uram lelkemet,
Hogy dicső fejedelmemet*

Kísérjem a Golgotára.

A KERESZT BOTRÁNKOZÁSA ÉS BOLONDSÁGA

Alapige: Pál I. lev. 31 Kor. I: 18, 22, 23.

Mert a keresztről való beszéd bolondság ugyan azoknak, akik elvesznek, de nekünk, kik megtartatunk, Istennek ereje.

Mert egyfelől a zsidók jelt kívánnak, másfelől a görögök bölcseséget keresnek.

Mi pedig Krisztust prédikáljuk, mint megfeszítetet, a zsidóknak ugyan botránkozást, a görögöknek pedig bolondságot.

Miért él a köztudatban az a felfogás, hogy nekünk református keresztyéneknek nagypéntek a legnagyobb ünnepünk? Századok óta belénk gyökerezett felfogás lehet ez, mert a köztudatba vallásos meggyőződések nagyon lassan szivárognak le, de nagyon sokáig, századokig, évezredekig megtartják életformáik erejüket, mint ahogy az Alföld homokja sziksót vet fel a mélységeiből, pedig a tengervíz már évezredek óta lefutott róla. Miért nagypéntek a legnagyobb ünnepünk?! Azért, mert a református keresztyénség a keresztből fakadt. Minden nagy hittételünk a keresztre függeszti szemeit, minden hitvallásunk a kereszten íratott meg. A református keresztyén ember az Istent a kereszten át látja meg, a kereszten át nézi az embert, az életet, a történelmet; a sorsot, az embernek rendeltetését a kereszttel, mint titkos zárral nyitja. A halálról és a lélek örök sorsáról a kereszten beszél csalhatatlan igazsággal és világossággal. — Azért a nagypéntek a legnagyobb ünnepünk.

A felnőtt emberek, az élet minden próbáit megtapasztalt, szédületes szakadékaiba bepillantott, a bűn véreskező, Isten ellen lázadó és Isten ellen lázító erejéről látomásokat szerzett emberek vallása ez, akik az élet legvégső értelmét kutatják; az események, szavak, sorsok, világtörténelmek mögé akarnak hatolni tekintetükkel és Isten örök végzéseit keresik mindenben, Isten dicsőségét olvassák ki mindenből. A kereszten mögött is Istent keressük, nem a farizeusokat és írástudókat, nem Pilátust és az agyonagított népet, nem e süket és vak rabszolgáit a Sátánnak, — hanem Istent, a szeretet és szentség Isténét. Úgy gondolom, református keresztyén ember igazán az, aki megértette a Krisztus keresztyénét és összekötötte azt a maga és az emberiség sorsával. Nem is akarok ma senkit meggyőzni, se rábeszélni, vagy éppen belé beszélni, hogy higgyen el valamit. Beszél

nekünk ma a kereszt, kérdései lehetnek oda, ahol a gondolataink még szunnyadnak s ahol az akarat ébred, ahol az életünk folyója kis patakokban mint vágy és ösztön útnak indul.

Nem a golgotai keresztre irányítom figyelmeteket, a facölöpökre, a vonagló, véres tagokra, a száját félrehúzó, nyelvét öltögető nézőkre s a kis csoportba összebúvó síró, szent asszonyokra, hanem a *keresztie*, mely egy életfelfogás örök szimbóluma lett, amely ott áll a nemzedékről-nemzedékre kiháló és újból születő emberélet és történet sodrában, az élet fejlődésének (evolúciójának) titokzatos szálaiba van Isten kezével beleszőve. Arra a keresztre, mely az ember sorsára olyan, mint a folyók irányára a vízvásztó hegy: kétfelé választja az emberiséget; arra a keresztre, amely I. *zsidóknál: botránkozás*, II. *görögöknek bolondság*, III. *nekünk az élet legvégső értelme*, egyetlen biztos menedéke és világmegváltó ereje.

I.

Mindjárt a kezdetén a kereszt vénségnek a kereszt volt az a szétválasztó erő, mely a zsidóságtól elválasztotta. Ha valaki tapasztalatból beszélhet, hát Pál lehet az igazán, aki bizonyíthatja, hogy a kereszt a zsidóknak botránkozás — hiszen neki magának volt a legnagyobb botránkozás, mikor az írástudók igazságát vallotta. — Minél vallásosabb volt a zsidó, annál nagyobb botlott a keresztben s annál tűrhetlenebb volt számára. Hiszen a zsidó vallás szívverése a Messiás-várás volt, egész vallásos világa ebbe a jövőből rejtelmesen és mégis fenségesen egyszer megérkező Messiásba szövődött bele, mint a várandós asszony imádságait, gondolatát, egész lelki és testi berendezését a megérkező újszülött ismeretlen, de magáról életjelt adó mozdulása uralja és tartja hatalmában. Az ő Messiása megölve, a leggyalázatosabb halállal kivégezve!! Hát lehet a Messiást megölni?! Lehet Neki szenvedni!! Hiszen vallásos felfogása azt diktálta neki, hogy az szenved aki bűnös! Hogyan lehet a Megváltó bűnös? Hozzá még a nagy tanács ítélte el! Nem lehet más Jézus, mint gonosztevő. Vagy tegyen csodákat, bizonyítsa be messiási, istenfíúi erejét, természetfölötti, mágikus erők megmutatásával. Még a keresztben is hangzik az egyik lator ajkáról ez a messiási váradalom: „ha Isten Fia vagy, szállj le a keresztről és szabadíts meg engem is” — és a papi fejedelmek kígyónyelvén a kereszt alatt: „ha Isten Fia, szálljon le most a keresztről és majd hiszünk neki”. Botránkozás volt a kereszt a zsidóknak, mert nem olyan Messiást várt a külső ceremóniákba száradt zsidóság, mint amilyent Isten küldött; Isten pedig nem egy kis nép nemzeti aspirációinak szánta Krisztust, hanem a gyötrelemben és sötétben ülő emberiség megváltására.

II.

És ugyancsak Pál az, aki tapasztalatból tehet tanúságot. — aki a görög műveltség és művészet fénykorában jelenik meg a márványoszlopos, elefántcsonttal díszített istenszobrokkal ékes Athén

piacán a megfeszített Megváltó hirdetésével, — hogy a görögnek mennyire bolondság a kereszt. Az a nép, amely élvezni akarta az életet s annyi gyönyört kiszívni a létezésből, — legyen az testi, értelmi, vagy művészi élvezet — amennyit az csak adhat, az örömvágyó ember irtózatával tiltakozott olyan Megváltó ellen, aki a szenvedés árnyékát hozza mosolygó kék egére és az emberi böleség fölényével mosolyogta le a meztlábás apostolt, aki az ember kárhózatárai beszélt, melyből az ő megfeszített Istenének szenvedése szerez szabadulást, egyetlen szabadulást.

Mi szükség van Megváltóra!! Nincs Megváltóra szükség, csak bölcseségre és ismeretre, mely megtanítja az embert az erényre. Még csak nem is lehet szónoki élvezetet szerezni ez új istenség hirdetőjétől. Mit akar, ha nem tud gyönyörködtetni! Nincs Megváltóra szükségünk, mondják a görögök, különösen ilyen Megváltóra, aki fel hagyja magát feszített. Egy római korbéli kövön maradt fenn egy gúnykép, mely a leghívebben fejezi ki a görög felfogást Krisztusról: a kereszten egy felfeszített szamarfej és előtte egy római katona térdre borulva imádkozik. A keresztyénség gúnyképe ez, amelyet a régi görög, antik világ rajzolt így.

íme a zsidóknak botránkozás, a görögöknek bolondság a Krisztus keresztje, amely alá a mi gyülekezetünk tartozik s amelyből fakad a mi hitünk.

III.

Ne vélték, hogyha a görög világ elsülyedt és Olympus isteneinek napja lealkonyodott is, ha a zsidóság szétszóratott is, ha a világ lakóinak féle keresztyén lett is azóta, hogy a kereszt botránkozása és bolondsága megszűnt volna. Csak a név és színhely változott, a szív ma is ugyanaz. Csak ma nem Athén és Róma, hanem Budapest és Paris, Berlin vagy Konstantinápoly, vagy egy kis falu a föld egyik, vagy másik felén, ahol a kereszt ma is botránkozás és bolondság. A pogányságot és a kereszt megvetését ne keresd csak a keresztyénségen kívül, benn húzódik és benn munkál a modern világban és benn az egyház tagjai gondolkozásában ma is.

Állítsuk csak a modern ember világfelfogásába bele a keresztből fakadó világfelfogást.

Ha van nemzedék e földön, amely szemével látta, hogyan öldökölte nép a népet, hogyan sajtolta ember embernek véré, ha valaki látta embernek ember ellen vívott harcát a létért, ha valaki érezte, hogy az egész világot hogyan fekszi meg a szenvedés, gyűlölet és irigység — úgy mi elmondhatjuk azt, hogy láttuk és látjuk, sőt benne lélegzünk. Honnét jön ez mind és van-e belőle szabadulás, lesz-e belőle egyszer ki út, vagy a jövő századok még szörnyűbb dolgokat rejtegetnek!!

Van, aki azt mondja: a viszonyokból; érdekeink szerencsétlen összeütközéséből származtak, amelyben mi ártatlanok vagyunk. Az ember természete jó és önzetlen, alapjában ártatlan. Változtassatok meg az emberi együttélés kereteit, a viszonyokat és el fog tűnni az átkozott élet, boldogság és öröm költözik a földre.

De vannak, akik azt mondják: az emberi szívből szabadulnak ki a gonosz gondolatok és tervek, nem a viszonyokból. Megromlott az ember és a romlott emberi természetből fakad minden gyötrelem a világra.

Tudjátok, hogy az egész életirányunk dől el itt, hogy melyik álláspontot fogadjuk el. Itt a vízvázlatzó, az emberiség történetén áthúzódó hegygerinc, mely örökre elválasztja az embereket. Nézzétek csak, ha a rossz nem bennünk van, hanem rajtunk kívül van és kívülről kapaszkodik belénk, akkor mint az utca sarát letisztíthatjuk a ruhánkról. Önmagunknak kell erőseknek lenni, hogy megszabaduljunk tőle. A szociális nyomor, osztálygyűlölet, éhség, népek gyűlölsége körülfoghatja lelkünket és bevonhatja, de a lényünk magva jó: született önzetlenség és jóság lehetünk. Mindenki megválthatja önmagát. Nincs szükség idegen segítségre. Felesleges a kereszt és hiábavaló.

Az Isten azonban más állásponton van és Jézus is másképpen ismerte az emberi élet gyötrelemeinek okát. Az ember képtelen meg szabadulni a gonosztól, mely a belsejében van, Istentől elszakadt természetében. El nem tömhető forrása a világba kiszabaduló gonosznak a csak önmagát szeretni tudó ember.

Jézus ott járt e szakadék szélén, belenézett az emberi élet szédítő mélységeibe. Nézzétek, az Ő keresztje minden világháborúnál szörnyűségebben mutatja, hogy az ember milyen romlott. Maga feszíti halálra az Egyetlent, akinek lelke tiszta és telve van szeretettel, világot megváltó szándékkal és erővel.

Jézus ott jár a kárhozat sötét partjain és látja, hogy semmi nem segít az emberen, csak a megváltó tett: ha Istentől elszakadt szívét visszaemeli Istenhez, honnan a gyűlölet és irigység helyett igazság és békeesség éltető vizei erednek meg az emberi szíven keresztül.

A modern életfelfogásban azért botránkozás a kereszt, mert egy mélységes vallomásra kényszerít, hogy elveszett emberek vagyunk és önerőnk mit sem ér a szabadulásra. A természet erőit felkutató ember szédületes dolgokat tudott művelni, de a világháborút nem tudta megakadályozni és nem képes az egész emberiség sem, egyetlen emberi lélek szíve megtisztítására, de nem képes még a viszonyok olyan megváltoztatására sem, amelyből egy kis boldogság fakad, hát képes az osztálygyűlölet elfojtására, képes a nyomor, a gyermekhalandóság, a népet fertőző rettenetes bajok terjedésének megakadályozására, hát képes-e az embert visszatartani gonosz szándékának véghezvitelében, nem itt dolgozik-e a gonosz titokban és legretentesebben?

S Krisztus keresztje azt mondja nekünk: a Krisztus képes és aki elfogadja váltságahalálát: megmentetett, felszabadított a bünei hatalma alól, megváltott lélek lett.

Azért is bolondság a kereszt az élvezet-sóvárgó világban, mert felszólít, hogy vegyük fel mi is a keresztet. Ez a kereszt bolondsága ma: „*minek hordozzam én*” — gondolkodik a pogányba visszafajzott keresztény — „miért ne más”; „miért szenvedjek én, ha mással el-

szenvedtethetem”; „miért legyek én bolond, mikor más okos és hasznos húz belőlem”; „miért legyek becsületes én, mikor más becsstelen és vígan éli világát!”

Nem tudom folytatni tovább, úgy érzem, a Krisztus teste kínokban vonaglik meg: „hát akik hisznek bennem, azoknak is hiába való a keresztem?”

Atyámfiai, ezért nagypéntek a mi legnagyobb ünnepünk. Korcs faj és elfajult nemzedék az, amely a szenvedést nem tudja tisztelni és nem érzi belőle a magasabb, szentebb élet lehetőségét, a legszégységteljesebb halálra van ítélve, a degenerációra. Jövendőt Isten adja, de csak a kereszthordozó népnek adja. Családok kipusztulnak, szégyenteljesen, mint moly-ette szövet mállanak el, ha a kereszthordozó Krisztus lelke kiüldöztetett onnan. Léha fattyúvá lesz férfi és nő, ha követendő példát e világ veszendő fiaiból választ. Ezért nekünk a nagypéntek a legnagyobb ünnepünk.

Megmérhetjük atyámfiai, hogy református keresztyének vagyunk-e *még*: a kereszttel; mérhetjük, hogy református keresztyének vagyunk-e *már*: a kereszttől, — kiknek a kereszttől nőtt a vallásosságuk, mely Istennek ereje és nem emberi tudomány.

Atyámfiai, mi nem a kereszttel, hanem a keresztre Feszítettet és Feltámadottat imádjuk.

MILYEN NAGY A KRISZTUS KERESZTJE?

Efez. III: 18. A szeretetben meggyökerezvén és alapot vévén, hogy megérthessétek minden szentekkel egybe, mi a szélessége és hosszúsága és mélysége és magassága az Isten jövöltának.

Keresem azt a pontot, ahova nagypénteken álljak, ahonnét ezt az emberi napok közül leggyalázatosabb napot egészen áttekinthetem. Keresem azt a távlatot, amelyből ennek a sötét és véres képnek — az istengyilkosságnak igazi értelmét felismerhetem, hogy arra a pontra hívjalak benneteket is, ahonnét ez a sötét és komor kép, és annak jelentősége teljes perspektívájában feltárul.

Hol keressem ezt a pontot? Oda álljak a tömegbe átkozódva vagy szánakozva? Onnan nem látok isteni eszmét. Törvényszéki ítélet végrehajtását látom csak. A tömegben eltompul az értelmem és semmit sem értek. A Kajafás helyére álljak?! Onnan csak azt látom, hogy végre elnémították azt a rajongót, aki annyi bajt szerzett nekik. Az édesanya, a tanítvány helyére álljak? Azoknak most járja át szívöket az éles tör. Onnan azt látom: hát *erre* születtek édes gyermekem?! A Júdás helyére álljak? Akinek szemében egy pillanatra felvillant, mint villám fénynél az „*isteni eszme*”, de ugyanaz a villám halálra is sújtotta. A pogány százados helyére álljak? Ez a hely jó volna. Onnan már kezd kibontakozni az isteni gondolat: „*bizony, ez az ember Isten fia vala*”. De tudok még ennél kiválóbb helyet is. Az Úr Jézus nagy szolgája, Pál apostol hívogat minket arra a helyre. Ez a hely bizonyos tér és időbeli távolságban van nagypéntektől. Húsvét utáni távolságból bontakozik ki és tárul fel előttünk a *kereszt nagysága*. Erről a helyről éppen fordítva látom a keresztet. Minél távolabb megyek térben és időben, a kereszt annál nagyobb lesz. Méretei kitágulnak, s belenyílnak a történelembe, az univerzumba.

Hol van az a pont, ahol mindezeket valósággal látom? Nem földrajzi hely az. Pál apostol kijelöli azt a helyet. Bárki légy, bárhol élj, *ott, ahol állsz*, azon a helyen megláthatod ezt a dicsőséget, ezt a csodát, ezt a véres árnyakkal burkolt eszmét, a *növekedő keresztet*. Nem a helytől függ, a szívtől függ. „*Ott lakozik-e Krisztus a hit által a szívetekben*”. Ez az a pont, ahonnan a Krisztus keresztjéből megláthatjuk és megérthetjük, hogy az Isten szerelmének mi a széles-

sége és hosszúsága, mélysége és magassága. Hogyan! Nagypénteken az Isten mérhetetlen szerelméről lehet beszélni! Nagypénteken csak az emberi gonoszság jut szóhoz. A koponyák hegyén az alvilág minden sötét szelleme ad egymásnak találkozót. Karácsonykor angyalarcok mosolyában jön a szerető Isten, de a Golgotán sátánarcok vigyorognak az Isten szemébe. Látod, atyámfia, ki így szól, nem jó helyen állsz és nem látsz jól. Az Isten szerelmének mélysége és magassága ott kezdődik mély és magas lenni, — mikor ezt az elfajult és elaljasodott teremtményét a saját gyermekének ismeri és vállalja el, s nem löki el, nem utálja meg, nem undorodik meg tőle, de nem talál maga sem más módot a megmentésére, mint a *szeretetet*, ezt a halálra menő szeretetet. Itt van a kereszt világra szóló nagysága, mert itt ismerjük meg, mit jelent isteni módon szeretni.

Jertek, megtaláltam a pontot, ahonnan néznünk kell a Golgotára. Négy irányba nézzünk, amint az igénk tanácsolja: *mi I. a kereszt hosszúsága, II. a kereszt szélessége, III. a kereszt magassága, IV. a kereszt mélysége.*

I. *Milyen széles a Krisztus keresztje?* Az a golgotai fakereszt olyan széles, mint a kiterjesztett két karom, de az a szeretet ma már azzal a két kitárt karral öleli át a félvilágot. Olyan széles az, mint a világ és egyre szélesebbre tárul. Előbb jöttek a zsidók, azután a görögök, azután a rómaiak, a germánok. Előbb Ázsia, aztán Európa, aztán Afrika népei hajtották fáradt, vagy tüzes, kételkedő, vagy dacos, álmodozó, vagy gondolkozó fejüket keblére. Ez a kitárt kar egyre szélesedik, átöleli Amerikát és a szigeteket. Nincs nép, nincs faj, nincs ország, amely ki volna zárva, vagy el volna utasítva. Így jár ma is a pogánymissziók élén, így tart Afrika belsejébe és India meg Kína nyüzsgő, háborgó ötszáz milliós beláthatatlan tömegei felé. Vitték fegyverrel, erőszakkal, kényszerrel is Krisztust népeknek és országoknak, de addig ellene álltak, de mikor kitárt karral, puszta kézzel, átszegezve meglátták: engedték, hogy átölelje és felemelje őket.

Így megy által a világon, minden nép határán megáll, minden nép közt újból megfeszítik, de kitárt karjával vár, vár, míg megindul keblére a tévelygő ember. Oh milyen nagy dolog volt, mikor a magyar népet keblére ölelte, ettől az öleléstől maradt meg magyarnak és nemzetnek. Az Isten és az ember kibékül, egymást kereső s örök nagy szerelmük egymásra talál. Az embert átölelő Isten s az Istent átölelő ember: ilyen széles a Krisztus keresztje.

II. *Milyen hosszú a Krisztus keresztje?* Az a golgotai fakereszt olyan hosszú volt, mint egy ledöntött fának a törzse, melyből gerendát ácsoltak és aki vállára vette, az egyik végét a földön vonszolta niaga után, de az a szeretet, amely abból kiárad, kétezred év óta tart és ftem apad ki, nem fogy el, nem merül ki. Minden új kor, minden új évszázad megtalálja benne és megkapja belőle a magát. Mint a folyó, minél hosszabb, annál gazdagabban áradnak hullámai, mint a rádium, idő nem fog rajta, kisugárzó erejéből nem veszít. A kereszt útja az időben van, a jövő felé tart. Ha igaz az, hogy a nap fénye és melege kihül s utoljára csak egy ember marad a földön, a kihunyó

nap utolsó sugaráig, az utolsó ember utolsó lélegzetvételéig elnyúlik és annak is az Isten elfogyhatatlan irgalmas szeretetéről beszél. Olyan hosszú, mint az idő, mint az emberiség története, mint a világtörténelem korszakai. Olyan korszak jöhet, amelyben az ember a természeti törvények teljes ismeretére jut s minden *erőt* a birtokába vesz, de olyan korszak nem jön, amelyben a keresztről nem tudnak az emberek, vagy nem lesz reá az emberi sorsnak szüksége, mert pótolni tudja annak megváltó erejét a maga erejéből. Sőt mind világosabban meg fogja ismerni, amint a világ népei közös nagy céljaik tudatára s az embertestvériség érzületére felemelkednek, hogy a világból a háborút, a vérontást, az elnyomást csak úgy lehet száműzni, ha a kereszt erejét hívják segítségül, *Isten országa a kereszt ereje nélkül e földön meg nem valósulhat.*

Az eredendő bűn átkát, mely öröklődik, el nem törli sem a nevelés, sem az önfegyelmezés, sem a tudományos haladás, egyedül csak az a drága, kiontott ártatlan vér, melynek misztikus ereje az ítéletnapjáig minden születendő generációra kihat és — *elégéses.* A kereszt vége az ítéletnapjáig terjed. Ilyen hosszú a Krisztus keresztje.

III. *Milyen magas a Krisztus keresztje?* Az a golgotai fereszt olyan magas volt, hogy a rajta függőnek nádszálla tűzött spongyával érték el szomjúhozó ajkát, de még azon a napon felnövekedett a magasságos egekig. Nemcsak az imádság hat fel róla az égbe: „*Atyám, bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekednek*”, hanem annak az áldozatnak jóillatú füstje is, amelyben drága és tiszta élete égett el a világ bűneiért. Az Ábel áldozatának füstje ez, mely kéklőn s egyenest, siet az Úr elé és kedvességet talál ott. Nagy titok ez, a legnagyobb titok a hit világában, az *Isteit kien-gesztelése.* Ez ellen lázadozik az emberi értelem. Nem akar tudni egy olyan Istenről az égben, aki haragszik. Botránkoztatónak tartja az olyan istenismeretet, amely mást is akar tudni Istenről, mint hogy ő szerető és megbocsátó, elnéző és mindenre helyeslőleg intő, mindent jóváhagyó Isten, akinek vannak törvényei és akarata, de azokat nem veszi komolyan. Arcán nincs szigor és keménység, csak műszigor és nevelői komolyság, de tette és büntetésre, ítéletre és kárhozatra nem kerül a sor nála. Elviselhetetlen gondolat az *örök kárhozat gondolata* és ebbe a mélységbe szédülünk beletekinteni. Úgy tekintünk azért minden a földről eltávozóra, hogy kijár neki az idvesség és az örök élet, mert ha kárhozat is van, akkor nincs az égben szerető Isten.

Ez a hamis Isten ismeret taszít kárhozatba sokakat és rontja meg és metyeljezi meg a világ lelkét, mert elaltatja és elkábítja még a hívó szíveket is. Ez az égbe nyúló, az égig felérő kereszt bizonyítja, hogy ott a magasságban, a mindenség királyi trónusán az igazság és szentség trónol, akinek haragja ég a bűnös világ felett. Nem bosszú, nem gyűlölet tölti el szívét, hanem az *igazság*, s mint az ítéletet kimondó bíró nem bosszúból vagy haragból büntet, hanem az igazságnak szerez érvényt. Isten büntetése is igazságból van. *Melyik nagyobb hát az égben: az igazság, vagy a szeretet?! Egyenlő*

nagy mind a kettő. Egy testvér az, csókolgatják egymást s nem jönnek ellentétbe egymással. És mégis, az ember miatt az igazság és szeretet között meghasonlás támadt az Isten szívében (így tudjuk csak gyarló és esztelen földi szóval kifejezni) s így látszott, az igazság az első, de a szeretet a nagy, mély, bűnöst szerető szeretet kitálálja a kiengesztelést, földre száll, testbe öltözik, ember lesz, magára veszi a mások bűnét és elszenvedti a büntetést, elvégzi a nagy engesztelést. Ilyen magas a Krisztus keresztje.

IV. *Milyen mély a Krisztus keresztje?* Az a golgotai fakereszt néhány láb mélységre volt leásva a földbe, de annak a szeretetnek ereje, amely felhat az egekbe, lenyúl az emberi sors mélységeibe, a szenvedés és a bűn sötét völgyeibe, gyökerei elérnek a homály birodalmába s a pokolnak mélységeibe is. Ha Istennek elég volt, hogy megengeszteltessék, az emberi szívnek is elég hagy, elég megrendítő, hogy reméljen és higgyen. A legmélyebbre sülyedt bűnös után is utána nyúl, keresi, keresi az embert az Isten, belekiáltja a süket éjszakába: „Jöjjetek én hozzám, kik megfáradtatok és meg vagytok terhelve”. Azóta tudjuk, hogy nincsen reménytelen élet, amelyről le »zabád mondani. Még az oroszlán szájából is kiragadja, a halálos ágyon is megtartja, az ördög kezeiből is kitepi — a bárányt ez a pásztor. Oh Krisztus, a bűn mélységeiben cselekszi legnagyobb csodáidat keresztetted.

A sarkaiból kifordult világ helyre van állítva. Akit kárhozat és ítélet szele érintett: Isten gyermekeként jelenhet meg színe előtt.

Ily mély a Krisztus keresztje.

*

Még egy kérdés, egészen komoly s egészen személyes. Elérhet a kereszt a világ végéig, a földnek minden népéig, a magassága elérhet az égig s lenyúlhat a poklokig, az a kérdés, *elért-e a Krisztus keresztje a szívedig?* Krisztusnak ez a minden értelmet felülmúló szerelme viszontszeretetre és hálaá gyíjtotta-e fel a szívedet?! Az nem lehet, hogy ne éljen benned egy parányi se a Krisztusból. De ha van benned, akkor az nem maradhat satnya növény, nem maradhat megkezdett, de be nem fejezett lelki világ. Meg kell gyökerezned ebben a szeretetben, dús, sűrű, egészséges hitbeli gyökereidnek kell lenni, nem egy-két hajszálgyökér kössön a Krisztus szerelméhez. Fundamentumot kell raknod ebbe a szeretetbe, egy egész életre szóló épületet kell rá építened, olyan hitet, amely a tiéd, a tulajdon birtokod, amelyet senki és semmi nem vehet el tőled, senki nem űzhet ki belőle. *Meggyökerezvén és fundamentumot* vetvén ebben az isteni szeretetben! Ez az élet, az igazi élet, a szép nagy és nyugodt, az erős élet.

Akkor te is más ember lészesz. Másként gondolkozol, másként érzesz, másként örülsz, másként beszélsz, másként cselekszel, másként sírsz, másként szomorkodsz, másként halsz meg.

Hogyan? kérdezed. Úgy mint a keresztyének, mert a keresztyénség a keresztnél kezdődik.

KRISZTUS FELTÁMADOTT!

Alapigtv. Pál 1. Kor XV. 19-23..

Ha csak ebben az életben reménykedünk a Krisztusban, minden embernél nyomorultabbak vagyunk.

Ámde Krisztus feltámadott a halottak közül, zsengejük lón azoknak.

Mindenki pedig a maga rendje szerint. Első zsenge a Krisztus, azután akik a Krisztuséi, az Ő eljövetelekor.

Sokaktól lehet hallani azt a véleményt, hogy húsvétkor a legnehezebb prédikálni az összes ünnepek közül. Azt kérdem erre: lehet-e egyáltalán, bármilyen alkalommal is prédikálni református gyülekezet előtt, ha nem a húsvéti hitből fakad az a prédikáció? Mintha bizony lehetne szőlőfürtöt szedni a puszta levegőből s virágot szakítani a felhőből. Csak szóvirág lenne az. A prédikációnak is élő tökérről kell fakadnia s templomi igehirdetésünk élő tökéje: a húsvét — a feltámadott Krisztus, aki megfeszítettet.

Onnan származik ez a kérdés, hogy hitetlen világot és kételkedő gyülekezetet állítanak szembe az Ige hirdetőjével, akinek be kell bizonyítania minden áron a feltámadást és meg kell győzni a hitetlen embereket a feltámadás lehetősége felől. Bizony így nehéz húsvétkor prédikálni. Mintha csak a papok birtoka volna a Krisztus feltámadása és nem a hívőké is! Mire mehetnék ennyi kételkedővel!

De nincs-e közöttetek sok, aki ide szeretne állani a helyembe vallomást tenni, hogy minden javai között legdrágább a húsvéti hit, a feltámadás sírokat és egeket nyitó ereje, melynek csodáiba behatolni jött fel a templomba s amelyet ha elveszítene, vagy ha elvételnek tőle, mint a vándor-ösztönében megzavarodott költözőmadár csapongna, bolyongna ég és föld között; csapongna, bolyongna menny és pokol között.

Hívó gyülekezetet keres a lelkem, amelynek nem kell bizonyítani azt a másikké, hanem bizalommal lehet róla beszélni, mint a vándormadarak röptükben, fenn a magasban egymás között beszélnek az országról, amely felé tartanak.

I.

Pál apostol is a korintusi levél XV. részében — a feltámadás hitének ez aranybullájában — olyanokhoz szól, akik bevették az

evangéliumot, de a Krisztus feltámadása felől bizonytalankodtak. Vagy nem is annyira a Krisztus, mint a maguk feltámadása felől. Nem érezték magukat olyan egységben a Krisztussal, mint a fa van a gyümölcsével; nem mert előretörni hitük arra a magaslatra, ahonnan meglátnák, megéreznék, hogy azt cselekszi Isten a hívőkkel, amit a Krisztussal. Csak a földi életre érvényes útlevelet érezték kezükben egyesek az evangéliumban, csak a földi életükre kiható uralmát látták még Krisztusnak. Nekik mondja: ha csak e földi életben reménykedünk a Krisztusban, minden emberek-nél nyomorultabbak vagyunk.

Minden embernél nyomorultabbak, mert akkor egy halott tartja hatalmában s egy halott szabja meg a keresztyének életét.

Ti tudjátok, hogy van a halottaknak hatalmuk az élők felett. Rég porladó generációknak meggyőződésai, mint folyók sziklába vájt medre, szabja meg életünk irányát és a szokássá vált meggyőzések hatalmasabban nyúlnak bele életünkbe a múltból, mint közöttünk járó próféta-lelkek új világokat feltáró igéi. Vannak írott végrendeletek és halálos ágyon mondott iratlan testamentumok és fogadások, vannak a ti szívetekben is felújuló, — tán éppen most eszetekbe jutott tanácsok, melyeket rég elpihent hü szívek diktáltak. Onnan a temetőből is kormányoznak és uralkodnak felettetek — és nem az élet. De ez csak egy-két nemzedéken át tart. A halottaknak nincs hatalmuk azok felett, akik életükben nem ismerték őket. Az élet mindig új és új erőket és gondolatokat igényel, amit a halottak nem adhatnak. Ha zsarnokoskodnának, előbb-utóbb kitűnnék, hogy hatalmuk jogtalan. Nem a névleges keresztyének, hanem a leghívebb és legőszintébb lelkek szakadnának el egy halott Krisztustól, mert nem nyernének belőle új meg új életet. Már maga az is nyomorulttá tenné az életet, ha vakon bele kellene törödnünk, hogy egy halott zsarnoki hatalma alatt senyvedünk, aki megszabja ugyan életünket, de ígéreteit nem tudja beváltani. Micsoda égre csapó sírás és eget ostromló imádság tört fel az antik világ szívéből, mikor kiviláglott, hogy a „*pogány istenek halottak!*”

De még nyomorultabbak lennénk, ha olyan fejedelme volna hitünknek, aki maga is csalatkozott hitében. A keresztyénség minden más vallás fölött azért bír fölényvel, mert nem egy *eszméből* ered hanem egy *életből*, a názáreti Jézus életéből indul ki. Az az élet pedig az Istenfiúság öntudatával járta végig földi útját, úgy kelt ki lényéből a hatalom az emberi lelkek felett, mint a földből a mágneses erő. A rabszolga-emberiség Messiásának vallotta magát, akinek hatalom adatott a bűn felett. Az Isten láthatatlan orcájának földi képét hordozta és így szólt: „Aki engem lát, látja az Atyát”. Az Isten akaratának érvényét proklamálta a földön, amelynek érvényesítéseért oda áldozta életét. Az ember gyötrelme egyetlen nagy okozójának: a bűnnek eltiprását ígérte s az Isten országának eljövételét. Istenfiakat látott bennünk és érdemesnek tartotta érettünk életét keresztre adni. Oh, de nyomorultak lennénk atyámfiak, ha Jézus maga is csalatkozott volna ebben a felséges tanításában! Oh, de nyomorultak lennénk, ha az egész Biblia nem az Isten kijelentett aka-

rata volna, hanem csak egy vallásos költemény, ha a kereszt hiábavaló lenne, mert így azon nem győzetett volna le a bűn, akkor az Isten országának polgára lenni csak képzelődés lenne e világon! Oly szörnyszerűen csalatkoztunk volna testvéreim, mint akinek királyi gyémántjai üvegutánzatoknak bizonyulnak.

De mi *ebben az életben* is reménykedünk a Krisztusban, Benne a legmértöbb életet találtuk meg, ami csak számunkra létezik és elérhető. A szeretetnek és szabadságnak olyan magasabbrendű s benne egyre tovább és tovább tisztuló útját, hogy érte kárba veszni hagyunk s mellette szemétnak ítélünk sok mindent e világból. A Krisztus lelkének uralomra jutásában reménykedünk e világban, hogy az elnyomja az aljast, az állatit, az érdeket, a sátánit, hogy a Gonosz ne tiporja és gyalázza meg minden korszakban a lábaival, ami jót az ember alkotott s ne taszítsa évezredekbe vissza a népeket. Hát miért hajolsz le kis gyermekedhez s jövődő sorsára gondolva, úgy akarod menteni, hogy a Jézus kezébe teszed le őt? ... Miért reménykedik minden ember, aki a mai kor műveltségét ízlelte, hogy a világ fejlődéséből egy tökéletesebb és jobb ember érlelődik ki, reménykedik, hogy a világnak bizton valami jobb cél felé kell fejlődni. Nos hát megmondom most testvéreim, hogy ennek a tökéletesebb világnak az eljövételét mi a mi Krisztusunktól, a mi feltámadott Urunktól várjuk. Mi Krisztusban, a Feltámadottban látjuk, hogy munkálja Szentlel kével az Isten országát.

De mégis minden embernél nyomorultabbak vagyunk, ha *csak ebben az életben* reménykedünk a Krisztusban. Vannak sokan, olyan magukat keresztyéneknek vallók, akik csináltak a keresztyénségből olyan vallást, amely csak a földi élet tartamára szól. A másik felét lenyirták. A német nyelv fejezi ki találóan ezt a vallást a „Diessetsreligion” szóval. Nem a hívők, hanem a hitetlenek csinálták ezt a valláspótlékot, akik nem akarnak komolyan számolni a bűnnel és a számadással. A Pilátusok és sadduceusok vallása ez, akiknek crédójuk a „minden mindegy”.

Ha csak ebben az életben reménykedünk a Krisztusban, minden embernél nyomorultabbak vagyunk!... Pál szenvedéseiből értjük meg igazán ezt a felkiáltást, aki 28 évig volt a világ vándora a Krisztus ismereteért. Nem volt sem éjjele, sem nappala, nem volt pihenése, esőben, szélben, viharban csak küldetése állt előtte. Bebörtönözték, megkövezték és ő azt mondja: a Krisztusért szemétnek ítélek minden mást ezen a világon. Krisztus követője volt a szó legnemesebb értelmében. A Krisztusé, aki a világ megtagadását, a kereszthordozást, a másoknak való szolgálatot és lemondást kívánja. Mindezt céltalanul, magasabb rendeltetés nélkül?... A végén nagy csalódásba fúlna bele az egész vállalkozás, mert belefutna életünk a semmibe, ahol hiába keresnéd, — nincs semmi, senki, hiába volt minden, esztelen áldozat volt az élet, azoknak volt igazuk, akik: mosolyogtak rajtad és csak és csak tisztelegtek — de hallgattak. Hát akkor miért minden önáltatás, ha nincs értelme és célja, miért minden reménység, amelynek nincs alapja?!... Még a vándormadár is visszafordulna, ha sötét örvény nyelné el azt a szigetet, hova a tél elől menekült...

II.

Hadd helyezem a hangsúlyt *egy* másik szóra ebben a mondatban: mi keresztyének, ha csak ebben a földi életben reménykedünk, akkor igazán *nyomorultabbak vagyunk minden embernél, mert nekünk egy másik életben lehet csak reménységünk teljes bizonyossággal*. Fel vagyunk jogosítva erre a reményre, a Krisztus feltámadása jogosít fel rá. Éppen itt tűnik ki élheteretlenségünk, a keresztyén gyülekezetek erőtelensége, hogy isten-adta jogainkkal nem tudunk élni, nem tudjuk azt igazán a szívünkhöz szorítani. Olyanok vagyunk, mint akire nagy örökség szállt, de nem tud birtokába jutni, a jogigényét nem tudja igazolni, mert a személyazonosságának igazolása körül kétséget támasztottak és nagy vagyon birtokában is koldul, éheznek és rongyokban jár. Oh te szegény, koldus keresztyénség, ha csak ebben a világban reménykedsz! Hiszen te nagy igénylő vagy — az örökéletnek az igénylője — azért jöttél ide!

Hadd lássuk személyazonosságodat, te nagy igénylő, te húsvéti gyülekezet.

Nem te vagy az, aki osztod e világnak a hitetlenségét és kételkedését?!

— Nem te vagy az örökös! Nemde te vagy az, akinek szíve olyan mint a mérges daganat, tele haraggal, irigységgel, pártoskodással a mások könnyelmű, bársonyos, selymes jóléte után és szomjúhozod a pénzt, hogy a kényelmes életet megvásárolhasd rajta?!

— Ha te vagy ez, akkor ebben vagy az örökös és nem az Isten országában. Te vagy-e, aki vallod, hogy megváltásra szorul ez a jóra tehetetlen életed? Te vagy-e, aki bizonyosan tudod, hogy a Krisztus megváltó kegyelme nélkül elveszett ember lennél, de így megváltott, az Istenfiúságba visszaváltott lélek? Te vagy, aki naponként érzed, hogy Isten nélkül sülyed az életed? Te vagy, aki vallod, hogy azon a kereszten az Isten Fia feszítettet meg te miattad és te éretted? Te vagy-e, aki nem tudsz imádság nélkül élni? Te vagy-e, aki érzed, hogy újjá kell születned? Te vagy-e, aki talentumaidat úgy forgotod, hogy arról egykor Istennek adsz számot?

— Ha nem te vagy, még nincs rajtad az égi jel, nem te vagy az örökös.

De ha hiszel a Jézus Krisztusban és lelkesen átfuvallt a bűnbocsánat csodálatos ereje, ha egyszer megragadtad az Istennek segítő kezét, miért keresnéd embernél igazadat? Azok sohasem fogják neked megadni. Menj Istenhez, Ő vár téged.

Jer, menjünk az élő Isten elé, ha oda találunk, Ő reánk ismer; Ő meglátja rajtunk azt a jegyet, amelyet Ő véselt bele lelkünkbe, megismeri fiát és visszahelyez jogunkba, azt mondja nekünk, hogy tiéd az örökség. Felöltöztet, ékes köntöst ad reánk, gyűrűt húz ujjunkra, sarut a lábainkra és nagy lakomát készített, mert: ^"ime, az én fiam meghalt és feltámadott; elveszett és megtaláltatott .

Jertek, én Atyámnak áldottai és bírátok az országot, melyből Krisztus az első zsenge és ti majd az aratás.

KICSODA HENGERÍTI EL A KÖVET? ...

Márk XVI: 3. És mondják vala maguk között: Kicsoda hengeríti el nekünk a követ a sírbolt szájáról?

Valahányszor a húsvét ünnepe elérkezik, különös szomorúság fogja el szívemet. Az a szomorúság, hogy gyarló, emberi nyelven tudok csak beszélni, pedig angyal szeretnék lenni s az angyalok nyelvén hirdetni: az Úr feltámadott! Szeretném ebbe a szóba bele-gondolni, beleérezni és kifejezni mindazt az erőt, amit a feltámadás hozott, mindazt a győzedelmet, mit az emberiség számára a halálón vett diadal jelent, mind ama reménységet, ami e szó nyomán a csüg-gedt embermilliók szívében támad. Elzengeni az égnek a legszebb himnuszt, mely csodálatos melódiákban zsong az emberi szívből, az örökéletéről. Elénekelni a legszebb hozsannát Isten dicsőségére, ami imádatból bennünk fakadhat, aki újjá szült minket élő reménységre, Krisztusnak a halálból való feltámasztása által.

De csak gyarló, emberi nyelven tudunk szólni erről a győzelemről, erről az erőről, erről a reménységről. Csak a dicséret utolsó verssora biztat:

*„Majd hogya kikelvén a sírból idővel,
Állok színed előtt koronázott fővel,
Több lesz énekemben az erő s méltóság”.*

Miért kívánom az angyalok nyelvét, miért nem elég az emberi nyelv beszéde! Azért, mert az örök Istennek olyan nagyságos cselekedete, dicsőségének és erejének olyan felséges kijelentése történt a Krisztus feltámasztása által, hogy emberi beszéd azt inkább csak elhomályosíthatja, mint sem magyarázza. Istennek, a lét és minden-ség Urának olyan erői lépnek szolgálatba, melyeket eddig nem mutatott, nem hozott működésbe soha. Ismeretlenek voltak még az angyalok előtt is.

Olyan erői, melyek felülmúlják azokat az erőket és törvényeket, melyekkel a világot kormányozza és fenntartja. *Isten úr a halál felett és azt húsvét reggelén, Krisztus feltámadásában mutatja meg nekünk.* Nemcsak tíz parancsolatot adó Isten, nemcsak a földi sorsot intéző, kezében tartó Isten, nemcsak a lelkiismeretemben megszólaló, nemcsak a jót jutalmazó, a bűnt büntető, nemcsak a népek történe-

tét kormányozó Isten, — több! *A halálból feltámasztó, Krisztusát elbuktatni nem engedő Isten.*

Azért is kívánjuk az angyalok nyelvét, mert ma sok a kételkedő, a húsvéti hit nélkül való lélek, akiknek Krisztusa a sírba, a történelmi múlt sírjába fekszik és nagy kő van a sír szájára, a lelkükre hengerítve. Ez a nagy kő, a kétely. Ma sokan mondják, mint húsvét reggelén a sírhoz siető asszonyok: „*Kicsoda hengeríti el a követ?*”

S kívánjuk az angyalok nyelvét, mert nagyon sokakat ismerünk a gyülekezetben, akik ilyenkor vasárnap délelőtt, nem ide a templomba jönnek el, hanem egy másik helyre, a temetőbe. Megállnak zokogva a sírhalom felett s nem az élőkkel, hanem a holttal társalognak s nem az élő Isten, hanem halott kedvesük közelébe igyekeznek jutni. Kialakítanak magukban egy hangulatvilágot, melybe elmenekülnek. A viszontlátásról ábrándoznak, anélkül, hogy álmaiknak meg volna a termékeny magja, a hit, biztos fundamentuma: a húsvét. Ők nem Jézus sírjára néznek, csak kedveseik sírját látják, mely elzárja előlük örökre azt, kit egy életen át megtanultak szeretni. S ez nagy baj. Igen nagy baj. Isten nem ábrándokat, sejtelmeket akar ébreszteni lelkünkben, hanem *hibtbizonyosságokat*. Nekünk előbb Jézus sírjához kell elzarándokolnunk s *ott hitet kapva*, e hittel gazdagon, bizakodón állhatunk meg szeretteink sírja felett is, jogos reménységgel. Látjátok, mennyire kellene az anygali szó? És Isten mégis rá merete bízni az ő anyaszentegyházában ezt az üzenetet az emberi szóra, az emberi bizonyágtevésre, mert Isten emberi szóval is tud húsvéti hitet fakasztani.

Kicsoda hengeríti el a követ? A bibliai asszonyoknak is, akik siettek a hajnali szürkületben, hogy meggyötört, szent testét drága, illatos kenetekkel kenjék meg, nagy gondot okozott a nehéz kő.

Ez a kő, szimbólummá vált a keresztyénség életében a történelem folyamán. Odáig sokan eljutottak, hogy Jézus élt, de odáig, *hogy él*, hogy kijött a sírból, feltámadott az örökéletre, nagy kő zárja el az utat. Megpróbálom nekivetni vállaimat e nagy kőnek, ha csak meg tudom is ingatni, már nem látszik többé oly lehetetlennek az elmozdítása. Majd jönnek utánam az angyalok.

I.

Legtöbb ember Jézushoz nem a karácsonyi öröm, hanem a húsvéti dicsőség felől közelít. Csodálatos feltámadása felől akar bizonyosságot először s ímé, beleütközik a — kőbe. Nézd meg előbb *ki volt és mit tett, mit hozott* e világnak? Nem hozott létre új birodalmat, melynek fejévé magát koronázta volna, nem talált fel új fegyvernemeket, melyekkel öldöklő harcok árán hatalmába kényszerítette volna a világot. A természet rejtett erőit nem aknáztta ki, hogy gazdagítsa s előre vigye az emberi tudományt. Nem kerítette birtokába a világűrben száguldó elemeket, hogy az emberi élet szolgálatába állítsa azokat. Míg itt járt, szakadatlanul az Istenről beszélt s a küldetéséről, amit az Atya reá bízott. Élete a holtig hű engedelmesség lenyomatát viseli magán s az Isten szerint való élet örök

mintaképe lesz. Amíg a földön járt, szünet nélkül az emberről beszélt, az embernek Isten iránt való szolgálatáról.

Járd be vele előbb a genezárethi tó partját, próbáld meg életedet a hegyi beszéd törvénye szerint élni, járd meg vele a tanítvány útját, mind a Golgotáig s — mikor lelked megtelik életének alázatos szelidségével és fenségével s ajkad megnyílik erre a vallomásra: ez amaz igaz élet, melyet nem szabad kilökni közömbösen, vagy bután a világból, mint ahogy az egykor, régen, ott a keresztfán történt, — akkor már mozdul a kő a sír szájánál, — addig nem. Vagy pedig indulj el Krisztus sírjától, a történelem útján előre s járd be a betlehemi jászolbölcsönél kezdődő kétezer évet. Nézd, hogy érted meg azt, hogy egy halott indul el, meghódítani a világot? Még nagyobb akadályokra bukkansz. Hogy lehet egy halott hatalma akkora, hogy érte vértanúhalálba mennek az emberek? A római légiók szuronyain titokzatos hatalommal keresztül tör a krisztusi hit s a római birodalom szétmállik. Háromszáz évvel később az Ő nevében ül trónra a római császár. Hogy veheti hatalmába egy halott Európát, Ázsiát, Amerikát úgy, hogy királyok és fejedelmek nemes versenyre kelnek egymással, hogy követésére meghódítsák népük szívét? Megihleti a művészeteket, mintegy fejedelmévé lesz azoknak, új művészeti ágat teremt, melyben az alkotás tárgya mindig Ő. Néki építik a legszebb dómokat, Róla zengik a legszebb énekeket. Festők ecsetjét, szobrászok vésőjét, tudósok elméjét, jogászok államalkotó terveit Ő inspirálja. Egy *halott*, az arimathiai József sírjának halottja?! — Mi ez a kétezer év? A keresztyén kultúra, a keresztyén művelődés, egy halott sírja fölé, az utókor által ezredévekig emelt piramis?! — Melyik halottnak volt a halála után akkora hatalma, hogy kétezer év múlva is az ő parancsainak engedelmeskedik a fél világ?

Mikor itt megállasz és elfogja lelkedet a csodálkozás, a tisztelet, akkor már mozdulni kezd a sír szájáról a nagy kő.

De tenéked nincs érzéked ezek iránt, vagy te a dolgok más, egyszerűbb, elfogadhatóbb magyarázatát is tudod adni. Azt mondod: más vallásalapítók tanításai is kivirágoztak kultúrákban, kultuszokban, művészetben, mártírumban, államrendben — és róluk nincs feljegyezve, hogy a *halálból kikeltek* volna. Nem kellett azért Jézusnak feltámadnia, hogy tanításai a halála után is érvényben maradjanak.

Éppen ebben különbözik a keresztyénség minden más vallástól, hogy lendítő ereje Krisztus feltámadásában van. Éppen azt hozza bele a világba, ami hiányzott belőle, a *halál megoldását*. S a halál megoldása a húsvét, a feltámadás.

Azt mondod, nem bízod az eszedet ilyen észellenes állításra. Csak amit megtudsz érteni, azt fogadod el?! Nem hagyod el a földet. Az itt működő erőkre rábízod magad? — Nem gondoltad még atyámfia, hogy hasonlítasz az olyan emberhez, aki nem mer repülőgépre ülni, mert nem bízik abban, hogy vannak olyan erők, melyek a légürben is biztosan tartják az embert? Lásd, a légi járművek emberei nem tagadják, hogy a földön járni a legbiztosabb, de ők elismerik

egy magasabbrendű erő létezését, amelyre rá merik bízni magukat.

Húsvétkor ezt a magasabbrendű erejét az életnek adta tudtul, nyilatkoztatta ki a világnak az Isten. Képes-e Isten arra, hogy halottakat feltámasszon!! — Krisztus nem a maga erejéből támadott fel, hanem Isten ereje hozta Őt ki a sírból. Nem természeti erők, nem orvosi erők, nem kémiai erők, nem fizikai erők, hanem az az erő, amely ezeket is életre hívta. Mai ember nem beszélhet úgy semmiről, hogy *nem lehet*, — csak úgy, hogy *nem értem*.

Isten adta a húsvétot s mikor a feltámadásban hiszek, — az Isten erejében hiszek. Lássátok, akkor is és ma: „kicsoda hengeríti el a követf” — Isten maga az, aki elől a kétely, mint nap elől a felhő széjjel oszlik.

Nem csatlakoznál hozzánk, hogy együtt zengjük a himnuszt: „Jézus él, mi is élünk?”

II.

De az ész kételyénél még nehezebb kő a kedély kételye, azoké, akik nem a Krisztus sírján találják a követ, hanem kedvesük sírján és aggódva kérdik: kicsoda hengeríti el nekünk?

Testvéreim! Sokat gondolkoztam azon, hogyan lehetne segíteni az ilyen bánatos lelkeken, akiknek bánata nem kedves Isten előtt s akiket különösen rosszul érintene, ha egyszer, mikor kimennek a temetőbe, egy angyal fogadná őket és azt mondaná: „mit keresed itt, — nincs itt”. Szinte hallom a panaszt és zúgolódást: hagyj minket békében. Hát már ide sem szabad járni? Itt oly jól érzem magam, velem vagyok, akit szerettem, úgy érzem, nem veszítettem el. Ne vedd el a hitemet, hogy itt megtalálom! ...

De éppen az ilyen lelkekben nagy félelmek és bizonytalanságok rejtőznek, hogy vajjon lesz-e találkozásuk a halál után bizonyosan. Ott a nagy kő: „ki mondja meg biztosan, hogy meglátom-e?” Vagy pedig ez a gondolat nem is él a szívben, rá se gondolt komolyan, — csak a múlt emlékeit idézgeti fel százszor és ezzel táplálja a lelkét.

Testvéreim! A mi halottaink némák. Hiába állsz meg sírjuk felett és kérdezed tőlük, találkozunk-e? Van-e a halál után élet és létezés? Nem felelnek. Hiába idézed szellemüket, csak a magad képzelődését adod feleletül szájukba.

Miért mégy el Krisztus nyitott sírja mellett? Neked nem a kedveseid sírját kell felkeresned, hanem előbb a Krisztus húsvét reggeli sírját, hogy *hitet tanulj*.

Minél bensőbb, minél mélyebb a viszony közöttünk és Krisztus között, annál bizonyosabb lesz a hit, hogy az Úr feltámadásában is részesek vagyunk. Ő az övéit megőrzi. A néki adott hatalomról kell megvilágosíttatnom.

Ki mozdítja el a követ? Az, aki elmozdította, akkor is, az első húsvét reggelén, az Isten ereje.

Hadd foglaljam össze mindazt egy képbe, amit ma elmondtam. Egy lelkipásztor életrajzában van leírva, hogy nem volt hús-

véti hit a gyülekezetében. Hiába próbálta a lekipászior igehirdetésével megnövelni, sehogy sem sikerült. Az emberek úgy éltek, mint a keresztyének, de úgy haltak meg és úgy temették egymást mint a pogányok.

Egyszer templomot renováltak s húsvétól pünkösdig a temetőben, szabad ég alatt tartották az istentiszteletet. Szokatlanul sokan jártak el az istentiszteletre. Kiesi volt a temető. Mindenki vitt magával egy kis széket és szerettei sírja közelében foglalt helyet. A szószék az elhunyt lekipásztorok sírjánál volt felállítva. A lelkész végigprédikálta a korinthusi első levél 15. részét egészen, mely a halottak feltámadásáról szól. Pünkösdkor így szól az egyik földműves ember a lekipásztorhoz: „Nem félek többé a temetőtől. Nincs ott halál, hanem minden csupa élet. Éjfélkor is a temetőbe mernék menni”.

Kicsoda hengeríti el a követ!! Nézd, aki így érez, így gondolkodik, annak már elhengerítette. Az, aki mindig is elhengerítette.

A LELKET MEG NE OLTSA'TOK.

I. Thess. V: 19. A lelket meg ne oltsa'tok.

Ebben a csendes órában hadd emlékeztesselek titeket arra, hogy azon az első pünkösdőn *Szentlélek töltetett ki* az egybesereglettekre. Vajjon a ti várákozástok lehet-e kevesebb és alacsonyabb, minthogy Isten újjászülő Szentlelke szálljon közénk, töltessék ki reánk és szólaljon meg e gyülekezetben¹?!

Ezer esztendővel ezelőtt, talán éppen ezen a helyen ugyanilyen nagy sereg gyűlhetett egybe kora hajnalban. Nem templomban voltak, szabad ég alatt. Magyarul beszéltek ők is, magyarok voltak ők is, istenök imáadására jöttek ők is, áldozatra gyűlekeztek. Magasra emelt oltáraik elkészítve s várákozásteljes figyelem űlt ki arcukra. Várták — mikor gyűl ki a tűz az oltáron, mikor lobban fel a láng, mert akkor jelent meg közöttük — hiedelmük szerint — az Isten. Minden pogány vallás szertartásában egyik legjelentősebb pillanat az, mikor a tűz kigyűl. Ez a pillanat oly jelentős, hogy tűz nélkül lehetetlen lett volna áldozatot bemutatni. Amilyen nélkülözhetetlen volt a tűz a pogány istentiszteletben, éppen olyan féltve is őrizték, kioltása a legnagyobb szörnyűség, ami feltétlen halálos elégtételt követelt.

Voltak népek, melyeknek oltárain folyton égett a tűz. A pap-ság hivatása a tűz fölött való őrködés volt. A római nép az ú. n. Vesta-papnőkre bízta a Vesta-templomban lévő oltári tűz őrizetét, akiknek kötelességűk volt a tűzre vigyázni, hogy soha ki ne aludjon s mikor áldozati oltáron a tüzet felgyűjtották, mindenki ebből vitt haza házi tűzhelyére. Nem más tűzből, hanem mindig ebből, amely már évszázadokon át égett.

Atyámfiak! Ne becsűljétek le túlságosan a pogányoknak ezt a hitét és szokását. Ha nem is fáhasábokkal megrakott oltárokról felcsapó természeti tüzet — de mi is mindig tüzet várunk istentiszteleteinken: annak a mennyei tűznek a fellobbanását, kiáradását, kitöltetését, amely feléleszti lelkűnkét és megérezzűk, hogy *közöttűnk van az Isten*. Az Isten Szentlelkének a gyűlekezetben való megjelenését sóvárogjuk és várjuk. Mi nem egymásért járűnk csak ide, nem egymás kedvéért sereglűnk össze, hanem azért a szentséges harmadikért, aki lelkének lángjával itt megjelent, A Szentlélek az. A Szentlélek, akinek érintése hétköznap, bűnös, szűrke valónkból ki-

emel és isteni rendeltetésünk tudatára ébreszt. Nagyon üres istentisztelet az, melyen csak emberek vannak jelen, de a lelkek Isten jelenlétét nem érzik. Pál apostol éppen azért írja a tessalónikaiaknak, hogy féltve őrizzék a tüzet, mely élte, összetartja, megújítja őket. Őrizzétek meg azt a tüzet, mely erőssé tesz titeket és „*meg ne oltsátok*”.

Nem a külső ellenségtől félti a Lélek megoltását, *hanem maguktól a hívektől*, mert akkor sötétségben maradnak.

Miért féltette az apostol olyan nagyon a Lelket? Egy mondatban is világosan megfelelhetünk: azért, mert a Szentlélek nélkül az ember és a gyülekezet is olyan, mint a test lélek nélkül: halott.

Most hadd tegyük fel újra a kérdést ilyen formán: *miért féltette az apostol a Lelket?* — A kérdésre kérdéssel felelünk: I. Mit bír egy gyülekezet a Szentlélekben? II. Mi megy veszendőbe, ha a Lelket megoltják?

I.

Az a tűz, amely a gyülekezetben kiárad és munkálkodik: az Isten Lelke. Micsoda fenséges ismeret ez! Maga az élő Isten jelenik meg a hívek közösségében. Az élő Isten az a Lélek, Aki a világ teremtésekor ott lebegett a káosz felett; az a Lélek, Aki az egész világot kormányozza, az a Lélek, Aki Mózes csipkebokrában és a Sinai-hegyen, a próféták szívében megjelent — száll alá a gyülekezetbe; az a Lélek, Aki a galileai tó partján Isten szíve rejtett titkait kibeszélte; Aki a golgotai kereszten keserves kínokat szenvedett a lebukott emberért; az a Lélek, Aki országról-országra jár és a bálványok arca esnek előtte; az a Lélek, Aki ha valahol e világon nagy fordulat történt az emberiség életében s valahol csak egy nagy emberi lélek megszületett — mint az egyetlen fő-ok és okozó jelen volt; az a Lélek, Aki a világ végén úgy áll meg, mint ítélő és felmentő bíró: az Isten van jelen a gyülekezetben, a Krisztusnak a gyülekezetében.

Milyen felemelő és egyben megdöbbenő érzés ez, hogy ahol vagyok, ott van az Isten. Ott van, velem van, tudom, érzem, teljes bizonyossággal; érzem, hogy lehajol hozzám, felemel, kicsiny emberi erőmet kiegészíti az Ő dicsőséges erejével, gyöngeségemet kitölti az Ő bátorításával. Ki nem érezné fenséges jelenlétét?! *Az Istenhez való közellét* az, amit egy gyülekezet bír a Lélekben. És én tudni, hogy sok ember azért nem jár templomba, mert nem bírja ki az Isten közelségét, Isten Szentlelkének átformáló erejét, menekül onnan. El akarja kerülni Istent, mintha Isten másutt és mindenütt nem találná őt meg!

Testvéreim! A gyülekezetben a Lélek olyan erő a jelenben is, mint volt a múltban: az emberi lélek megtisztító, újjáteremtő munkáját végzi, általa a gyülekezetben ugyanazok a csodák és erők nyilvánulhatnak meg a jelenben is, aminőket a Lélek a múltban létrehozott, ugyanolyan hősöket teremthet a jelenben is, mint akikre a múltban példaképpen tekintünk. Nincs a Bibliának olyan szava, mely testet ne ölthetne; a Bibliának minden egyes szavát képes húsba és

verbe öltöztetni. *Az élő gyülekezet sem más, mint Biblia élő kiadásban.* Ilyennek kell lenni, erre van hivatva — és ha nem ilyenek látjuk, az azért van, mert benne a Lelket megoltották.

II.

Mi megy most már veszendőbe ott, hol a Lélek megoltatott f
 Ne ütközzetek meg, ha ezzel a bizarr gondolattal igyekszem megmagyarázni: mi menne veszendőbe, ha Isten a napnak melegét, forróságát meghagyná, de elvonná belőle a fényt, a világosságot. Ti talán a földi virulás elpusztulását sajnáljátok — én a világosságot. Sötétségben kellene élni. De borzasztó élet lenne az! Örök sötétségben maradni és mégis élni.

A keresztyén ember a Szentlélek világosságánál lát mindent — ez a világosság nem egy kis lámpás, ami kis kört világít meg, hanem égő nap, melynek fényénél az egész élő világot tisztán szemlélheti s elrejtett kis dolgok értelmét világosan látja. A Szentlélek fényénél belátsz a Lélek hatalmas birodalmába, az örökkévaló Isten kijelentett titkaiba.

Letűnt korokat úgy világít meg, mintha ma történnének; a teremtés kezdetének hajnaláig elér világossága; a kárhozat sötét mélységeibe is bevilágít — de az üdvözültek égi világába is. Megvizsgálja az istenség mélységeit; megítéli a szívnek gondolatait; megvilágosítja előttünk a multat, melynek értelmét egykor nem találtuk, melyről azt gondoltuk, hogy elmúlt és egyszer — a Szentlélek által megvilágosítva megértjük. Megvizsgálja a lelket. Szétválasztja a gonoszt a jótól s az ítélő erőt sugalja, mely a gonoszra azt mondja gonosz s a jót nem változtatja gonosszá.

Ahol a Szentlelket megoltják, sötétség lesz az elmékben, nem tudnak az emberek a jövőbe belesejteni — megállnak és tapogatóznak. *Szentlélek nélkül a keresztyén a leg gyámoltalanabb ember a világon.* A történelemben is látjuk, hogy voltak korok, mikor megoltották a Lelket az egyházban. S amikor a Szentlélek tüze kialudt az emberekben, olyan fékevesztett erkölcsi züllés következett be és olyan félelem és erőtlenség fogta el a lelkeket, az emberek földi és örökkévaló javainak értékfogalmában olyan zür-zavar állott be, hogy szinte úgy látszott: az emberi nem kipusztulása előtt áll.

Ahol a Lelket az emberek megoltják magukban, ott az egyház fiai *maguk lesznek ellenségei és árulói az egyháznak:* saját maguk ütik ki maguk kezéből fegyvereiket. Az erősebb és hatalmasabb mennyei fegyvereket elhányják maguktól, az Isten Lelke helyett megpróbálják más — e világból való lélekkel, vagy a maguk lelkével fentartani az Isten ügyét. A végzet mindig az, hogy sohasem győzhetnek, mindig alul maradnak. És nincs siralmasabb, leverőbb érzés, mint lerakni a fegyvert a gonosz előtt.

A Lélek úgy is megoltható, hogy te nem vigyázol rá, nem törödsz vele, közönyös vagy iránta és ki hagyod aludni. Akkor is megoltottad önmagádban Istennek a Lelkét. A Vesta-papnőket megölték, lia nem vigyáztak és a tűz kialudt. És tudjátok, hogy mi megy

veszendőbe, ha elhanyagoljátok az örökösödést a lelkekben égő Szentlélek tüze fölött. *A győzelem reménysége.*

A keresztyénség nem más, mint a világ meggyőzésére, a bűn hatalma megtörésére nevelt hadsereg, melyet Isten a Lélek által nevel, bátorít, erősít, fegyverez fel s ha ez a sereg megoltja magában a Szentlelket, egy lefegyverezett, fogságba jutott hadsereg lesz, mert fegyvereit odaadta, elvetette, elhánnya és így fegyvertelenül nem küzdhet tovább — csak sóhajtozik. Akármit kezdene ez a hadsereg, bevégezni, diadalra vinni nem tudná. Oh nincs ennél keserveesebb, ha valaki nem tudja befejezni, amit megkezdett.

Abban a gyülekezetben, ahol a Lélek megoltatott, megszűnt minden szeretet, mert a Lélek nemcsak világít, fényt áraszt, de melegít is; megszűnt minden áldozatkészség, ott az emberek semmit sem szívből, örömmel, jókedvvel tesznek. Azt az embert, kiből a Lélek megoltatott, nem lehet megvigasztalni, lelkivilága sötét, hideg, nem látja kicsi, földi dolgoknak mennyei jelentőségét, munkáját nem örömmel, szívesen, hanem rabszolgamódról végzi. Olyan lesz, mint a rossz cseléd, akinek ha tízszer megmondják mit tegyen, még se teszi úgy, ahogy kell.

Közönyös korszakokban hamarabb megtörténik, mint veszedelem idején, hogy a keresztyének maguk oltják meg a Szentlelket. Nézzük meg az első keresztyének életét: keresztyénségük megőrzése állandó megpróbáltatással járt; ott voltak a waldensek, akik hitükért üldöztek és erősek maradtak, ott lájuk a reformátorokat, gályarabokat, akiket semmi szenvedés meg nem tántorított — mert ezt a tüzet, a Szentlélek tüzét nem lehet kioltani sem erőszakkal, külső támadással, fegyverrel, emberi erővel. Nem olyan tűz az, amely emberi kezek által gyújtott fel. Olyan mint a fáklya, minél jobban a földhöz csapkodod, annál jobban ég.

Ismerek embereket, akik az elmúlt háborúban nagyon sokat szenvedtek, nélkülöztek, ott feküdtek hidegben, szélben, esőben a lövészárkokban, keresztül mentek tűzön és ezer veszedelmen, megpróbálta őket az élet a fogságban, talán már majdnem életüket kellett feláldozni és mégis mikor visszajöttek, bennük a Szentlélek tüze még tisztábban égett, bennük az Isten szeretete megmaradt.

Végezetül elmondom, hogy egy amerikai magyar lelkész járt idehaza és az elszakított magyar területeket bejárva, útvjáról visszajövet *egy üzenetet* hozott nekünk. Azt üzenték, hogy *az elszakított eklézsiák életben maradása attól függ, hogy milyen erősek, milyen hithűek, milyen bizakodók vagyunk mi. Azt üzenik: csak ml erősek legyünk, mert ha nem — akkor ők megJudnak; ha mi hiszünk és bízunk a szent és igazságos Istenben: ők is megtartatnak.*

PÜNKÖSDI TŰZ — OLVASZTÓ TŰZ.

Ap. csel. VIII: 14-24.

Milyen gazdagok is vagytok, akik ez ünnepre egybe gyűltetek s ajkatokon a pünkösdi lélek szárnyaló éneke zeng! Örökösei a Léleknek, aki az első pünkösdi ünnepén tűz alakjában kitöltetett a tanítványokra, íme, a gyülekezet, melynek közös birtoka a Szentlélek s mely közös hordozója a Szentlélek erőinek.

Ez vagyunk mi most — a református anyaszentegyházban lakozó Szentlélek birtokosai — nem népgyűlés, hova sokan összeverődnek, hanem a Jézus Krisztusban megjelent szeretet birtokosai. Amiben szűkölködik ez a világ — léleekben — az a mi gazdagságunk. Úgy érzem, az Ige hirdetőjének nem is lehet szebb és magasabb feladata, mint rámutatni azokra a javakra, melyek láthatatlanok — és mégis azokon nyugszik minden magasabbrendű élet.

De hát csakugyan hordozói vagyunk-e mindnyájan a Szentléleknek, akik az anyaszentegyháznak a tagjai vagyunk!!

Nem tenném fel nektek ezt a kérdést, hogyha az elmúlt esztendőben nem tapasztaltuk volna azt, hogy másnemű lélek kitöltése is van — mint a Szentléleké. Hat esztendő leforgása alatt többféle lélek Maradásáról is tudunk az árva hazában és ez a többféle lélek-kiáradás meghasonlást hozott bele az emberi társadalomba s azok, akik a Szentlélek örökösei és vízzel megkereszteltettek, egy második keresztségét is felvették, mely nem a Szentlélek tűzkeresztsége volt, hanem a Szentlélek ellen munkálkodó szellem befogadása.

Annyira hasonlít a magyar szellemi életnek ez a pár esztendeje az olvasztókemencébe vetett érchez. Míg az olvadási hőfokot el nem éri, a nyers érc egy darabban marad és a különböző alkatrészeket összevegyítve hordozza magában, de egy bizonyos hőfokon megmozdul az érc s az egymástól különböző fajsúlyú ércek elválnak egymástól — sűrű tüzes folyadékká olvad minden — s az arany az aranyhoz, az érc az érchez, a salak a salakhoz iparkodik. Ilyenkor tűnik ki, milyen összeférhetetlen a két elem egymással.

Közéletünk különböző életfelfogása és az emberek különböző gondolkodása is békésebb korszakokban jobban megfér egymás mellett. Két ellentétes világnézet gyakran még egyensúlyozza is egymást, de mikor a forrójára van fokozva minden lélek — tűrhetetlen a másik elem.

Az anyaszentegyházban mindig magas hőfokon kell állani a Szentlélek tüzenek és ha nincsenek olyan emberek, akikben a Lélek tüze kiolvasztó erővel ég: a hit meglankad, az erkölcs elpndvásodik. az emberek közönyöskké válnak és a lelkek az ördögökkel alkudoznak, Isten pedig titkon reformációt készít elő.

A Szentlélek nyilvánulását többféleképen látjuk a Bibliában: Jézus megkeresztelesekor galamb alakjában szállott alá; az apostolokra kettős tüzes nyelvekben szállott le; a felolvasott helyen pedig kézrátétel útján adatik a Lélek. Hozzá vagyunk szokva, hogy a Szentlélek lelkesít, bátorít, vigasztal, épít. A felolvasott versben azonban *a pünkösdi tűz — olvasztó tűz.*

Mélyedjünk el pünkösdi szent ünnepén Simon mágusnak lelke elemzésében, mert a jelen keresztyénség hite sokban hasonlít a Simon mágus keresztyénségéhez — és Péter lelkébe, kiből a Szentlélek az olvasztó tűz hőfokát éri el.

I.

Simon mágus híres ember volt Samáriában. Valami olyan képességekkel rendelkezett, ami a sokféle babonával gyötört népben azt a hitet keltette, hogy hatalma van a gonosz felett — varázslóknak is hívták — valami hipnotizáló képessége is lehetett, bizonyára tanácsokat is adott a boszorkányok távoltartására és jövendőt is mondott jó pénzért. Egy olyan népnek, mint a samáriaiak, valami kísérteties fenségben tűnhetett fel Simon s mindnyájan figyeltek rá. mondván: „*Ez az Istennek ama nagy ereje*”.

Most is vannak lelkek, akik szívesebben szövetkeznek a Sátán hatalmával, mint az élő Istennel, ideges és beteg lelkek, akiknek éppen az Isten nem kell, mert nem ismerik a valóságban. És itt, Pesten a külvárosokban, de a palotákban is sokkal többet adnak Simon tanítására, mint az Isten tíz parancsolatjára s többet költenek el a babonára, mint a világoasság terjesztésére.

Mikor azonban Jézus Krisztus evangéliuma eljutott a samáriaiakhoz, Simon mágus tanítási többé nem talált hitelre. A babonától gyötört lelkeket az Isten megváltó szeretete bűneikből szabaddította meg és elsöpörte a babona sötétségét.

Simon mágus érdemül kell betudni azt, hogy ő maga is hitt és felhagyott a varázslással. Gondoljátok el, mibe kerülhetett Simonnak lemondani a népszerűségről és a népek felett való uralomról?! P>e ő nem makacskodott, maga is meghódolt és meggyőzetett, hogy eddig üzött mestersége hamis volt.

De Simonban nem halt meg a mágus. Mikor Péter apostol Samáriába érkezett és a Szentlélek erői kiáradtak, Simon valami hasonlóságot látott a Péterből kiáradó megújító erő és az ő régi mestersége között. Felébredt benne a régi mágus és most a Szentlélek erőivel szeretne hasonló bűvös mesterségeket üzni, mit eddig varázslásával tett. Ahogy eddig tőle vették pénzen a varázsló tudományt, most *ő kísérli meg, hogy pénzen vásárolja azt az erőt, mellyel Péter apostol rendelkezett.*

Simon nem látta meg, hogy az az erő, mely Péterben munkál, az Isten ereje, azt hitte, olyan szemfényvesztő erő az is, mint az övé volt, csak magasabbrendű. Azt hitte: emberektől jön, az övéhez hasonló tudomány a keresztyénség is s mögötte Péter érdeke, Péter pénzes erszénye van, — nem látta mögötte a bukott embert megszánó, jászolbölcsőben, szolgálai formában alászálló Isten fiát, nem látta a felemelt keresztet a Golgotán; nem érezte meg, hogy az ember örök kínjaitól megváltó irgalmas szeretet jelent meg benne. Simon csodálta a keresztyénség erőit, de bensejét érintetlenül hagyta. Elámult, le volt győzve, keresztyén lett, de bensejében nem változott semmit. Nem lett megváltottja a Jézusnak, sőt inkább megkísérelte a maga szolgálatába megvásárolni a Szentlélek erőit.

Mint mikor a tűz és víz találkozott és az egymást nem tűró elemek harca sisteregve kitör, úgy hat Péter válasza is Simon ajánlatára: „A te pénzed veled együtt vesszen el!”

Csodálkozunk talán, hogy az apostol nem szelíd felvilágosítással és bölcs tanítással próbálta Simont helytelen felfogásáról meggyőzni, hanem a legnagyobb türelmetlenséggel csattan ki belőle a szent felháborodás. Ne felejtsetek azonban el, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus se akart meggyőzni mindenkit. Sohasem kísérelte meg például, hogy a kísértőt meggyőzze és neki az Igét hirdesse.

Élete végén a farizeusokra se vesztegette a szót. Péter apostolban felháborodó Szentlélek is elutasítja Simont s ezek a szavak: „*Nincsen néked részed sem örökséged e dologban, mert a te szíved nem igaz Isten előtt*”, mutatják, hogy Simon szíve gyökeréig idegen volt Krisztustól. Meg is mondja Péter mi az akadály, hogy Simon mágus keresztyén legyen: „*Látom, hogy te keserűséges méregben és álnokságnak kötelékében leledzel*”.

A *keserűséges méreg* a kígyóméregre emlékeztet, mely a balált rejti magában; a paradicsomi kígyó mérgére, mely az embernek Istennel való közösségét szakította széjjel, mikor az ember elbukott azért, mert elhitte: „*Olyunok lesztek mint az Isten*”. Ez a méreg az, mely lázadást szült az Isten szent törvénye ellen.

Az álnokság köteléke pedig az, hogy Simon mágus a Krisztus erőit akarta, de nem a Krisztus dicsőségét, hanem a magáét kereste.

Péter látta az Isten szentségét és inkább testét engedte volna felnégyeltetni, mintsem Isten Szentlelkét áruba bocsátani. Az a Péter« aki olyan elnéző tudott lenni sok bűnbánó szív iránt, a mágussal szemben könyörtelen, mert Péter nem hiú, nem szentimentális, nem a maga dicsőségét kereső, megvesztegethetetlen. Egy biztató szava van csak: „Térj meg azért ezen gonoszágodból”.

*

Beszédem elején azt mondtam: *akik örökösei vagyunk ennek a Szentléleknek*”. Meg kell kérdeznem tőlünk magunktól, hogy mi van meg Anyaszentegyházunkban, mi van meg mibennünk ebből a megvesztegethetetlen, Isten szentségét féltő, gyakran a forrponton hevülő Szentlélekből?!

A világban mindig meglesz a rossz, de az Anyaszentegyházban

a Lélek maradjon szent, hogy tagjait formálni tudja és időnkint, ott ahol kell, olyan forrponon legyen, hogy a rosszat kivesse magából, különösen a mi református egyházunknak, melyet a Szentlélek tisztított meg a reformáció olvasztó tüzeiben. Néhány száz év alatt a Szentléleknek keresztyén kultúrát teremtő ereje csendesen munkálkodott. De most, mikor annyiféle lélek kiáradt, úgy érezzük, hogy a Szentlélek olvasztó-tűz erejére van szükség, hogy megpróbálja a *papokat, presbitereket és az egyháztagokat.*

Akinek lelke érzékeny, megérezheti, hogyan lehel rá Isten lelke a háború, a nyomorúság, a sok belcsapás és csalódás pernyéje alatt elrejtett parázsra, hogy felszítsa újból a magyar keresztyéniséget. Nem érzitek, hogy fű a Lélek!! Ott lehelt ránk a holland és norvég nép szeretetén és más népek adományán keresztül. Oh de sok szív hamuval fedett szikrájáról seperte le a gond pernyéjét. Gondoljunk csak külföldön levő gyermekeinkre, gondoljunk a magyar gyermekek tízezeire, akiket megtizedelt volna télen a halál. Oh, de meleg, éltető, gyógyító regeneráló ez a Szentlélek. Idehaza kezébe adta a Sátán kormányzása után a keresztyéneknek, az ország vezetését, ajkára visszaadta a szót, kezébe a hatalmat és próbára teszi: mutasd meg, állod-e, amit ígértél! Tudjátok-e, hogy Isten lehelete volt az, amely átfutott e népen keresztül, s millió lélek találta meg elvesztett és eltévedt önmagát. Adventtől pünkösdig, hat hónap alatt, itt egyházunkban is, hány lelket mozdított meg Isten Lelke, hogy lelket verjen a vallásos élettől elidegenedett tagokba.

Ha csak pernye volna, amit le kell fűjni, de mi olyan nép vagyunk, ahol nem a hamu alól kell a parasztat felszítani, hanem Istennek az ólomösztrönökből kell nemes indulatokat kiválasztani. A kiolvasztáshoz pedig tűz kell, nagy, izzó tűz. Ha politikailag gondolkozunk, akkor szörnyű gonoszság hazánk szétszaggatása, de ha a hitnek szemével mélyen betekintesz a szenvedéseinkbe, ha a tüzet nézed s ha a fájdalmat a lelken át nézed, akkor megsejted, hogy Istennek szüksége van arra a tűzre, mellyel lelkünket kipróbálja, hogy kiolvassza az aranyat, s az életnek megtarthasson.

Az állam nem nevel keresztyén embereket, nem pünkösd te rémtette, nem az a hivatása. Keresztyén embereket az Anyaszentegyháznak kell adni a társadalom számára. Az egyházra is áll az, hogy csak azzal az erővel tartható fenn, ami létrehozta. Az egyházat a Szentlélek hozta létre, azzal tartható fenn és tartható tisztán.

Nos hát, ünneplő keresztyén gyülekezet. Vettetek-e Szentlelket! Halljátok-e, hogy az a lélek, hogy hív, hogy biztat; ne hagyj el magad és el ne hagyj veszni a lelked, ne engedj elvenni másnemű lélektől és áruba ne bocsásd az Isten Szentlelkét.

Akik olyan gazdagnak érezzük magunkat, mit csináljunk a gazdagságunkkal! !

Volt egy gazdag ember, aki két szegény embert boldoggá akart tenni s mindkettőnek adott egy darab földet s rajta egy házat. A ház új volt s a föld termékeny. De az egyik ember lusta volt és kényelmes. Félt a dologtól s kerülte a verítéket. Évek során ült bent a házban és hagyta a földet parlagon. Elgondolhatjátok, egyszer csak

málladozott a ház, nőtt a gyom, fel egész a tetőig. Csak ült a szobában, a fiai is ültek, s néztek ki az ablakon, bosszankodtak, vagy egymást biztatták, s mormogtak a foguk között.

A másik ember szorgalmas volt. Felkelt hajnalban és feltörte, bevetette a földet. Csupa ígéret és virulás a környék. Fiai tiszták és erősek, mint az esőben, napfényben fürdő búzagalász.

Egy napon eljött a jóltevő. Az egyik ember gyorsan feláll, s hátra húzódik az ablakból a sötét szoba közepére és sírt és szégyelte magát. Senki se várta a kapuban az érkezőt. A másik házból kiálltak mind a kapuba s boldogan üdvözölték az érkezőt, akinek szeme megpihent a viruló életen.

Minden pünkösdkor elmegy egyházunk előtt is az egyház ura, a Szentlélek. Visszahúzódnak-e a sötétbe, — hogy ne lásson?! Nem. Kiálljon-e egy-kettő a fiak közül a kapuba, aki túrta a földet s nem sajnálta a verítéket és kiáltta: Uram, itt közönyösek az emberek és nem mozdulnak. Vedd el tőlem is a lelket, mert itt megvetik a hajnalban keltegető szót, a te lelkedet elhanyagolják és máshova álltak bérbe! Nem! Nem tesszük ezt. Álljunk ki mind és mondjuk: Uram, elverte határunkat a háború, vihar, s a földet amit adtál, elfoglalta az ellenség. Nem maradt másunk, mint a két kezünk és az agyvelőnk, ebből kell országot építeni, boldogságot sarjasztani, egészséget helyreállítani, elszakadt véreinket honi vérrel táplálni, nekünk kiosztott írott halált meghazudolni.

Ne menj el szomorúan s szótlánul mellettünk, pünkösdi Szentlélek.

Nekünk ezt kell tennünk, hogy virulhasson a magyar református egyház. Mikor elmégy, mondd, hogy *lehet*. Te, aki évezredek országútjárói jössz, megmondhatod, hogy láttál már hasonlót ahhoz, amit mi akarunk. Te, aki az Atya titkos tanácsából jössz, tudod, hogy *lehet*. Te, aki semmiből teremtettél világokat, mondd hogy *lehet*. Ez a *lehet* lesz nekünk a vigasztaló Szentlélek, a bátorító Szentlélek, sorsunkkal megbékélés, a nyugodtság, a jövőbe vetett hit, s akik most itt, könnyet visszafojtva állunk, örömkönnyet sírva fogadhatunk, mikor újra visszajössz.

T R A N S P A R N S E K

SAUL DICSÓSÉGE.

I. Sámuel IX: 1-6.. 14-26., XI. 1-11.

Felette nagyon érzem, hogy erőm felett való munkába kezdem, mikor Saul király jellemét szándékozom megrajzolni. Igazi, Shakespeare tollára való alak. Ha eleve tudom is, hogy nem vagyok képes grandiózus jellemképet nyújtani s nem tudok ebbe a titokzatos sorsba belehatolni, amely előttünk áll Saul életében, de megdöbbenve állok meg előtte és érzem, hogy mily nagy dolog az emberi élet. Milyen vakmerőség emberekről felületes ítéletet alkotni. Milyen rövidlátók vágyunk az emberi szívek vizsgálásában, legfőképpen azt érzem, döbbenetesen: milyen jó, hogy Isten magának tartotta fenn az ítéletet s az ítéletért a felelősséget.

Koporsó mellett esik meg hogy olyan zavarban vagyok, mint most, a Saul jelleme megrajzolásával. Ha mindegy volna, hogy mit mondunk a koporsónál, vagy elbírná a becsületünk, hogy bárki másra illő jellemzést alkalmazunk, ha nem talál is rá, akkor a temetés volna a lelkipásztornak legkönnyebb szolgálata. De mikor neu bírja el a lelkiismeret: etünk, s mikor nem mindegy, hogy mit mondunk a halottról és mi vigasztalást szólunk az élőknek, akkor könnyen zavarba juthatunk minden koporsó mellett, akár ha nagyon keveset tudunk arról, akit temetünk, akár ha nagyon sokat tudunk. Azt a közmondást, hogy a halottról „*vagy jól, vagy semmi!*” a temetési beszéd alapelvétül nem fogadhatom el, — a Bibliával a kezemben. *Mit tanít Isten minden ember élete által*, a jó által is, a rossz által is, ez az ígehirdetők alapelve a koporsónál, — azért ne rejtsetek el előlünk semmit. Nekünk tudnunk kell sok mindent; — nem azért, hogy a koporsónál kikiáltsuk, — hanem azért, hogy ne tévedjünk, sőt hogy ne hazudjunk. Saulról is azért merek beszélni, mert bízom abban, hogy Isten nem hagy a magam erejére, hanem Szentlelke világosságával támogat.

Két része van az életének. Az egyik fele tündöklő, fénylő lobo-gás. Mint üstökös tűnik fel népe bús egén. Látjuk Isten kezét, amint felemeli a szamarait kereső földmivesfiút, trónra magasztalja s aztán latjuk ugyanazt a kezét, amint elejti, — az üstökös elhalványul önmagának szánalmas ellentéte önmagával, emberekkel, Istennel meghasonolva hamvad alá, — lelkiismeretének mardosó tüzében el-égve. A mai vasárnapon lassul: a napfelkeltét, az emelkedést.

I.

Izrael életének az a szakasza, melyről alapigénk szól, nagvon hasonlít a magyar társadalom XIX-ik század elei képéhez és ráillik a költő jellemző szava, a „*fajulva tengés*” korszaka volt. Köröskörül ellenség a határokon s a nép lelkében a szorongatott helyzet nem a hősi ellenállásnak érzetét ébresztgette, hanem valami álmos tompaság ülte meg a kedélyeket. A nép egyetlen vezére, az előregedett Sámuel nem bírja már a kormányt tartani kezében s koreslelkű fiai ítélkeznek helyette. Valami különös terméketlen, üres korszak ez, amikor az emberek csak önmaguknak élnek. A nép hite megbénul s az a különös közérzés lesz uralkodóvá hogy elhagyta őket az Isten s a filiszteusok Istene erősebb, mint Jehova. Elfeledkezett az ígéretekéről és a szövetségről, — pedig a szövetség ládáját is csodálatos módon a Jehova szerezte vissza a filiszteusoktól. Erkölcsileg is alálianyatlott a nép, gyáva és iélénk lett. Akinék eddig az Isten volt az ereje, most földi ember után kutat, hogy a veszedelmek idején bizodalját belé vesse. A nép királyt keres és királyt kér Sámuelától. Sámuel látja, hogy a nép rossz útra tér, széthúzó erőit maga egyesíteni már nem tudja, de érzi, hogy az erőket egyesíteni kell, mert különben széthull a nép. Azért maga is, az Isten biztatására király keresésére indul. Nem tudakozódnak idegen királyi családoknál. A választott nép közül való legyen az, aki megtestesítője Izrael hitének, lelke népével közös és homlokán hordja az Istentől való kiválasztottság felki bélyegét. Izrael népének ez a korszaka fényes példa arra, hogy a szunnyadó hősiességet fel lehet ébreszteni egy csüggedt nép elalélt szívében, ha megérkezik a — hős. Csak vezér kell, aki az önmagában kételkedő népet visszaadja — önmagának.

Az Istennek vannak elrejtve emberei, akiket előhív a legnagyobb szükségben s szerepük megkezdésével megkezdődik a nemzet s a nemzeti jólét emelkedése is. Ki hitte volna, hogy a megtiport Izrael népe borús múltjára s keserves, kilátástalan jelenére, még az után jön el Dávid dicsősége és Salamon fénykora? Mindez ott szunnyadt az alvó néperőben.

Mikor Isten nagy dolgokat kezd, az ismeretlenség homályából, alacsony sorsból indítja el kiválasztottjait. Egyszer egy gyékényládikából, amely ott ringott a Nilus tarajos hullámain, máskor az ekeszarva mellől, majd a nyáj pásztorolásától, mint Dávidot, a betlehem-i jászolbölcsőből, a háló mellől, a vámszedő bódétól, — a rab-szolgák közül. Ez a Szentírás bizonyágtétele és ez vonul végig századokon át a keresztyén egyház történelmében, mint Isten szavának élő, hiteles pecsétje. Új korszakok nyitánya a mélybe zeng, — a szénégető lia szívében.

Saul is ott szántja Gibeá szikfás hegyoldalán kis íőMecskéjét s ez a világtörténelmi hírességű szállóige vele van összefüggésben: „elindult elveszett szamarai keresésére és — királyságot talált .A nép mesét, legendát szövő fantáziája fonja így körül a hős alakzat, — valóságban az Isten kiválasztása esett reá s ez teljesedik be rajta.

mikor mint bátorszívű, nagyerejű, erős embert, aki alkalmas a vezér szerepére, Isten előhívja.

Saul úgy, amint van, még sem felel meg szent, nagy hivatásának. A prófétával, az Isten emberével kell találkoznia, aki felgyújtja szívében népe iránti szeretetét, hogy felsírjon lelke mélyén népe keserű sorsának fájdalma, aki biztató szavaival reménységet nyújt a szabadulásról is.

Isten lelkének kell reá előbb kitöltetni. Nagy tettek véghezvitelére Isten indítja fel az embert, szükség tehát, hogy alázatos és engedelmes legyen Isten kezében. Isten bennök, általuk mutatja meg, hogy benne van a világ történetében.

Az embermilliók sűrű tömegeiben is megtalálja Isten a maga emberéi. Saul is előhívja, — aki egy fejjel magasabb vala honfitársainál.

II.

Rendkívüli embereknek rendkívüli cselekedeteik vannak. Mikor az ammoniták megüzenik a hadat Jabes Gileád lakosainak, — hiába kísérelik meg a Jábesbeliek a békekötést, még a rabszolga-járom árán sem lehet elkerülni a harcot. Saulhoz fordulnak segítségért. Csak hét napjuk van s ha Izrael népe nem küld segítséget, az egész Jábes városbeli lakosságának kiszúrhatja szemeit az ammonita Náhás, — Izrael gyalázatára. Izrael népét megszállja a rémület. „S az egész község felemeli az ő szavát és sírának”. Csak Saul az, aki nem sír, nem esik kétségbe. Az események súlyában Isten kezét érzi, hangjukból Isten hívószavát hallja. „*Az Úrnak Lelke Saulra szállá, — és az ő haragja nagyon felger jede*”.

Az ilyen történelmi, nagy pillanatokban, amikor dönteni kell, ki tudja megmérni, mi megy végbe a választott emberek lelkében? Mikor döntésétől függ a jövő, még a hétköznapi ember is kiemelkedik a megszokott, kicsinyes lelkiállapotból s úgy érzi, magasabbrendű lények tanácsára, vagy sugallatára van szüksége, melyek képesítik arra, hogy elhatározza magát s magára vegye a döntéssel járó felelősséget.

Mily vádló súllyal bír e felelősség akkor, mikor népek sorsáról kell dönteni! Én azt hiszem, hogy nagy emberekké azok lesznek, kiket az események ilyen nagy elhatározások elé állítanak s akik azoknak megfelelnek emberül, vállalva a reájuk háruló felelősséget is.

A döntés közben nőnek fel egy fejjel honfitársaik fölé. Jó annak a népnek, amelynek vezetői a döntő pillanatokban az Istennel tudnak tanácsot tartani.

Saul csak az Isten intésére vár és nem tétovázik, nem hátrál meg a hívás elől. Mindjárt az első lépésében van valami rendkívüli, melyen az ihletés vonásai ragyognak fel. A még járomból ki sem fogott állataihoz ugrik, *felvagdálja* ökreit s a véres húsdarabokat, mint véres kardot hordoztatja körül az országban, vézes intőjelet, hogy megfélemlítse s felrázza a gyáva, siránkozó népét.

Az eredményt, a hadba siető, mintegy háromezer főnyi sereg

mutatja, mely élenken jelzi, hogy a nép megértette a vezér nyelvét.

A gyáva és önző embert bátorra nem a szavak teszik, hanem a példa. Saul felvagdalt ökrei minden ékesszólásnál jobban megértették, hogy most kockán forog minden emberélet. Ha a Jábesbelieket meg nem segítik, rájuk kerül a sor. De a felvagdalt jószág azt is megértette, hogy ez a tett áldozatba kerül, nagy áldozatba. Saul vállalkozása nagy áldozatkészséget kíván. Aki Istennek akar szolgálni és népének, annak áldozni kell a magáéból s annak nem lehet útnak indulni azzal a gondolattal a harcba, hogy *mit lehet nyerni rajta*. Saul akkor volt a legnagyobb, mikor felvagdalta ökreit, hogy egy gyávaságban veszteglő népet kiragadjon, — mint ahogy ki is ragadott, — a lelket megülő tessedéből.

A tunya, tessedt korok nemzedéke tele van elégedetlenséggel, panasszal, civakodással. A mocsár levegője terjeng az ilyen korok felett. Nincs vidám dala, színes meséje, mosolygása fanyar, örömeiből átok és romlás fakad. Unják egymást az emberek, unják a világot s megvetik az életet. Nincs egyetlen nagy érzés, nincs egy szabadon szárnyaló nagy gondolat, magasabbrendű cél, mely közös volna s összefűzné a lelkeket. Nem ragyog csillag a fejük felett, s a tornyosuló felhők nem rejtenek számukra villámokat.

Mint a tikkadt, nyári hőségbe belemorajló mennydörgés, úgy zeng Saul üzenete népéhez. Egyetlen szava fegyverbe szólítja a gyáva hétköznapok fiait. A hősi korszak fuvalma lehelt pírt az arcokra s íme hősökke nőttek a törpék.

Atyámfiai, mi is fuldoklunk sokszor a kicsinyes gondolatok, a nagy érzéseket és sugárzó gondolatokat nélkülöző hétköznapok nyárspolgári légkörében. Pedig apostolok, szentek, mártírok s magának Isten szent Fiának gondolatai és életeszményei ragyogják be egünket s keresztyén életünk abban merül ki, hogy ezeket a nagy eszményeket, a lehető legkisebb mértékre lealkudjuk.

Engedni kell a szív nagy megmozdulásainak, a lélek belső kényszerének, a szent indításoknak, melyek az alacsony színvonalról, az Isten közelébe lendítik életünket. Engedjete a hívásnak, amellyel Isten szöllongat bennünket, mikor az Ő egyházának szolgálatára annyi hősi és emelkedett lelkű, valóban hitvalló és szent életű emberre van szükség. Régen volt már olyan korszaka egyházunknak, mint most, mikor Isten annyiszor megszólítja az Ő népét. Régen volt már olyan korszak, mint most, amikor olyan sok kiváló férfit ajándékozott az ő népének. Soha még olyan nagy szükség nem volt reá, hogy a magyar reformátusság egységesen szálljon táborba, — mint most. Megunta, sőt megutálta mindenki már a lanyha vallásosságot. Az erő, a hit, a szeretet, az alkotások korszaka következett el.

De úgy érzem, — Saulra vár a nép.

Saul akkor volt a legnagyobb, mikor szíve nagy megmozdulásának engedve, felvagdalta ökreit.

De Saul hősi tettéről emlékezve, szemünket még magasabbra emeljük. Annak cselekedetére, aki tulajdon magát, tiszta és ártatlan életét adta áldozatul.

Saul csak az ökreit vagdalta fel és küldötte szét honfitársai

mikor mint bátorszívű, nagyerejű, erős embert, aki alkalmas a vezér szerepére, Isten előhívja.

Saul úgy, amint van, még sem felel meg szent, nagy hivatásának. A prófétával, az Isten emberével kell találkoznia, aki felgyújtja szívében népe iránti szeretetét, hogy felsírjon lelke mélyén népe keserű sorsának fájdalma, aki biztató szavaival reménységet nyújt a szabadulásról is.

Isten lelkének kell reá előbb kitöltetni. Nagy tettek véghezvitelére Isten indítja fel az embert, szükség tehát, hogy alázatos és engedelmes legyen Isten kezében. Isten bennök, általuk mutatja meg, hogy benne van a világ történetében.

Az embermilliók sűrű tömegeiben is megtalálja Isten a maga emberét. Saul is előhívja, — aki egy fejjel magasabb vala honfitársainál.

II.

Rendkívüli embereknek rendkívüli cselekedeteik vannak. Mikor az ammoniták megüzenik a hadat Jabes Gileád lakosainak, — hiába kísérelik meg a Jábesbeliek a békekötést, még a rabszolga-járom árán sem lehet elkerülni a harcot. Saulhoz fordulnak segítségért. Csak hét napjuk van s ha Izrael népe nem küld segítséget, az egész Jábes városbeli lakosságnak kiszúrhatja szemeit az ammon ita Náhás, — Izrael gyalázatára. Izrael népét megszállja a rémület. „S az egész község felemeli az ő szavát és sírának”. Csak Saul az, aki nem sír, nem esik kétségbe. Az események súlyában Isten kezét érzi, hangjukból Isten hívószavát hallja. „*Az Úrnak Lelke Saulra száll, — és az ő haragja nagyon felgerjedte*”.

Az ilyen történelmi, nagy pillanatokban, amikor dönteni kell, ki tudja megmérni, mi megy végbe a választott emberek lelkében! Mikor döntésétől függ a jövő, még a hétköznapi ember is kiemelkedik a megszokott, kicsinyes lelkiállapotból s úgy érzi, magasabbrendű lények tanácsára, vagy sugallatára van szüksége, melyek képesítik arra, hogy elhatározza magát s magára vegye a döntéssel járó felelősséget.

Mily vádló súllyal bír e felelősség akkor, mikor népek sorsáról kell dönteni! Én azt hiszem, hogy nagy emberekké azok lesznek, kiket az események ilyen nagy elhatározások elé állítanak s akik azoknak megfelelnek emberül, vállalva a reájuk háruló felelősséget is.

A döntés közben nőnek fel egy fejjel honfitársaik fölé. Jó annak a népnek, amelynek vezetői a döntő pillanatokban az Istennel tudnak tanácsot tartani.

Saul csak az Isten intésére vár és nem tétovázik, nem hátrál meg a hívás előtt. Mindjárt az első lépésében van valami rendkívüli, melyen az ihletés vonásai ragyognak fel. A még járomból ki sem fogott állataihoz ugrik, *felvagdálja* ökreit s a véres húsdarabokat, mint véres kardot hordoztatja körül az országban, vészes intő jelet, hogy megfélemlítse s felrázza a gyáva, siránkozó népét.

Az eredményt, a hadba siető, mintegy háromezer főnyi sereg

mutatja, mely élenken jelzi, hogy a nép megértette a vezér nyelvét.

A gyáva és önző embert bátorra nem a szavak teszik, hanem a példa. Saul felvagdalt ökrei minden ékesszólásnál jobban megértették, hogy most kockán forog minden emberélet. Ha a Jábesbelieket meg nem segítik, rájuk kerül a sor. De a felvagdalt jószág azt is megértette, hogy ez a tett áldozatba kerül, nagy áldozatba. Saul vállalkozása nagy áldozatkészséget kíván. Aki Istennek akar szolgálni és népének, annak áldozni kell a magáéból s annak nem lehet útnak indulni azzal a gondolattal a harcba, hogy *mit lehet nyerni rajta*. Saul akkor volt a legnagyobb, mikor felvagdalta ökreit, hogy egy gyávaságban veszteglő népet kiragadjon, — mint ahogy ki is ragadott, — a lelket megülő tespedésből.

A tunya, tespedt korok nemzedéke tele van elégedetlenséggel, panasszal, civakodással. A mocsár levegője terjeng az ilyen korok felett. Nincs vidám dala, színes meséje, mosolygása fanyar, örömeiből átok és romlás fakad. Unják egymást az emberek, unják a világot s megvetik az életet. Nincs egyetlen nagy érzés, nincs egy szabadon szárnyaló nagy gondolat, magasabbrendű cél, mely közös volna s összefüzné a lelkeket. Nem ragyog csillag a fejük felett, s a tornyosuló felhők nem rejtenek számukra villámokat.

Mint a tikkadt, nyári hőségbe belemorajló mennydörgés, úgy zeng Saul üzenete népéhez. Egyetlen szava fegyverbe szólítja a gyáva hétköznapok fiait. A hősi korszak fuvalma lehelt pírt az arcokra s íme hősökke nőttek a törpék.

Atyámfiai, mi is fuldoklunk sokszor a kicsinyes gondolatok, a nagy érzéseket és sugárzó gondolatokat nélkülöző hétköznapok nyárspolgári légkörében. Pedig apostolok, szentek, mártírok s magának Isten szent Fiának gondolatai és életeszményei ragyogják be egünket s keresztyén életünk abban merül ki, hogy ezeket a nagy eszményeket, a lehető legkisebb mértékre lealkudjuk.

Engedni kell a szív nagy megmozdulásainak, a lélek belső kényszerének, a szent indításoknak, melyek az alacsony színvonalról, az Isten közelébe lendítik életünket. Engedjete a hívásnak, amellyel Isten szöllongat bennünket, mikor az Ő egyházának szolgálatára annyi hősi és emelkedett lelkű, valóban hitvalló és szent életű emberre van szükség. Régen volt már olyan korszaka egyházunknak, mint most, mikor Isten annyiszor megszólítja az Ő népét. Régen volt már olyan korszak, mint most, amikor olyan sok kiváló férfiút ajándékozott az ő népének. Soha még olyan nagy szükség nem volt reá, hogy a magyar reformátusság egységesen szálljon táborba, — mint most. Megunta, sőt megutálta mindenki már a lanyha vallásosságot. Az erő, a hit, a szeretet, az alkotások korszaka következett el.

De úgy érzem, — Saulra vár a nép.

Saul akkor volt a legnagyobb, mikor szíve nagy megmozdulásának engedve, felvagdalta ökreit.

De Saul hősi tettéről emlékezve, szemünket még magasabbra emeljük. Annak cselekedetére, aki tulajdon magát, tiszta és ártatlan életét adta áldozatul.

Saul csak az ökreit vagdalta fel és küldötte szét honfitársai

között, hogy a végveszedelmet a fülükbe zúgja. Az Úr Jézus a tulajdon testét feszítette keresztre és küldi szét a világba, hogy mindenek lássák a vég veszedelmet, melyben a bűn miatt mindnyájan vagyunk. Oh, ez a kereszt, ez a vérző test, de sok népet felrázott már a tespedés ólmos álmából! S Krisztus is akkor volt az ő megváltó munkája közben a legnagyobb, mikor a keresztig menő engedelmességgel engedelmeskedett.

Saul tette földi ellenség ellen rázta fel népe lelkiismeretét, de Krisztus tette a lélek örök ellensége, a Sátán és a kárhozat ellen ráz fel a közönyből, azért mikor Saulra nézünk, akkor is a Krisztus megváltását magasztaljuk.

SAUL BUKÁSA.

I. Sám. XV: 26-28. Sámuel pedig monda Saulnak: Nem térek vissza veled, mert megvetted az Úrnak beszédét, és az Úr is megvetett téged, hogy ne légy király Izrael felett. És mikor megfordula Sámuel, hogy elmenjen, megragadta felső ruhájának szárnyát, és leszakada. Akkor monda néki Sámuel: Elszakítá tőled az Úr a mai napon Izraelnek királyságát, és adta azt felebarátodnak, aki jobb náladnál.

Mikor királyok buknak, nagyon mélyre buknak. A múlt alkalmal láttuk, hogyan lett a földművesből király, most lássuk, hogyan lesz a fölKent királyból hitszegő. Amott ragyogó nemzeti hős, itt önmagának szomorú árnyéka. Szinte hihetetlennek tünnek fel, hogy így visszájára fordulhat minden az életben és az emberi kebelben, ha nem találkoznánk napról-napra szomorú emberekkel, akiknek egykor magasan állt csillaguk, ma pedig alig-alig tengetik életüket. Sokak áldozatai a világháborúnak, de sokak önhibájuknak az áldozatai. Mivel ez a kettő most olyan közel esik egymáshoz, gondolja meg mindenki, hogy mikor szigorúan ítéleznek, nem inkább nagy emberi részvétérzetével, mélységes tisztelettel kellene megállnia egy-egy emberrel szemben, viszont akik mindenért a viszonyokat okolják, nem tulajdon bűneik büntetését kezdték-e meg itt a földi életben?! És ki tudja, mit hoz a jövő! Mindenkinek csak annyira biztos a holnap, amennyiben az Isten: „*aki esőt ad mindaz igazaknak, mind a hamisaknak földjére*” — azt biztosítja. Aki nem tartja szükségesnek, hogy a mindennapi kenyérért imádkozzon, az még juthat oda, hogy a kenyérhéjért is hálás lesz, ha jut neki. Meg kell tanulnunk, hogy kegyelemből tart meg Isten, amink van, Ő adta, ha elveszett, Ő vette el.

*

Saul is hamar elfelejtette, hogy a királyság Isten választásából szállott reá. Az első nagy felbuzdulás után lassan kiütöztek fogyatkozásai. A lobbanékony és szangvinikus embereknek állandó kísértésük, hogy a kitartásban és a jellemzilárdságban gyengéeknek bizonyulnak. Annak az ifjúnak, aki azt mondta: „*Követlek téged, Uram, valahova mégy*”, — az Úr Jézus azt válaszolta: „*A rókáknak van barlangjuk, az égi madaraknak fészkek, az ember fiának pedig „nincs fejt hol lehajtania*”, — ami azt jelenti, hogy erre a pályára

is hajlandó vagy velem jönni!! Saul felvagdalja az ökreit, de ugyanaz a Saul Isten határozott parancsa ellenére hadizsákmányt gyűjt. Az anyagilag vagy szellemileg, hatalomban és tekintélyben megnevedett embert mindig kerülgeti a kísértés, hogy most már nincs olyan nagy szüksége Istenre. Istenre nem mert volna még rágondolni se, hogy az Isten parancsát megkerülje, a királyi trónon már úgy gondolkodott, hogy nem szükséges olyan szigorúan szó szerint venni Isten beszédét.

Saul így gondolkodott: mi veszély származhatik abból, ha az amalekitákat nem irtja ki mind, ahogy Sámuel által az Úr parancsolta és micsoda romlás érheti, ha a zsákmányolt juhokat és ökröket nem mind pusztítja el. Saul úgy tűnik fel, mint humánus és lovagias király, aki a vitéz ellenfél fogoly királyának megkegyelmez és a zsákmány javát is Istennek áldozza fel az oltáron. Sámuel pedig vérszomjas és bosszúálló öreg, aki nem ismer kegyelmet. A mai ember mind Sámuelét ítélné el, Sault pedig magasztalná, de Isten Sámuel prófétát tartja meg és Sault veti meg, mert parancsát csak félig hajtotta végre. A királyok nagy kormányzati elveknek, a nemzet belső tisztaságát, erejét és jövőjét biztosító törvényeknek őrei, ha ezen a téren fél munkát végeznek, egyénileg lehetnek bármily fennkölt gondolkozásnak, mégis vétkeznek. Hadd emlékeztesselek e helyen titeket Kálvin Jánosnak I. Ferenc francia királyhoz intézett ama szövegére, melyben, mint egykor Sámuel Saulhoz, így szólt: „Igaz királlyá valakit csak annak tudata tehet, hogy országa kormányzásában az Istent szolgálja. Továbbá csalatkozik, aki azt hiszi, hogy állandó jólét lesz abban az országban, amelyet nem Isten kormányvesszeje, azaz szent Igéje igazgat... Hiszen oly nagy dologról van itt szó, mi módon álljon meg itt e földön Isten dicsőségének sértetlensége. Az Úr, a királyok királya szilárdítsa meg trónodat igazsággal, a te székedet részrehajlatlansággal”.

Saul vétke nem az volt, hogy nem engedelmeskedett, hanem csak félig engedelmeskedett, ezért Isten elvetette őt.

Nagyon nehéz nekünk a mai humánus gondolkozás előtt érthetővé tenni, hogy miért vetette el Isten Sault, mikor a mi lelkiismeretünk ítélőszéke Saulnak mellére becsületrend érdemkeresztjét tűzné, mert nem koncolta fel az ellenséget, a legnemesebb erényt, a megbocsátást gyakorolta, de *akkor* Isten parancsa az volt, népe érdekében, hogy a zsákmányból ne mutasson be néki véres áldozatot és Saul *akkor* nem engedelmeskedett. Itt kezdődik a Saul hanyatlása — „*megvetett téged az Úr, hogy ne, légy király Izrael felett*”.

Istentől elhagyatva lenni! Kicsoda mer ebbe a gondolatba belegondolni?! *Istentől megvettetni!* Kicsoda nem remeg meg e két szónak félelmetes komorsága előtt? Igehirdetésünkben már-már nem is merünk erről beszélni, mert azt véljük balgatagon, hogy az embereket elriasztjuk vele. Azonban Krisztust sehol sem halljuk, hogy úgy édesgeti Istenhez az embereket. A fáradtakat és megtérheltetteket szelíden hívogatja, de az erőseknek és egészségeseknek arról beszél, hogy ki alkalmas és ki nem alkalmas az Isten országára. Nézzük meg a Saul életében, mit jelent az Istentől elvettetés. Akik

ezt a gondolatot, mint ótestamentumi, tehát Krisztus előtti istenismeretet ki akarják zárni az igehirdetésből, azok úgy próbálják megoldani a Saul jellemét, hogy a király *húskomorséigát*, kedélybetegségét állítják oda hanyatlása okául. A Szentírás többször is említi, hogy az „*Istentől küldött gonosz lélek megszállta Sault*”. (19: 9.) A lélek titokzatos világába mindenféle bűvös lámpával próbál bevilágítani a tudomány. Az egyik a spiritizmus, a másik a hipnotizmus, mások a kísérleti lélektan, ismét mások a lélekanalízis útján szeretnék feltárni ezt a még ismeretlen területet. A XX-ik század emberét ma már nem az érdekli, hogy laknak-e emberek a holdban, hanem az, hogy mi lakik a lélekben. Szinte az a benyomása támad az embernek, hogy az emberi lélek rejtelseit csak ezután fogja még az emberiség felfedezni. Ha a pszichiáterek, a tébolydák és a rendőrség személyi lapjainak adatait nézzük, vagy a nagy regényírók rajzolta jellemekbe mélyedünk el, vagy a spiritizmus tudományos ellenőrzés alá vett eseteit szemléljük, az élet titokzatosságának félelmes érzete vesz körül bennünket. Oly nehéz tisztán látni, hogy ami bűn, nem betegség-e, s ami betegség, nem bűn-e!

Milyen egyszerű képletre tudják hozni az emberi lelket azok, akik nem akarnak tudomást venni arról, hogy van bűn, se arról, hogy van Sátán és van Isten, akik állandó hatásának van kitéve az emberi lélek. Akik ideggyógyintézetekben a megbomlott idegeket úgy próbálják gyógyítani, hogy a testen keresztül igyekeznek hatni a lélekre. Ha ez nem sikerül, tehetetlenül állanak meg a beteg ember előtt, mert csak a betegségre keresnek orvosságot, de a bűnre nem. Pedig a lélek legnagyobb betegségei ott vannak, ahol a bűn bomlasztja meg az idegeket.

A Saul búskomorsága is akkor kezdődött, mikor Isten elvételét a próféta tudomására adja. Attól kezdve Saul keresi a magányt, sötét gondolatok szállják meg, kerüli az embereket, hol teljesen apatikus, hol meg dührohamok szállják meg s Dávidra is, fiára, Jonathánra is felemeli dárdáját. Lassanként félelmek háza lesz a király palotája. A szolgák suttogva beszélnek és lábujjhegyen járnak, a tanácsadók örülnek, ha nem kell a királyhoz menni, csak a hárfa halk, lágy zenéje hoz egy kis nyugalmat a szegény király zaklatott lelkiismeretébe. Saul szemében az *Úr elvetése* nem volt olyan közömbös, hogy vígan élte volna tovább a napjait. Mint szű a gerendát, úgy örölte ez a tudat a lelkét. Észrevétlen, szándéktalanul belopózott lelkébe az ellenszenv mindenki iránt, a féltékenység Dávid iránt, a bizalmatlanság saját fia iránt és a dac Isten iránt. Visszájára fordult lelkében minden, azért visszájára fordult a cselekedeteiben is minden. Az Istenhez való hűség lassan hűtlen lázadásá lesz, Dávidnak tett háromszoros fogadalmát is megszegi mind a háromszor, még az esküjét is megtöri. Királysága az állam erősítését célozta s Dávid ellen indított hájszája lassan polgárháború felé sodorta az alig konszolidálódott országot. Mint királynak első dolga volt, hogy a bálványozást kiirtsa, élete végén pedig maga megy el éjjel, titokban az endori javasasszonyhoz, hogy a harc kimenetele felől tudakozódjon. Akit az Isten emelt fel az eke szarvától a királyi polcra, többé nem

meri Istent segítségül hívni, hanem a babonáságba menekülve keres erőt. A hitüket vesztett, egykor vallásos emberek igen könnyen rabjai lesznek valami babonának. Saul búskomorsága a bűnből származott s elhatalmasodott rajta, mert még nem volt megváltó ezen a világon, aki a bűn orvosságát hozta el e világra.

Atyámfiai, mi szentimentálisak lehetünk, de a sors nem szentimentális. Isten nem kíméli meg Sault, elveti és ennek az Istentől való elvettetésnek döbbenetes példája azért van feljegyezve a Szentírásban, hogy Isten figyelmeztesse az övéit: *„aki áll, vigyázzon, hogy el ne essen”*. Az Isten fölséges Isten, mikor felemel valakit, nem érdemből emel fel, — mikor kiejt valakit kezéből, kiejti azért, hogy megláttassák az, hogy ő ki is ejtheti, ha akarja. Saul bukásában, mint hullócsillag kilobbanó fényében is a szent Isten dicsőséges arca látszik.

Augusztusi estéken, mikor sűrűn hullanak a csillagok, ne csak arra gondoljatok, hogy valaki meghalt. Meghalni nem a legrosszabb ezen a világon. Gondoljatok arra, hogy egy csillag kiesett a vonzási pályájából s behullott a világűrbe. A legnagyobb rossz kiesni az Isten kezéből, kihullani az Ő gondviselése és szerelme vonzási pályájából s behullani a sötét, süket világűrbe. A csillag hull-hull, de a többiek haladnak szabott pályájukon tovább zajtalan, biztos suhanással.

Akiket Isten a Jézus Krisztusnak a kezébe adott, azoknak azt ígérte: *„aki én hozzám jő, semmiképen ki nem vetem”*,.

LÓT FELESÉGE.

Lukács XVII: 32. Emlékezetek Lót feleségére.

Palesztinai utazók említést tesznek egy negyven láb magas mészkő-oszlopról, mely az időjárás viszontagságaitól megviselve, ezredévek óta ott áll a Holt-tenger partján. Az oszlopon emberi alak elmosódó körvonalait vélik fölfedezni s Izrael fiai, leányai ajkán századról-századra szállt a hagyomány, hogy az az oszlop, ott a Holt-tenger partján, Lótnak sóbálvánnyá vált felesége.

Csaknem minden nép ajkán szól egy-egy bánatos történet arról, hogy az élő, meleg, húsból való emberi test bánatában, vagy büntetésből kővé változott.

Kővé változásról beszél a görögök Niobe asszonya, az arabok ezeregyéjszaka-meséje, de különösen gazdag a magyar néprege az ilyen történetekben. Tompa Mihály regéinek olvasása közben lép-ten-nyomon találunk a Gömörben várromokat, melyeknek komor, máladozó falaihoz egy-egy bús legenda fűződik, melyet a népi képzelet költött, így akarván magyarázatát adni a múltból maradt emlékeknek. Az egyikben elmondja, hogy épen akkor vált kővé egy asszony, mikor gyermekével a szakadék széléről alá akarta magát vetni. Másutt kővé válik a kenyér, kővé válik a pászka, kővé válik a párta.

Vannak olyan szentírásmagyarázók, akik ezen az úton, a monda- és legendaképződés alapján iparkodnak megmagyarázni sok mindent az Ótestamentumból s így a Lót feleségéről följegyzett, az egész Szentírásban páratlanul álló, megdöbbentő büntetést és ítéletet is.

Ezt az utat mi nem követjük, bármennyire érezzük is, hogy a mai ember előtt semmi sem természetesebb és megnyugtatói!), mint ez a megoldás.

Sokan lehetnek úgy ezzel a bibliai hellyel, mint én magam is, hogy gyermekkorunkban belevésődött emlékezetünkbe Lót felesége, aki sóbálvánnyá változott, de azóta nem gondoltunk utána. Egészen gyermekkori képzelődések fűződnek lelkünkben a történethez. Egyszer csak felnőtt fejjel azon vesszük magunkat észre, hogy behatóbb magyarázatra van szükségünk, nehogy meggondolatlanul a Szentírás egy olyan helyét vessük el, amelyre az Úr Jézus maga is nyomtatékosan rámutatott: „Emlékezetek Lót feleségére”, s nehogy

bizonytalanság maradjon hátra lelkünkben egy kérdés felől, melyet tagadni nem merünk s hinni nem tudunk.

A sóbálvánnyá változott asszony nekünk keveset mond. Kérdezzük meg az *élőt*, talán megvilágosodik előttünk sok rejtélye ennek a történetnek s a néma sóbálválynak is lesz akkor mondani-
valója.

I.

Lót Sodomából vett feleséget. Emlékeztek még talán egy, a múlt évben mondott prédikációra, melyben elmondottuk, hogy Lót Ábrahámtól elvált, miután a jobb legelőket választotta s belegelgett Sodorna alá. Lakozást is vett ott. De oltárt nem épített. Ott választott feleséget is. Attól kezdve eldőlt Lót sorsa is. A Szentírás sehol sem említi, — de a végkifejlelésből, a Lót felesége visszapillantásából kiolvashatjuk, hogy Lóttal felesége az egész életén keresztül igazi lelki közösségbe nem jutott. Lótnak valóságos átalakító, az élő Isten ismeretére feleségét eljuttató hatása nem volt. Talán hozzájárult az asszony a Lót gazdagságához, tekintélye növeléséhez, de lelke nem nőtt hozzá, azért Lót lelki életét a sodomaheli asszony — mint a tengeráramlatot az úszó jégdarab — lehűtötte. Lót felesége mindig a sodomitákhoz húzott, azok örömeit kívánta, azok nézetét osztotta, s ha Lót a családját meg tudta is védelmezni környezeté romlottságától s szívében hű maradt is Ábrahám Istenéhez s ki nem olthatta az egész Sodomának gonosz és istentelen szelleme szívéből a hitet, — de azt nagyon háttérbe szorította. Olyan só volt ez a hit, amely a rothadástól megóv, — de meg nem ízesíti az életet. Ott éltek vejei, mind sodomabeliek, behurcolták a dekadens város szellemét a családba s Lót életét csak keserítették. Hogyan lehet az ilyen házban imádkozni, hogyan lehetne megszentelni napokat, eseményeket, mikor minden csak a romlott város romlott szellemét keresi; szórakozás, élvezet, multság *mind Sodomábéd való*. Lót magányos ember a családban, nem szövetségesei a gyermekei; a vejei, menyei mind ellenségei, Sodomában is gyűlölik ezt az idegent s felesége szíve is azokhoz húz.

Ha Lót asszimilálódni tudott volna egészen Sodomához?! Igaz, sokat lealkudott azóta, hogy Ábrahámtól elvált, de önmagát és származását nem tagadta meg egészen. Annyi hite mindig maradt, hogy sodomitává ne süljedjen. Aki Ábrahám mellett töltötte gyermekkorát, aki első ihletéseit a „*hívők atyjától*” kapta, aki ifjú korában együtt vállalta Ábrahámmal a kockázatot s elindult vele a bizonytalanba, egészen Istenre bízva magát: *az nem fajulhat el egészen*. De akkora hite már nem volt, hogy a családjá hozzáasszimilálódott volna.

#

Sok, régóta titkolt és kötözgetett sebet szaggat fel ez az Ige, látom, pedig még hozzá sem értem, csak felényúltam. A házasság szívében dülő nagy ellentétek halkán lejátszódó tragédiáinak sóhajaitól bánatos ez a világ. Az irodalomnak azok a legszomorúbb lap-

jai, melyeken az emberi szív eme legfájdalmasabb könnyei patakznak elő. Templomok padjairól gyakran törnek fel ezek a zokogások. Házastársak, akik nem találták meg egymást lelkileg, mert két egymástól olyan elütő lelkületük van, mint Lótnak és feleségének.

Minden házasságban megvan a házastársaknak egymásra való kölcsönös hatása. Még ott is, ahol soha összekülönbözés nem történt, észrevétlenül alakítják egymást a házasfelek. Hol az egyik, hol a másik befolyására van szükség, hogy a harmónia létrejöjjön. De ott, ahol Lót és felesége kerülnek össze, ott vagy az egyik, vagy a másik sírja titkon könnyeit és fájdalmot, legtöbbször Lót és nem a felesége.

Nem okvetlenül a férfi a Lót. Manapság a családban az asszony a Lót, aki az Istennel szövetségben van, a hit alapján áll: — a férj való a sodomiták közül. *Hívó* férj és hitetlen asszony, erkölcstelen, durva férfi és becsületes, hű asszony egymás mellé kerülnek. Hogy legyen ott tiszta öröm, ahol ez a nagy szakadék van. Hogy lehetne ott a családban imádság, mikor a házastárs a másikat neveti s gyermekeivel kicsúfoltatja. Ahol az egyik káromkodik s a másik templomba jár. Milyen jó, ahol a gyermekek megtanítják a szülőket a közös, nagy, harmonikus életre, — de milyen pokol van ott, ahol az egyik a másik ellen bujtogatja a gyermeket.

Istenem, de kevés család van már, ahol felhangzik az imádság s felcsendül közösen az ének. Nem érzitek-e, hogy a magyar családi élet megmentésére úgy kell gondolni, mint egy kipusztulóban levő, nemes gyümölcsfa megmentésére? Nem mélyebbre hatott-e máris ennek a fővárosnak sodomita-szelleme, be a családokba, hogy az oltárokat sikerült kioltania?! S most már a forrásokat mérgezi meg! Megvallom egész nyíltan: itt, a fővárosban lassú, de biztos elsovadásnak néz elé a családi élet. Fiaink, leányaink olyan házasságnak néznek elébe, melyben több az elválás, mint amennyi megmarad, — ha csak olyan családi életet nem teremünk számukra, amelyből a legnagyobb örökséget, a Szentírás naponkénti olvasásaiak életető erejét és tiétkülözhetetlenségét nem viszik magukkal gyermekeink.

Sohasem lesz addig egyházunk lelki otthon; a róla való álmodásunk, prédikálásunk s egész életmunkák csak délibáb és színes szappanbuborék, ha a család nem lesz *előbb* lelki otthon a férj, a feleség és a gyermekek számára.

Akármilyen boldog megelegedés honoljon is egy családban, akármilyen szigorú erkölcsöt, takarékos szellemet, gyengéd érintkezési módot árásson is a család levegője, *református otthont nem teremtett addig senki közöttünk, — míg a házi áhitatokat meg nem honosította.* A református életstílust ez teszi teljessé és befejezetté. Ennek a hiánya érzik meg a legderekből férfiaink és asszonyaink egyéniségén is. Ahol házi áhitat van, lehetetlen ám ott egy napnál tovább haragudni! Képtelenség ott a konkolyt elhatalmasodni, mert mindennap levágják a szárát, ha gyökerestől nem tudják is kiirtani. Nem lehet ám imádságra lehajtani a fejeket idegesen, ingerülten, vagy bosszúsán, *előbb* találkozni a szemek s a tekintetben

ott a szó: „*bocsáss meg*”, s a válasz: „*már elfelejtettem*”, csak azután borulnak le a fejek. Oh, ti reggeli s esteli csendes órák, családi életem boldogságának kútfejei! Hogyan magasztaljalak titeket? Naponként csak egy negyedóra ilyen csönd a családban, naponként csak egy negyedóra tradícióápolás az ideges, rohanó életben, — s egy év múlva már százszor több boldog emberrel találkozhatunk.

Mit csinálj te, testvérem, aki itt vagy a templomban s szeretnéd ezt a családi életet, de a tieid most is idegen isteneknek hódolnak, megszenteltelenítik az Úr napját s kinevetnének, ha ilyen javaslattal állnál elő? Vagy keserű kedvet fakasztanál, ha erőszakolnád? Ha te igazán akarnád, ha te igazán szeretnéd, hidd el, könnyebben menne a dolog, mint gondolod. De vannak, akiknek környezetében ez a mennyei virág, ha elültetnék is, elfagyna. Nézd Lótót. Neki sem lehetett. De Lót kitarzott. Az Isten számon tartotta őt Sodomában, Csak ezt tudom neked is mondani. *Isten hívő gyermekei állhatatossága által akarja a hitetleneket megnyerni.* Ne lankadj el. Ne csüggedj el. Légy éber, használd ki minden alkalmat. Egyszer eljön az idő s a kedvező alkalom. *Lót szántára is eljött az idő.*

II.

Sodoma felett betelt a mérték s Isten abból a városból, amelyben tíz igaz sem találtatott, Lót kedvéért kiment még négy életet: Lótót, feleségét és két leányát. A többiek kinevették Lótót, mint eddig is mindig kinevették. Az emberek nevetnek, nevetnek, nevetnek, csak akkor sápadnak el, mikor már eljött az ítélet és a veszedelem, megdördül az ég és cikáznak a villámok.

Lót megmenekült s eljött felesége számára is az alkalom, hogy egy legyen egészen az urával. De az asszony nem bírja engedelmességgel azt a rövid utat sem, amely Sodomától Czoárig visz; azt a rövid időt sem, míg a hajnal felhasad. Ütközben visszapillant oda, ahonnan kényszerűséggel, hitetlenül jött el, ahova szíve, lelke visszavonta. Lót felesége nem tudott más lenni, csak sodomita; az Ígéret és szabadulás földjére nem érkezett ki. Abban a pillanatban ismerte meg a rettenetes valót, — amelyben olyan jól érezte magát, — mikor visszanezett. Addig nem látta olyan átkozottnak Sodomát. Megdermedt attól a látványtól, ahogy Isten bünteti a bűnt, melyet ő annyira szeretett s ahova annyira visszakíváncozott.

Nem aszonyi kíváncsiság ez, bár az is van benne. Az Éva bűne üti fel fejét újra Lót feleségében. Nem hisz az Úr szavának. Isten megparancsolja, hogy ne nézzenek visszajámért Isten nem enged földi szemnek látni mindent az ő munkájából. Mint aTiögy tükör által és homályosan engedi láttatni az idvezültek helyét, eltakarja a kárhozat kínját is. Az idvezült lelkeknek, ha megmutatja is — mint Lázárnak — a kárhozat helyét, de a megváltottak sem nézhetnek a kárhozat bűnhődéseire.

Úgy-e, nagyobb dolog az, ami végbement, mint a sóbálványjá változás? Nem a monda beszél itt, hanem Isten beszél ilyen feled-

hetetlen nyelven a világ számára. ítélete és büntetése teljesedik be egy asszonyon, akiért mindent megtett, hogy a kárhozatból kimentse, de az visszavágyakozott abba a világba, amely felett máis Isten haragja égett.

Testvérem! Nem remegett-e meg szíved, nem kulcsolódott-e imára kezed, mikor olyan bűnök bűnhődéséről hallottál, melyek épen a tiedhez hasonlók? Téged megkímélt a gondviselés, — a másikat elérte a büntetés. Ahová a villám egyszer lecsapott, oda nem szívesen áll az ember; ahol valaki elcsúszott, ott évek múlva is vigyázva lépked az, aki szemtanúja volt. *Emlékezzetek Lót feleségére.*

Két mélységes tanítás rejlik a Lót felesége történetében, melyet a bibliai sóbálvánnyá változott asszony köalakja minden keresztyénnek hangosan prédikál. Akit egyszer kiragadott Isten irgalma környezetének bűneiből, hogy a büntetéstől megmentse és mégis visszakívánczik, mégis hátratekintget és újra visszamegy, nem irányítja tekintetét a szabadulás ígéretföldje felé s jobb szeret lakozni Sodomában, mint az Úr városában: azt előbb-utóbb utói fogja érni a veszedelem. Istennel nem lehet játszadozni.

Az Úr Jézus a hátratekintgető embereknek azt mondja, hogy nem alkalmasak a mennyek országára. A múlt nagy igéző. Sok embert a múltja és annak romantikája nem engedi szabadulni. Sok ember balga módon azt hiszi, hogy csak őt nem éri ott veszedelem, ahol mások mind rajtavesztettek.

A másik, még mélyebb tanulság az, hogy Isten megkísérli Lót feleségét megmenteni — Lótért, *de Isten szándéka Is meghiúsul a sodomita asszony hitelenségén.* Lót feleségét nem lehetett volna kicsalni Sodomából semmi megfélemlítéssel, sem büntetéssel. Csak kényszerítésre szakad ki abból a városból, amely pusztulásra van ítélve. Emberi szívünk úgy bele van szövődve e világ szerelmébe, hogy sem az ítélet, sem a bűnhődés, sem mások keserves csalódásai nem győznek meg arról, hogy veszedelemben forgunk. Isten a megfélemlítés helyett egy másik eszközt használ már 2000 év óta a szabadításra. Mihelyt megismerjük az Úr Jézus nagy szerelmét, értünk való szenvedését, számunkra készített országát, — önként válunk ki Sodomából. Hívó szava elég, hogy elszaggassunk minden köteléket s erőszakkal is kiszakítsuk magunkat a hitetlen világ marasztaló karjaiból. Mint vándormadarak, útrakelünk, mert egy magasabb, tisztább, melegebb, szentebb világ partjai intenek felénk.

Nem a félelem, csak a bűnbánat tisztíthat meg bennünket, *nem* a félelem, hanem a szeretet váltott *meg* bennünket.

Kinek van még kedve hátratekinteni?

JÓB FELESÉGE.

Job könyve II: 9-10. Monda pedig: önéki az ő felesége: Erősen állasz-é még, mindig a te feddhetetlenségemben? Atkozod meg az Istent és halj meg!

Ő pedig monda néki: Úgy szólsz, mint szól egy a bolondok közül. Ha már a jót elvettük Istentől, a rosszat nem vennők-é el? Mindezekben sem vétkezek Jób az ő ajkaival.

Ismét egy are a Bibliából. Egy női arc. De azt is mondhatnánk, az életből. Mert amint megisméltődnek a Jóbok, ott áll mindenik mögött a háttérben, — egyetlen sugár esik csak arcára — az asszony, a szenvedő ember felesége, a Jób felesége. Olyan ez a bibliai jelenet, mint egy Rembrandt-kép. Köröskörül minden komor, fekete, csak az arcok vannak megvilágítva, de azok élesen, félelmetesen és félreismerhetetlenül. Arcukon ott az egész lelkük. A hamuban fetregő Jób cseréppel vakarja sebeit. Mögötte ott a virrasztásban, ápolásban kimerült asszony tehetetlenül és kétségbeesetten. Köröskörül gyász, pusztulás, tönkremenetel. Gazdagság, vagyon, szép család, fiak, leányok mind-mind oda, máról holnapra és itt a retentő betegség. Jób éjjel-nappal kiált, s az asszony lecsüggesztett kezekkel, tehetetlenül, biztatásból, reményből kifogyva, mint bánatfa áll, nem tudja már nézni azt a szenvedést, amelyet még életében soha sem látott. Minden egyes kiáltás újabb tördöfés szívének. Sem étel, sem ital nem kell, sem álom nem jó. Kettős fájdalom sorvasztja testét-lelkét, — a magáé is és az uráé is — az egyetlennek, aki ép és egészséges maradt. A türelmes, a gondos, a hű, éber asszony lelkében retentő háborgás indul meg. A fájdalom és részvét mellett egy eddig ismeretlen érzés, az ingerültség kezd mindjobban elhatalmasodni. Még nem talál szavakat, még a tekintet sem árulja el, de belül már alig fűkezheti.

Látja urát, a jó, a kegyes, a hívő embert, a jószívű embert kínlódni, akinek mégis minden jajkiáltása imádkozásban simul az Istenhez. Átcikázik lelkén az első és minden fájdalomnál nyilalóbb fájdalom: hát miért kell ennek a jó embernek ilyen rettenetesen szenvedni fi S az első gondolat utat tör a másíknak, a harmadíknak, a századíknak: miért bünteti az Isten ilyen szenvedéssel ezt a jó embert, akit ő mindeneknél jobban szeret? S jön a nagy, a legnagyobb kérdés: hát kicsoda az az Isten, aki így is cselekedhetik?

Az az Isten az, akinek minden reggel el nem mulasztották volna bemutatni az áldozatot. „Micsoda rettenetes Isten az, aki ilyen szenvedést tud bocsátani az emberre?” És az ő ura még most is, még mindig áldja szent nevét. Fájdalmában ha tördeli is kezeit, imára kulcsolódnak ujjai és nem jó ki ajkán zúgolódó szó, lázadó hang, panasz, vagy számonkérés.

Jób feleségét felbosszantja a Jób tűrő vallásossága. Mikor már nem nézheti ennek a nem is emberformának kínjait, elfogy a türelme, látja, hogy Jóbnak még mindig Istennel van dolga, kitör ajkáról a kínok közt fetregő ember *hite* ellen a hitetlen lélek gúnyja és lázadó szava. Jób felesége nemcsak az ura szenvedését nem tudta nézni, *hanem az ura hitét sem*, s rákiált Jóbra, mikor az már nem is emberi módon ad hangot fájdalmának: erősen állsz-e még mindig *vallásosságodban?! (Nem feddhetetlenségében, mint a magyar Biblia fordítja.)*

A sem kínokat, sem a hitet tovább nézni nem tudó asszony kifejezést ad lelkében dúló kínjának, — ne szenvedj tovább, *halj meg*, de előbb átkozd meg azt az Istent, aki ilyen sorsot mér rád.

Ez Jób feleségének megoldása a szenvedésre.

Jób feleségéről többet egy szót sem szól a Szentírás. Ezt a két mondatot halljuk felhangzani ajkáról, de ebben benne van — egész jelleme. Vannak olyan helyzetek, mikor egy szóban benne van az egész ember. Csak nagyon kevés külső körülmény ismerete szükséges, hogy megismerhessük belőle az egész lelkét.

Lássuk hát, mit tanít Isten igéje, a Jób felesége lélekrajzában.

I.

Lássuk először is Jób feleségének erényeit, *Édesanya* volt, aki sok gyermeket szült és sok gyermeket nevelt fel, Jób házát ékesen tartotta, Jóbnak szemefénye és büszkesége volt. Nem volt elpuhult asszony. A Jób nemzetségének és nevének fenntartója. Boldog, derűs időkben, mikor minden megvan, az öserő és egészség képe, hasonlít a magyar nemzetes asszonyhoz, akire rá lehet bízni a nemzet fennmaradását.

A pátriárkák korának asszonya ez.

Szerette urát, mikor az nyomorúságba jutott is. A beteg férfi mellett ott virraszt, mint az éjjeli méces. A romlatlan és el nem puhult nőnek mélységes alaptermészete nyilatkozik meg, a *részvét* és a fájdalmat enyhítő *éber virrasztás*. A betegszobából elmaradhatatlan a nő. Magára a betegre, annak kedélyére pusztán az is megnyugtató, ha női gondviselésben részesül, türelmesebb és *engedelmesebb* lesz. Gyermekkel és beteggel a nő tud bánni igazán. Nemcsak azért, mert természete türelmesebb, hanem mert lelke közelebb van az ősi, természeti élet szükségéi megérezéséhez. A férfi nem tudja úgy átérezni, ha valaki éhezik, a nő igen. A szenvedéshez is közelebb van. A férfi hallgat, ha más nagy szenvedését látja, a nő szól és segít könnyebbé tenni. Az asszony nem vitatkozik, eltűri

a beteg ingerültségét, érzi, hogy az múltó, a férfi ott is a maga igazát keresi.

Hogyan állnak meg a nők Jób feleségének eme erényei mellett? Én tudom, hogy ma is élnek és mindig fognak élni hitvestársak, akik mindenkor odaállíthatók Jób felesége mellé, ha arról van szó, hogy nyomorúságba esett férjük mellett nagy-nagy asszonyi hűséggel kitartsanak. Vannak és lesznek asszonyok, akik elfogadják sorsukat, hogy nekik hosszú betegségben sínylődő ember mellett kell émiök. Úgy megszerették urukat, hogy a betegség nem képes azt a szerelmet elpusztítani.

De a rövid ideig tartó betegségben is hogyan állja meg a próbát az asszonyok nagy része? Milyen hamar óda a szerelem? S tele a szívük csalódással és sorsuk ellen való lázadással. A maguk boldogtalanságát még csak kirívóbbá teszi, ha szemük a mások, a barátinjuk mulatságán jár s irigylik, mert ők nem mehetnek.

Hát még hosszú időn át beteg férfi mellett élni, akinek nem is önönbűnéből támadt nyomorúsága? Bizony, hamarabb megszöknek, vagy hűtlenek lesznek, mielőtt még megátkoznák az Istent, mint Jób felesége, aki mégis csak ott maradt az ura mellett. Az a modern hang, hogy: „Mit, én ápolónője legyek egy férfinak? Inkább soha sem megyek férjhez”, — a háború után megrokkant férfierő rikoltó vészjele, de rikító példája a számító, a csak könnyű, a flott életre berendezkedett, modern női pszichének, amely nem bírja, vagy odáig romlott, hogy nem akarja sorsát többé fölvenni.

Az Élet pedig hömpölyög diadalmasan és kérlelhetetlenül. Asszonyi életéken és szenvedésen át léphet csak tovább, nem kérdi, milyen sorsot akarsz. Az a nő, aki itt spekulálni akar, mindig a rosszabbik részt választja.

Jób felesége hordozta sorsát, amíg gyenge válla elbírt. De Jób feleségének sorsa nehezebb volt, mint amilyen erős a hite. Ekkora sorsot akkora hittel, mint az övé, nem lehetett elhordozni.

II.

Jób feleségének fogyatkozása, mondhatjuk tragikai vétsége abban van, hogy jobban szerette az urát, mint az Istent, mélyebb közösségben volt emberrel, mint a Teremtőjével.

Ne keltsen megütközést az a gondolat, hogy az emberi szív nagvobb tiszteletben részesíthet valami jelentéktelen és értéktelen földi dolgot a fölséges és szent Istennél. Azokról az esetekről nem is szólok, mikor érdekből, előnyökért, földi kényszerítésből valaki csak úgy elveti hitét és egy másikat ölt fel. Abban a szívben még nem gyúlt lángra Isten valódi félelme és szeretete. Nem lett sorsa az embernek még az Isten ismerete.

Akinek valaha is sorsává vált a hite ezen a földön, nem olcsón jutott a hithez. Kiki maga tudja, mibe került neki a hite s olyan drág'i is az neki, amennyibe került. S én azt hiszem, ha valaki olcsón jutott hitéhez, nem is tudja úgy megbecsülni, mint aki nagy kísértések, keserves lemondás és kiábrándulás árán juthatott csak

a békességet adó hithez. Istennek sokszor nagy erővel kell kicsavarni választottai kezéből a hamisgyöngyöket s nagy fájdalmak árán kell bálványaiából kiábrándítani. Az ember képes bálványait és koholt isteneit is olyan fanatizmussal szolgálni, mint az igaz Istent s bálványai és koholt istenei védelmében az igaz Isten ellen fel tud lázadni.

Gyarló szívünk nem képes Istent önmagáért szeretni; hosszú időn keresztül csak valami földi dolog bírásáért hódolunk előtte. Magunk előtt is rejtett önzés fűz Istenhez, s mikor veszélyben forog az, amiben boldogságunkat bírjuk s amiben az Istent is bírjuk, görcsösen kulcsolódnak imára kezeink, hogy megtartsuk magunkat. Hányan vannak, akik így gondolkoznak: ha a vagyonomat elveszíteném, a hitemet és az eszemet is elveszíteném.

A Job feleségének lelkülete ez, aki jobban szerette urát, mint az Isten.

Ezt a hitet Isten nagyon gyakran széttöri, mert nem éri be ekkora szeretettel, s mert méltatlan hozzá is és az emberhez is, hogy megosztott szívvel és érdekből ragaszkodjék hozzá az ember. Isten nagyobb ajándékai elfogadására az a szív képtelen. Kevesebbel beéri. Nem áhítozik a menny javaira, a megváltás örömeire, a bűnbocsánat tisztító-tüzeire. Az ilyen lélek a mennyei örökséget is földiekben akarja kiosztva látni. Nem törekszik az ilyen ember szentségre, csak a zavartalan boldogságra s ezt Isten abban a világban, ahol a bűn van, nem biztosíthatja ilyen formában az embernek.

Ha már a földi szív sem osztozik mással szerelmén, hanem kizárólag bírni akarja, ha a nemes lélek számára visszataszító, ha érdekből csatlakoznak hozzá, mennyivel inkább nem tűrheti Isten szentsége, hogy ilyen korcsokat szüljön a hit. Azért próbálja meg a hitet, hogy az a reánk mért sorsot elbírsa.

Jób felesége jobban szerette az urát, mint az Istent, s ura hitének megpróbáltatásában az ő hite is megpróbáltatott. *A hűsége ura iránt kiállta a próbát, de az Isten iránt való hűsége nem. Ezért szerelte jobban az urát. Urával a szenvedésben is együtt érez, de Istennel meghasonlik. Jób felesége ura elvesztésével hitét is elveszítené.*

A másik fogyatkozás Jób feleségében, hogy *hite csak a derült és boldog időben volt elég, de a balsorsban kicsinek bizonyult.* Kicsi hajó, mellyel a napsugaras időben a part mentén, az élet napi szükségleteit lehet lebonyolítani, de a nyílt tengerre, ahol már a pari nem látszik, ne merészkedjék ki, mert bordázatát behorpasztja a tenger erős hullámainak szorítása.

Jób feleségére senki sem mondhatta, hogy hitetlen, s legjobbban maga tiltakozott volna ellene, ha ráfognak. De mikor a rette netes próba jött, még csak nem is az történik, hogy elalél és elkábul az ütés nagyságától s lehajtja fejét, míg a vihar átrobog, hananj fellázad Isten ellen. Ne tulajdonítsa senki ezt a felzaklatott idegei ellenőrizhetetlen kiáltásának. A Szentírásban nem azért van tol jegyezve, hogy a magunk gyengeségét a Jób feleségének gyenge-

ségével igazoljuk. Isten tündökletes példában a világ előtt kimutatja: Senki sem lehet biztos affelől, hogy elégséges hite van a reá várakozó sors elhordozására. Csak a próbát kiállott hit az igazi hit. Mostani hited elég lehet mostani sorsod elhordozására, békéssé, erőssé, jóvá és tisztává teszi életedet. De mit tudod, mi jön holnap? Tudod-e, hogy ki az a Jób?! Te, vagy én vagyok! „Ma, vagy holnap mindegyikünk azzá lehet, S megremegve állok meg a kérdés előtt, hogy a Jób sorsát s Jób feleségének sorsát fel tudánk-e venni mostani hitünkkel? A lángoló és nagyszzenvedelmű hitvallók, a nagy vallásos buzgóságra és tevékenységre lelkesítő hitbizonyoságtévők, az üdvösség mennyei fénykörébe csapongó hívő fantázia elragadó képei mellett ne tegyük hallatlanná a nagy szenvedők s a nagy próbakon hitüket megtartók, gyakran nagyon halk és nagyon egyszerű beszédét. Amazok hitre akarnak ébreszteni, de ezek adják a hitet. Amazok gyakran előtte vannak a harcnak, emezek utána vannak és győztek.

A kimerült és hitében összetört asszonyt a nagy szenvedő, Jób igazítja helyre. A kínjaival elfoglalt és elalélt Jób, mikor hallja a rettentő szavakat, mintha tüzes zsarátnok hullna a lelkébe, feledve szenvedését, kínját és nyomorúságát, lelkének teljes öntudatos erejével pattan fel és utasítja vissza a hitetlen tanácsot: „Úgy szólsz, mint egy a bolondok közül. Ha a jót elvettük az Istentől, a gonoszt ne szenvednénk-e el?” Az ember szava, akinek sorsa az Isten lett. íme, még ő kezd apológiába.

Ez az egyszerű, kevés szó a Jób megoldása a szenvedésre. Nincs azóta sem jobb, igazabb, csak ennek ismétlése. Hol van ez attól a megoldástól, amit felesége ajánl?! „Átkozd meg az Istent!” Ez. a hit megoldása, a nagy szenvedők felelete, akik a hitben megmaradtak.

Jób feleségének sorsa *itt nincs lezárva*. Itt kezdődik egy új és fontos fejezete. A Szentírásból csak azt tudjuk, hogy Isten gyér mekekkel áldotta meg Jóbot, minekutána a próbát kiállotta. Az asszonyt sorsa Jób mellé kötötte és osztozott sorsában, osztozott a megpróbáltatásban is. Ne mondjátok, hogy „szegény asszony”, miért próbáltatik meg erején felül. Az Isten csak nagy lelkeket próbáljon meg? Egyszerű embereknek is van nagy sorsa, nagyobb, mint az „e világ” szerint nagynak mondott embereknek. Sok ismeretlen, kicsi életen nagyobb próbáztatások zúgtak át, s olyan mélységeit ismerik az emberi szenvedésnek s olyan magasságait az isteni irgalomnak, hogy mellettük a híres, „nagy életek” törpévé zsugorodhatnak, isten egyszerű életet kiválaszt, hogy a maga dicsőségét rajtuk ragyogtassa fel, mint ahogy a nap nemcsak csiszolt tükörben és végtelen tengerekben, hanem a harmatcseppben és faluvégi tavak tükörében is feltündökölteti orcájának dicsőségét.

Jób próbája, a feleség hitének megerősítésére is szolgált. Jób felesége nem akkor szégyelte el magát, mikor ura szenvedései közepette megdorgálta, hanem mikor Jób meggyógyult és győzedelmes került ki hitével.

Oh, milyen égő könnyeket csalt szemébe, hogy abban a rettenetes órában az Isten ellen lázadt, akit most már fenségében és dicsőségében az elvonult vihar után megismert. *A Jób felesége most ismerte meg azt az Istent, akit az ura ismert.*

Ha a hit a próba alatt összetörik, sokszor nem baj, csak az élet ne törjön össze, mert nagyobb hit születik meg a régi romjain. Jób feleségének hite összetört, de élete megmaradt. S aki egyszer hívő volt, az nem bírja ki hitetlenül az életet. Isten nem is hagyja. Nagy mennyei segítség és irgalom és vigasztalás hajol alá, hogy hitét megépítse.

Ti Jóbok és Jób feleségei, nem látjátok, hogy ezen a világon egy nagyobb szenvedő is járt, mint Jób. Az, aki „*a megrepedezett nádat néni töri el s « füstölő gyertyabelet nem oltja ki*”, aki a mi hitelenségünkért és bűneinkért szenvedett és nem zúgolódott. Itt az ideje, hogy megszégyeljük magunkat hitelenségünkért. Nézd, Benne közelít az Isten irgalmával és vigasztaló szerelmével, hogy *sorsodhoz elég nagy legyen a hited.* Jöjj hozzá: s a te hited megtart téged is.

A SZABAD ÉS MEGKÖTÖZÖTT LELKIISMERET.

Olvasandó: Márk VI: 14-29.

Maga Heródes fogatta el és vettette vala börtönbe Jánost, Heródlás miatt, Fülöpnek, az ő testvérének felesége miatt, mivelhogy azt vette vala feleségül. Mert János azt monda Heródesnek: Nem szabad néked a testvéred feleségével élned. (17-18.)

Ha valami titkos szavazattal megszavaztatnánk ezt a ma ösz szeseregő gyülekezetet, hogy miért jött ide, igen tanulságos szavazó-cédulákat szedhetnénk össze. Amúgy is nagy aggodalommal lépünk ide fel, milyen nagyra növekedne akkor a félelem, ha mindenki lelkében olvasni tudnánk, talán fel sem mernénk ide lépni. Olvasnánk ilyen vallomásokat: Kialudt a világosságom, gyűjtsd fel! Csalódtam az emberekben, add vissza a hitemet! Kételyek kígyói tekergőznek az agyamon, öld meg őket! Zaklatott a lelkiismeretem, csendesítsd le! Betegem van, aggódom, bátoríts meg! Magánosan járom az éle tet, társulj mellém! Nem értenek meg az emberek, te érts meg! Nem tudom mi lesz velem holnap, még egy utolsó kísérletet teszek, eljöttem a templomba, adj tanácsot! Új életet akarok kezdeni, mert megcsalt a világ és a magam álmai, mondd meg, lehet-e még és hogyan? Temettem a múlt héten, s kegyeletből eljöttem! Nagy öröm ért, hálát szeretnék adni! Ki szeretném önteni előtte szívemet, mert olyan boldog vagyok! Imádni jöttem felségedet, oh Örökkévaló! Eljöttem, mert megszoktam, hogy vasárnap eljöjtek, semmi különös kívánságom nincs! Eljöttem, mert érdekes prédikációt akarok hallgatni, ezt a szónokot kedvelem! így olvasom a beérkezett láthatatlan szavazó-cédulákat. És megdöbbenve állok meg ennyi kívánság előtt. Menekülni kell ennyi követelés és kívánság elől, de nem a szószékről, hanem *az Istenhez kell menekülni a szószéken*. Egyszerre visszanyeri a bátorságát a bátorsága vesztett ember. Csak éppen azt kell megcsinálni, hogy ezeket a névtelen szavazatokat adja át annak, akihez küldve vannak, az Istenhez s ne tartsa meg magának, ha azok helytelenül a nevére vannak is címezve. Isten meg tudja azt tenni, hogy egy óra leforgása alatt mindenkinek megadja a választ, akinek akarja és Isten a nagyon komoly kérdésekre válaszolni szokott.

Azért atyámfiai, a prédikációban az Isten éppen olyan titkosan választ ad, mint amilyen titkosan felé nyújtjuk kéréseinket. Azért, míg egyik fülünket arra fordítjuk, mit kérdeznek, mit akarnak, mit

keresnek az emberek, abból a zűrös tompa emberi sóhajból, amely a lelkipásztor felé a gyülekezetből hangzik, megpróbáljuk kiválasztani a témát, de ugyanakkor a lélek füleinek alázatos és erős figyélésével az Ige sok víznek zúgásához hasonló beszédjenez, az Isten válaszához, üzeneteihez fordulunk. Sokszor van úgy, hogy nem arra kapunk feleletet a prédikációban, amit mi kérdeztünk, vagy ami minket pillanatnyilag érdekel, hanem azokra a kérdésekre, amelyeket fel se tettünk, pedig tulajdonképpen azok után kellett volna kérdezősködnünk. Még nagyobb dolog az, mikor maga az Isten tesz fel kérdéseket s nekünk kell választ adnunk. Sokszor tapasztaltam már, hogy *Isten a kérdésre kérdéssel felel* s ma is, míg a felolvasott igében található négy személy jellemrajzát megrajzoljuk, az egész fejtegetés mögött egy nagy kérdés intéztetik hozzánk: milyen lelkiismerettel járod a világot?!

I.

Szabad, vagy megkötözött a lelkiismereted!

Négy személlyel találkozunk ebben a felolvasott bibliai szakaszban s mind a négynek más a lelkiismerete. Csak mellékesen jegyzem meg itt, hogy nincs a világirodalomnak olyan balladaköltője, aki pár vonással éleesebben tudná adni hőse jellemét, mint a Szentírás lapjain gyakran egy szóval, egy mozdulattal megörökített személyek. Hisz olyan természetes is, a Biblia — sub specie aeternitatis — az örökkévalóság fényében mutatja meg az emberi arcokat. Igazi emberismeretre az tesz szert, aki alapos ismeretségre tett szert a bibliai személyekkel. Vegyük közelebbről szemügyre Heródes királyi udvarából ezt a négy személyt, vajjon *nem hasonlít-e valamelyikhez a mi lelkiismeretünk!*

íme, az egyik *keresztelő János*. Az ő képe úgy él a köztudatban, mint az aszkétaság megtestesülése, aki künn él a pusztában s „*eledele sáska és erdei méz vala*”. Ismerjük meg őt ma úgy is, mint *udvari prédikátort*, aki be-bejár Heródeshez és tanácsokat ad néki. Az ótestamentumi királyokhoz bejáratosak voltak a próféták, szavuk döntő súllyal esett az ország kormányzásánál a mérleg serpenyőjébe s amelyik udvar elbírt a prófétai szót, jól volt annak dolga, amelyik elüldözte a prófétát, a nép lelkiismeretét hallgattatta el s megkezdődött a romlás. Erről az udvari prédikátorról mondja az Úr Jézus ezt a magasztaló szót, amihez foghatót emberről nem mondtak: „*asszonytól született nem volt nagyobb keresztelő Jánosnál*”.

Parisban a Rodin-múzeumban a vakító kararai márványszobrok között egy barna bronzszobor emelkedik ki, egyik karja magasra emelve, ajka kiáltásra félig nyitva, mintha messzire kiáltana s szeme belenéz a beláthatatlan tömegbe. De karjával nem lesújtani akar, hanem hívogat, de nem magához, hanem felemelt kezének egyik ujjával maga mögé mutat, arra, aki utána jó s akinek nem méltó, hogy saruja szíjját megoldja. Az erő, a megvesztegethetetlenség és az alázat ércbe öntött alakja.

Boldog az az ország, az a nemzet, az a világ, amely ilyen ve-

zetőre tekinthet fel és hallgat is reá, aki erős a lelkiismeretében., akit sem a hatalmasok kegye, sem a tömeg csodálata meg nem veztegethet. így lép János a Heródes udvarába s magára veszi a legnehezebb feladatot, hogy megmondja a királynak az igazat, hízelgés és az udvaroncok bókja nélkül: „*nem szabad néked a te testvéred feleségével élned*”.

Dávid királynak is ilyet mondott Náthán próféta, Achábnak is Illés.

Míg keresztelő János lefelé mondotta meg a nép felé, hogy „*térjetelek meg*”, addig nem jutott bajba, de mikor felfelé is ugyanúgy követelte az Isten uralmát, a sorsa meg volt pecsételve, mert nem Dávidnak mondta meg az igazat, akinek volt lelkiismerete, hanem Heródesnek, akinek fél lelkiismerete volt.

Ilyen erős ember csak az lehet, aki *megtanulta félni az Istent*. Én nem mondom, hogy ma nincsenek erős emberek, akik meg merik mindenkinek mondani az igazságot, de nagyon kevesen olyanok, akik Isten félelméből mondják meg azt. Ma inkább kölcsönösen sakkban tartják egymást az emberek azzal, amit egymásról tudnak és nem szólnak azért, hogy zárva tartsák a mások ajkát is. Oh be jó, lia vannak olyan fiai a nemzetnek, akik az Isten félelméből indítatva szólnak s ha olyanokra hallgat a nemzet nagy része, ezek a független emberek, a lelkiismeretükben szabad és egész lelkek. *Független emberek azok, akik egyedül Istentől függenek*. Ezek sohasem magukra mutatnak, nem ütnek a mellükre, hanem maguk fölé s maguk mögé mutatnak, arra, aki utánuk jó, aki felettük áll, akinek nem méltók a saruja szíjját megoldani.

Felsír a lelkem, mikor hallom egyszerű hívektől a szót: mit csináljak uram, meg kell alkudnom a lelkiismeretemmel, mert ha szólok, az állásomba kerül. Jaj, jaj, szegény magyar népem néked, ha közted csak lelkiismeretével megalkuvó emberek növekedhetnek *naggyá*. Ne, ne alkudj meg a lelkiismeretteddel, várd ki az időt, míg egészen erős és bátor a szavad, míg nagyra nő hited, — nem mindig a Herodesek győznek Keresztelő felett.

II.

Itt van *Heródes*, aki nagyra becsüli Keresztelőt, kikéri a tanácsát. De *Heródes kételkedő ember, azért félelmes*. Azok közé tartozik, akik hallgatnak a lelkiismeret szavára is, de csak akkor, ha az tetszik nekik és kedvük, vagy érdekük szerint szól. Elfoghatja Keresztelőt, bebörtönözteti, de nem akarja megöletni. Még a börtönből is felhozatja, hogy biztosítsa jóindulatáról, hiszen Keresztelő volt a Heródes élő lelkiismerete, csak nem fogja halálra ítélni?

De hasztalan, aki lelkiismeretét börtönbe veti, az halálra is fogja ítélni. Jön egy sötét, esztelen és kísértő óra, mikor nem vagyunk éberek, lelkiismeretünk fogságban, hangját nem halljuk s a bennünk levő jó ellen olyan merényletet követünk el, hogy többé nem tudunk lábra állni. A lelkiismeret szabadságra és uralkodásra van teremtve. Ha szolgál a lelkiismeret, akkor elnyomorodik és meghal.

csak szabad emberként elitet, mint bizonyos madarak, melyek a leg szebb aranyalkában is elhallgatnak, aztán elpusztulnak. Heródeshez a megölt lelkiismeret véres árnya járt fel kísérteni azután, mint Machbethhez a megölt király szelleme, mint Ágnes asszonyhoz lepedőjén a piros vérfolt. Ettől az árnyéktól nem lehet többé szabadulni — mert nem lehet lefejeztetni még egyszer.

Kinek, vagy minek a fogságában van a lelkiismereted, kedves atyámfia? Sok ember nyugodt lelkiismerete onnan van, mert börtönben van, vagy alszik, mert senki nem ébresztette fel. Bűneink, mint börtönőrök nagyon vigyáznak, hogy ki ne szabadulhasson kötelékeiből ez a királyi rab, mert akkor jaj a bitorlóknak. Sok embernek azért nem kell vallás, azért nem olvassa a Bibliát, azért nem tud imádkozni, mert szabadon kellene engedni a lelkiismeretét s az bele avatkozik a dolgainkba, állandó megfigyelés alatt tartja útjainkat, mindig kormányozni akar. Jó ha van, mert egész lelkiismeretlenül még sem szabad élni, de jobb ha meg van kötözve. Heródes is így gondolkozott és egyszer tálcán hozták elé a keresztelő János fejét.

III.

És *Salome*? Van ennek a gondtalan, üresfejű kis princessenek lelkiismerete? Egy szép nyakláncot, vagy keresztelő János fejét kérni jutalmul, neki olyan mindegy. Nem tudta, hogy mit tesz, mert sejtelve sem volt róla, hogy micsoda fönséges élet hordozója a keresztelő János feje. Talán megállt néha-néha előtte, bizonyos elfogódottsággal, mikor atyja szobája felé tartva végigment a királyi termeken s megcsapta gyermeki lelkét az egyéniségéből kisugárzó erő; táncolni maga sem tudja miért, nem tudott volna olyan könnyen szeme láttára, mint a többiek előtt, de az édesanyját megsértette s azért most nem a gyöngyöt, hanem anyja kívánságára a János fejét kéri.

Ezrek és ezrek járnak a világban, nemcsak gyerekleányok, hanem felnőttek is ilyen könnyedén, némelyek öntudatlan, mint a virágok, mások könnyen, anélkül, hogy könnyelműek volnának, táncolnak a szakadékok szélén s mint alvajárók járnak. Mit törődnek a lelkiismeret szavával és az élet komolyságával s anélkül, hogy tudnák, közreműködnek a lelkiismeret elnémitésén. Salomének nincs lelkiismerete, mert az apja börtönbe vettette, az anyja pedig meg akarja ölni a lelkiismeretet. Szegény Salome, elkényeztetett gyermek, festett báb, nincs lelke.

IV.

Egy sötét arc tűnik még fel a keresztelő János sápadt, Heródes félarcú és Salome arc nélküli alakja mellett — a *Herodiásé*. Ő tudja, hogy mit akar, bosszút állni és már régóta vár Heródes gyenge percére, hogy azt kihasználja. János és Herodiás állanak itt szembe: a megtestesült lelkiismeretlenség s a szándékos gonoszság. A többiek vak eszközök, mert minél kisebb bennük a lelkiismeret, annál inkább

vak eszközökké leszünk. Az eszközeink hol Jánosnak, hol Herodiásnak szolgálnak s legtöbbször nem tudják minnek a kivitelén segídeknek. Ha a lelkiismeret megalkuvó, megkötözött, vagy alszik, akkor előbb, vagy utóbb Herodiás győz. Ahol a jóság passzív, ott győz a gonosz, mert a gonosz mindig aktív. Ha nem akarjuk a jó uralmát, csak ábrándozunk róla, ott a rossz akarata érvényesül s akár tudjuk, akár nem, de általunk is érvényre jut, mert nem küzdöttünk ellene.

Jónak lenni annyit jelent, mint a jóért küzdeni, minden más árusulás a lelkiismeret ellen.

Ebből a mai igéből egyetlen kérdés hangzik mindnyájunkhoz, feleletre kényszerítő erővel: *félemberek, vagy egész emberek akarunk-e lenni?* Egész emberré a lelkiismeret szabadsága tesz bennünket. Közel vagyunk még a reformáció ünnepéhez és fülünkbe csendül a reformátor szava: „az én lelkiismeretem az Isten igéjének foglya. Sem nem biztos, sem nem tanácsos valamit a lelkiismeret ellen cselekedni”. Az ember mindig akkor téveszti el az utat, mikor azt hiszi, hogy úgy oldja meg az élete nagy kérdéseit, ha lealkudja, elaltatja, vagy megöklöklí a lelkiismeretét. Ilyenkor mindig az Isten ellen harcol az ember, aki akkor is szól, mikor az igéjére már nem hallgatunk. Az Isten mindenütt reánk talál. Tudjátok ki a mi legnagyobb ellenségünk? A vádoló lelkiismeret. Ennél nagyobb ellenség nincs, — csak a Sátán. Tudjátok ki a legjobb barátunk? A szabadon bocsátott lelkiismeret. Amaz malomkő, ez szárny az ember vállain. Csak a tökéletes, igaz bűnbánat tisztítja meg a szorongó lelkiismeretet. Arra mutatok, akire Keresztelő, aki utánam jó, akinek nem vagyok méltó, hogy saruja szíjját megoldjam, azért jó, hogy kereszteljen tűzzel és Szentlélekkel, ezt a királyi rabot felszabadítsa, s a lelkiismeret szabadságát visszaadja.

Magyar református egyházam, édesanyám, légy te, maradj te mindig a Herodesek, a Saloméék, a Herodiások világában a magyar nemzet szabad, a Krisztus evangéliumától megtisztított lelkiismerete s én lehessenek olyan fiad, aki nem hoz szégyent az anyjára.

TALITHA, KUMI.

Márk V: 2223, 35-43. És imé, eljőve a zsinagóga fők egyike, névszerint Jairus, és meglátván őt, lábaihoz esek. És igen kére őt, mondván: Az én leánykám halálán van; jer, vesd reá kezedet, hogy meggyógyuljon és éljen.

Mikor még beszél vala, odajövének a zsinagóga fejtől, mondván: Leányod meghalt; mit fárasztod tovább a Mestert? Jézus pedig amint hallá a beszédet, amit mondanak vala, azonnal monda a zsinagóga fejének: Ne félj, csak higj.

És senkinek sem engedé, hogy vele menjen, esak Péternek és Jakabnak és Jánosnak, a Jakab testvéreinek. És méné a zsinagóga fejének házához, és látá a zürzavart, a sok siránkozót és jajgatót. És bemenvén, monda nékik: Mit zavarogtok és sírtok? A gyermek nem halt meg, hanem alszik. És nevetik vala őt. Ő pedig kiküldvén valamennyit, maga mellé vevé a gyermeknek atyját és anyját és a vele levőket, és beniéne oda, ahol a gyermek fekszik vala. És megfogván a gyermeknek kezét, monda néki: Talitha, kúni; ami megmagyarázva azt teszi: Leányka, néked mondom, kelj föl. És a leányka azonnal fölkele és jár vala. Mert tizenkét esztendő s vala. És nagy csodálkozással csodálkozának. Ő pedig erősen megparancsolá nékik, hogy ezt senki meg ne tudja. És monda, hogy adjanak annak enni.

Kilenevenegy esztendeje lesz május 29-én, hogy ennek a templomnak tetőzete alól lángok csaptak ki és tűz emésztette meg az Úr házát. Az egész város úgy tekintette ezt a tűzvészt, mint Isten látogatását, Aki általment a város felett. Hívatlanul érkezett és haragját mutatta meg földi egyháza iránt. Huszonöt éven át, minden esztendőben, a tűzvész évfordulóján megemlékeztek erről a látogatásról. Dobos János, a gyülekezet nagy papja, a tűzvész 25-k évfordulóján mondja megrázó beszédében: „Az a 25 esztendő semmit nem javított”; s ő mondotta erről a szószékről 1859-ben: „ha valaha ez a hely üresen maradna, ha valaha Istennek e nagyszerű intézete elveszne népünk számára, — a felelőség terhe rátok nehezedik. Mit ér egy olyan vallás, melyben a léleknek kevés része van, — mit ér egy olyan vallás, melynek arra, hogy milyenek vagyunk és milyenekké lehetnénk oly kevés ereje és határozó befolyása lehet!”

Ez az éles szemű, a romlás miatt komor gondokkal virrasztó

lekipásztor felállítja a ceglédi nép és a ceglédi egyház diagnózisát.

Sorvadásba esett a nép és az egyház.

Döbbenetes módon tárja fel a sorvadás jeleit: „nagyravágyás, uzsora, fényleni vágyás, a közérdek helyett az önérdék, fajtalanság és megszenteltségtelenített házasságok s mindezek betetőzésére *nincs remény, hogy a vallás újjászüljön egy olyan népet, mely maga ellentállva ennek isteni erejének, bedugja füleit*”.

A mai napon, mely a ceglédi református eklézsiában a püspök-látogatás napja, — a gyülekezet lekipásztora éppen olyan mélyreható éleslátással és nyíltsággal tárta fel, hogy ez a *sorvadás azóta is egyre tart*.

A ceglédi nagy gyülekezet, itt az Alföld szívében, magyar református egyházunknak ez a szemefénye, a Krisztust váró és szolgáló egyik ékes hajadon, kinek kezébe lámpás adatott, hogy várja az Urat, haloványan áll a többi hajadonok között.

Jertek, beszéljük meg ez esteli csendességben ezt a *sorvadást* — és lássuk, mi az *orvossága*.

A zsinagóga fejének, az öreg Jairusnak volt egy piros arcú leánykája. A város szemefénye, öregedő napjainak játszi napsugara. A leányka egyszer csak halvány és szomorú lett. — Jairus házába beköltözött a ború és elszállt belőle a jókedv. Orvosok kezdtek járni sűrűn a házba, de hiába volt minden. Valami különös betegsége volt a leánykának, mert nem találták orvosságát. Hiába próbálták kedvre deríteni mulatsággal, csak annál szomorúbb lett, hiába hozták a finom ételeket, nem tudott jóízűen enni; s ha evett is, nem fogott rajta. Egyre fogyott, egyre fogyott. Sorvadásba esett és nem volt orvos, aki megállítsa.

Különös betegség a sorvadás. Nem lehet kikapasztalni, honnan indul ki, hol székel s ha megleglik is az okát, nem tudják, honnan lehetne megközelíteni. A bő és sok táplálék sem használ. Egészséges embernek a fele is elég volna, a sor vadónak se szomját, se éhségét nem csillapítja, örökké kíván valamit s mindig kielégítetlen marad.

Az édesapa nem tudta már nézni ezt a lassú halált. Ha bele tudott volna nyugodni a lassú hervadásba! De nem tudott belenyugodni. Neki segíteni kell, meg kell menteni annyira szeretett leányát, mert nem tud nélküle élni.

Hányszor leborulhatott imádságban a Jehova elé. Nem segített az sem. Le kellett mondani arról is, hogy imádságai által tartja leányát. Mikor már kifogyott minden földi és emberi segítség és tanácstalanul állott, — megvillant előtte még egy utolsó mentség. Eddig gondolni se akart rá. Egy éve itt, a zsinagógában tanított valaki, akihez egy megszáradott kezű embert hoztak és azt mondotta neki: „*nyújtsd ki a te karodat*” és az kinyújtotta, a béna kar meglevedett. Akkor elűzték őt, mert szombat napon gyógyított. Jairus ott látta maga előtt, amint a béna kar *arra* a parancssóra megmozdul és felemelkedik. Nem tudta többé kitörölni emlékezetéből. Talán sohasem ment volna Jézushoz, mert hiszen jól megfontolt vallásos meggyőződése választotta el tőle. Élete végéig magyarázta volna a törvényeket és prófétákat s megszokott imádságait elmondja szom-

bat napon. De a baj és nyomorúság legyőzik a vallásos elfogultságát. Megjelenik előtte a megszáradt kezű ember aera, a szeme. Hogy kért, hogy nézett rá!! Hallja a szavát: *hiszek Uram!*. Látja a kezét megmozdulni. Mint villám cikázik át egész valóján: „Ő az én leányom is tud segíteni. Elmegyek és elhívom Őt”.

Jézust csak hívni kell, már útban is van. Nem kérni milyen nagy a baj. Nem tétováz, hogy tud-e segíteni. Csak azt látja, sürgősen menni kell s már indul is Jairussal.

Szegény Jairus, az utolsó reményed is meghiusult. Elkéstél. Oh, ha hamarabb jöttél volna, ha nem várokodol, ha nem gondolkodol, ha nem próbálkodol mással, hanem egyenesen Jézushoz jössz. Meghalt a leányod, Jairus. Míg oda voltál segítséget kérni, az alatt halt meg. Jöjj haza a temetésére. Szegény öreg Jairus, hiába hívod már Jézust is. Ne fáraszd a Mestert.

Jairus reá emeli könnybe lábadt szemeit Jézusra, de annak arcán nagy nyugalom ül. Se riadalom, se részvét, se lemondó visszavonulás. Egy biztató pillantás, egy erős kar nyúl fel: „*a leányzó nem halt meg. Menjünk Jairus!*”.

Utközben még van ideje, hogy lehajoljon egy beteg asszonyhoz és segítsen rajta. De mire megérkeznek Jairus házához, ott már temetésre készülnek. Együtt vannak a sirató asszonyok, a jajgatók, a halványarcú leány kiterítve, körülötte a halottnézők. — Jézust bosszantja a hitetlen gyászolók siránkozása. Szokása ellenére keményen rájuk szól: Mit zavarogtok és sírtok! „*A gyermek nem halt meg, hanem aluszik!*”

Mit tudták ők, hogy az élet és halál főséges Ura jár itt inkognitóban, azért szavaira megfélemednek a gyászról, minden érdeklődés Jézus felé fordul, de nem a várokodó, a hívő, hanem a gúnyos érdeklődés és *kinevetik* Őt. De Jézust nem zavarja a gúny s nem ingerli fel a kinevetés. Olyan dologra készül, amit el sem tudnak képzelni, rá se tudnak gondolni. Kiküldi a halottas szobából a jajgatókat, az ajtót bezárja, csak három tanítványát és a gyermek szüleit engedi be s odalép a gyermekhez. Künn visszafojtott lélegzettel vár a tömeg, bent. félelmetes csend támad, mert Jézus megfogja a halottnak hitt leánya kezét s szól hozzá, a halotthoz, mint akit álmból költögetnek: *Talitha kumi*. Sem az anyja, sem az apja szavára, sem a siránkozók, se a jajveszékelek zajára nem mozdult a leánya, de Jézus szavára megdobbant a szíve s felnyitotta szemeit.

*

Atyámfiak! Nem titkolhatjuk tovább, nekünk sok ilyen sorvadásban levő testvérünk és sok sorvadásban szenvedő gyülekezetünk van a magyar református egyházban. Megvalljuk, hogy ez a mai püspöklátogatás itt és szerte az Alföldön, akármilyen fényes is a külső fogadtatás, egy Jairus lelkű férfiúnak a Krisztushoz sietése, akinek könyörgései így szállnak fel: az én gyülekezetem sok helyen sorvadásban van, „*jer, vesd reá kezedet, hogy meggyógyuljon e* éljen!*”. A keresztyén nők itt egybegyűlt konferenciája egy égbetörő sóhajtás az Alföld szívében, a sorvadó nép meglevevédelméért. Nem

titkoljuk előttetek, hogy református egyházunk sok lelkipásztora úgy ül paróchiáján, mint a virrasztástól beesett szemű Jairus, szívet őrli a gond, látva a közelgő halált. A szomszédban talán táncolnak, de nálunk beteg mellett virrasztanak. S ez a konferencia azért jött ide, hogy idehívja Jézust, mert a nőknek is szükségük van rá és nektek is szükségetek van rá. Ügy tekint Jézusra, mint az egyetlen és utolsó mentésre. Van a kérésében, a megriadásában, a féltésében és bizalmában a Jairus lelkéből, — azért hívására Jézus megindul.

Ha ti nem halljátok is, mi halljuk, amint útközben szembe jönnek a rossz hírt hozók. Mit akartok ti az Alföldön? Meghalt ott már a reformátusság. Hiába hívjátok oda Jézust is. Nem segít ott már az Isten sem. Az Urat váró leányok lámpái utolsót pislognak, nem várja Őt ott senki sem. Nagy itt a közöny, nagy itt az elmaradottság s Jairus leánya — az eklézsiák, lehunyták szemüket.

De egy biztató pillantás, egy erős kar nyúl felénk: *meujünl: Jairus, ne hidd, hitetlen beszéd az, nem haltak meg, csak tetszhalottak. Az eklézsiák nem halhatnak meg.*

De bárhova menjünk, bárhol nézzünk körül, a magyar szíves vendégfogadtatás mögött ott vannak a sírók, a gyászolók, a panaszkodók: „nincs, nincs itt élet, szomorúság van belül”. Itt a konferencia alatt is hallható volt, mikor Jézus biztató szava elhangzott e város népéhez, a válasz, amit Jézusnak adtak. Itt is voltak akik kinevették azokat, akik egyedül Jézusban bizakodnak. Micsoda naiv dolog Jézustól várni egy nép újra ébredését. Micsoda álmodozás a vallásra, alapítani minden reménységet. „Micsoda badarság csodát várni, hogy az emberek megváltozzanak, micsoda képtelenség a magyarság jövőjévé sorsát a Krisztustól tenni függővé. Mi nem tehetünk róla, ha a vallás elerőtlenedett s egyházaink, mint a Jairus leánya elsorvadnak. Örülnénk, ha erőteljes, viruló és egészséges volna, de mi fel nem támaszthatjuk!”

Ám ha ti el tudnátok is lenni a vallás nélkül, de a Jaiusok nem tudnak belenyugodni és nem tudnak ellenni nélküle.

Míg odakünn nevettek, bent az egyházban, idebent a belső szobában elhangzott a Jézus kiáltása: *Taliiha, kum't.* A hit felébredt sokakban. Szemeik felnyíltak. A közöny, a bűn és hitetlenség valami titokzatos mennyei erő érintésére lehullott, ami ember szavára nem történt volna meg, a Krisztus szavára itt ma megtörtént, átjárta a szívek mélyét a boldogságos, régen nem érzett érzés: milyen jó hinni, milyen boldogság, erő és öröm volna úgy élni, ahogy ma megéreztem. Feltámadt a vágy — a Krisztus után. *Nem Jairus leányát támasztolta ma fel Krisztus, hanem téged — mert te voltál a tetszhalott, szeretett testvérem.*

Íme, Jézus itt jár az Alföldön. Bemegy a Jaiusok házaiba. Mikor belép, sírást, panaszt, zúgolódást, kishitűséget, szűkmarkúságot talál. Mikor kijön, hálaadást, örömet és boldogságot hagy ott, mert azt visz, ami ott nincs, lelket és életet.

Magyar Jaiusok, már ne féljeteK, Krisztus jár a Nagyalföldön.

A LEGSZEGÉNYEBB ÉS LEGGAZDAGABB EMBER JERIKÓBAN.

Lukács XIX: 1-10. És bemenvén, általméne Jerikón.

És imé vala ott egy ember, akit nevről Zákeusnak hívtak; és az fővámszedő vala, és gazdag.

És igyekezék Jézust látni, ki az; de a sokaságtól nem láthatá, mivel hogy termete szerint kis ember volt.

És előre futván, felhága egy eperfüge fára, hogy őt lássa; mert arra vala elmenendő.

És mikor arra a helyre jutott, feltekintvén Jézus, látá őt és monda néki: Zákeus, hamar szállj alá, mert ma nékem a te házadnál kell maradnom.

És sietve leszálla, és örömmel fogadá őt.

És mikor ezt látták, mindnyájan zúgolódának, mondván hogy: Bűnös emberhez ment be szállásra.

Zákeus pedig előállván, monda az Úrnak: Uram, imé minden vagyonomnak felét a szegényeknek adom és ha valakitől valamit patvarkodással elvettem, négy annyit adok helyébe.

Monda pedig néki Jézus: Ma lett idvessége ennek a háznak! mivelhogy ő is Ábrahám fia.

Mert azért jött az embernek Fia, hogy megkeresse és megtartsa, ami elveszett.

Sehol kézzelfoghatóbban nem mutathatunk rá, hogy mi a keresztyénség, mint a Zákeus történetében és sehol meggyőzőbben nem láthatjuk, mint a Zákeus életében, hogy a keresztyénség el is tudja érni a célját. Az anyagiasságba elmerült lelkeket ki tudja ragadni a százféle hurokból, melyek mint a hinár Inizzák le a mélységbe s visszaadja önmaguknak. A keresztyénségnek hatalma van a világ felett s ami az élet boldogságához hiányzik, azt nyújtja, azt közli, olyan módon, ahogyan Zákeusnak és Zákeus óta minden embernek nyújtja Krisztus.

Gondoljuk csak el Zákeus életét Krisztus nélkül!

A római birodalom által megszállott Palesztinában, egy vidéki városban élt egy ember, aki eladta magát a megszálló hatalomnak azért a nyereségért, ami a hidaknál a vámszedésből befolyt. Úgy volt a dolog, hogy a rómaiak bizonyos átalányösszegért bérbe adtak a vámhelyeket. A bérlők leginkább renegát zsidók voltak, akik annyi ámot vetettek ki, amennyit akartak s annyit kerestek, amennyit akartak. Háromszoros átok és gyűlölet szállt egy-egy ilyen zsaroló

vámszedő fejére. A nemzeti gyűlölet mint hazaárulót sújtotta, aki honfitársaira hátulról emelt fegyvert, a vallási gyűlölet a fanatizmus erejével lobogott fel, hogy a pogányok közé elegyedett s tisztátalan lett. A gyülekezetből való kirekesztés és a vele való érintkezés teljes megszüntetése volt a büntetés. Hogy ez a kiközösítés mit jelentett a zsidó társadalomban, annak csak a középkori átok alá rekesztésben van a hasonmása, mikor a kiátkozottnak nem volt szabad sem enni, sem inni adni, éjjeli szállásra nem volt befogadható. A gyűlölet harmadik foka a gazdagságát gyalázatos eszközökkel szerző ember ellen irányult. Zákeus olyan ember volt, akinek nem lehetett barátja, csak cinkosa. Mint eleven tövis az élő húsban, úgy szúrta a jerikóiakat a Zákeus látása. Az iránta való ellenszenvet fokozta még a külseje is. Mennyi gúnynév és átok hullott Zákeus házára és fejére.

Zákeus mind ezt megkövesedett lélekkel tűrte. Teljesen elszigetelve élte életét a vidéki kis városban az ellene irányuló gyűlölet levegőjében. Talán gyermekei is voltak, akik sírva mondhatták el az asztalnál, hogy mit mondtak a pajtásaik. Talán felesége is panaszkodott, hogy milyen rettenetesen hűvös és jéghideg tekintettel fogadják mindenütt. De Zákeus zsarnok volt a házában, mert rabszolga volt odakünn a világban.

Képzeljétek el a Zákeus házanépét! Micsoda mártírsors Zákeus feleségének lenni. Vagy ha a felesége is olyan lett, mint ő, gyermekeit kellett napról-napra a maga kapzsi lelkületével, mint lassan ölő méreggel áthatni, hogy azok ne lássanak, ne halljanak, ne érezzenek, így lesznek áldozatai a fiak az apák bűneinek. Kinek van mersze beházasodni a Zákeus házába?

Zákeusnak bizonyosan meg volt az *önvédekezése* a reá zúduló vádakra. Hazafiatlanságát úgy védte maga előtt, hogy úgy is korhadt, pusztuló az ő népe, s talán a római erő is vonzotta. A vallásos bojkott ellen elszántan védekezett azzal, hogy a farizeusok képmutatása még utálatosabb. Ő legalább nem álszenteskedő. Az Istennel és a vallással ellentétbe jutott emberek nagyon jól tudják ám, hogy milyennek kell lenni a vallásos embereknek. A zsarolásai miatt támadt gyűlöletet a gazdagság fényében, kényelmében és a fényűzésben sietett elfeledni. Irigyeknek mondotta azokat, akik hamis úton gyűlt vagyónáért támadták.

Zákeus gazdag volt, de boldogtalan, nagyon boldogtalan ember volt, de soha egy percre nem mert megállani, hogy a saját lelke boldogtalanágába belegondoljon — mert az öngyilkosságba kergette volna.

Látjátok, hány hurok kötötte a világhoz s egyetlen egyet sem volt képes a maga erejéből elszakítani, mert a bűnbe merült embernek épen az a baja, hogy az ellenálló erejét veszíti el. De egyetlen egy szálát sem lett volna képes elszakítani senki a Jerikóban élők közül, mert Zákeus sem becsülte senkit simmire s őt sem méltatta jó szóra senki. Zákeust a zsidó vallás nem tudta megmenteni s még csak reménye sem volt hozzá, hogy ember lehet belőle.

És Zákeus mégis megmentetett ebből az egyetemes romlottságból. Azon a földön nemcsak írástudók, nemcsak politikai és vallási

gyüiölések voltak, hanem ott járt Jézus is — és Jerikón vala áltulmenendő.

A legszegényebb jerikói emberrel, a vak Barthimeussal ott találkozott bejövetelekor a város kapujánál, aki Jézus jöttének hírére feledi az alamizsnát s az átvonuló királytól igazán királyi ajándékot kér — a szeme világát. És Jézust nem hozza zavarba a koldus kérelme ... „azonnal megjöve annak szemevilága”.

Nem ért még a város másik végére s már végigfutott a városon a csodatétel híre s bezörgetett még a Zákeus bereteszelt ajtaján is.

Mi köze Zákeusnak Jerikó utcáinak örömrivalgásához?! Az ő szívében meghalt az öröm.

Mi köze a koldushoz, aki vak volt és most látt! Mi köze Jézushoz — a vámszedők barátjához?!

Zákeus maga se tudta miért, mégis elindult hazulról, „*hogy lássa Jézust, — ki az*”.

Es Zákeus, mert kis természetű ember volt, felmászott az eperfügefára, hogy jobban láthasson.

Így találkozott Jerikó leggazdagabb, de legboldogtalanabb embere Jézussal. Nem tudott volna számot adni, hogy miért megy, talán vissza is fordul, ha megkérdezik.

Zákeus házatáját elkerülték a tisztas jerikóiak, — Jézus egyenesen oda tart, mert néki az ő házánál kell maradni.

Ne foglalkozunk most azzal, hogy a csalódásnak és zúgolódásnak milyen hideg hulláma csapott át a tömegen — mikor Zákeus házába látták belépni. Barthimeust sem akarták hozzá engedni, Zákeust meg egyenesen elűzték volna, ha hozzá közelít, de Jézusnak a legszegényebb és leggazdagabb emberrel „*kellett*” Jerikóban találkozni, akiken senki ember fia nem tudott volna segíteni — csak Ő.

Azt szeretném én elmondani tudni, hogy mi történt kettőjük között ott a Zákeus házában!

„*Zákeus pedig előállván monda az Úrnak, íme minden vagyonomnak a felét a szegényeknek adom és ha valakitől valamit patvarokodással elvettem, négy annyit adok helyébe*”. Szinte nem hiszek a füleimnek, hogy ezt a Zákeus szájából hallom.

Mi történhetett kettőjük között a Zákeus házában! Mit mondhatott Zákeusnak az Úr Jézus, hogy az évtizedeken át könnyből, vérből, hazaárulásból szerzett vagyonát elkezdi az ablakon kiszórni. Ez az, amit sohasem lehet megtudni, megérteni és megmagyarázni, csak megérezni és hinni, hogy Zákeus *elnyerte a bűnbocsánatot*, ebben a négy szemközti találkozásban reá talált az Istenre, aki kővé vált Jekét életre támasztotta. Nekem az a meggyőződéseni, hogy Zákeus előbb hallott arról, hogy őt Isten szereti és kegyelmébe fogadja s csak azután kezdi leszaggatni magáról a sok hurkot, ami a világhoz kötötte, amelyet azelőtt sem maga, sem senki Jerikóban, sem a zsidó vallás tanítása nem tudott elszakítani.

Nem tett neki fel az Úr Jézus ilyen kérdéseket: „mennyit tudnál adni azért, hogy az emberek szeressenek”, vagy mekkora adozátra volnál képes azért, hogy a gyülekezetbe visszafogadjanak, vagy „milyen messzemenő vagyon csökkentésre volnál hajlandó, hogy

a gonoszságaidat jóvá tegye?” Zákeus egész vagyona — oh a Dáriusok vagyona kevés ahhoz, — hogy rajta vissza lehessen vásárolni az eljátszott becsületet és meg lehetne vásárolni rajta az Isten szeretetét. A legboldogtalanabb jerikói ember mégis a legboldogabb abban elégen. A legboldogtalanabb jerikói ember a legboldogabb lesz, mert hitet kapott. A Jézussal való találkozásnak ez az eredménye: az új életért, az üdvösségért odaveti az egész multat, hogy az ne akadályozza és ne vádolja.

Kérdezhetné valaki, hogy változtatott-e ez a megtérés a jerikói társadalomban és közvéleményben Zákeus helyzetén? A többiek ugyanazok maradtak, akik eddig voltak s az emberek előtt nem lehet az eljátszott bizalmat visszaszerezni. Kioltotta-e a gyűlölet tüzét, melyet a sértett honfiúi keséidből és sértett vallási érzésből löveltek felé? Nincs megírva a Zákeus további élettörténete, hogy felhagyott-e a vámszedéssel, jelentkezett-e a zsinagógában. Biztosnak tartom. De az emberek közé egészen más lélekkel ment ki, mint eddig, hiszen neki a magasságos Isten bocsátott meg és törölte el a bűneit. Már nem bántotta és nem égette az emberek gúnyja és célozgatása. El tudta hordozni valami nagy keresztyéni alázattal és szelídséggel, hiszen ő maga tett egész Jerikó előtt nyilvános bűnbánatot, amikor vagyona felét szétosztotta és négyannyit adott helyette, amit patvarkodással elvett másoktól. A felébredt szeretetnek és komoly, őszinte bűnbánatnak jele Zákeusban ez a vagyonesztás. Nem az emberek bizalma megszerzéséért tette, hanem Istenért. Egy bizonyos, Zákeus más, egészen más lett az emberekhez és ha azok nem változtak is meg hirtelen vele szemben, a szíve tele volt kibeszélhetetlen nagy boldogsággal, — mert egészen más lett az Istennel szemben és ez mindenkor elégséges, mindenért kárpótló, elvehetetlen öröm és erőforrás volt számára élete hátra levő napjaira.

Atyámfiái, mi lenne ebben a mi világunkban, itt Budapesten, ha a legszegényebb és leggazdagabb emberek találkozának Jézussal, mint Jerikóban Barthimeus és Zákeus? Mert vele lehet itt Budapesten is találkozni, csak az evangélium prédikálásának kell egyre hangosabbnak s egyre biztosabbnak lenni közöttünk. Barthimeus is a Jézusban hívők zajára lett figyelmessé és elfelejtette a koldus ajándékot. Zákeushoz is a Jézus csodatételének híre zörgetett be elreztelt kapuja és szíve ajtaján.

Templomainkból a legszegényebbek és a leggazdagabbak hiányoznak mindig. Ne felejtsetek, Jézus Jerikóban a legszegényebbre és a leggazdagabbhoz ment be. Míg ez a kettő meg nem ismeri az ő erejét, addig nincs boldog és egészséges társadalmi élet,

Ez a kettő az, akin senki ember fia nem tud segíteni — csak Jézus. Kiáltsd, oh kiáltsd hangosabban a Jézus nevét, református egyházam, hogy a Zákeusok és Barthimeusok is meghallják, — de mikor hozzájuk betér az Úr, ne zúgolódjatok.

MAJDNEM KERESZTYÉNEK.

Ap. Csel. XXVI: 23-29. Ő pedig monda: Nem vagyok bolond, nemes Festus, hanem igaz és józan beszédeket szólok.

Mert tud ezekről a király, kihez bátorágosan is szólok: mint épen nem gondolom, hogy ezek közül ő előtte bármi is ismeretlen volna; mert nem valami zugolyában lett dolog ez.

Hiszel-e, Agrippa király a prófétáknak? Tudom, hogy hiszel.

Agrippa pedig monda Pálnak: Majdnem ráveszel engem, hogy keresztyénné legyek.

Pál pedig monda: Kívánnám Istentől, hogy ne csak majdnem, hanem nagyon is, ne csak te, hanem mindazok is, kik ma engem hallgatnak, lennétek olyanok, aminő én is vagyok, e bilnesektől megválva.

Fényes és előkelő hallgatósága van Pál apostolnak most, amint a felolvasott bibliai részből kitetszik. Míg rendesen csak rab-szolgák, árúsok, nehéz, veritékes munkával kenyerüket keresők gyülekeznek össze az esti órában, hogy halljanak a Megváltóról, a keresztre feszített Isten iááról, aki feltámadott s a mennyekben számukra eltett koronáról s imádságban borult össze a lelkük, most fényes nappal, a királyi udvar színe elé idézik, mert Agrippa király szeretné hallani azt az embert, akiről már olyan sok csodálatos dolgot hallott.

És Pál megjelenik, mert meg kellett jelennie, hiszen fogoly volt. Keze bilincsekbe verve. Le se veszik róla. Mielőtt Rómába küldenék a császár elé, ki akarják vallatni, hogy pontos vizsgálati jegyzőkönyvet vehessenek fel róla. Megengedik Pálnak, hogy védőbeszédet tartson maga mellett, — mert a zsidók azzal vádolják, hogy a zsidó vallás ellen és a császár ellen is vétkezett és életét követelték, mint húsz évvel előbb Jézusét. Vannak ilyen jelenetek a keresztyén-ség történetében, mikor az alulról meginduló vallásos megújulás a trónok alatt megmozdítja a talajt és egy bűnös múlt az ítélet szelét érzi fúvallani, az uralkodó és fennálló hatalom maga elé idézi a hit emberét, akinek hisznek az emberek, hogy meggyőződjenek, csakugyan olyan veszedelmes emberek-e hát, csakugyan olyan ienjegető-e a veszedelem, amelyről annyit sügdosnak? A történelem színpadának a főjelenetei ezek, melyekben egy-egy felvonás kulminál. Szembe néz egymással a két hatalom a megszemélyesítőiben.

Milyen halálos csend támad ott, amikor két ellenfél találkozik egymással, hogy megvívjon életre-halálra. Milyen ünnepélyesen komoly pillanat az, mikor világhatalmak megbízottai — még a harc javában folyik — találkoznak egymással béketárgyalásra. Milyen döbbenetes pillanat az a régi lovagi tornánál, mikor az elfogott ellenfélnek azt a kegyelmet adják, hogy álljon ki egy felpáncélozott vitézzel mezítenül, egy szál karddal s elhangzik a vezényszó: „védelmezd magad!”

Valami ilyen ez a jelenet is, amit felolvastam a Szentírásból. Pál ott áll egymaga, szemben vele a római birodalom és a halálát követelő zsidó nagytanács s kezei összekötözve: védd magad, mert az életed függ attól, amit mondasz. Két ilyen történelmi jelenetet juttatok csak eszetekbe. Az egyik Krisztus Pilátus előtt, a másik Luther a wormsi birodalmi gyűlés előtt.

És Pál nem ijed meg. Szemrebbenés nélkül áll az udvar kíváncsian reá irányuló tekintete előtt. Bár érzi a pillanat nagyságát s mégis nem szól egy szót sem a maga védelmére, hanem belefog élete döntő eseményeinek elbeszélésébe, hogyan lett ő keresztyén. S amíg beszél, eltölti az egész termet, a levegőt, a lelkeket a Krisztus jelenlétének, a feltámadott Krisztus jelenlétének lelki világossága s Pál mindenről elfeledkezve, hogy ő rab, hogy ő vádlott, odafordul egyenest a királyhoz s felteszi neki a kérdést, az egyetlen kérdést, amelyre feleletet kell adni életében az embernek: Agrippa király, hiszel-e a prófétáknak. A vádlottból egyszerre ha nem is vádló, de ő lesz a kérdező. És Agrippa király ajkáról hangzik el az a híres válasz, amely annyi ember ajkán elhangzott már, mikor egy meggyőző beszéd után felhangzik a kérdés: hiszel-e? *Majdnem ráveszesz, hogy én is keresztyén legyek.*

Tekintsünk e felelet mögé és vizsgáljuk meg, hogy milyen lelki tartalom az, amelyről azt mondhatjuk: *majdnem keresztyén.*

I. Próbáljuk meg, amennyire lehetséges Agrippa királyon. II. Mi magunkra is, akik keresztyéneknek valljuk magunkat, nem találó-e, hogy *majdnem.*

I.

Agrippa királynak ez az egyetlen nyilatkozata van az egész Szentírásban: *Majdnem ráveszesz.* Egy nyilatkozatából nagyon bajos és nagyon elhamarkodott dolog is volna ítéletet alkotni az emberről. Hiszen még azt sem tudjuk megállapítani, hogy Agrippa király komolyan mondotta-e a léleknek mély megrendüléséből ezeket a szavakat, vagy pedig Festus római helytartó szavára, aki mint teljesen idegen, közömbösen hallgatta az egész jelenetet, csak Pál mozdulatait, elragadtatását, előtte hihetetlennek látszó dolgoknak a legnagyobb és legszenvedélyesebb meggyőződéssel való előadását vette észre, s főlnyes gúnnnyal szól oda Pálnak: „bolondozol te Pál, a sok tudomány téged örültségbe visz.” A hideg, számitó római hivatalnokra, aki soha nem érezte elhatalmasodni a mennyei igazságok szenvedélyét, Pál egy abnormis ember benyomását teszi, akit jóaka-

ratú szánalommal kezel. Hát ez az a veszedelmes ember, akinek az életét kívánják, hisz ez egy szegény bolond, akit a sok tudomány lelki egyensúlyából kimozdított s Agrippa király is ilyen fölüeny humorral akarta elintézni, elhárítani a nekiszegzett kérdést: hiszel-e? — Majdnem ráveszel, te bolondozó Pál. Királyok játéka egy nyomorult kis alattvalóval, akit ahelyett, hogy eltapodnának, mert illetlenülül, vagy sértő módon viselkedett, — illet kérdezni egy királytól: hiszel-e? — inkább mint egy érdekességet, jóakarató mosollyal elintéz.

De néha egy nyilatkozat is elárulja az „egész embert és ilyen az Agrippaé. Ha mi nem ismertük is, Pál ismerte. Úgy szól hozzá, mint aki tudta róla, hogy az a trón, amelyen ül, a Dávid trónja, amelyen egykor Salamon ült. Tudja róla, hogy a szíve mélyén ott van a népének kiválasztásába vetett hit. Ha le van is igazva az ország, de királya abban a tradícióban nőtt fel, amit a zsidó nép hite őriz, szokásai, emlékei és reménységei tápláltak lelkét. Mikor királlyá kenték fel, olyan ezredév történetének lelke nyílt fel előtte, melyet Isten vezetett. Az Isten választotta nagy királyok ihlették ifjú korában, mikor a királyságra készült. Talán Dávid, vagy Salamon voltak ifjúkori eszményei, akiknek most trónján ül. Zsidó tudósok nevelték. Ha csak egy szikrája élt benne zsidó nemzetének forró hitéből és nem adta el magát a győztesnek, a próféták látomása a szabadságról, az Isten ígéreteiről, legfőképpen a Messiás-vára s olthatatlan tüze ott izzott, ha hamu alatt is, a szívében s a királynak tudni kellett a názáreti Jézusról, akit nagyatyja gyermekkorában halálra keresett s akit atyja tudtával kivégeztek. Agrippa király lelkében visszhangot keltettek ezek a szavak: Hiszel-e a prófétáknak? Tudom, hogy hiszel! A legmélyebb húrokat rezdítették meg lelke mélyén. Agrippa lelkét felindították Pál szavai, hogy ne mondjam feldúlták, mert Jézus kivégzése után, mikor látták a keresztyének növekedését, rossz lelkiismerete lett a zsidóság vezetőinek. „Nem a megígért Messiást ölték-e meg csakugyan”. És az Ő megölésével megölték népük jövődjét. Isten haragját vonták magukra. Heródes családjában a megölt Krisztus véres árnyéka kísértétként járt vissza. íme most húsz év múlva egy tanú áll elő, aki egész Kisásziát bejárta s vallomást tesz arról, hogy csakugyan feltámadott és csakugyan az Isten fia volt.

Agrippa király mint ember megvallja: Majdnem keresztyénné teszesz. De Agrippa királyt nem engedte keresztyénné lenni a királysága. Ő nem hódolhat be egy keresztre feszített előtt, még ha az csakugyan a Messiás volt is. Ő nem hazudtolhatja meg a multat. Nem borulhat le imádattal előtte, hogy koronájának fénye el ne homályosodjék. Nem alázkodhatik meg, hogy félreértést ne keltsen és az egész nagytanács gyűlöletét magára ne zúdítsa. Mint ember még talán igen, de mint a zsidók királya nem lehet keresztyén.

Szegény szánandó, tehetetlen király, akinek bíborköntöse es aranykoronája nem engedik, hogy keresztyénné legyen. Nincs akkora ereje, mint nagy Konstantinnak, nagy Károlynak, István királynak, hogy felvegye a keresztyénséget. Marad majdnem keresztyénnek, mert ha szíve kész lett volna is, hivatása nem engedte, hogy imá-

dattal boruljon le a világ üdvözítője, az Isten Szentje előtt, akinek utána olyan sok királyok rakták le lába elé koronájukat és ajánlóták le országukat.

Szegény Agrippa — mondja Pál — kívánnám, hogy ne csak majdnem, hanem nagyon is lennél olyan, mint én, — bilincsekben is — szabad ember. A Krisztus megváltotta.

Szegény Agrippa, ha szegény rabszolgának született volna, keresztyén lehet, de mert királynak született, nem mehetett be a mennyeknek országába.

II.

Olyan korszakban élünk, amikor minden vallásfelekezet arra törekszik, hogy tagjai a lehető tiszta típusát valósítsák meg a maguk hitvallásának. A hátunk mögött levő korszak nagyon vegyes és kevert stílust mutat és éppen azok a jellegzetes vonások sűrűlödtek el, melyeket éppen a vallásos meggyőződés rajzol, vagy metsz ki az ember arculatára. Úgy mondhatnám, hogy a valláspedagógiában a jelszó ez volt: jó református, jó katolikus. Nagyon fordult a világ, ma az a jelszó minden táborban: öntudatos katolikusokat, öntudatos zsidókat akarunk látni. Hát mi mit mondunk? Mi *hit valló reformátusokat keresünk*.

Az a korszak, amely a legjellegzetesebb karaktervonásokat elhanyagolta, egy nagy tömeg ilyen *majdnem keresztyént, majdnem reformátust* hagyott minden gyülekezetben örökségül, akikkel úgy van az ember, mint az elhunyt szobrász műtermében a torzókkal, a félig kész szobrokkal, nem tudjuk mi *leit* volna, vagy mi *lehetett* volna belőlük.

Ez az örök keveredés, ez az örök kezdés és félbemaradás, ez a stílustalanság, ez a majdnem reformátusság, higgyétek el, nagyobb veszély az egyházunkra, mint az ellenségeink. Emiatt nem lehetünk azok ebben az országban, aminek Isten minket szánt, s amit Szentleikével sürgetőleg követel — a *föld népének savai*. Ez a nagy vérszegénység, ami miatt sok mindent nem tudunk megtenni, amit pedig bírnánk.

Agrippa királynak még mentsége is lehetett, hogy ő csak majdnem keresztyén, hiszen zsidó volt, egész múltja és neveltetése egy más hithez és tradícióhoz kötötte. Minket multunk és neveltetésünk a keresztyénséghez köt, mégis, minden keresztyén neveltetésünk ellenére megeshetik velünk, hogy nem keresztyének, csak *majdnem keresztyének* vagyunk.

Mernéd-e magad alávetni atyámfia egy katechizációnak? Ha megkérdezném, hogyan is lettél keresztyénné, készen áll a felelet, melyet a kátéból ismerünk: keresztyénné úgy lettem, hogy keresztyén szülőktől származva, a keresztyének közösségébe a keresztség által felvettek és abba tanítottak.

Atyámfiai, én vallom, hogy a keresztség sákramentom s nem külsőséges cselekmény, amelynek örökkévaló érvénye van. Az üdvösségre való eljegyeztetésnek pecsétje az. Olyan, mint az eljegyzésnél

adott gyűrű, de azt is vallom, hogy aki csak vízzel van megkeresztelve és nem a Lélekkel is, annak a keresztség semmit nem használ. A vízzel való keresztség nem zárta be a kárhozat ajtaját és nem nyitotta meg az üdvösség kapuit. Nagyon könnyen lehet valaki ma keresztyénné, mintha semmi más ismertető jegye nem volna a keresztyénné lételnek, mint a vízzel való leöntés. Mi reformátusok azonban azt valljuk a keresztségről, hogyha nem az igaz megtérésnek és újjászületésnek a külső jegye és pecsétje, akkor az olyan, mint a hamisítás, pl. a pecsét hamis használata, vagy az arany karátjegynek rézbe való nyomása.

Állandóan fenyeget bennünket a veszély, hogyha az igaz keresztyénség ismertető jegyeit nem keressük magunkon, sem egyházunk tagjain, abba a csődbe jutunk, hogy megelégszünk a hamis bélyegzővel is, külsőleg a világ előtt olyanok vagyunk, mintha keresztyének volnánk.

De Isten nem elégszik meg.

Tudni kívánjátok, mik ezek a lényeges ismertető jegyek? Nem azt kérdezem, hogy meg vagy-e keresztelve, hanem azt kérdezem, hiszel-e Jézusban, mint megváltódban? Krisztus istenfiúságának vállalása nélkül, csak majdnem keresztyén az ember.

Aztán egy másik ismertető jegy: ismered-e magadban és valod-e másokon Isten lelkének azt az újjá teremtő munkáját, mely régi, megromlott, gonosz természetet megöldökölte és új emberré tett? Újjászületés nélkül nincs keresztyén ember ezen a földön.

Hiszed-e, hogy a Szentírás Isten kijelentése az Ő szent akaratáról, melyet elfogadtál s az életed zsinórmértékének ismeresz? Tudod-e, hogy Isten ugyanazon a mértéken mér meg bennünket, az ítélet serpenyőjének arany fontjai ugyanazok lesznek az ítélet napján, amely igazságok a Bibliában vannak? A Szentírás ismerete és annak engedelmeskedés nélkül — mindig csak olyan majdnem keresztyénség áll elő.

Majdnem keresztyénné lenni a *leghaszontalanabb dolog*. Csak addig nem megy el tőle a kedve az embernek, míg igazit nem látott. Az mindig félbemaradt élet, meghamisított élet. Olyan, mint a meddő tőke, mely soha fűrtöt nem terem. Soha tőlük Istenről nem hallunk, érdeklődnek — de hitet nem vallanak.

S a majdnem keresztyének soha, semmi felől *bizonyosságra nem jutnak*. A bűnbocsánat felől, a halál után való életről, az ítélet és az üdvösség felől, az Isten felől mindig bizonytalanságban élnek. Egy lépést nem tudnak csak megtenni, csak egyetlen egyet, hogy a Jézus mellé álljanak.

És a majdnem keresztyénség egy nagy *csalódással* végződik. Mikor elhalványodik előtte a világ, az ablakra déli verőn is árnyék ereszkedik, mintha a napra fátolt eresztenének, a halál lovai dobognak az udvaron, s menni kell, amibe fogódzunk, mind köddé válik, vagyon, hírnév, hatalom, orvos, gyógyszer, — akkor jó az utolsó *majdnem: Majdnem bejutott a mennyeknek az országába.*

A majdnem keresztyének azok, akik nem messze vannak az Isten országától, de mindig kívül maradnak.

Agrippa királyt a királysága nem engedte, hogy keresztyén legyen. Sokféle emberrel találkoztam már, az egyiket az ifjúsága, a másikat szórakozásai, mást az elfoglaltsága, a rögeszméi, mást íz önelégültség, némelyet a műveltsége és társadalmi állása, volt, akit a vagyona, olyat is találtam, akit a szegénysége, de legtöbbet olyat, akit az illúziói nem engedtek, hogy keresztyén legyen. De Jézus jött, elfújta az illúziókat, jött tüzzel és erővel, s a vízzel keresztelteket megkeresztelé Lélekkel.

Most is jön és megáll. Ahol Jézus megáll, ott a majdnem keresztyének is hitvallók lesznek, akár a Zákéushoz tér be, akár Xatá-naelhez, akár Mária Magdolnához, akár a pogány századoshoz.

Ahol Jézus jelen van, ott mindenki közel van a mennyek országához!